NICOLAE DASCĂLU

IMAGINEA ROMÂNIEI MARI ÎN STATELE UNITE ALE AMERICII ÎN PERIOADA INTERBELICĂ 1919-1939

EDITURA UNIVERSITĂŢII DIN BUCUREŞTI

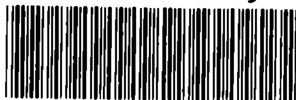
Dr. NICOLAE DASCĂLU

IMAGINEA ROMÂNIEI MARI ÎN STATELE UNITE ALE AMERICII ÎN PERIOADA INTERBELICĂ (1919 – 1939)

Dr. NICOLAE DASCĂLU

IMAGINEA ROMÂNIEI MARI ÎN STATELE UNITE ALE AMERICII ÎN PERIOADA INTERBELICĂ (1919 - 1939)

EDITURA UNIVERSITĂȚII DIN BUCUREȘTI
- 1998 -

Şos. Panduri, 90-92, Bucureşti - 76235; Telefon/Fax 410.23.84

Tehnoredactare computerizată: Florian Mihalcea

ISBN - 973 - 975 - 289 - 1

CUPRINS

INTRODUCERE

Grație eforturilor perseverente ale istoricilor Paul Cernovodeanu și Ion Stanciu, istoriografia dispune la ora actuală de un excelent studiu al imaginii Americii în Țările Române în secolele XVIII - XIX. Mai exact, volumul apărut în Editura Academiei, în anul 1977, analizează această chestiune până la Unirea Principatelor[1], iar ediția engleză, completată și lărgită, are ca limită cronologică superioară anul 1880[2]. Autorii au reușit a surprinde începuturile relațiilor bilaterale, atât de frumos apreciate a fi „o punte de legătură între trecut și prezent"[3] după cum au reconstituit imaginea, din epoca dată, a românilor asupra realităților americane.

Lucrarea de față se plasează nu numai în altă etapă istorică, respectiv în perioada interbelică (1919 - 1939), ci se studiază și pe cealaltă față: imaginea României în Statele Unite ale Americii. Fără îndoială că specificul perioadei care a dat un bogat conținut raporturilor bilaterale, ca și nivelul civilizației umane, mai ales la nivelul mijloacelor de comunicație, și-au pus pecetea asupra procesului analizat. Distanța dintre români și americani a rămas, geografic, aceeași dar factori importanți, de natură politico - economică, respectiv afirmarea statutului de mare putere al S.U.A. după 1918 ca și formarea statului național unitar român, sau de natură tehnologică, anume progresele mijloacelor de navigație și telecomunicație, au exercitat un rol semnificativ. Contactele s-au adâncit și extins așa încât la nivelul care ne interesează s-a putut forma o imagine cuprinzătoare în S.U.A. asupra realităților românești.

Încercând a suprinde întreaga complexitate a acestei imagini, lucrarea de față analizează în fapt două laturi de bază: imaginea propriu - zisă, la nivel politic, economic și cultural, pe de o parte, iar pe de altă parte propaganda la nivel oficial, cât și la acela al opiniei publice. Cu alte cuvinte, în prima parte se încearcă a se reconstitui tot ceea ce oficialii sau americanii de rând cunoșteau despre domeniile de bază ale existenței românilor. Partea a doua este completarea firească a celei dintâi: analiza acțiunilor de propagandă în sfera politică, culturală și economică ale României, văzute ca parte din politica oficialităților de la București de a creea o anumită imagine a țării în S.U.A., o imagine care să reflecte cu o exactitate cât mai mare realitățile de la noi.

Ambele aspecte nu au reținut până acum atenția istoricilor, așa încât a fost necesar un susținut efort de cercetare a arhivelor. Acestea, din fericire dar nu din întâmplare, cuprind un foarte bogat material informativ. Astfel, pentru cunoașterea imaginii oficiale, sursa primară o constituie rapoartele legației și a unor oficii consulare ale S.U.A. din România ca și schimbul de mesaje al acestor oficii diplomatice cu Departamentul de Stat. Multe documente esențiale din această categorie se află, sub formă de microfilm, la Arhivele Statului. Cercetarea lor relevă, pe de o parte, bogăția deosebită a acestui izvor inedit, ceea ce nu face decât să ateste atenția diplomației americane pentru viața din România Mare. Pe de altă parte, analizând conținutul rapoartelor în cauză, este foarte evident că aspectele politice și cele economice au reținut cu prioritate interesul diplomaților americani. Chestiunile culturale sunt practic inexistente, ținând seama de numărul redus și caracterul accidental al evenimentelor de acest gen înregistrate. Aceasta, în opinia noastră, era o consecință a faptului că S.U.A. aveau mai ales interese economico - financiare în România și că, în epoca dată, era o practică obișnuită trecerea pe un plan secundar, în preocupările oficialilor, a chestiunilor culturale.

Americanii de rând sau pentru a folosi o expresie consacrată, „oamenii de pe stradă", au putut cunoaște fapte și date despre România mai ales din presă, iar cercuri restrânse, cele academice în special, din diverse studii, broșuri sau volume. Este cunoscut faptul că după 1918, americanii nu au manifestat un interes prea mare pentru chestiunile din actualitatea altor continente. Intensitatea acestei poziții s-a văzut prin chiar adaptarea, sub presiunea acestui curent, a faimoasei politici izolaționiste, ca linie oficială în politica externă americană. Și totuși, în presa americană, știrile despre România nu au lipsit, ba uneori chiar au fost numeroase. E drept, cel mai adesea erau puse în circulație știri de senzație, multe false, sau doar exagerate, dar ele ca atere au existat. De aici și preocuparea pentru analiza presei americane.

Sarcina aceasta, în condițiile în care în epocă în S.U.A. erau editate peste 11.000 periodice, ar fi fost în condiții obișnuite de nerezolvat. Totuși, grație activității tenace și stăruitoare a atașaților români de presă, acreditați în S.U.A., și acest aspect a putut fi elucidat în condiții foarte bune. Între sarcinile de serviciu ale atașaților de presă români, a căror situație este analizată într-un paragraf special, se află și aceea a elaborării buletinelor presei americane în care pe prim loc se aflau știrile despre România. Cercetarea rapoartelor acestor atașați, depozitate la Arhivele Statului, fondul Ministerul Propagandei Naționale (MPN), cât și în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, ne-a permis a cunoaște poziția presei americane față de realitățile românești. Cât despre lucrările edite, din epocă, fără îndoială că bibliotecile au fost locul unde au fost depistate deși,

pentru această sursă, s-a cerut o atenție sporită pentru separarea lucrărilor originale de cele inspirate de Serviciul român de propagandă.

Oficialitățile române au putut constata că imaginea țării în S.U.A., la nivelul opiniei publice, era în general incompletă și în parte incorectă. Date fiind interesele mari, mai ales de natură economico - financiară, s-a decis promovarea unei ample propagande pentru cercetarea și completarea acestei imagini. Acțiunile în această direcție au vizat cele trei domenii de bază: politic, economic și cultural. Interesant de remarcat că și sfera culturală, deși cu o pondere mai redusă în comparație cu celelalte două, a ocupat un loc semnificativ în procesul de ansamblu care poate fi foarte bine cunoscut din arhiva Ministerului Propagandei Naționale. Un număr impresionant de dosare, care în sine sugerează aploarea propagandei românești în Statele Unite, permit o detaliată cunoaștere a procesului.

Această largă bază documentară ne-a permis o abordare multilaterală a imaginii României în S.U.A., cât și a acțiunii de propagandă pentru influențarea acesteia. Am considerat că analiza tematică, și nu cea cronologică, este cea mai indicată metodă de abordare, atât a problemei imaginii, cât și a propagandei. Considerăm că ampla bază documentară existentă a fost un bun punct de plecare pentru o analiză extensivă și a favorizat reconstituirea, pe care o putem aprecia ca realistă, a imaginii României în S.U.A. în perioada interbelică, cu corolarul ei, acțiunea de propagandă.

NOTE

[1] Paul Cernovodeanu, Ion Stanciu, *Imaginea Lumii noi în Țările Române și primele lor relații cu Statele Unite ale Americii până în 1859*, Editura Academiei, București, 1977.

[2] Idem, *Distant Lands: The Genesis and Evolution of Romanian - American Relations*, Columbia University Press, New York, 1985.

[3] *Ibidem*, p. 215.

I. IMAGINEA ROMÂNIEI ÎN S.U.A. (1919 - 1939)

Evoluţia politică, economică şi în parte cea culturală a României, după unirea din 1918, a fost percepută în Statele Unite ale Americii la două nivele: cel oficial, cristalizat în rapoartele legaţiei americane din Bucureşti, ca şi la cel al opiniei publice, mai ales sub forma articolelor în presă. În ambele sensuri o multitudine de izvoare relevă, prin comparaţie, un fapt semnificativ: imaginea diplomaţiei americane este bazată pe urmărirea atentă, directă, a situaţiei din ţară, de unde şi un tablou în general realist. În schimb, opinia publică, în lumina informaţiilor furnizate de ziarişti, a „beneficiat" adesea de o imagine deformată, creată de multe ori de zvonuri şi evenimente de senzaţie. Relevând această caracteristică a comentariilor presei americane, ministrul plenipotenţiar al României la Washington, G. Cretzeanu, aprecia în legătură directă cu un articol apărut în ediţia din 12 noiembrie 1927 a ziarului „World", că se făcuseră afirmaţii „de un ridicol fantastic"[1].

Desigur, presa americană a publicat şi comentarii realiste în multe privinţe, în parte datorate şi eforturilor susţinute ale legaţiei române. Analiza, ce nu poate fi decât selectivă, a rapoartelor legaţiei americane din Bucureşti, ca şi ale unor consulate, precum şi comentariile mai semnificative ale presei americane, ne permite reconstituirea imaginii României în S.U.A. din perioada dată.

CAPITOLUL 1

VIAŢA POLITICĂ

De la bun început trebuie subliniat că aspectul politic a fost acela care a reţinut cel mai mult atenţia cercurilor oficiale şi a opiniei publice americane. Abordând pentru început, fără a face o ierarhizare, imaginea oficială, ne vom opri asupra modului în care au fost înregistrate, în rapoartele diplomatice,

următoarele aspecte: regimul politic din România; evenimentele politice mai importante; evoluţia patidelor politice; unele direcţii ale politicii externe a ţării; situaţia minorităţilor naţionale şi unele aspecte ale mişcării muncitoreşti. Iar în partea a doua a acestui capitol vom analiza canalele de informare a presei americane şi rolul legislaţiei române în acest sens; vom prezenta ceea ce am numi un „model lunar" de abordare a problemelor româneşti în presa din S.U.A., iar apoi vom trece în revistă câteva comentarii legate de conducerea statului, evenimente din viaţa politică, aspecte ale politicii externe, situaţia minorităţilor naţionale, a evreilor în special. Fără a anticipa concluziile, trebuie subliniat că imaginea oficială este completă, echilibrată am spune, reflectând în rapoarte tabloul complet al vieţii politice, în timp ce imaginea înregistrată în presă oscila de regulă în jurul a două probleme: viaţa familiei regale, a lui Carol al II-lea mai ales, şi a situaţiei evreilor din România.

Statele Unite ale Americii au avut în perioada interbelică o reprezentare diplomatică neîntreruptă în România. Legaţia americană a urmărit direct evenimentele din viaţa politică, o atenţie aparte fiind acordată *evoluţiei regimului politic*, schimbărilor din conducerea statului mai ales. În luna octombrie 1914, în urma decesului regelui Carol I, la conducerea regatului a ajuns Ferdinand I[2]. Imediat după retragerea armatei şi instalarea guvernului român la Iaşi rapoartele legaţiei S.U.A. au fost transmise prin Petersburg, iar în urma Revoluţiei din octombrie via Salonic. Din decembrie 1918, o dată cu revenirea administraţiei române, legaţia S.U.A. îşi reia, de data aceasta fără întrerupere (până în 1942) activitatea la Bucureşti[3]. La festivităţile de încoronare a lui Ferdinand I ca rege al României Mari, în octombrie 1922, Statele Unite au fost reprezentate de o delegaţie specială, formată din cinci persoane, în frunte cu ministrul plenipotenţiar Jay care, doar pentru această ocazie, a fost ridicat de preşedintele Harding la rangul de ambasador special[4].

Un eveniment ce părea a avea consecinţe însemnate a fost renunţarea la tron a prinţului Carol, în ianuarie 1926. Consiliul de coroană a aprobat această hotărâre[5], iar Parlamentul a votat la 6 ianuarie o lege specială care instituia regenţa pe timpul minoratului noului prinţ - moştenitor, Mihai[6]. Ca urmare a acestor modificări din cadrul dinastiei, situaţia politică din ţară s-a complicat simţitor[7]. Ca o confirmare a acestei aprecieri intervine, în aprilie 1927, ştirea despre îmbolnăvirea regelui Ferdinand[8]. Acesta moare în luna august 1927, aşa încât regenţa îşi începe imediat activitatea în numele tânărului rege Mihai. Toate aceste evenimente sunt comunicate, conform protocolului diplomatic, şi preşedintelui Statelor Unite ale Americii[9]. Răspunsul de confirmare a mesajului, a fost dat în decembrie 1927 de către Departamentul de Stat[10]. Modificările din componenţa regenţei au fost notate cu atenţie de către diplomaţii americani[11].

În primăvara anului 1930 s-au înregistrat multiple semne privind eventualitatea revenirii pe tron a lui Carol. În acest sens Vintilă Brătianu, în numele liberalilor, s-a pronunțat deschis pentru menținerea regenței[12]. Zvonurile privind restaurația au fost intense și la Belgrad[13]. Cercurile politice românești au dezbătut aprins chestiunea, ajungându-se la veritabile dispute mai ales între țărăniști, partizani, și liberali, adversari ai Restaurației[14]. La 7 iunie evenimentele s-au precipitat prin revenirea prințului Carol în țară[15]. Guvernul s-a întrunit imediat pentru a analiza situația și a decide atitudinea necesară[16]. Aceasta a fost de acceptare a restaurației, așa încât chiar la 8 iunie, Parlamentul a abrogat mai vechea lege privind renunțarea la tron și a primit jurământul regelui Carol al II-lea[17]. A fost o veritabilă lovitură de stat care însă nu s-a produs pe neașteptate, fiind din plin favorizată de criza politică ce zguduia România de câțiva ani.

Singura forță internă importantă care s-a opus restaurației a fost gruparea vechilor liberali, Vintilă Brătianu în special. La originile acestei poziții se aflau mai ales vechi rivalități politice derivând din poziția, în opoziție atunci, a P.N.L. Atacând ideea restaurației, între altele și într-un manifest adresat țării, „bătrânii liberali" voiau în fapt să lovească în național - țărăniștii aflați la putere[19]. Pentru a liniști opinia publică internă și internațională, Carol a acordat un amplu interviu presei la 12 iunie, vorbind de hotărârea lui de a domni în baza Constituției și a legilor țării. Asigurări în acest sens a dat consilierului american Ch. Jay de la Legația din București și un înalt funcționar din Ministerul de externe român[20]. Curând însă diplomații americani acreditați în România au constatat că regele era foarte nepopular și că circulau intense zvonuri privind intenția instaurării dictaturii regale[21]. O analiză foarte pertinentă în acest sens, este făcută de ziarul londonez „Times" în ediția din 16 ianuarie 1931[22]. Zvonurile au început treptat a deveni o realitate. În februarie 1935, Legația americană constata că în ultima vreme influența regelui a crescut evident. Multe elemente politice românești resimțeau cu amărăciune efectele metodelor neconstituționale prin care se exercita puterea regală. Toate acestea erau promovate mai ales de anturajul din jurul regelui în frunte cu Magda Lupescu. În consecință, se intensifica ostilitatea față de camarilă[23]. Aceste tendințe au dus, în final, la instaurarea dictaturii regale, în februarie 1938. La paragraful următor vom prezenta imaginea americană asupra acestei etape din istoria României.

Legația Statelor Unite a înregistrat practic toate *evenimentele politice românești,* încercând adesea a descifra semnificația lor. Fără îndoială că un loc important în această analiză a revenit procesului de formare a statului național unitar. Încă din faza finală a primului război mondial, românii de pretutindeni s-au arătat ferm deciși a realiza unitatea statală deplină sau, așa cum se sublinia într-o telegramă a românilor - americani adresată președintelui Wilson, „noi

trebuie să formăm România Mare"[24]. Într-o sinteză privind situaţia politică din Balcani în ajunul războiului se sublinia că visul românilor era de a se uni cu toţii, sub conducerea aceluiaşi guvern[25]. În acest sens, un prim pas important a fost decizia de unire a românilor din Basarabia[26]. Situaţia acesteia, şi mai ales recunoaşterea internaţională a actului de unire sub forma ratificării tratatului de la Paris din 28 octombrie 1920, este consemnată în multiple documente diplomatice americane[27].

Restabilirea administraţiei române şi revenirea guvernului la Bucureşti, a făcut ca şi legaţia americană să se instaleze în capitală de unde a urmărit îndeaproape evenimentele tulburi de la sfârşitul anului 1918 şi începutul lui 1919. În această fază cercurile politice româneşti erau preocupate mai ales de restabilirea ordinii în ţară şi de obţinerea recunoaşterii drepturilor româneşti la Conferinţa de pace de la Paris[28]. Guvernul francez, asociind şi pe cel american, a făcut o intervenţie la Bucureşti pentru a obţine recunoaşterea faptului că numai Congresul de pace putea decide în problemele teritoriale. Ori, încă de la 26 decembrie 1918 era publicat în „Monitorul Oficial" decretul regal care sancţiona unirea Transilvaniei cu România. Intervenţia franco - americană nu a dus la nici un rezultat[29].

În baza rapoartelor diplomatice, Buletinul de informaţii al Departamentului de Stat a înregistrat principalele evenimente din România în această fază. Iată, cu titlu de exemplu, evenimentele înregistrate în lunile iulie - decembrie 1919: în luna iulie apărea decretul privind organizarea, în septembrie 1919, a alegerilor parlamentare în baza votului universal ce urma a se aplica în toată România Mare[30]; la 12 iulie era consemnată ştirea ofensivei armatei române în Ungaria şi a sosirii unei misiuni aliate la Budapesta[31]; ocuparea capitalei ungare, la 4 august 1919, şi acţiunea comisiei aliate sunt pe larg analizate în numerele din august 1919[32]; adunarea Consiliului Dirigent al Transilvaniei din 30 iulie 1919 ca şi manifestările opiniei publice româneşti faţă de înaintarea armatei în Ungaria sunt consemnate cu exactitate[33]; la 9 august, în legătură cu acţiunea armatei române, primul ministru, Ionel Brătianu, are o întrevedere cu însărcinatul cu afaceri american căruia îi sunt expuse principalele date menite a duce la cunoaşterea situaţiei, intereselor şi a sacrificiilor româneşti; în acelaşi număr apar o serie de informaţii privind Dobrogea, precum şi o evaluare a capitalului străin investit în România înainte de 1914 (circa jumătate miliard de lei)[34]; la sfârşitul lunii august 1919 cercurile politice de la Bucureşti erau preocupate de situaţia din Ungaria; de atmosfera din Basarabia, de efectele hotărârilor conferinţei de pace şi evaluau pozitiv consecinţele decretului - lege privind naturalizarea evreilor din ţară[35].

Buletinul Departamentului de Stat înregistra în diversele numere din 1919 următoarele evenimente şi atitudini din România: amânarea alegerilor

parlamentare și realizarea unui contract cu o campanie din S.U.A. pentru tipărirea de bancnote românești[36]; situația din Ungaria și efectele deciziilor Conferinței de pace au fost mereu la ordinea zilei[37]; la 12 septembrie 1919, guvernul Brătianu demisionează pe fondul unor zvonuri intense privind renunțarea la tron de către prințul Carol[38]; se formează guvernul Văitoianu, iar presa română, și în special ziarul „Le Progres", dezlănțuie o violentă campanie anti - americană legată de atitudinea Statelor Unite în problema tratatului minorităților[39]. În luna octombrie 1919 sunt menționate următoarele fapte: orientarea spre stânga a muncitorilor români, consolidarea poziției guvernului ca urmare a adoptării deciziei de semnare a tratatului de pace și a clarificării situației din Ungaria. Toată luna noiembrie a stat sub semnul atitudinii față de Tratatul de pace de la St. Germain care, în final, la 10 decembrie 1919, a fost semnat și de România[40]. În fine, în Buletinul din luna decembrie 1919 este analizată situația din Transilvania, Banat și Basarabia, și sunt consemnate discuțiile preliminarii care vor duce la crearea Micii Înțelegeri[41].

Reiese clar, din datele menționate mai sus, că Departamentul de Stat a fost detaliat și corect informat asupra situației din România. Rapoartele diplomatice subliniază și efectele economice dezastruoase ale războiului, ale ocupației germane, asupra nivelului de trai al maselor. În acest sens o acțiune utilă a desfășurat și misiunea Crucii Roșii Americane[42]. Reluând menționarea evenimentelor politice, așa cum au fost înregistrate de legația americană, să subliniem că demisia lui I. C. Brătianu din fruntea guvernului, la 13 septembrie 1919, a fost corect evaluată: ca un protest față de încercarea de imixtiune în treburile interne prin impunerea unui tratat de protecție a minorităților[43]. Situația politică a intrat, imediat după demisie, într-o fază staționară, modificată doar prin formarea guvernului Văitoianu a cărui program de conducere nu avea nici un element deosebit[44].

În ziua de 1 mai 1920, la București a avut loc o mare demonstrație muncitorească[45]. Iar în iunie, într-o mare agitație, s-a inaugurat campania electorală pentru Parlament[46]. Din aceeași perioadă datează un raport al ambasadei S.U.A în Turcia privind conjunctura din România. În baza unor informații culese pe multiple canale era analizată situația armatei române în luna mai 1920, starea forțelor navale, condițiile din portul Constanța, precum și a transporturilor din țară în general[47]. Legat de portul Constanța, pentru care se manifesta un interes justificat de considerente comerciale, să menționăm și existența unui raport consular american din septembrie 1924, care înregistra istoricul localității[48].

O sursă importantă de informare a legației americane a fost presa din România. Diplomații au analizat mereu comentariile de presă pentru a cunoaște poziția adoptată față de diversele probleme ale actualității românești. Importanța

acestei surse este relevată de faptul, pentru a da un singur exemplu, că în primul trimestru al anului 1921, nu mai puţin de şapte lungi rapoarte sintetizau ceea ce se numea revista presei române[49]. Departamentul de Stat a solicitat adesea şi informaţii în probleme bine precizate. Aşa de pildă, în mai 1921, legaţia din Bucureşti a primit sarcina de a culege toate informaţiile legate de negocierile diplomatice româneşti, pentru a putea determina revendicările S.U.A. în sfera clauzei naţiunii celei mai favorizate[50]. De altfel, încă din ianuarie 1921, Departamentul de Stat a cerut ca să se întocmească rapoarte complete asupra situaţiei din România, înglobând date politice şi economice[51]. Însărcinatul cu afaceri de la Bucureşti, a răspuns că, pentru moment, nu poate trimite rapoarte ample deoarece este complet lipsit de personalul auxiliar necesar[52].

În decembrie 1921, guvernul Averescu demisionează şi Take Ionescu este însărcinat cu formarea noului cabinet[53]. Acesta, ca un semn cert de criză politică, nu s-a putut menţine decât până la jumătatea lunii ianuarie 1922, când liberalii revin la putere[54]. Urmează alegerile pentru Cameră şi Senat în martie 1922, şi partidul de guvernământ le câştigă[55]. Unele informaţii privind situaţia politică din România, sunt furnizate Departamentului de Stat de către salariaţi ai lui „Standard Oil Company"[56]. Legaţia rămâne principalul canal de informare a oficialităţilor americane. Rapoartele semnate de noul însărcinat cu afaceri, Theodore Mariner[57], sau de unii consuli americani, evidenţiază elementele noi din viaţa politică românească din timpul anului 1922. Între acestea s-a numărat şi fuziunea, în noiembrie, a Partidului Naţional din Transilvania cu Partidul Democrat[58].

Evenimentul politic major de la începutul anului 1923, este considerat a fi discutarea şi adoptarea, la 23 martie, a noii Constituţii a României. Analizând conţinutul acesteia, Mariner apreciază că de o deosebită importanţă pentru Statele Unite erau prevederile articolului 18, privind naţionalizarea rezervelor minerale ale subsolului[59]. O altă chestiune importantă a fost modificarea legii privind datoriile externe, în noiembrie 1923[60]. Acest aspect a fost urmărit cu o deosebită atenţie, deoarece, S.U.A. a creditat România cu aproape 300 milioane $[61]. În toată perioada de tranziţie, de după război, guvernele au recurs adesea la proclamarea stării de asediu, cu toate implicaţiile cunoscute, pentru a putea menţine controlul asupra situaţiei. Legaţia americană a constatat că măsura a devenit o practică frecventă de vreme ce şi în august 1924 s-a recurs la o decizie în acest sens[62].

În ianuarie 1925, Parlamentul din Bucureşti a dezbătut intens situaţia politică internă. Aceste discuţii nu puteau afecta situaţia guvernului deoarece şi Departamentul de Stat era perfect edificat asupra faptului că orice guvern român era în măsură să-şi asigure o confortabilă majoritate parlamentară[63]. În faţa

dominației liberale, partidele din opoziție tindeau la unirea forțelor lor[64]. La începutul lunii iunie 1925, are loc decesul lui Marghiloman, prilej cu care legația americană reconstituie cariera acestuia, și-i evaluează locul în viața politică românească[65]. Începând cu luna octombrie, dând curs solicitării mai vechi a Departamentului de Stat, legația S.U.A. începe elaborarea unor sinteze săptămânale, privind situația politică și economică din România. În raportul din săptămâna care se încheia la 3 octombrie 1925, ministrul plenipotențiar W. S. Culberston aborda următoarele aspecte: dezbaterile parlamentare; discutarea problemei datoriei românești față de S.U.A; discutarea și adoptarea bugetului; revizuirea tarifului vamal; creșterea exportului de petrol; negocierea unui nou acord comercial cu Japonia; stagnarea emigrației din România (15.000 de persoane în 1924, dintre care 10.000 au plecat în Statele Unite) precum și participarea la diverse reuniuni internaționale[66].

Iar în siteza pentru cea de-a doua săptămână a lunii octombrie 1925, ministrul american consemna: plecarea misiunii Statelor Unite care a negociat plata datoriei românești; reducerea taxelor la exportul de grâu; apropierea comercială de Austria; ancheta Societății Națiunilor asupra resurselor economice românești; programul de electrificare a țării; producția de cereale; proiectul revalorizării leului, precum și desfășurarea unei conferințe a statelor succesorale[67]. Primind aceste sinteze, Departamentul de Stat a cerut ca pe viitor ele să aibă următoarele secțiuni: general, politic, economic și financiar, urmând a fi bilunare și nu săptămânale[68].

Evident că practica unor rapoarte sau telegrame curente a fost menținută. La începutul lunii aprilie 1927, Culberston constata că situația din România gravita în jurul unor chestiuni economice: discutarea datoriei externe și elaborarea unui nou tarif vamal. Opinia publică nutrea speranța că tratatul de la Paris, din octombrie 1920, urma a fi ratificat și de către Japonia[69]. Știrea încheierii, în aprilie 1927, a unui tratat italo - maghiar a trezit la București suspiciuni legate de posibilitatea existenței unor clauze secrete referitoare la România[70]. În iunie 1927, guvernul Averescu demisionează și la cârma țării este numit un cabinet condus de Barbu Știrbey[71]. Acesta nu s-a putut menține decât două săptămâni: la 22 iunie, se constituie un nou guvern liberal în frunte cu Ion I. C. Brătianu[72]. Decesul regelui Ferdinand, în iulie 1927, la care S.U.A. a fost reprezentată de W. S. Culberston numit trimis special cu rang de ambasador, a produs o perturbare în viața politică românească[73]. Aceasta a trecut, în ultimii doi ani, printr-o fază dramatică, înregistrând un șir de evenimente majore: renunțarea la tron a lui Carol; moartea lui Ferdinand; proclamarea minorului Mihai ca rege și formarea Regenței, precum și moartea lui Ion I. C. Brătianu care, în aprecierea lui Culbeston, a jucat un rol de primă mărime în istoria contemporană a țării[74].

Aflat în opoziție, Partidul Țărănesc era vizibil tot mai decis a ajunge la putere. La începutul anului 1928 campania național - țărănistă a devenit agresivă, mai ales la nivelul disputelor din Parlament. Pe acest fundal însă, situația economică a țării era prosperă[75]. Un rol stimulativ în acest sens l-a avut și perspectiva realizării unui nou împrumut extern destinat stabilizării leului[76]. La sfârșitul lunii martie 1928, presiunile opoziției pentru preluarea puterii se intensifică. La 18 martie la București avusese loc o mare manifestație organizată de țărăniști care, în paralel, au dezlănțuit o violentă campanie în presă[77]. În aprilie, cu mare fast, au fost aniversați 10 ani de la unirea Basarabiei cu România[78]. Iar în mai, la Alba Iulia, are loc congresul național țărănesc încheiat cu inițierea unui marș asupra Bucureștiului[79]. Toate aceste acțiuni ale opoziției, au dat rezultate la începutul lunii noiembrie 1928, când cabinetul V. Brătianu demisionează și se formează guvernul Maniu[80]. Acest eveniment a fost mult facilitat de faptul că partidul național - liberal a intrat într-o fază de declin după moartea lui Ion I. C. Brătianu[81].

Noul prim - ministru, IuliuManiu, are o întrevedere cu ministrul plenipotențiar Wilson la 17 noiembrie 1928. Cu acest prilej, șeful guvernului român a vorbit în termeni foarte cordiali despre Statele Unite, cât și despre Culberston, care a cunoscut foarte bine România și a depus eforturi pentru înțelegerea specificului vieții politice din țară. Maniu a afirmat că fostul ministru Culberston a avut strânse relații și cu P.N.Ț. aflat în opoziție[82]. În luna decembrie 1928, s-a desfășurat campania electorală la care P.N.Ț. s-a prezentat cu un program de guvernământ ce corespundea doar parțial promisiunilor făcute din timpul fazei de opoziție[83]. Conform tradiției politice a țării, partidul de guvernământ a obținut în alegerile din 12 și 19 decembrie 1928, o majoritate decisivă în ambele camere ale Parlamentului[84]. Sesiunea parlamentară, deschisă imediat după Anul Nou, a evoluat sub semnul acestei majorități național - țărăniste[85]. Analizând diversele măsuri adoptate de noul guvern, Wilson aprecia, în august 1929, că în noiembrie 1928, nu a avut loc o simplă schimbare de cabinet, ci s-a marcat deschiderea unei etape noi în istoria României[86].

Opinia publică americană, s-a interesat îndeaproape de situația din România. Pentru a da un exemplu în acest sens să menționăm scrisoarea unui jurist american care solicita, în iunie1929, opinia Departamentului de Stat asupra situației politice din România[87]. Răspunsul a fost că este împotriva practicilor Departamentului, furnizarea de informații privind evaluarea conjuncturii dintr-o țară străină[88]. De altfel, ministrul plenipotențiar Wilson informa Washingtonul că a ajuns la concluzia că Departamentul de Stat, așa cum reieșea din tonul general al comentării rapoartelor legației, nu a realizat pe deplin „schimbarea și ameliorarea" care a avut loc în România. Chiar ministrul Marii Britanii la București a ajuns la o concluzie similară declarându-i că „... a găsit o

prejudecată similară împotriva României și o identică lipsă de înțelegere din partea Foreign Office-ului pentru schimbarea de situație care a avut loc în țară"[89]. Răspunsul Departamentului de Stat, semnat de șeful Diviziei pentru afaceri Orientale, a fost că din aprecierile revăzute cu acest prilej nu se putea deduce concluzia la care a ajuns Wilson[90].

Între alte măsuri, guvernul Maniu a inițiat și adoptarea unei noi legi administrative[91]. Votată de Parlament, legea a instituit ca noi unități administrative directoratele care aveau în frunte câte un consiliu a căror membri au fost aleși prin vot[92]. Aflat în opoziție, partidul liberal a întreprins o serie de acțiuni pentru compromiterea guvernului Maniu[93]. Alegerile pentru consiliile comunale din București, la sfârșitul lunii martie 1930, au relevat într-adevăr rezultatele acestei campanii sub forma creșterii suporterilor P.N.L.[94]. Ca urmare, chiar din martie 1930, presa internațională a început a face referiri la dificultățile guvernului Maniu[95]. Așa de pildă, „Times" din 23 aprilie 1930 a reușit, în opinia lui Wilson, să redea un excelent tablou al situației politice românești[96]. Restaurația a salvat doar temporar cabinetul Maniu care, sub atacul opoziției, a fost nevoit să demisioneze în octombrie 1930. În loc s-a format un guvern de coaliție condus de G. G. Mironescu[97]. Caracterul eterogen al noului guvern român este evidențiat și de ziarul „Times" în ediția din 18 octombrie 1930[98]. Țărăniștii și alte grupări din opoziție, au încercat a răsturna guvernul prin retragerea din Parlament. Dar la intervenția regelui deputații din opoziție revin asupra deciziei și își iau locul în băncile Camerei[99].

Criza economică a generat și o acută criză politică manifestată mai ales prin desele schimbări de guvern. În decembrie 1930, țărăniștii se aflau din nou la putere. Situația generală era atât de confuză încât Wilson aprecia că este foarte dificil a se anticipa ce se va întâmpla în viitor. Pentru moment cabinetul țărănist era confruntat cu grave probleme economice[100]. Alegerile parțiale, pentru ambele camere, din ianuarie 1931, au marcat consolidarea poziției parlamentare a național - țărăniștilor[101]. Situația politică generală rămânea neclară așa încât poziția cabinetului Mironescu era nesigură. În condițiile date, P.N.L., deși nepopular, rămânea cel mai puternic partid politic al țării[102]. „London Times", din 19 martie 1931, aprecia că dificultățile din România aveau forma crizei guvernamentale și a instabilității economice[103]. La sfârșitul lunii martie 1931, Nicolae Titulescu a încercat a forma un guvern dar negocierile duse cu diversele partide pentru un cabinet de coaliție nu au reușit. De luni de zile situația economică și financiară mergea din rău spre mai rău, ceea ce și-a pus desigur pecetea și asupra vieții politice[104]. Alegerile parțiale din circumscripția Râmnicul Sărat, de la începutul lunii aprilie 1931, au arătat imposibilitatea chiar a marilor partide de a obține minimum de voturi cerut de legea electorală. Chiar P.N.L. s-a prezentat la alegeri dezbinat și deci fără șanse de succes[105].

Guvernul G. G. Mironescu a fost nevoit a demisiona la 5 aprilie 1931. Pentru formarea noului cabinet, Nicolae Titulescu a fost chemat de la Londra, dar criza care s-a deschis „părea a fi lungă și dificilă“[106]. Într-adevăr, Titulescu a început noi negocieri pentru formarea unui cabinet de coaliție dar nu a reușit[107]. Ca urmare, regele a încredințat lui Nicolae Iorga formarea noului guvern[108]. Acesta avea la bază un cartel electoral cu fracțiunea liberală condusă de I. G. Duca[109]. La începutul lunii mai, Parlamentul a fost dizolvat și au fost fixate alegerile generale pentru 30 iunie[110]. Numirea lui Iorga în fruntea guvernului nu a fost surprinzătoare pentru Wilson care remarcase că, după restaurație, marele savant a jucat un rol politic însemnat și a fost frecvent consultat de rege. Deși noul prim - ministru nu avea adepți politici numeroși, era respectat de toate partidele ca un patriot și un onest om de stat, admirat chiar de mulți, pentru că a ridicat prestigiul țării în exterior. Ca persoană însă, considera Wilson, Iorga avea multe prejudecăți și era foarte bombastic[111].

Programul de guvernare al noului cabinet a încercat a fi un răspuns la problemele de actualitate ale societății românești[112]. Presa internațională și în special cea franceză a văzut în noul guvern o formă mascată a dictaturii regale, apreciere care a provocat indignare la București[113]. Campania electorală a fost agitată[114], dar rezultatele ei au fost cele așteptate: guvernul Iorga, în cartel cu P.N.L. - Duca, a obținut 287 mandate (din 387). Național țărăniștii au obținut abia 30 de mandate în Cameră[115]. Chiar în timpul campaniei electorale, Wilson a făcut o călătorie, cu mașina, în nordul și estul României. Cu acest prilej, a constatat că recolta se arăta a fi foarte bună și că șeptelul era numeros. Presa vorbise mult de condițiile dificile create de criză, dar Wilson a constatat că țăranii, luați individual, nu păreau a fi afectați prea mult. De asemenea, modul de viață, hainele ca și condițiile de muncă ale țăranilor erau ameliorate față de situația de la începutul secolului, când Wilson vizitase pentru prima dată România. Călătoria l-a pus pe gânduri pe ministrul american: „Când constați dimensiunea și bogăția țării, cu câmpuri întinse și orașe mari, cu un imens potențial, te poți întreba dacă guvernanții sunt în măsură să-și îndeplinească misiunea“[116]. Față de asemenea constatări personale, Wilson a criticat parțial lucrări, ca cea a lui Lucien Ramier (*Le carrefour des Empires morts,* Hachette, Paris, 1931) în care situația din România era prezentată în culori sumbre[117].

Cu ocazia numirii lui Manoilescu în funcția de guvernator al Băncii Naționale a României, ministrul american a analizat statutul acestei instituții și a ajuns la concluzia că ea se află sub control politic[118]. În noiembrie 1931, se deschide sesiunea parlamentară care, până la vacanța de Crăciun, a analizat Mesajul tronului, a văzut bugetul și a început dezbaterea proiectului de lege pentru învățământul secundar[119]. Dar guvernul Iorga nu a reușit să soluționeze

stringente probleme economice, așa încât este demis în mai 1932[120]. O nouă tentativă de formare a unui cabinet Titulescu eșuează[121] și se constituie guvernul Alexandru Vaida - Voievod. Wilson aprecia că liberalii au făcut o mare greșeală neasociindu-se cu coaliția guvernamentală[122]. Din nou Parlementul este dizolvat[123] și în iulie au loc alegeri la care participă 16 partide și formațiuni politice. P.N.Ț., partidul de guvernământ, obține procentul de 40% care-l îndrepta la acordarea primei electorale[124]. Dar numai după trei luni cabinetul Vaida - Voievod cade și se constituie un nou guvern național - țărănist, dar condus de Iuliu Maniu, care renunța în acest fel la decizia de a se retrage din viața politică[125]. În noiembrie s-a deschis sesiunea parlamentară, prin citirea unui Mesaj al tronului neobișnuit de lung, iar guvernul a propus o serie de proiecte de lege, între care și unul vizând o nouă reformă administrativă[126].

La alegerile parțiale, din decembrie 1932, P.N.Ț. obține un succes important[127], dar la 12 ianuarie 1933, cu totul pe neașteptate cabinetul Maniu este demis[128] și Vaida - Voievod îi ia locul[129].

Într-o declarație de presă, Maniu a afirmat că a demisionat deoarece a ajuns la un conflict cu Carol în problema responsabilității guvernamentale: regele i-a impus numirea unor persoane în funcții publice, ceea ce el, Maniu, nu a putut accepta[130]. Cauzele demisiei au fost însă altfel văzute de alți oameni politici, ca de pildă Gr. Filipescu, liderul Partidului Conservator, care-și expune părerile într-un interviu acordat ziarului „Adevărul"[131].

Pe fundalul crizei se intensifică activitatea forțelor de dreapta. Incapacitatea guvernului Vaida - Voievod de a liniști forțele extremiste a dus la căderea cabinetului[132] și, așa cum se aștepta, la numirea lui I. G. Duca în fruntea noului guvern[133]. La 20 decembrie 1933, au loc alegeri generale față de care opinia publică românească a manifestat un interes real, în pofida timpului nefavorabil participarea fiind masivă. Din cele 2,9 milioane de alegători, 1,5 milioane au votat pentru guvern. Campania electorală a fost lipsită, fapt cu totul neobișnuit, de abuzuri și presiuni. La aceasta a contribuit foarte mult și interzicerea Gărzii de Fier, la 15 decembrie 1933, prin Jurnal al Consiliului de Miniștri[134]. Această decizie i-a fost fatală lui I. G. Duca ce a fost asasinat în gara Sinaia la 30 decembrie 1933[135]. După arestarea lui Corneliu Zelea Codreanu și a altor șefi legionari, în martie 1934, a început procesul asasinilor lui I. G. Duca, pe un fond de neliniște în întreaga țară generată de teama unor violențe gardiste. Nicolae Titulescu îi declara, în acest context, însărcinatului cu afaceri al S.U.A. că mișcarea gardistă era încurajată de Italia[136].

Viața politică din România trecea, în aprecierea atașatului militar S.U.A. la București, printr-o fază de instabilitate și agitație în vara anului 1934. Condițiile interne erau tulburi, iar masele nu aveau încredere în guvern. Principalele partide erau dezbinate așa încât circulau zvonuri tot mai insistente privind instaurarea

unei dictaturi militare[137]. În acest context nu a fost o surpriză descoperirea unui complot, organizat de un grup de ofiţeri, care intenţionau să-l asasineze pe rege. Acţiunea nu a reuşit şi după încheierea procesului, în faţa unui public de peste 10.000 de persoane, a avut loc ceremonia degradării celor implicaţi. Asistând la aceasta, ministrul plenipotenţiar Owsley consemna într-un raport, că el personal nu a învăţat nimic din cele văzute „... poate pentru că în Estul Europei o asemenea ceremonie era menită a distruge moralul condamnatului şi a băga spaima în sufletele oamenilor în legătură cu manifestările de neloialitate ale armatei". Un asemenea spectacol ar fi fost lipsit de efecte în Occident, iar în cazul americanilor, executarea unui trădător ar fi fost mai eficace „... susţinând moralul, demnitatea şi simţul de dreptate al soldaţilor"[138].

O altă chestiune care a zguduit viaţa politică românească a fost „afacerea Skoda"[139]. Imediat după asasinarea lui I. G. Duca, se formase un cabinet liberal condus de Gh. Tătărescu[140]. În octombrie are loc o remaniere guvernamentală în urma căreia doar Titulescu este menţinut în post. Owsley menţiona că Titulescu era considerat a fi gelos pe prerogativele sale ministeriale şi a reuşit a se menţine în toate cabinetele din ultimii doi ani datorită popularităţii sale deosebite. Ca ministru de externe, Titulescu avea concepţii şi metode de acţiune proprii[141]. Disensiunile din cadrul partidului naţional - liberal, de guvernământ, au dus în 1934 la amânarea cu o lună a deschiderii sesiunii parlamentare[142]. Analizând într-un amplu raport evoluţia României în anul 1934, Owsley sublinia, că pe planul politicii interne a fost o etapă tulbure, caracterizată prin disensiuni tot mai ample în rândul partidelor politice. Doar agitaţia legionară s-a redus simţitor în urma dizolvării Gărzii, în decembrie 1933. Opinia publică românească a respins aproape în unanimitate activitatea criminală a legionarilor, aşa încât mişcarea a pierdut mulţi simpatizanţi şi suporteri. S-a consolidat vizibil poziţia regelui, care se afla în conflict deschis doar cu Iuliu Maniu. Parlamentul a continuat să fie „o supapă pentru oratoria politică" şi un forum al polemicii politice, iar nu un organ legislativ. Cu toate acestea Parlamentul era un organism democratic, opus oricărei dictaturi. Conform tradiţiei politice româneşti, deputaţii şi senatorii votau proiectele propuse de guvern şi dezbăteau prea puţin măsurile propuse. Dintre cele mai importante măsuri adoptate se citează legea conservării datoriilor agricole, desfiinţarea organizaţiilor fasciste şi adoptarea unui nou regim al comerţului exterior, în timp ce economia a evoluat încă sub semnul efectelor depresiunii[143].

De altfel, disensiunile din cabinet în legătură cu soluţionarea problemelor economice a dus la o nouă remaniere, în februarie 1935[144]. Guvernul Tătărescu a realizat, în ianuarie 1935, o nouă structură a administraţiei ţării[145], dar nu a suspendat, ci chiar a prelungit, în septembrie 1935, starea de asediu instituită

încă din decembrie 1933[146]. Analizând politica internă a guvernului Tătărescu, după doi ani de la instalare, L. Harrison, însărcinatul cu afaceri al Statelor Unite, constata mai ales linia de centralizare administrativă puternică. Scoși în afara legii în 1933, legionarii s-au reorganizat în partidul Totul pentru Țară, devenind tot mai activi. În schimb, opoziția era dezbinată, nici chiar P.N.Ț. nereușind să câștige teren. Deși au avut loc câteva schimbări în cabinet față de formula inițială, acestea au fost minore[147]. Cel de-al nouălea parlament postbelic și-a început lucrările în noiembrie 1935, dând prilej opoziției să deschidă atacuri la adresa guvernului. Poziția acestuia continua însă a fi foarte solidă[148]. După o lună de discuții, Parlamentul a elaborat doar răspunsul la Mesajul tronului și a înregistrat răspunsul la două interpelări de politică externă: răspunsurile lui Titulescu la declarația revizionistă a contelui Bethlen și la întrebarea lui Gh. Brătianu în legătură cu pactul sovieto - român[149].

La începutul anului 1936, poziția guvernului liberal marca semne de slăbire, dar regele nu se arăta dispus a-i chema pe național țărăniști la conducere[150]. Era un fapt bine cunoscut că „partidul politic la putere în România este ales de rege. Alegerile sunt manipulate în consecință, așa încât partidul ales să obțină majoritatea parlamentară". În iunie, ca un mijloc de presiune, țărăniștii au organizat demonstrații de stradă, dar fără rezultat[151]. Situația s-a agravat când grupuri de studenți, de dreapta, au devastat redacțiile ziarelor „Dimineața" și „Adevărul"[152]. În același timp, dr. N. Lupu a declarat presei că propaganda nazistă investește fonduri uriașe în România, mai ales prin intermediul ziarului „Universul". Ministrul american Harrison aprecia că ziarul în cauză, deși antisemit, nu a fost dovedit a primi bani de la naziști[153].

Sfârșitul lunii august 1936, a fost dominat de remanierea guvernamentală care a avut ca obiect direct demiterea lui Nicolae Titulescu din cabinet. Departamentul de Stat a cerut imediat legației de la București, să trimită informații asupra efectelor posibile ale înlăturării lui Titulescu[154]. În baza datelor furnizate[155], Departamentul de Stat ajunge la concluzia că era foarte posibilă pregătirea orientării României spre Berlin și în acest fel demiterea lui Titulescu, putea fi un punct de referință în evoluția relațiilor internaționale[156]. Primul ministru Tătărescu a declarat, la 3 septembrie 1936, că nu va schimba nimic în politica externă a țării și că se vor lua măsuri pentru restabilirea ordinii în țară prin dizolvarea tuturor formalităților paramilitare ale partidelor politice[157]. În aceeași zi, Consiliul de Miniștri a adoptat o decizie în sensul respectiv, dar observatorii politici se îndoiau de eficacitatea ei[158]. Totodată, starea de asediu a fost prelungită pe încă șase luni, ceea ce nu a trezit critici în presă[159]. Ineficacitatea hotărârii Consiliului de Miniștri s-a vădit în noiembrie 1936, când legionarii au adresat regelui o scrisoare deschisă prin care amenințau că vor cere socoteală celor care au condus până atunci politica externă a țării[160].

Dintre măsurile organizatorice ale guvernului adoptate în noiembrie 1936, reține atenția crearea comitetului de coordonare pentru apărarea țării[161], schimbarea denumirii Ministerului Instrucțiunii Publice și a Cultelor în Ministerul Educației Naționale[162], precum și constituirea Ministerului Aerului și Marinei[163]. În pofida unor asemenea măsuri, viața politică a țării trecea, la sfârșitul anului 1936 și la începutul lui 1937, printr-o fază de criză. Guvernul era slab, iar acțiunile opoziției deveneau tot mai numeroase. În acest context, rolul nefast al regelui era tot mai vizibil, promovând asiduu o politică de „divide et impera". Activitatea legionarilor se amplifica, dintre evenimente fiind semnalată participarea unor voluntari la războiul civil din Spania și incidentul diplomatic legat de înmormântarea legionarilor Moța și Marin[164]. Pentru a face față presiunilor de dreapta, la începutul lui martie 1937, este schimbat ministrul de interne. Era însă de așteptat căderea întregului guvern în următoarele luni, fiind de dorit ca locul să fie luat de opoziție[165]. Datorită atmosferei agitate, Sfântul Sinod a decis, la 13 martie 1937, ca să interzică participarea clerului la viața politică[166]. Totodată, strea de asediu este prelungită, tot în luna martie, pe încă șase luni, în condițiile măririi autorității tribunalelor militare[167].

Dezbaterile parlamentare au stat, în martie 1937, sub semnul criticării participării miniștrilor Italiei și Germaniei la funerariile legionarilor Moța și Marin. Opoziția a atacat violent guvernul, pentru inactivitatea în această chestiune[168]. Tensiunea din viața politică a fost relevată de desfășurarea alegerilor municipale din București, la 16 aprilie 1937. Rezultatele înregistrate (16,8% P.N.L., 9,7% P.N.Ț. și în ultimă instanță legionarii 0,7%) au în opinia însărcinatului cu afaceri american o profundă semnificație politică[169]. Schimbările din guvern, de la începutul lui aprilie, erau un semn evident de slăbiciune[170]. Cu toate acestea, ca urmare a voinței regelui, cabinetul mai era la începutul lui august 1937 la putere urmând a fi înlocuit probabil, abia în urma viitoarelor alegeri generale[171]. La 18 noiembrie, demonstrativ, cabinetul Tătărescu își dă demisia, dar în aceeași zi este format din nou cu aceeași componență[172]. Bilanțul celor patru ani de guvernare liberală este prezentat comitetului executiv al P.N.L. de către primul ministru în aceeași zi de 18 noiembrie 1937[173].

Alegerile parlamentare generale, din decembrie 1937, au fost marcate de confruntarea deschisă între P.N.L. și P.N.Ț. Pentru Hibbard, mecanismul electoral românesc era complicat și dificil de înregistrat, deoarece legea electorală și Constituția aveau unele prevederi neclare. Hibbard anticipa că alegerile vor fi „foarte strânse"[174]. În urma lor, la 29 decembrie, guvernul Tătărescu a demisionat deoarece nu a obținut majoritatea. S-a format, spre surpriza tuturor, un guvern condus de Octavian Goga, deși partidul lui nu a obținut minimul necesar. Din guvern, mai făcea parte, ca ministru fără portofoliu, A. C. Cuza[175]. În aceeași zi,

Departamentul de Stat a cerut legației de la București să prezinte rapoarte detaliate în legătură cu comentariile presei române și înregistrarea eventualelor tendințe spre dictatură, tendințe antisemite și reorientarea politicii externe a țării[176]. Ministrul României la Washington, Ch. Davilla, i-a declarat unui înalt oficial din Departamentul de Stat că este foarte preocupat de evoluția situației din țară unde are loc un evident proces de orientare spre dreapta. Ori aceasta putea afecta pacea europeană[177]. Chiar la 29 decembrie, Davilla a avut o întrevedere cu președintele Roosewelt care i-a înmânat un mesaj personal pentru regele Carol. În document, se exprima speranța că România se va menține în sfera democrației. Davilla și-a exprimat îngrijorarea față de situația din țară, mai ales că nu mai era în funcție: demisionase cu câteva zile înainte[178]. Înainte de a părăsi S.U.A., Davilla a avut o întrevedere și cu Hull, cu care a făcut un schimb de idei asupra situației europene și a relațiilor bilaterale[179].

Considerând că evenimentele era importante, Departamentul de Stat a elaborat un memorandum privind caracteristicile situației din România la sfârșitul anului 1937. În acest sens se aprecia că, pe plan politic extern, până atunci România evoluase complet sub tutela politico-financiară franceză, dar că din punct de vedere economic, raporturile cu Germania erau foarte importante. Cercurile politice românești erau însă convinse că Franța nu va putea acorda nici un sprijin în acest caz de necesitate, așa încât era de așteptat o reorientare spre Reich și la nivelul politicii externe. Pe plan intern, se remarcau mai ales tendințele dictatoriale ale regelui, dar cursul precis este greu de anticipat[180]. La 5 ianuarie 1938, Departamentul de Stat, cerea din nou legației din București rapoarte detaliate privind situația politică curentă din România, cu accent pe evenimentele ce puteau afecta proprietățile americane și care vizau politica opresivă, religioasă sau antisemită. „Desigur, mai așteptăm a fi informați permanent asupra tendințelor care influențează politica de guvernământ, cât și politica externă a României"[181]. Așa cum se anticipase la Washington, guvernul Goga[182] a început a adopta de la început măsuri antisemite. Se observa totuși o oarecare precauție mai ales că numirea a găsit cabinetul creștin fără program de acțiune. S-a anunțat formarea unei comisii pentru problema evrească, dar nu exista nici un pericol pentru bunurile americane. Gunther, ministrul american la București, aprecia că nu va avea loc orientarea spre Axă pe planul politicii externe[183]. În schimb ministrul de extern al Poloniei, Beck, îi declara ministrului american la Varșovia, că noul guvern român va consolida relațiile cu Varșovia, ceea ce, implicit, va duce la slăbirea legăturilor româno - cehoslovace[184].

Într-un memorandum din 19 ianuarie 1938, Departamentul de Stat aprecia că alegerile românești din.decembrie 1937[185] au adus două surprize: partidul de guvernământ nu a reușit a câștiga și creșterea numărului de voturi înregistrate

de Garda de Fier, care făcuse un cartel electoral cu P.N.Ț. Noul guvern numit de rege era de extremă dreapta[186]. Gunther, ministrul american la București, aprecia că guvernul Goga, era un produs artificial al voinței regelui, care a greșit totuși deoarece, a făcut inevitabile noi alegeri generale, în care P.N.Ț. avea mari șanse de a câștiga[187]. Interesul Departamentului de Stat pentru noua conjunctură din România era foarte mare de vreme ce la 29 ianuarie era elaborat al treilea memorandum, în cursul unei singure luni, privind guvernul de la București. În baza informațiilor culese pe diverse canale, Departamentul aprecia că un cabinet Goga, era singura alternativă posibilă deoarece P.N.L. era discreditat după patru ani de guvernare neîntreruptă, iar P.N.Ț. nu era agreat de rege pentru atacurile la adresa camarilei, iar legionarii nu aveau sprijin și erau extremiști. Componența noului cabinet arată că au fost incluși și unii miniștri competenți, cu experiență. La baza programului de acțiune se afla linia antisemită, dar la nivelul politicii externe nu erau de așteptat modificări. În general însă, perspectivele guvernului erau incerte[188].

Într-adevăr, la 10 februarie 1938, regele a demis guvernul Goga și a instaurat dictatura. Noul regim va adopta o linie antisemită de mijloc, aprecia Gunther la 11 februarie[189]. Guvernul, condus de patriarhul Miron Cristea[190], a anunțat interzicerea acțiunilor politice, revizuirea Constituției și instituirea unei cenzuri severe, dar în întreaga țară era liniște[191]. Regele, într-o discuție personală cu Gunther, a declarat că măsura adoptată „a fost singura soluție"[192]. Departamentul de Stat a apreciat că instaurarea dictaturii regale era rezultatul crizei politice în care se zbătea România de câțiva ani[193]. Măsurile adoptate în lunile următoare sunt consemnate în numeroase rapoarte ale legației americane[194]. Într-o sinteză din iunie 1938 se subliniază că viața politică româneaască s-a caracterizat mereu prin dezbinări interne, corupție și dese schimbări de cabinet. Această situație a fost folosită de rege care a instaurat dictatura. După acțiunea din 10 februarie, românii s-au trezit a doua zi în plină dictatură: viața politică s-a schimbat complet; starea de asediu s-a generalizat; ofițerii au fost numiți prefecți; alegerile generale proiectate pentru martie 1938 au fost anulate; constituția din 21 februarie consfințea puterile dictatoriale ale regelui și suprima o seamă de drepturi democratice. În schimb, realizările regimului erau nebuloase[195]. Cu toate acestea, într-o proclamație guvernamentală din 6 iulie 1938 se făceau referiri la mari realizări și proiecte de viitor[196].

Analizată realist, la începutul lunii noiembrie 1938, situația politică din România apărea Departamentului de Stat ca fiind foarte dificilă: legionarii și-au intensificat acțiunile agresive; național-țărăniștii își consolidau pozițiile, iredentiștii maghiari creau o agitație revanșardă. Pe de altă parte, România, cu bogate resurse de materii prime, era supusă presiunilor Germaniei, în vreme ce

aliații tradiționali erau foarte slabi. Era de așteptat ca în lunile următoare România să devină teatrul unor confruntări economice și ideologice[197].

După moartea patriarhului Miron Cristea, la 7 martie 1939[198], se formează un cabinet condus de Armand Călinescu. La sfârșitul lunii martie 1939, un număr de 33 personalități politice au semnat un memoriu adresat regelui prin care se solicita formarea unui guvern de uniune națională. Dar, subliniază Gunther, „regimul de semi-dictatură militară" avea controlul deplin al situației și putea ignora orice opoziție[199]. Cu ocazia împlinirii unui an de la adoptarea noii constituții, guvernul a făcut propagandă în jurul realizărilor regimului. Maniu a publicat, însă o lungă declarație prin care ataca pe rege și regimul carlist. Cu toate acestea, Maniu și Brătianu erau înscriși în Frontul Renașterii Naționale care nu putea fi deci o formațiune prea solidă[200]. A avut chiar loc, la începutul lunii iunie 1939, un simulacru de alegeri parlamentare, fără campanie electorală și fără tradiționala agitație, toți candidații fiind propuși de Frontul Renașterii Naționale[201]. În fine, la declanșarea celui de-al doilea război mondial, opinia publică românească a vădit dorința de a nu transforma țara într-un teatru de război. În același timp, se remarca îngrijorare reală asupra conținutului acordului germano-sovietic[202].

Legația americană din București a urmărit cu deosebită atenție *evoluția partidelor politice* din țară. Într-un raport din aprilie 1921 sunt analizate programele celor 8 formațiuni politice importante din epocă: Liga Poporului; Partidul Țărănesc; Partidul Național; Partidul Socialist-Independent; Partidul Liberal; Partidul Progresist Democrat și Partidul Conservator Democrat[203]. Crearea de disidențe sau de noi grupări a fost prompt înregistrată în documentele diplomatice americane. Scoaterea P.C.R. în afara legii[204], precum și activitatea Cominternului în România este consemnată în rapoarte ale misiunilor diplomatice americane din București, Riga, Tirana, Berna, Constantinopol și Sofia[205]. O activitate comunistă intensă s-a înregistrat în Basarabia[206].

Dintre alte evenimente legate de evoluția partidelor politice, așa cum sunt ele înregistrate în rapoartele legației americane, putem cita: congresul Partidului Poporului, din martie 1930[207]; congresul național-liberal, din mai 1930, la care au participat 800 de delegați[208]; convenția național-liberală, din octombrie 1930, la care a fost revizuit programul politic[209]; crearea dezidenței conduse de Stere, din P.N.Ț., în noiembrie 1930[210]; moartea lui Vintilă Brătianu, în decembrie 1930, care părea a deschide, în perspectivă, calea apropierii P.N.L. de rege[211]; Congresul P.N.L. din februarie 1931, la care I. G. Duca a fost ales președintele partidului[212]; demisia lui Iuliu Maniu din conducerea P.N.Ț., în iulie 1931[213]; formarea Partidului Național Agrar, condus de O. Goga, în aprilie 1932[214]; apariția unei noi disidențe național-țărăniste, în septembrie 1933[215]; adoptarea unui nou

program, în 20 de puncte, național-liberal, în octombrie 1933, caracterizat de ministrul Owsley ca fiind plin de generalitate, fără nici un punct nou și fără soluții practice pentru marile probleme politice sau economice ale țării[216]; revenirea grupării dr. N. Lupu la P.N.Ț., în martie 1934[217]; congresul liberal din iulie 1936, la care Dinu Brătianu a fost ales președinte, iar Gh. Tătărescu secretar general[218]; fuziunea, în ianuarie 1938, a grupărilor liberale conduse de Dinu Brătianu și Gh. Brătianu[219].

În ianuarie 1936, pentru a avea și un exemplu de analiză globală a situației forțelor politice, se remarca accentuarea divergențelor în rândurile P.N.Ț. și P.N.L., în timp ce forțele de dreapta manifestau tendințe clare de unificare. Regele promova o politică de dezbinare și guverna mai ales prin mijloace extra-constituționale. Doar principalele partide aveau reprezentare parlamentară, iar programele politice nu ofereau soluții realiste de guvernare eficace. Trecând în revistă programele și conducerea tuturor partidelor politice, ministrul american sublinia că, Partidul Maghiar avea o conducere reacționară, dar era sprijinit de ungurii din Transilvania și că Partidul comunist, deși scos în afara legii, era activ, îmbinând metode legale cu cele ilegale[220].

Legația americană a urmărit cu deosebită atenție situația grupărilor de dreapta din România. În decembrie 1933, ministrul Owsley constata că dintre acestea se remarcau mai ales Garda de Fier, cu metode de acțiune asemănătoare cu ale Kluklux-Klan-ului; Liga Apărării Național Creștine, Partidul Național Agrar și Partidul Național Socialist. În acest context se sublinia: „Hitlerismul este un paradox în România, de vreme ce promovează nu numai discriminarea rasială, ci și revizuirea tratatelor care este fatală României Mari"[221]. Dizolvarea Gărzii de Fier, în decembrie 1933, este evaluată ca un act salutar pentru viața politică a țării[222]. Iar în aprilie 1934 s-a adoptat o decizie a Consiliului de Miniștri privind dizolvarea oricărei grupări politice care propovăduia violența, ca și a tuturor formațiunilor paramilitare[223]. Partidul Național Creștin, condus de Octavian Goga și A. C. Cuza, era o altă grupare de extremă dreapta cu o ideolgie naționalistă, anticomunistă, antisemită și progermană[224]. Refăcută sub numele de Totul pentru Țară, Garda de Fier era totuși cea mai agresivă grupare de extremă-dreapta[225]. Metodele promovate au dus la arestarea, judecarea și condamnarea principalilor lideri legionari, în mai 1938[226]. După împușcarea lui Corneliu Zelea Codreanu, în decembrie 1938, Departamentul de Stat trage concluzia că mișcarea legionară nu va mai fi un factor politic important în România[227].

Suspendate integral în februarie 1938, partidele politice au activat, sub diverse forme, în anii dictaturii regale. Aceasta a creat, în decembrie 1938, o grupare politică numită Frontul Renașterii Naționale, a cărei apariție era evaluată a însemna trecerea definitivă a României în rândul statelor totalitare[228]. Analizând

componența și structurile partidului unic, Gunther sublinia că intraseră în rândurile lui, de bună voie, toate elementele care voiau să profite de noul regim[229].

Un alt aspect important analizat de legația S.U.A. a fost *politica externă românească*. Iată, și în acest sens, câteva exemple selective. În ianuarie 1928, ministrul plenipotențiar Culberston sublinia că politica externă românească gravita în jurul unui singur obiectiv: menținerea integrității României Mari[230]. Iar în ianuarie 1935, însărcinatul cu afaceri, Wodsworth, aprecia că rezultatele de până atunci în sfera politicii externe erau pozitive, iar perspectivele erau optimiste. În cursul anului 1934, Bucureștiul acționase mai ales pentru consolidarea legăturilor cu Franța și cu Mica Înțelegere. Crearea Antantei Balcanice era privită ca un eveniment important, chiar fără participarea Bulgariei. Adăugând și restabilizarea relațiilor diplomatice româno-sovietice, în iunie 1934, chiar dacă acestea au dus la răcirea raporturilor cu Polonia, era clar că din 1934 s-au făcut pași înainte importanți în direcții vitale[231].

Chestiunea Dunării și a drepturilor statelor riverane a constituit o preocupare permanentă pentru diplomații români. În aprilie 1929, s-a ajuns la un acord satisfăcător între România și Comisia europeană a Dunării[232], dar în august 1926, Titulescu a ridicat public problema desființării acestui organism taxat ca perimat[233]. Schimbarea conducerii Ministerului de Externe, prin demiterea lui Titulescu, nu a părut a modifica politica externă românească. Noul ministru de externe, Victor Antonescu, s-a arătat de la început foarte activ, toate acțiunile sale vizând consolidarea vechilor alianțe și sprijinirea Societății Națiunilor[234]. Dictatura regală nu a modificat orientarea externă de până atunci a țării. De la început s-au dat declarații, ostentative consideră Gunther, privind continuarea politicii tradiționale, cu accent pe strângerea raporturilor cu Marea Britanie și Italia. După Anschluss și ocuparea Cehoslovaciei, teama de Germania s-a accentuat. Dar cu Polonia relațiile evoluau în termeni foarte buni. De fapt, politica externă era cea dorită de rege, care nu făcea decât să observe și să aștepte[235].

O altă chestiune atent urmărită de legația S.U.A. a fost cea a *regimului minorităților naționale în România Mare*. Ca o expresie a acestei preocupări, putem cita ampla sinteză, din decembrie 1922, privind istoria secuilor[236]. Fără îndoială, însă, că majoritatea documentelor diplomatice americane au privit situația evreilor români[237]. În acest sens, ministrul Culberston afirma, în februarie 1927: „nu am găsit poporul român antisemit“[238].

Problematica mișcării muncitorești este prezentă în rapoartele legației americane la București. Sunt menționate numeroasele greve, din anii 1919-1920[239] sau pregătirea și desfășurarea congresului de fondare a P.C.R.[240]. Într-un amplu raport din noiembrie 1926, în baza informațiilor culese de pe multiple canale, inclusiv de la Siguranța statului, ministrul Culberston reconstituie aspectele de

bază ale mișcării comuniste din anii 1918-1925: ascensiunea ideilor comuniste după război; acțiunile din anii 1919-1920; greva generală din 1920; congresele din 1921, 1922 și 1924; rolul U.T.C. etc.[241].

Greva de la Lupeni, din august 1929[242], și mai ales mișcările greviste din februarie 1933 sunt atent înregistrate în documentele diplomatice americane[243]. Pentru a releva atenția acordată, menționăm că ministrul Wilson a discutat personal cu administratorul general de la Societatea româno-americană, unde se declanșase o grevă la 1 februarie 1933[244].

În esență, opinia publică americană și-a format despre viața politică din România o imagine oarecum diferită de cea conturată în documentele diplomatice. În primul rând, pentru că știrile furnizate de presă, care era canalul principal de informare, erau disparate, legate de evenimentele izolate, și, în al doilea rând, pentru că selectarea acestor evenimente se făcea în funcție de nivelul de senzațional ce-l conținea. Pe de altă parte, existau unele ziare americane importante care constant au publicat articole negative despre România. Între acestea s-a aflat, mult timp, și „New York Times". Astfel, în 8 mai 1927, „New York Times Magazine" publica un articol, semnat de Anne O'Hare Mc Cormick, care vizitase țara în martie, și care formula aprecieri puțin favorabile, dar și cu detalii istorice și etnografice inexacte. „În general, „New York Times" duce o politică defavorabilă României", sublinia atașatul român de presă la Washington, Boncescu. Acesta considera că era necesar un articol de răspuns[245]. Urmează, la 14 iunie 1927, un articol în „New York Times" semnat de Clarence H. Streit, care fusese expulzat din România în 1926 pentru articole critice la adresa reginei. „Articolul în chestiune reflectă atitudinea ostilă ce „New York Times" a avut-o întotdeauna față de România, datorită faptului că atât directorul său, dl. Ochs, cât și cea mai mare parte din redactori sunt evrei", aprecia Boncescu. Cu excepția articolului menționat, presa americană comentase favorabil schimbarea de guvern care tocmai avusese loc în România[246].

Legația română din Washington a încercat, pe diverse căi, a corecta imaginea negativă prezentată americanilor de unele ziare. Cum unul din subiectele de critică permanentă la adresa României era situația evreilor, în iunie 1927, atașatul de presă de la Washington, Boncescu, a pregătit și tipărit o mică broșură, în baza datelor furnizate de forul tutelar, Direcția presei și informațiilor din București, privind tocmai statutul populației evreiești din țară. Broșura a fost difuzată tuturor persoanelor și instituțiilor interesate, inclusiv la Departamentul de Stat[247]. Diplomații români acreditați în Statele Unite au informat Bucureștiul că unele metode radicale de prevenire a atacurilor presei americane nu erau aplicabile datorită condițiilor locale specifice. Astfel, în noiembrie 1927, Direcția Poliției și Siguranței Generale comunica Direcției Presei că ziarul „Arbeiter

Zeitung", din St. Louis, a publicat la 10 septembrie 1927 un articol „cu aluzii negative" la adresa regelui minor Mihai[248]. Direcţia presei cerea lui Boncescu să cerceteze situaţia ziarului menţionat şi să-şi exprime opinia asupra propunerii de a se cere interzicerea ziarului[249]. Ataşatul de presă răspundea că „Arbeiter Zeitung" este un ziar al germanilor-americani care se adresa muncitorilor, dar nu avea tendinţe comuniste. Era foarte greu de obţinut interzicerea lui, deoarece măsura provoca multă iritare în Statele Unite şi nu putea avea efecte asupra situaţiei financiare a ziarului, deoarece acesta, ca şi toate periodicele americane, aveau fondurile mai ales din reclame comerciale. Dacă se aprecia, totuşi, că „Arbeiter Zeitung" avea „... o influenţă periculoasă asupra maselor muncitoreşti din România", se putea încerca pe cale diplomatică să se obţină interzicerea apariţiei[250].

Cel mai adesea, Legaţia română a recurs la publicarea unor dezminţiri. Aşa de pildă, în urma unor tulburări antisemite care au avut loc la Oradea în noiembrie 1927, presa americană, cea evreiască în special, a declanşat atacuri violente la adresa ţării[251]. În această situaţie, ministrul Cretzeanu a trimis preşedintelui Asociaţiei evreilor-americani din România, cu sediul la New York, o dezminţire oficială, publictă în multe ziare[252].

Chiar ministrul S.U.A. la Bucureşti constata, în noiembrie 1927, că mai mult ca de obicei, în ultima vreme publicul american s-a interesat de situaţia din România. „Americanii, aprecia Culberston, s-au amuzat citind ştiri senzaţionale, deformate sau false despre România, trimise de ziarişti de toate calibrele care au găsit aici „un teren de vânătoare". Multe corespondenţe erau „colorate", de regulă, de atmosfera ostilă la adresa României care se întreţine de unele cercuri din Viena, Budapesta sau Berlin[253].

Într-un excelent raport din decembrie 1927, Boncescu informa Direcţia presei din Bucureşti asupra importanţei deosebite a cultivării raporturilor cu ziariştii americani. În acest sens, legaţia avea multe dificultăţi în a obţine o informare corectă asupra comentariilor despre România formulate în ziarele americane a căror cifră se ridica la mai multe mii. Se putea recurge la serviciile unei agenţii care trimitea tăieturi din presă, dar aceasta costa foarte mult. În fapt, existau câteva mari agenţii de presă care transmiteau materiale şi ştiri unui număr important de periodice. Associated Press dădea informaţii pentru 1200 ziare; Sindicatul Hearst avea 25 ziare proprii şi alimenta cu ştiri alte 400; în condiţii similare funcţionau şi United Press, International News Service, North American Newspapers Alliance sau Jewish Telegraphic Agency. Toate acestea aveau corespondenţi în diverse ţări, care trimiteau ştiri ce erau apoi difuzate şi publicate în mai multe ziare. Agenţia de tăieturi le aduna pe toate, dar cerea plata pentru fiecare în parte, deşi adesea acelaşi text era publicat în mai multe

locuri. De aici și scumpetea deosebită a sistemului: cu ocazia vizitei reginei Maria în S.U.A. s-au plătit 4000 $ pentru asemenea tăieturi[254].

Din aceste motive, a fost suprimat abonamentul la agențiile care trimiteau tăieturi din ziare și s-au făcut abonamente la ziarele importante din marile centre: New York, Philadelphia, Baltimore, Boston, Chicago, San Francisco, St. Louis, Cleveland, Detroit. Din ziarele primite se extrăgeau știrile despre România dar, sublinia Boncescu, „acest sistem cere o muncă îndelungată și migăloasă dat fiind numărul mare și volumul considerabil al ziarelor americane, precum și aranjamentul materiei informative în așa mod încît să oblige pe cititor să răsfoiască ziarul pagină cu pagină și coloană cu coloană în căutarea știrilor ce-l interesează. Aceasta în scopul de a atrage atenția cetitorilor asupra reclamelor diseminate în tot cuprinsul ziarului"[255]. Pentru a avea o imagine cât de cât completă, era necesară parcurgerea a cel puțin 25 de ziare și a altor câteva reviste. Situația este și mai dificilă „în timpurile de criză politică internă sau externă, ori de câte ori se întâmplă vreun eveniment cu un caracter mai deosebit. Atunci presa americană se ocupa mult de România, poate mai mult decât de orice țară din Europa, exceptând Anglia, Franța, Germania și Italia. Sunt, însă, perioade în care timp de câteva zile de-a rândul nu se publica nimic despre România"[256]. Pentru a menține contactul cu presa americană, Boncescu solicita mijloace materiale, precum și mutarea reședinței atașatului de presă de la Washington la New York, unde se aflau toate ziarele importante din S.U.A.[257].

Direcția presei și informațiilor a analizat raportul de mai sus și a recomandat lui Boncescu să recurgă și la ajutorul consulilor români din S.U.A., care puteau întocmi revista presei americane din zonele în care funcționau. Pe de altă parte, câteva din marile ziare americane se primeau direct, prin abonament, la Direcție, așa încât puteau fi urmărite acolo. Cât despre mutarea sediului atașatului de presă la New York, chestiunea urma a fi analizată la nivel ministerial[258]. Preocupat de perfecționarea sistemului de informare al atașaților români de presă acreditați în diverse țări, Boncescu s-a adresat acestora în februarie 1928 printr-o circulară, sugerând realizarea unui schimb regulat de buletine de presă. „Acest schimb de publicațiuni este de natură a complecta serviciul de informațiuni al Birourilor de presă și, mai cu deosebire, a înlesni urmărirea campaniilor de propagandă împotriva țării și combaterea lor cu eficacitate"[259].

Un ziarist american, John Gunther, bun cunoscător al situației europene[260], a publicat în aprilie 1930 un articol amplu în care analiza modul în care ziarele din S.U.A. culegeau știrile din Europa și făcea referiri concrete la marile agenții, sursele de informare, controlul știrilor etc. Referitor la România, Gunther sublinia dificultatea găsirii unor cunoscători de limbă engleză sau a unor corespondenți de presă care să evalueze corect știrile de reală valoare și interes pentru americani.

Făcând referire la Direcția presei din București, Gunther aprecia că era foarte amicală și eficientă[261]. Un canal direct de culegere a informațiilor despre România a fost vizita unor ziariști americani, care apoi au publicat articole sau chiar broșuri. Așa de pildă, în decembrie 1926, apărea broșura lui Edward Herbert *Romania as I Found It*, în 1500 exemplare difuzate gratuit sub egida asociației United Romanian Jews of America. Analizând conținutul ei, Boncescu sublinia că aprecierile erau în general favorabile, reflectând realist realitățile românești[262].

Alte lucrări însă, prezentau negativ, din diverse cauze, situația din țară. Astfel, J. Cabot, în volumul *The Racial Conflict in Transylvania* (Boston, 1926), scris după vizita sa în România în 1923, ajunge la concluzii eronate pornind însă de la niște fapte reale. Dar, sublinia Boncescu, „Întreaga carte fiind un amestec de fapte și aprecieri favorabile și defavorabile nouă, cari se succed alternativ, impresia pe care o lasă unui cititor serios felul cum prezintă ea chestiunea minorităților noastre este mai curând favorabil punctului nostru de vedere". Concluzia finală a autorului, care susținea necesitatea revizuirii frontierei româno-maghiare, a fost influențată de vizita lui în Ungaria unde „... a fost înconjurat și influențat de agenții unguri și de acoliții lor"[263]. Integral negativă este imaginea conturată în raportul Comitetului american pentru drepturile minorităților religioase tipărit după vizita în România, în 1927. Publicat sub formă de broșură, raportul vorbea de antisemitism și persecuție rasială și religioasă[264]. Presa americană, și în special „New York Times" din 8 și 9 decembrie 1927, a făcut referiri la acest raport, preluând ideea existenței persecuției rasiale în România[265]. Luând poziție, Legația română, ca și Consulatul din New York, au publicat un comunicat care sublinia că raportul cuprindea multe inexactități și erori[266].

Legația română din Washington a recurs adesea la soluția publicării unor dezmințiri pentru a contracara efectele negative ale unor articole apărute în presa americană. Astfel, în februarie 1928, ministrul Cretzianu a dat o declarație de presă, în care a adus precizări în legătură cu excesele antisemite ale studenților în timpul congresului de la Oradea[267]. La sfârșitul lui iunie 1928, Cretzianu declară unor ziariști americani că anti-semitismul nu este o realitate în România[268]. Adesea, asemenea luări de poziție erau cerute chiar de Direcția presei de la București. În octombrie 1929 se cerea legației din Washington să dezmintă știrea că soldații evrei din armata română au un regim special[269]. În aceeași lună, Direcția generală a presei și propagandei informa Ministerul Instrucțiunii Publice, în legătură cu o sesizare a acestuia: „Legația noastră din Washington ne informează[270] că în presa evreiască din S.U.A. au să apară din nou diferite plângeri cu privire la regimul creat populației evreiești din țară. Cele mai multe din aceste critici sunt neîntemeiate sau tendențioase și au fost dezmințite de noi pe baza informațiilor primite de la diferite departamente"[271].

Dezminţirile se refereau la evenimentele politice sau economice şi culturale şi adesea erau imediat publicate. Astfel, la 8 octombrie 1930, Ministerul de Externe cerea, telegrafic, legaţiei din Washington să dezmintă ştirea declanşării unui conflict între rege şi Maniu. La 10 octombrie, nota legaţiei apărea în „The Evening Star“ (*Conflict is Denied in Roumanian Policy*), iar a doua zi Boncescu trimitea tăietura respectivă ministerului[272]. Uneori s-a recurs şi la proteste oficiale pe lângă Departamentul de Stat. Astfel, la 16 iunie 1936, Davilla protestează împotriva publicării în „New York Times“ din 1 iunie 1936 a unui articol care afirma că Mihalache ar fi declarat că între rege şi ţărănişti camarila ridică obstacole de netrecut. Iar la 18 iunie ministrul României revine cu textul integral al discursului ţinut de Mihalache, publicat în „Dreptatea“ şi în care nu era nici un pasaj referitor la ideea menţionată. Ca urmare, Davilla cere ca Departamentul de Stat să discute cu „Associated Press“, care a difuzat ştirea, chestiunea în cauză. Murray, cu care a discutat Davilla, răspunde că nu se poate recurge la iniţiativa cerută deoarece orice încercare de influenţare a presei americane poate avea consecinţe dintre cele mai neplăcute. În fine, la 20 iunie s-a trimis o scrisoare la „Associated Press“ în care se sublinia că, publicarea de ştiri false despre şefii de stat străini putea provoca neplăceri Departamentului de Stat[273]. Între timp, secretarul de stat Hull a cerut legaţiei americane la Bucureşti să verifice textul cuvântării lui Mihalache[274]. Harrison răspundea că în urma verificării s-a constatat că Mihalache nu a declarat nimic de genul celor susţinute. Atunci a fost chestionat ziaristul american care a scris şi care afirmă că a trimis doar telefonic o scurtă ştire la Viena, dar fără paragraful incriminat. În fapt, ştirea nu era falsă în sine deoarece, aprecia Harrison, P.N.Ţ. se opunea influenţei camarilei regale pentru că acţiunile acesteia atacau esenţa monarhiei constituţionale[275]. Ancheta a mers mai departe şi directorul Agenţiei „Associated Press“ pentru Europa Centrală, aflat la Viena, declară că afirmaţia a fost făcută de Mihalache, dar cenzura a modificat textul publicat de presă[276].

În acest context, Harrison trimite un raport special la Washington în care relevă că cenzura românească produce mari greutăţi corespondenţilor străini de presă care profită de orice prilej pentru a evita regulile stabilite pentru activitatea lor. De obicei se folosea telefonul, iar prin poşta cenzurată se trimiteau doar comentarii generale. La Bucureşti, în iunie 1936, agenţia „Reuters“ avea un corespondent american, „Associated Press“ şi „Exchange Telegraph“ aveau câte un ziarist român, iar dintre marile ziare doar „Christian Science Monitor“ avea un reprezentant special[277].

Pe canalele menţionate, presa americană publica diversele ştiri culese despre situaţia din România. Pentru a avea o imagine de ansamblu vom menţiona, succint, toate articolele apărute în intervalul 10 februarie - 23 martie 1928, aşa

cum au fost ele înregistrate de atașatul român de presă de la Washington. În ediția din 10 februarie 1928, „The American Hebrew" informa despre adunarea anuală a lui United Romanian Jews of America cu prilejul căreia s-a subliniat că problema evreiască în România se va soluționa numai în urma aplicării unui program comun de acțiune al tuturor factorilor interesați. „Jewish Tribune", din 10 februarie, făcea o amplă prezentare a aceleiași adunări. „Jewish Daily Bulletin" din 12 februarie anunța că studenții români implicați în excesele antisemite de la Oradea au beneficiat, la apel, de o reducere a pedepselor. Iar în ediția din 16 februarie, același „Jewish Daily Bulletin" anunța că la Cernăuți a avut loc o adunare care a încercat a pune bazele unei federații a tuturor evreilor din România Mare[278].

„Brooklyn Standard Union" și „Brooklyn Daily Eagle" din 14 februarie comentau vizita ministrului Cretzeanu la Regimentul 106 infanterie din Brooklyn[279]. „The Sun" din 13 februarie și „The New York Times" din 14 februarie anunțau că agenții federali au făcut o descindere în casa unui curier diplomatic român, Alevra, acuzat de consum ilegal de băuturi alcoolice. „The Nation" din 15 februarie, sub semnătura lui Emery Deri, relata într-o manieră exagerată tulburările de la Oradea care au fost încurajate de pasivitatea forțelor de ordine. O telegramă a Agenției Associated Press din 15 februarie, publicată în numeroase ziare americane, relata că deputații național țărăniști s-au retras din Cameră în semn de protest față de suspendarea pe timp de o lună a lui Vaida-Voievod de la lucrările parlamentare pentru violență verbală[280]. Revista „The New Age", în numărul din februarie 1928, includea și impresiile vizitei în România a lui F. Cowles care, între altele, aprecia: „Poporul acestei țări manifestă sentimente foarte amicale în atitudinea sa față de națiunea noastră"[281]. O telegramă de la Paris, publicată la 18 februarie de „Washington Herald", anunța că Nicolae Iorga, aflat atunci în Franța, ar fi declarat ziariștilor că ar accepta conducerea unui nou guvern dacă va fi solicitat. Numeroase ziare americane anunțau la 20 februarie că un cetățean al S.U.A., molestat întâmplător în timpul agitațiilor din Oradea, a primit o despăgubire din partea autorităților române[282].

„Washington Herald" din 20 februarie anunța că regina Maria intenționa să întreprindă o călătorie în Spania pentru a aranja căsătoria prințesei Ileana cu prințul de Bourbon-Parma. „New York Times", în ediția din 19 februarie, informa că președintele Congresului evreiesc american și-a exprimat sprijinul pentru cererile evreilor români de a obține completa egalitate, pe plan social-economic, cu ceilalți cetățeni ai României. În acest sens însă, se cereau acțiuni hotărâte și nu doar promisiuni din partea guvernului român. În același număr din 19 februarie, „New York Times" publica un articol, semnat de Boncescu, privind

relațiile comerciale româno-americane[283]. „Journal of Commerce", oficiosul Departamentului Comerțului, analiza la 24 februarie măsurile adoptate de Banca Națională a României pentru reducerea dobânzilor[284].

„Cleveland Press", în ediția din 21 februarie 1928, se întreba de ce presa americană se ocupă atât de mult de România. Răspunsul era că după 1918, România a ajuns a ocupa un loc important în afacerile europene, deoarece extinderea teritorială a țării a impus un joc de alianțe și planuri diplomatice elaborate la București. În articolul *Romance and Reality in Romania*, publicat de H. A. Gibbons în revista „Century", ediția martie 1928, era analizată situația României după 1918, un accent deosebit fiind pus pe efectele unirii. Gibbons aprecia că făurirea României Mari era „pagina cea mai fascinantă din istoria contemporană", iar în încheiere afirma: „Poate fi ceva mai romantic decât zorile României după întuneric?". „New York Times" din 19 februarie prezenta opinia lui I. Angelescu, exprimată într-un studiu, despre stabilizarea leului, iar „Jewish Daily Bulletin" din 24 februarie publica o dezmințire a legației române în legătură cu reducerea pedepsei studenților români implicați în agitațiile din Oradea din luna precedentă[285].

În afară de dezmințirea respectivă, Boncescu a considerat necesar a discuta cu liderii evreilor-americani de origine română chestiunea lipsei de discernământ a unor corespondenți străini din România „și tendința ce manifestă de a da crezare tuturor știrilor inventate sau exagerate publicate de presa de opoziție cu scopul de a lovi în guvern, pe care le transmit fără a-și da osteneala să le controleze în prealabil". În special corespondenții de la „Jewish Telegraphic Agency" trimiteau asemenea știri exagerate care au trebuit dezmințite de legație „... pentru a corecta efectul dezastruos ce ele ar fi putut avea asupra opiniei publice din această țară". Boncescu sublinia în raport că la București trebuia acționat într-un fel oarecare pentru a se modifica atitudinea corespondenților de la agenția menționată pentru ca să se potolească și spiritele evreilor din Statele Unite. Atașatul de presă de la Washington considera că un mic sacrificiu bănesc ar putea asigura colaborarea unor ziariști de la marile ziare americane. Aceasta era o cale sigură de succes deoarece articolele trimise de legație erau de regulă refuzate de editori care, cel mult, publicau scrisori semnate, de răspuns, dar care aveau o valoare mică de convingere[286].

Boncescu sublinia, în raportul bilunar pentru a doua jumătate a lunii februarie 1928, că articolele scrise pentru americani trebuia să aibă o redactare specială, pornind de la buna cunoaștere a psihologiei acestora. În primul rând, se impunea aparența de imparțialitate pentru articolele de presă. Chiar dorința pentru știri senzaționale putea fi exploatată în folosul României[287].

Să continuăm revista presei americane din a doua jumătate a lunii martie 1928. „New York Evening Post" anunța la 14 martie că Iuliu Maniu a declarat

că va prelua guvernul în următoarele săptămâni. Dacă regența nu se va conforma, P.N.Ț. va sprijini pe prințul Carol. „New York Sun“ din 14 martie informa pe cititori că guvernul român intenționa a începe acțiunea de recuperare a tezaurului aflat la Moscova din 1916. Această știre este reluată și de „New York Evening Post“ din 14 martie și de „Times“ din 15 martie. Iar „Jewish Daily Bulletin“ din 14 martie anunța că au început tratative cu o delegație română pentru un împrumut de 60 milioane $ destinați stabilizării leului[288].

„New York Evening Post“ din 14 martie aprecia că Maniu așteaptă cu nerăbdare să preia conducerea guvernului. „New York Times“ din 14 martie și „New York Evening Post“ din 15 martie informau cititorii că Titulescu a demisionat din funcția de delegat permanent al României la Societatea Națiunilor ale cărei ultime propuneri în problema optanților au fost respinse de Parlamentul român[289]. „New York Evening World“, în ediția din 15 martie, analiza situația Ungariei postbelice și aprecia că ungurii din România aveau o poziție dificilă. „Wall Street Journal“ informa la 17 martie că guvernul român a achiziționat de pe piața americană patru turbine generatoare pentru distrugătoare. „Jewish Dailly Bulletin“ din 15 martie vorbea de noi excese antisemite la Oradea[290].

„Washington Post“, în ediția din 19 martie, trecea în revistă încercările național-țărăniștilor de a răsturna guvernul liberal prin adunări și manifestații de stradă. Toate acestea erau calificate ca încercări disperate, deoarece se aprecia că Regența nu intenționa a ceda presiunilor. Un comentariu similar apărea în „New York Times“ din 19 martie împreună cu un alt articol în care se aprecia că Titulescu se afla în centrul crizei politice din România, deși rolul său nu era deplin elucidat. Un al treilea articol din aceeași ediție din 19 martie menționa vizita unei delegații trimisă de United Romanian Jews of America la legația română cu o scrisoare în care solicitau drepturi pentru coreligionarii lor. Tot în problema evreiască, „Jewish Daily Bulletin“ din 18 martie anunța că un deputat evreu a declarat în Parlamentul de la București că la Oradea s-au declanșat noi excese antisemite[291].

Marele cotidian „Washington Evening Star“ din 21 martie aducea laude poporului român și moderației opiniei publice care a reușit a imprima un caracter pașnic manifestațiilor de stradă național-țărăniste. „New York Times“, din 22 martie, publica o telegramă din Viena care anunța încheierea unui armistițiu între guvern și opoziție până la revenirea lui Titulescu în țară. „The Day“, în ediția din 18 martie, analiza rezultatele posibile ale vizitei delegației evreiești la legația română din Washington. „Jewish Daily Bulletin“ din 21 martie informa că mari forțe politice au fost concentrate în cartierul evreiesc din București pentru menținerea ordinii[292].

„New York Evening Post", din 2o martie, anunța că deputații național-țărăniști au părăsit în bloc Parlamentul român, ca urmare a refuzului Regenței de a aduce partidul lor la putere. O mare adunare național-țărănistă urma a fi organizată la Alba Iulia. Iar în ediția din 22 martie, același mare cotidian new-yorkez aprecia că situația de criză politică din România era o consecință a dictaturii camuflate a cercurilor industriale exercitată prin intermediul liberalilor care controlau și Regența. „New York World" din 21 martie considera că după eșecul României la Societatea Națiunilor în problema optanților, criza se va soluționa doar prin demisia lui Titulescu, urmată de căderea întregului guvern și formarea unui cabinet Maniu. „New York Herald Tribune" din 21 martie aprecia că numai succesul împrumutului de stabilizare mai putea salva guvernul liberal. „New York Times" din 20 martie anunța retragerea deputaților țărăniști din Parlament și refuzul guvernului de a aproba convocarea unei reuniuni P.N.Ț. în București. Iar la 23 martie „New York Times" publica o telegramă de la Viena care informa că a fost înăsprită cenzura în România, ceea ce însemna și faptul că toți corespondenții străini care vor formula aprecieri negative asupra situației interne vor fi expulzați. „Times" din 22 martie analiza marșul celor 60.000 de țărani adunați de P.N.Ț. la Alba Iulia asupra Bucureștiului. Se făcea o comparație, forțată însă, cu marșul asupra Romei, și se aprecia că acțiunea era o consecință a faptului că național-țărăniștii nu acceptau dictatura liberală sprijinită de oligarhie[293].

„Jewish Daily Bulletin" din 22 martie anunța constituirea, la Paris, a unei Ligi internaționale pentru lupta împotriva pogromurilor. Cu acest prilej, în multe discursuri s-au lansat atacuri la adresa României. „New York Times" din 20 martie informa că Germania și Statele Unite au refuzat un împrumut cerut de România, dar „Journal of Commerce" din 23 martie, preciza, dimpotrivă, că negocierile cu bancherii americani evoluau pozitiv[294].

Așadar, în lunile februarie-martie 1928, presa americană a publicat numeroase știri, unele contradictorii, altele reale, privind situația din România. Pentru a încheia cu acest paragraf ce l-am denumit un „model lunar", să menționăm comentariile din a doua jumătate a lunii august și începutul lunii septembrie 1931. Astfel, „Oil and Gas Journal", din Tulsa, Oklahoma, anunța la 15 august, că Parlamentul român a votat o lege menită a stimula vânzarea petrolului pe piața internă. „Office Appliances" din Chicago, în numărul din august 1931, sublinia importanța pieței românești pentru vânzarea de stilouri americane. „New York Sun" din 27 august publica un articol despre regina Maria, iar „New York Times" din 30 august, un material despre regele Carol. „World Telegram" din 2 septembrie informa pe cititori că Manoilescu a plecat la Roma pentru a discuta căsătoria regelui Carol cu principesa Maria Francesca,

iar „New York Times“, „New York Tribune“ și „New York World Telegram“ din 3 septembrie anunțau că regina Maria era grav bolnavă. „Daily Mirror“ din 3 septembrie relua știrea căsătoriei lui Carol. „New York Times“ din 6 septembrie anunța intenția guvernului român de a reduce salariile funcționarilor publici pentru redresarea bugetului, iar într-un alt articol din aceeași ediție comenta vizita primului-ministru grec, Venizelos, la București. La 7 septembrie „New York Times“ anunța că prințul Mihai a trecut examenele clasei a III-a[295].

Analizând tematic comentariile presei americane despre România, distingem, din punct de vedere cantitativ, următoarea ierarhie: viața familiei regale, situația minorităților naționale, a evreilor, în primul rând, diverse aspecte ale vieții politice, ca și unele evenimente de politică externă.

Fără îndoială că viața familiei regale, în special a lui Carol al II-lea, a constituit principala preocupare a comentariilor presei americane consacrate României. Moartea regelui Ferdinand[296], restaurația (1930)[297] și mai ales aventurile galante ale lui Carol au găsit un spațiu larg în ziarele americane. În luna iunie 1930, un mare număr de periodice din Sindicatul de presă Scripps au publicat un veritabil serial, în șase episoade, privind viața lui Carol[298]. La sfârșitul lunii ianuarie și la începutul lui februarie 1931, în cinci din cele mai mari ziare americane: „New York Herald Tribune“ (25 ianuarie), „New York American“ (27 ianuarie), „Washington Post“ (1 februarie), „Evening Sun“ (30 ianuarie) și „Cleveland Press“ (30 ianuarie) au apărut editoriale lungi pe aceeași temă[299]. După o vizită efectuată în România, ziaristul american K. Bercovici a publicat mai multe articole despre familia regală a României. Cele din anii 1931-1932, privind viața reginei Maria, au fost apoi reunite într-un volum[300] pe care legația României a încercat, fără succes, a-i opri difuzarea[301]. Pentru tonul critic se mai poate cita articolul apărut în „The Washington Herald“ din 26 aprilie 1931, semnat de E. Deri[302], sau cel din „Hartford News“ din 24 august 1932[303].

Cum asemenea articole tindeau a spori numeric, încă din septembrie 1930 Direcția presei a cerut personalului extern să dezmintă imediat orice știre de scandal legată de viața intimă a regelui și să încerce prevenirea publicării oricărui articol răuvoitor, dând maximă publicitate știrilor reale și insistând asupra declarațiilor publice ale suveranului[304]. Evident, aceste instrucțiuni au vizat și atașații de presă din Statele Unite.

Situația minorităților naționale din România Mare a fost destul de frecvent abordată în paginile ziarelor americane. Cel mai adesea imaginea schițată a fost negativă și în bună parte eronată. Câteva exemple vor susține această afirmație. După o vizită făcută în România, în vara anului 1924, ziaristul E. Herbert a publicat mai multe articole în „Jewish Daily Bulletin“ și „The Jewish Tribune“

care apoi au fost reunite într-o broșură (*România as I Found It*). Aceasta a fost editată în 1500 exemplare și difuzată gratuit sub egida Asociației evreilor-români din America (United Romanien Jews of America). Constatările autorului erau negative și pesimiste[305]. Congresul evreiesc american, apreciat a fi „fundalul agitațiilor evreiești contra României", analiza periodic situația comunităților din diverse țări, inclusiv de la noi. Concluziile, de regulă, negative, erau apoi publicate în diverse organe de presă și creau o atmosferă ostilă României, ceea ce putea avea efecte negative, mai ales prin blocarea împrumuturilor țării pe piața americană[306].

Interesant de remarcat că presa americană semnala manifestări antisemite specifice epocii în întreaga lume, și care aveau loc chiar și în S.U.A. Astfel, în iunie 1927 a fost larg comentat un asemenea incident care s-a petrecut la Spitalul municipal din New York[307], iar în martie 1929, o manifestație cu același caracter de la Universitatea Columbia[308].

Cu ocazia Congresului studențesc de la Oradea, din decembrie 1927, au avut loc tulburări antisemite care au găsit un larg ecou în presa americană, în cea evreiască mai ales. Totodată, au fost organizate o serie de adunări de protest și adoptate hotărâri de către evreii din New York, în special. Aceste inițiative au fost, de asemenea, comentate de periodicele americane[309]. La 16 mai 1928, Comitetul executiv al Uniunii evreilor români din America a publicat un comunicat prin care se afirma sprijinul pentru cererea României de a obține un împrumut pe piața americană, cu speranța că astfel se va stabiliza moneda românească și se va ameliora deci și situația populației din care făceau parte, aprecia documentul, și un milion de evrei[310].

Presa din New York, mare centru evreiesc, publica cel mai adesea informații despre situația minorităților din România. De aici și numirea unui consilier de presă român în acest oraș, I. Rosenthal, care urmărea, în mod special, comentariile presei locale evreiești[311]. Mult discutate, în anii 1929-1930, au fost excesele antisemite de la Congresul studențesc ce a avut loc la Putna în noiembrie 1929[312] și care au dus la o anchetă a Ministerului Instrucțiunii Publice. În martie 1930, ziarele americane au menționat „grave tulburări antisemite la Cluj". Directorul presei, Filotti, a informat Legația din Washington că, în fapt, fusese vorba de un simplu incident electoral în care nu au fost implicați evrei, așa încât „știrile presei americane sunt minciuni sfruntate"[313].

Pe marginea secetei din vara anului 1929, care a afectat mai ales Basarabia, presa americană a susținut că populația evreiască din regiune nu este ajutată de guvern. Ancheta inițiată de Direcția presei, prin Ministerul Basarabiei și Crucea Roșie, a relevat că afirmațiile au fost neîntemeiate și, în baza analizei directe, a fost prezentată situația reală sub forma unui document distribuit de Legația română ziarelor americane[314].

Pornind de la analiza sistematică a presei americane făcută de personalul acreditat în S.U.A.[315], Direcția Presei de la București aprecia într-un referat din martie 1930: „Telegramele publicate de ziarele evreiești din America conțin sau fapte născocite pe de-a-ntregul sau exagerarea unor incidente cu totul neînsemnate. De altfel, se știe că sunt anumiți indivizi cari răspândesc în străinătate știri defavorabile țării noastre... La vechile procedee de a se calomnia țara în străinătate din izvoare evreiești, se adaugă în ultimii ani propaganda stăruitoare și fără scrupule a bolșevicilor și a ungurilor"[316]. Aceștia din urmă difuzau asemenea știri false care erau apoi preluate de diverse agenții internaționale. Astfel, o anchetă întreprinsă de Direcția presei de la București a relevat că informații exagerate despre incidente antisemite ce au avut loc în martie 1930 la Cluj și Iași au fost difuzate de International News Service în baza știrilor furnizate de corespondenți de presă de la Budapesta[317].

Un rol pozitiv în ameliorarea imaginii presei americane asupra situației minorităților din România a jucat, după 1930, noua conducere a Asociației Evreilor Români din America. Din inițiativa acesteia, în octombrie 1930, Congresul evreilor din America a adoptat două rezoluții prin care guvernul român era solicitat a adopta măsuri de protecție a cetățenilor evrei, iar cealaltă invita evreii din S.U.A. să sprijine ameliorarea situației economice a României[318]. Președintele Asociației, H. Speyer, va fi de altfel decorat în martie 1931 cu „Steaua României" . Cu acest prilej, el a declarat presei că nu a uitat limba și educația primită în România, după cum nu a uitat nici oamenii, nici străzile de acolo[319]. Congresul din ianuarie 1931 al acestei Asociații „a fost prilejul unei importante manifestații de simpatie pentru România". De aici și un ton amical al presei americane în problema dată[320]. Și în februarie 1934, cu ocazia convenției anuale a Asociației, au fost adoptate rezoluții pozitive față de situația evreilor din România[321].

Începând cu vara anului 1934, cu un ton critic, mereu crescând, alimentat mai ales din decembrie 1937 de măsurile antisemite ale guvernului Goga-Cuza, presa americană revine la linia negativă anterioară[322]. În aprilie 1935, atașatul de presă de la New York constata „... că ultimele tulburări antisemite din România s-au bucurat aici de o publicitate excesivă. Ziarele au apărut cu titluri peste pagină, telegrame au curs din toate centrele europene, în special din Budapesta și Viena, stațiile de radio comunicau zi și noapte, în toate limbile, tot felul de știri alarmante care mai apoi erau comentate în editoriale". Cauza acestei campanii era, în opinia diplomatului român, interesul mare pentru evrei, ca urmare a politicii antisemite a Germaniei, dar și a propagandei naziste care urmărea tocmai a releva că și în alte țări, între care și România, evreii erau persecutați[323].

În martie 1937, un nou val de critici a fost formulat pe marginea proiectelor de lege privind organizarea muncii în România[324]. Comentariile negative cresc în volum după decembrie 1937. Ca urmare, în februarie 1939 legația română din Washington analiza aspectele campaniei evreiești contra României dusă în S.U.A. și ajunge la concluzia că: se încerca a se impresiona opinia publică americană pentru reușita campaniei de adunare a unor fonduri destinate evreilor persecutați; se urmărea dezinformarea guvernului american, prin argumentarea că România nu avea un regim democrat după cum se specula aparenta ameliorare a relațiilor Bucureștiului cu Roma și Berlin, prezentând-o ca o schimbare completă a politicii externe românești[325].

Un rol nefast în prezentarea situației evreilor din România în presa americană a jucat Jewish Telegraphic Agency (J.T.A.) care, prin corespondenții săi, a difuzat mereu știri false răspândite direct printr-un buletin propriu[326]. Ca urmare, în mai 1928 difuzarea acestui buletin în România a fost interzisă. În septembrie 1928, la insistențe repetate, interdicția a fost ridicată, cu condiția ca știrile privind evreii din România să fie verificate înainte de publicare[327].

Știrile au continuat, însă, a avea același ton, deși directorul Agenției, J. London, a vizitat de două ori România, unde s-a bucurat de o atenție specială. Ca urmare, ministrul României la Washington sugera în noiembrie 1929 să încerce o discuție deschisă cu London, ca și angajarea unui abonament la buletinul în cauză pentru a avea posibilitatea de a cunoaște articolele ce se pregăteau[328]. Direcția presei a aprobat încheierea unui abonament la serviciul special de articole al J.T.A., valorând 5 $ săptămânal[329]. În iunie 1930, Rosenthal a încheiat un abonament și la Buletinul Agenției, care costa 10 $ lunar[330].

Departe de a liniști agitația provocată, constata Boncescu în ianuarie 1932, J.T.A. a continuat a publica știri și scrisori alarmante privind situația evreilor din România. În situația dată, diplomatul sugera o discuție cu directorul London, precum și cu trimisul Agenției la București[331]. Rezultatele dorite nu au fost înregistrate și, în final, în decembrie 1938, abonamentele făcute la J.T.A. au fost suprimate de guvernul român[332]. Metodele de lucru ale Agenției au fost, de altfel, criticate chiar și de către alți ziariști evrei. Semnificativ în acest sens este articolul publicat de D. A. Brown în „The Jewish Tribune“, în 14 august 1932[333].

Uneori ziarele americane au publicat și articole realiste privind situația minorităților naționale din România. Sugestiv în acest sens este editorialul apărut la 28 august 1928 în „Wall Street Journal“ în care se evidenția dificultatea soluționării chestiunii și se menționau măsuri oficiale care relevau dorința sinceră a guvernului român de a realiza progrese în această direcție[334]. Iar în luna august

1938, când a fost adoptat Regulamentul pentru funcționarea Comisariatului general al minorităților, multe periodice americane au apreciat că România a făcut dovada concretă a bunăvoinței pentru soluționarea echitabilă a chestiunii minorităților. Ilustrative pentru această linie sunt mai ales articolele din „The Cleveland Plain Dealer“ (9 august) și „Houston Chronicle“ (11 august)[335].

Comentariile presei americane din sfera politicii externe românești au fost axate mai ales pe evenimente legate de încheierea alianțelor sau vizitele semnificative din acest domeniu. Astfel, „New York Tribune“ din 15 august 1920 aprecia că Mica Înțelegere a fost constituită pentru a asigura stabilitatea în Balcani[336]. Același ziar, în ediția din 14 septembrie 1920, oferea cititorilor opinia lui Take Ionescu asupra alianței care a fost concepută ca o măsură de „realpolitik“ în sensul bun al cuvântului. Ziarul aprecia că ministrul de externe al României s-a dovedit a fi un bun politician, înclinat a ameliora relațiile cu Bulgaria și cu o Ungarie democratică. Ca urmare, Mica Înțelegere putea fi privită ca nucleu al unei viitoare federații balcanice[337].

Conferința Micii Înțelegeri de la Joachimov, din mai 1927, a fost prezentată de „New York Times“ ca o încercare de consolidare a alianței prin extinderea legăturilor statelor membre și în sfera economică[338]. Iar reînnoirea tratativelor de alianță, din mai 1928, a fost văzută de același ziar, ca o dovadă a trainiciei alianței, bazată pe comunitatea de interes a membrilor[339]. Reorganizarea Micii Înțelegeri, în februarie 1933, era interpretată de „Christian Science Monitor“, ca un eveniment de valoare general europeană[340]. Același periodic constata însă, în ianuarie 1934, apariția unor neînțelegeri între statele membre cu ocazia Conferinței de la Belgrad a Consiliului Micii Înțelegeri[341].

Formarea Antantei Balcanice, în februarie 1934, a fost comentată în termeni elogioși de ziare ca „New York Sun“ (12 februarie), „New York Herald Tribune“ (18 februarie) sau „News“ (Newmark, N. J., 12 februarie)[342]. În acest context, în mai multe comentarii din februarie[343] și iunie[344], „Christian Science Monitor“ a relevat consolidarea rolului Micii Înțelegeri în prevenirea politicii statelor revizioniste din Europa Centrală. Vizita ministrului de externe al Franței la București, Barthou, în iunie 1934, a prilejuit unor ziare ca „New York Times“ (8 iulie) și „Brooklyn Citizen“ (21 iunie) formularea unor aprecieri elogioase privind politica pacifistă a României[345].

„New York Times“ din 24 februarie 1935 susținea rolul important jucat de Mica Înțelegere în politica europeană[346], iar „Review of the Reviews“, în iulie 1935, aprecia chiar că alianța era a opta putere din lume[347]. Nu au lipsit însă nici aprecierile fanteziste. Participarea delegației române la funeraliile regelui

George al V-lea al Marii Britanii, din februarie 1936, au dus la ample speculații ale presei americane asupra unui fals Carol al II-lea[348].

Fără îndoială, însă, că Nicolae Titulescu a fost personalitatea cea mai prezentă în paginile ziarelor americane, mai ales în anii 1932-1936, când a funcționat ca ministru de externe[349]. Demiterea acestuia din guvern, în august 1936, a generat ample comentarii și în periodicele americane: nu mai puțin de 20 dintre acestea au analizat pe larg cauzele și implicațiile deciziei respective[350].

Succesorul lui Titulescu la conducerea Externelor, V. Antonescu, s-a bucurat de o bună presă în Statele Unite. Vizitele sale în Polonia (noiembrie 1936)[351] sau în Franța (decembrie 1936)[352] au fost pe larg comentate de periodicele americane. Călătoria oficială a regelui Carol la Praga, în noiembrie 1936, a reținut atenția ziarelor americane care au apreciat că se încerca astfel consolidarea poziției celor două state în fața pericolului revizionist[353].

Vizita ministrului de externe al Poloniei, în mai 1937, la București a prilejuit ziarelor americane formularea unor aprecieri privind reorientarea politicii românești și constatarea creșterii influenței germane[354]. Încercarea de stopare a acesteia a fost detectată de „New York Times" și „New York Herald Tribune" cu prilejul conferinței de la Sinaia, din august 1937, a Micii Înțelegeri[355]. Eșecul tentativei a fost văzut de mari ziare americane ca „Washington Evening Star" (21 martie 1939), „New York Times" (22 martie), „New York Herald" (22 martie) și „Washington Post" (22 martie) în chiar semnarea tratatului comercial româno-german, în martie 1939[356]. Vizita lui Grigore Gafencu la Londra și Paris, din aprilie 1939, a fost de asemenea pe larg comentată de marile cotidiene americane[357].

*

Viața politică din România a fost, așadar, urmărită cu destulă atenție de către americani. Rezultatul a fost o imagine corectă la nivel oficial și una mai puțin exactă, incompletă și uneori eronată, la nivelul opiniei publice. Desigur, totul a pornit de la calitatea surselor de informare: excelente rapoarte diplomatice și mai ales știri de presă la celălalt nivel. În legătură cu acesta din urmă, fără îndoială că mai mulți factori au afectat calitatea informațiilor: dorința de senzațional a cititorilor americani, informarea indirectă a unor periodice, jocul unor cercuri internaționale, ostile României, și deci interesate în difuzarea unor știri false ș.a. De la aceste caracteristici și încercarea oficialităților române de a corecta, prin propagandă, mai ales imaginea opiniei publice americane asupra vieții politice și a realităților din România Mare.

NOTE

[1] Arhivele Statului, fond Ministerul Propagandei Naționale (mai departe M.P.N.), presa externă, dosar 77, f. 1, Legația României, Washington, 15 noiembrie 1927, telegrama (mai departe tel.), no. 6221, Cretzianu.

[2] *Idem*, microfilme S.U.A., rola 658, c. 958, U.S. Legation, Bucharest, Octobre 11, 1914, tel. f. nr., Vopicka.

[3] *Ibidem*, microfilme S.U.A., rola 658, c. 150 - 225, diverse rapoarte ale Legației din România în intervalul 1914 - 1918, transmise pe filiera menționată.

[4] *Ibidem*, c. 843 - 857; 999 - 1025, acte legate de participarea delegației americane la festivitățile de la Alba Iulia.

[5] *Ibidem*, c. 1061 - 1062, U.S. Legation, Bucharest, January 1, 1926, tel. no. 101, Culberston.

[6] *Ibidem*, c. 1063 - 1070, U.S. Legation, Bucharest, January 6, 1926, tel. no. 109, Culberston.

[7] *Ibidem*, rola 680, c. 476 - 482, U.S. Legation, Bucharest, January 22, 1926, report no. 360, Culberston.

[8] *Ibidem*, rola 658, c. 1026 - 1028, U. S. Legation, Bucharest, April 13, 1927, report no. 400, Culberston.

[9] *Ibidem*, 1034 - 1040, scrisoarea regenței către președintele S.U.A.

[10] *Ibidem*, c. 1041, Department of State, Washington, December 9, 1929, W.R. Castle.

[11] *Ibidem*, c. 1096 - 1105, U.S. Legation, Bucharest, October 21, 1929, report no. 298, copie nesemnată.

[12] *Ibidem*, rola 660, c. 443 - 450, U.S. Legation, Bucharest, May 22, 1930, report no. 429, Wilson.

[13] *Ibidem*, c. 451 - 452, U.S. Legation, Belgrade, May 23, 1930, tel. no. 804, J. D. Prince.

[14] Arhivele Statului, fond microfilme, S.U.A., rola 660, c. 466 - 472, U.S. Legation, Bucharest, June 3, 1930, report no. 434, Wilson.

[15] *Ibidem*, c. 445, U.S. Legation, Bucharest, June 7, 1930, tel. no. 14, Wilson.

[16] *Ibidem*, c. 442, U.S. Legation, Bucharest, June 8, 1930, tel. no. 15, Wilson.

[17] *Ibidem*, c. 454, U.S. Legation, Bucharest, June 8, 1930, tel. no. 16, Wilson.

[18] *Ibidem*, c. 492 - 510, U.S. Legation, Bucharest, June 10, 1930, report no. 436, Wilson.

[19] *Ibidem*, c. 511 - 519, U.S. Legation, Bucharest, June 12, 1930, report no. 437, Wilson.

[20] *Ibidem*, c. 530 - 536, U.S. Legation, Bucharest, June 13, 1930, report no. 438, Wilson.

[21] *Ibidem*, c. 582 - 587, U.S. Legation, Bucharest, November 19, 1930, report no. 547, Wilson.

[22] *Ibidem*, c. 611 - 618, U.S. Legation, Bucharest, January 20, 1931, report no. 599, Wilson.

[23] *Ibidem*, rola 661, c. 140 - 151, U.S. Legation, Bucharest, February 21, 1935, report no. 233, G. Wadsworth.

[24] *Ibidem*, rola 658, c. 137 - 138, Youngstown, Ohio, September 3, 1917, to the President, semnat indescifrabil.

[25] *Ibidem*, c. 42, Department of State, Washington, June 1, 1919, Memorandum, Political Situation in the Balkans prior to the War, M. Summer.

[26] *Ibidem*, rola 659, c. 1, U.S. Legation, Jassy, via Paris, December 24, 1918, tel. no. 616, Bliss.

[27] *Ibidem*, rola 658, c. 1071 - 1094.

[28] *Ibidem*, c. 226 - 228, U.S. Legation, Bucharest, via Salonique, December 24, 1918, tel. no. 623, Bliss; *Ibidem*, U.S. Legation, Bucharest, July 12, 1919, tel. no. 284, indescifrabil; *Ibidem*, c. 240 - 242, U.S. Legation, Bucharest, July 24, 1919, tel. no. 302, indesc.

[29] Arhivele Statului, microfilme S.U.A., rola 659, c. 6, U.S. Embassy, Paris, January 18, 1919, tel. no. 6617, Bliss; *Ibidem*, c. 8, State Department, Washington, January 28, 1919, tel. no. 118, indescifrabil, to Amlegation, Bucharest.

[30] *Ibidem*, rola 658, c. 1, copie din Buletinul Departamentului de Stat.

[31] *Ibidem*, c. 2.

[32] *Ibidem*, c. 3 - 8.

[33] *Ibidem*, c. 9.

[34] *Ibidem*, c. 10 - 12.

[35] *Ibidem*, c. 13 - 15.

[36] *Ibidem*, c. 16.

[37] *Ibidem*, c. 17 - 18.

[38] *Ibidem*, c. 19 - 21.

[39] *Ibidem*, c. 22 - 24.

[40] *Ibidem*, c. 25 - 31.

[41] *Ibidem*, c. 32 - 33.

[42] *Ibidem*, rola 639, c. 493 - 581, diverse documente diplomatice privind mai ales situaţia alimentară în România la sfârşitul anului 1918 şi la începutul lui 1919.

[43] *Ibidem*, rola 658, c. 249 - 251, U.S. Legation, Bucharest, September 13, 1919, report no. 385, indescifrabil.

[44] *Ibidem*, c. 273 - 275, U.S. Legation, Bucharest, September 16, 1919, report no. 391, indescifrabil; *Ibidem*, c. 282 - 284, U.S. Legation, Bucharest, September 29, 1919, report no. 413, indescifrabil.

[45] *Ibidem*, c. 299, U.S. Legation, Bucharest, May 11, 1920, report no. 546, Vopicka.

[46] *Ibidem*, c. 300 - 303, U.S. Legation, Bucharest, June 16, 1920, report no. 573, Vopicka.

[47] *Ibidem*, c. 304 - 311, U.S. Embassy, Turkey, June 26, 1920, Intelligence report: Conditions in Romania, commander W. Baggaley.

[48] Arhivele Statului, microfilme S.U.A., rola 659, c. 133 - 139, American vice-consul Richard B. Hawen, Constanza, September 25, 1924, Notes on the History of Constanza.

[49] *Ibidem*, rola 658, f. 334 - 380, revista presei rămâne întocmită de Legaţia S.U.A. în ianuarie - martie 1921.

[50] *Ibidem*, c. 358 - 359, State Department, Washington, May 17, 1921, tel. no. 836, indescifrabil, to Amlegation, Bucharest.

[51] *Ibidem*, c. 319, Department of State, Washington, January 13, 1921, tel. no. 237, Davis, to Amlegation, Bucharest.

[52] *Ibidem*, c. 320, U.S. Legation, Bucharest, January 17, 1921, tel. no. 62, G. Green.

[53] *Ibidem*, c. 1124 - 1131, U.S. Legation, Bucharest, December 20, 1921, report no. 123, Jay.

[54] *Ibidem*, c. 381 - 388, U.S. Legation, Bucharest, January 20, 1922, report no. 140, Jay.

[55] *Ibidem*, c. 389 - 392, U.S. Legation, Bucharest, March 10, 1922, tel. no. 167, Jay.

[56] *Ibidem*, c. 392 - 395, Standard Oil Company, New York, June 1, 1922, Memorandum with reference to the Romanian Political Situation (May, 1922), indescifrabil.

[57] *Ibidem*, c. 401 - 403, U.S. Legation, Bucharest, June 8, 1922, report no. 218, Th. Mariner.

[58] *Ibidem*, c. 404 - 405, American Consul, Bucharest, December 20, 1922, Notes of the week ending December 16, 1922, fără semnătură.

[59] *Ibidem*, rola 950 - 956, U.S. Legation, Bucharest, March 17, 1923, report no. 366, Mariner; *Ibidem*, c. 957 - 970, U.S. Legation, Bucharest, March 31, 1923, report no. 377, Mariner.

[60] *Ibidem*, rola 659, c. 163 - 165, U.S. Legation, Bucharest, November 23, 1923, report no. 481, Mariner.

[61] Arhivele Statului, microfilme S.U.A., rola 659, c. 166 - 232, diverse acte legate de problema datoriei României față de S.U.A., dezbătută în anii 1923 - 1924.

[62] *Ibidem*, rola 658, c. 474 - 478, U.S. Legation, Bucharest, August 1, 1924, report no. 638, Jay.

[63] *Ibidem*, c. 480 - 482, U.S. Legation, Bucharest, January 29, 1925, report no. 717, Jay.

[64] *Ibidem*, c. 685 - 688, U.S. Legation, Bucharest, February 28, 1925, report no. 727, Jay.

[65] *Ibidem*, c. 690 - 694, U.S. Legation, Bucharest, June 3, 1925, report no. 792, Jay.

[66] *Ibidem*, c. 499 - 512, U.S. Legation, Bucharest, October 5, 1925, report no. 14, Summary of Economic and Political Events and Conditions in Romania during the Week ending October 3, 1925, W. S. Culberston.

[67] *Ibidem*, c. 517 - 531, U.S. Legation, Bucharest, October 10, 1925, report no. 19, Culberston.

[68] *Ibidem*, c. 515, State Department, Washington, December 1, 1925, tel. no. 22, J. Grew, to Amlegation, Bucharest.

[69] *Ibidem*, rola 680, c. 3 - 7, U.S. Legation, Bucharest, April 1, 1927, report no. 395, Culberston.

[70] *Ibidem*, c. 10 - 16, U.S. Legation, Bucharest, April 15, 1927, report no. 402, Culberston.

[71] *Ibidem*, c. 29 - 40, U.S. Legation, Bucharest, June 11, 1927, report no. 433, Culberston.

[72] *Ibidem*, c. 41 - 44, U.S. Legation, Bucharest, June 24, 1927, report no. 441, Culberston.

[73] *Ibidem*, c. 45 - 50, U.S. Legation, Bucharest, July 26, 1927, report no. 462, Culberston.

[74] *Ibidem*, c. 70 - 77, U.S. Legation, Bucharest, November 27, 1927, report no. 501, Culberston.

[75] *Ibidem*, c. 104 - 112, U.S. Legation, Bucharest, February 18, 1928, report no. 545, Culberston.

[76] *Ibidem*, c. 113 - 116, U.S. Legation, Bucharest, February 24, 1928, report no. 553, Culberston.

[77] Arhivele Statului, fond microfilme S.U.A., rola 659, c. 536 - 567, U.S. Legation, Bucharest, March 31, 1928, report no. 564, Patherson.

[78] *Ibidem*, c. 570 - 576, U.S. Legation, Bucharest, April 30, 1928, report no. 578, Patherson.

[79] *Ibidem*, c. 579 - 591, U.S. Legation, Bucharest, April 30, 1928, report no. 578, Patherson.

[80] *Ibidem*, c. 624 - 626, U.S. Legation, Bucharest, November 3, 1928, tel. no. 44, Wilson.

[81] *Ibidem*, c. 644 - 653, U.S. Legation, Bucharest, November 11, 1928, report no. 23, Ch. S. Wilson.

[82] *Ibidem*, c. 660 - 665, U.S. Legation, Bucharest, November 17, 1928, report no. 30, Wilson.

[83] *Ibidem*, c. 695 - 699, U.S. Legation, Bucharest, December 7, 1928, report no. 49, Wilson.

[84] *Ibidem*, c. 720 - 730, U.S. Legation, Bucharest, December 20, 1928, report no. 59, Wilson.

[85] *Ibidem*, c. 734 - 744,.U.S. Legation, Bucharest, January 2, 1929, report no. 75, Wilson.

[86] *Ibidem*, c. 785 - 794, U.S. Legation, Bucharest, August 29, 1929, report no. 267, Wilson.

[87] *Ibidem*, c. 779, Gleen Allen and Geer, Counsellors at Law, New York, June 6, 1929.

[88] *Ibidem*, c. 780, State Department, Washington, June 10, 1929, H. S. Shaw.

[89] *Ibidem*, c. 839, U.S. Legation, Bucharest, December 18, 1929, tel. no. 329, Wilson.

[90] *Ibidem*, c. 841 - 842, State Department, Washington, December 31, 1929, tel. no. 4832, W. Murray.

[91] *Ibidem*, rola 659, c. 84 - 105, U.S. Legation, Bucharest, July 20, 1929, report no. 242, Mac Veagh.

[92] *Ibidem*, rola 660, c. 380 - 383, U.S. Legation, Bucharest, February 10, 1930, report no. 369, Wilson.

[93] *Ibidem*, c. 395 - 399, U.S. Legation, Bucharest, March 24, 1930, report no. 392, Wilson.

[94] Arhivele Statului, microfilme S.U.A., rola 660, c. 390 - 394, U.S. Legation, Bucharest, March 27, 1930, report no. 390, Wilson.

[95] *Ibidem*, c. 418 - 422, U.S. Legation, Bucharest, April 15, 1930, report no. 409, Wilson.

[96] *Ibidem*, c. 423 - 425, U.S. Legation, Bucharest, April 27, 1930, report no. 419, Wilson.

[97] *Ibidem*, c. 562 - 567, U.S. Legation, Bucharest, October 11, 1930, report no. 526, Wilson.

[98] *Ibidem*, c. 568 - 572, U.S. Legation, Bucharest, October 21, 1930, report no. 537, Wilson.

[99] *Ibidem*, c. 576 - 582, U.S. Legation, Bucharest, November 20, 1930, report no. 548, Wilson.

[100] *Ibidem*, c. 589 - 594, U.S. Legation, Bucharest, December 6, 1930, report no. 559, Wilson.

[101] *Ibidem*, c. 607 - 610, U.S. Legation, Bucharest, January 31, 1931, report no. 594, Wilson.

[102] *Ibidem*, c. 619 - 622, U.S. Legation, Bucharest, February 16, 1931, report no. 599, Wilson.

[103] *Ibidem*, c. 639 - 642, U.S. Legation, Bucharest, March 27, 1931, report no. 621, Wilson.

[104] *Ibidem*, c. 634 - 638, U.S. Legation, Bucharest, March 26, 1931, report no. 617, Wilson.

[105] *Ibidem*, c. 655 - 657, U.S. Legation, Bucharest, April 4, 1931, report no. 631, Wilson.

[106] *Ibidem*, c. 633, U.S. Legation, Bucharest, April 5, 1931, tel. no. 6, Wilson.

[107] *Ibidem*, c. 648 - 654, U.S. Legation, Bucharest, April 10, 1931, report no. 637, Wilson.

[108] *Ibidem*, c. 646 - 647, U.S. Legation, Bucharest, April 19, 1931, tel. no. 8, Wilson.

[109] *Ibidem*, c. 667, U.S. Legation, Bucharest, May 8, 1931, tel. no. 11, Wilson.

[110] *Ibidem*, c. 661, U.S. Legation, Bucharest, May 1, 1931, tel. no. 10, Wilson.

[111] *Ibidem*, c. 668 - 683, U.S. Legation, Bucharest, April 21, 1931, report no. 643, Wilson.

[112] Arhivele Statului, fond microfilme S.U.A., rola 660, c. 696 - 702, U.S. Legation, Bucharest, April 23, 1931, report no. 647, Wilson.

[113] *Ibidem*, c. 710 - 713, U.S. Legation, Bucharest, May 2, 1932, report no. 655, Wilson.

[114] *Ibidem*, c. 712 - 724, 726 - 736, U.S. Legation, Bucharest, May 5, 1931, report no. 656, Wilson.

[115] *Ibidem*, c. 725, U.S. Legation, Bucharest, June 5, 1931, tel. no. 14, Wilson; *Ibidem*, c. 742 - 751, U.S. Legation, Bucharest, June 6, 1931, report no. 682, Wilson.

[116] *Ibidem*, c. 737 - 743, U.S. Legation, Bucharest, June 2, 1931, report no. 677, Wilson.

[117] *Ibidem*, c. 771 - 772, U.S. Legation, Bucharest, September 21, 1931, report no. 747, Wilson.

[118] *Ibidem*, c. 768 - 770, U.S. Legation, Bucharest, August 1 st, 1931, report no. 718, L. Sussdorf; *Ibidem*, c. 773 - 776, U.S. Legation, Bucharest, November 22, 1931, Wilson.

[119] *Ibidem*, c. 777 - 785, 795 - 801, U.S. Legation, Bucharest, December 21, 1931, report no. 812, Wilson.

[120] *Ibidem*, c. 810, U.S. Legation, Bucharest, May 12, 1932, tel. no. 12, Wilson; *Ibidem*, c. 816 - 823, U.S. Legation, Bucharest, June 2, 1932, report no. 897, Wilson.

[121] *Ibidem*, c. 815, U.S. Legation, Bucharest, June 8, 1932, tel. no. 13, Wilson.

[122] *Ibidem*, c. 824 - 838, U.S. Legation, Bucharest, June 12, 1932, report no. 902, Wilson.

[123] *Ibidem*, c. 839 - 842, U.S. Legation, Bucharest, June 14, 1932, report no. 903, Wilson.

[124] *Ibidem*, c. 842 - 856, U.S. Legation, Bucharest, August 1 st., 1932, report no. 925, Wilson.

[125] *Ibidem*, c. 865, U.S. Legation, Bucharest, October 17, 1932, tel. no. 26, Wilson.

[126] *Ibidem*, c. 882 - 896, U.S. Legation, Bucharest, November 18, 1932, report no. 982, Wilson.

[127] Arhivele Statului, fond microfilme S.U.A., rola 660, c. 897, U.S. Legation, Bucharest, December 10, 1932, report no. 994, Wilson.

[128] *Ibidem*, c. 903, U.S. Legation, Bucharest, January 12, 1933, tel. no. 1, Wilson.

[129] *Ibidem*, c. 904, U.S. Legation, Bucharest, January 15, 1933, tel. no. 2, Wilson; *Ibidem*, c. 906 - 914, U.S. Legation, Bucharest, January 10, 1933, report no. 1004, Wilson.

[130] *Ibidem*, c. 922 - 924, U.S. Legation, Bucharest, January 24, 1933, report no. 1008, Wilson.

[131] *Ibidem*, c. 925 - 927, U.S. Legation, Bucharest, January 28, 1933, report no. 1011, Wilson.

[132] *Ibidem*, c. 1110, U.S. Legation, Bucharest, November 13, 1933, tel. no. 31, Owsley.

[133] *Ibidem*, c. 1111, U.S. Legation, Bucharest, November 14, 1933, tel. no. 32, Owsley; *Ibidem*, c. 1019 - 1030, U.S. Legation, Bucharest, November 17, 1933, tel. no. 33, Owsley.

[134] *Ibidem*, rola 661, c. 2 - 11, U.S. Legation, Bucharest, December 30, 1933, report no. 53, Owsley; *Ibidem*, c. 14 - 16, U.S. Legation, Bucharest, January 11, 1934, report no. 57, Owsley.

[135] *Ibidem*, rola 660, c. 1044, U.S. Legation, Bucharest, December 30, 1933, tel. no. 34, Owsley; *Ibidem*, c. 1048 - 1051, Department of State, Division of Near Eastern Affairs, Washington, January 4, 1934, Memorandum, W. Murray.

[136] *Ibidem*, rola 661, c. 32 - 35, U.S. Legation, Bucharest, March 17, 1934, report no. 93, Holmes.

[137] *Ibidem*, c. 41 - 42, U.S. Legation, Bucharest, June 1, 1934, G-2 report no. 3607, F. L. Whisley, military attaché.

[138] *Ibidem*, c. 51 - 55, U.S. Legation, Bucharest, May 12, 1934, report no. 120, Owsley.

[139] *Ibidem*, c. 71 - 78, U.S. Legation, Bucharest, August 18, 1934, report no. 160, Owsley.

[140] Arhivele Statului, microfilme S.U.A., rola 661, c. 65 - 69, U.S. Legation, Bucharest, August 29, 1934, report no. 165, Owsley.

[141] *Ibidem*, c. 93 - 104, U.S. Legation, Bucharest, October 12, 1934, report no. 179, Owsley.

[142] *Ibidem*, c. 105 - 107, U.S. Legation, Bucharest, October 27, 1934, report no. 286, Owsley.

[143] *Ibidem*, c. 113 - 126, U.S. Legation, Bucharest, January 25, 1935, report no. 222, Romania in 1934. A Review of Outstanding Developments and Trends, Owsley.

[144] *Ibidem*, c. 137 - 139, U.S. Legation, Bucharest, February 8, 1935, report no. 227, G. Wodsworth.

[145] *Ibidem*, c. 131 - 134, U.S. Legation, Bucharest, January 17, 1935, G-2 report no. 3728, F. L. Whitley.

[146] *Ibidem*, c. 152 - 155, U.S. Legation, Bucharest, March 22, 1935, report no. 294, Owsley; *Ibidem*, c. 182 - 184, U.S. Legation, Bucharest, September 17, 1935, tel. no. 12, Harrison.

[147] *Ibidem*, c. 185 - 194, U.S. Legation, Bucharest, November 9, 1935, report no. 25, Harrison.

[148] *Ibidem*, c. 196 - 200, U.S. Legation, Bucharest, November 23, 1935, report no. 29, Harrison.

[149] *Ibidem*, c. 202 - 210, U.S. Legation, Bucharest, December 21, 1935, report no. 37, Harrison.

[150] *Ibidem*, c. 226 - 227, U.S. Legation, Bucharest, January 17, 1936, G-2 report no. 3974, F. L. Whitley.

[151] *Ibidem*, c. 233 - 237, U.S. Legation, Bucharest, June 12, 1936, report no. 100, Harrison.

[152] *Ibidem*, c. 250 - 254, U.S. Legation, Bucharest, June 25, 1936, report no. 104, Harrison.

[153] *Ibidem*, c. 257 - 259, U.S. Legation, Bucharest, July 2, 1936, report no. 106, Harrison.

[154] *Ibidem*, c. 302, Department of State, Washington, August 31, 1936, tel. no. 1826, Hull.

[155] Arhivele Statului, microfilme S.U.A., rola 661, c. 333 - 343, U.S. Legation, Bucharest, September 2, 1936, report no. 143, Hibbard.

[156] *Ibidem*, c. 309 - 314, Department of State, Division of Near Eastern Affairs, September 1, 1936, Murray.

[157] *Ibidem*, c. 322 - 326, U.S. Legation, Bucharest, September 3, 1936, report no. 145, Hibbard.

[158] *Ibidem*, c. 327 - 332, U.S. Legation, Bucharest, September 5, 1936, report no. 141, Hibbard.

[159] *Ibidem*, c. 348 - 351, U.S. Legation, Bucharest, September 16, 1936, report no. 151, Hibbard.

[160] *Ibidem*, c. 382 - 390, U.S. Legation, Bucharest, November 16, 1936, report no. 192, Harrison.

[161] *Ibidem*, c. 376 - 377, U.S. Legation, Bucharest, November 14, 1936, report no. 188, Harrison.

[162] *Ibidem*, c. 378 - 379, U.S. Legation, Bucharest, November 15, 1936, report no. 190, Harrison.

[163] *Ibidem*, c. 380 - 381, U.S. Legation, Bucharest, November 16, 1936, report no. 191, Harrison.

[164] *Ibidem*, c. 401 - 413, U.S. Legation, Bucharest, February 22, 1937, report no. 263, Hibbard.

[165] *Ibidem*, c. 414 - 425, U.S. Legation, Bucharest, March 8, 1937, Hibbard.

[166] *Ibidem*, c. 443 - 446, U.S. Legation, Bucharest, March 13, 1937, report no. 279, Hibbard.

[167] *Ibidem*, c. 427 - 433, U.S. Legation, Bucharest, March 16, 1937, report no. 284, Hibbard.

[168] *Ibidem*, c. 437 - 442, U.S. Legation, Bucharest, March 20, 1937, report no. 293, Hibbard.

[169] *Ibidem*, c. 449 - 451, U.S. Legation, Bucharest, April 8, 1937, report no. 325, Hibbard.

[170] *Ibidem*, c. 447 - 448, U.S. Legation, Bucharest, April 8, 1937, report no. 323, Hibbard.

[171] *Ibidem*, c. 456 - 458, U.S. Legation, Bucharest, August 11, 1937, report no. 414, Hibbard.

[172] Arhivele Statului, fond microfilme S.U.A., rola 661, c. 472 - 473, U.S. Legation, Bucharest, November 18, 1937, tel. no. 31, Gunther.

[173] *Ibidem*, c. 483 - 489, U.S. Legation, Bucharest, November 18, 1937, report no. 38, Gunther.

[174] *Ibidem*, c. 534 - 546, U.S. Legation, Bucharest, December 13, 1937, report no. 80, Hibbard.

[175] *Ibidem*, c. 517 - 518, U.S. Legation, Bucharest, December 29, 1937, tel. no. 41, Gunther.

[176] *Ibidem*, c. 519, Department of State, Washington, December 29, 1937, tel. no. 6836, Hull.

[177] *Ibidem*, c. 570 - 574, Department of State, Memorandum of Conversation, December 31, 1937, W. Murray.

[178] *Ibidem*, c. 549 - 552, Department of State, Memorandum of Conversation, December 30, 1937, Moffat.

[179] *Ibidem*, c. 647 - 650, Department of State, Memorandum of Conversation, January 20, 1938, Hull.

[180] *Ibidem*, c. 556 - 558, Department of State, Division of European Affairs, January 3, 1938, Memorandum, P. Moffat.

[181] *Ibidem*, c. 560, Department of State, Washington, January 5, 1938, tel. no. 94, Hull.

[182] *Ibidem*, c. 655 - 659, U.S. Legation, Bucharest, January 5, 1938, report no. 122, Gunther.

[183] *Ibidem*, c. 553 - 554, U.S. Legation, Bucharest, January 5, 1938, tel. no. 1, Gunther; *Ibidem*, c. 561 - 563, U.S. Legation, Bucharest, January 6, 1938, tel. no. 2, Gunther.

[184] *Ibidem*, c. 625 - 627, Embassy of the U.S.A., Warsaw, January 7, 1938, report no. 295, D. Biddle.

[185] *Ibidem*, c. 586 - 597, U.S. Legation, Bucharest, December 29, 1937, report no. 115, Gunther.

[186] Arhivele Statului, fond Microfilme S.U.A., rola 661, c. 583 - 585, Department of State, Division of European Affairs, January 19, 1938, Memorandum, The Romanian Crises.; *Ibidem*, c. 628 - 629, Department of State, Division of European Affairs, January 6, 1938, Memorandum, Mr. Goga and Romanian Elections.

[187] *Ibidem*, c. 714 - 720, U.S. Legation, Bucharest, January 21, 1938, report no. 141, Gunther.

[188] *Ibidem*, c. 667 - 672, Department of State, Division of European Affairs, Janury 29, 1938, The New Goga Gouvernement, P. Moffat.

[189] *Ibidem*, c. 747 - 749, U.S. Legation, Bucharest, February 11, 1938, tel. no. 23, Gunther.

[190] *Ibidem*, c. 783 - 785, U.S. Legation, Bucharest, February 19, 1938, report no. 176, Gunther.

[191] *Ibidem*, c. 752 - 753, U.S. Legation, Bucharest, February 14, 1938, tel. no. 25, Gunther.

[192] *Ibidem*, c. 792 - 798, U.S. Legation, Bucharest, February 17, 1938, report no. 172, Gunther.

[193] *Ibidem*, c. 799 - 803, Department of State, Division of European Affairs, March 17, 1938, The Romanian Gouvernement; *Ibidem*, c. 804 - 826, U.S. Legation, Bucharest, February 21, 1938, report no. 179, Gunther.

[194] *Ibidem*, c. 878 - 898, 952 - 964 ş.a.

[195] *Ibidem*, c. 1147 - 1152, U.S. Legation, Bucharest, June 13, 1938, report no. 378, Romania under the Dictatorial Regime, Gunther.

[196] *Ibidem*, c. 1172 - 1178, U.S. Legation, Bucharest, July 6, 1938, report no. 425, Gunther.

[197] *Ibidem*, c. 985 - 988, Department of State, Division of European Affairs, November 9, 1938, Political Situation in Romania, P. Moffat; *Ibidem*, c. 989 - 998, U.S. Legation, Bucharest, October 20, 1938, report no. 571, Gunther.

[198] *Ibidem*, c. 1093, U.S. Legation, Bucharest, March 7, 1939, tel. no. 38, Gunther.

[199] Arhivele Statului, microfilme S.U.A., rola 661, c. 1125 - 1126, U.S. Legation, Bucharest, March 29, 1929, Gunther.

[200] *Ibidem*, c. 1128 - 1129, Department of State, Division of European Affairs, April 22, 1939, Romanian Accomplishments under the New Constitution, P. Moffat; *Ibidem*, c. 1130 - 1141, U.S. Legation, Bucharest, February 27, 1939, report no. 771, Gunther.

[201] *Ibidem*, c. 1196 - 1198, Department of State, Division of European Affairs, July 14, 1939, Romanian Parlamentary Elections, P. Moffat.

[202] *Ibidem*, rola 660, c. 286, U.S. Legation, Bucharest, September 5, 1939, tel. no. 166, Gunther.

[203] *Ibidem*, rola 658, c. 347 - 362, U.S. Legation, Bucharest, April 13, 1939, report no. 699, P. Gray.

[204] *Ibidem*, c. 431 - 448, U.S. Legation, Bucharest, March 4, 1924, report no. 569, L. Dennis.

[205] *Ibidem*, c. 63 - 102.

[206] *Ibidem*, rola 660, c. 385 - 401.

[207] *Ibidem*, c. 402 - 406, U.S. Legation, Bucharest, March 8, 1930, report no. 393, Wilson.

[208] *Ibidem*, c. 426 - 432, U.S. Legation, Bucharest, May 7, 1930, report no. 425, Wilson.

[209] *Ibidem*, c. 557 - 560, U.S. Legation, Bucharest, November 23, 1930, report no. 525, Wilson.

[210] *Ibidem*, c. 573 - 575, U.S. Legation, Bucharest, November 23, 1930, report no. 549, Wilson.

[211] *Ibidem*, c. 595 - 596, U.S. Legation, Bucharest, December 11, 1930, report no. 565, Wilson.

[212] *Ibidem*, c. 597 - 606, U.S. Legation, Bucharest, February 24, 1931, report no. 605, Wilson.

[213] *Ibidem*, c. 763 - 766, U.S. Legation, Bucharest, July 3, 1931, report no. 698, Wilson.

[214] *Ibidem*, c. 802 - 805, U.S. Legation, Bucharest, April 13, 1932, report no. 868, Wilson.

[215] *Ibidem*, c. 985 - 1001, U.S. Legation, Bucharest, September 20, 1933, report no. 3, Owsley.

[216] Arhivele Statului, fond microfilme S.U.A., rola 600, c. 1002 - 1005, U.S. Legation, Bucharest, October 5, 1933, report no. 9, Owsley.

[217] *Ibidem*, rola 661, c. 28 - 30, U.S. Legation, Bucharest, March 17, 1934, report no. 95, Owsley.

[218] *Ibidem*, c. 260 - 262, U.S. Legation, Bucharest, July 14, 1936, report no. 111, Harrison.

[219] *Ibidem*, c. 712 - 713, U.S. Legation, Bucharest, January 19, 1938, report no. 138, Gunther.

[220] *Ibidem*, c. 211 - 224, U.S. Legation, Bucharest, January 31, 1936, report no. 50, Harrison.

[221] *Ibidem*, c. 1035 - 1040, U.S. Legation, Bucharest, December 1, 1933, report no. 42, Owsley.

[222] *Ibidem*, rola 661, c. 12 - 16, U.S. Legation, Bucharest, December 19, 1933, G-2 report no. 3474, F. L. Whitley.

[223] *Ibidem*, c. 39 - 40, U.S. Legation, Bucharest, April 24, 1934, G-2 report no. 3572, F. L. Whitley.

[224] *Ibidem*, c. 373 - 375, U.S. Legation, Bucharest, November 11, 1936, report no. 184, Harrison.

[225] *Ibidem*, c. 850 - 876, U.S. Legation, Bucharest, March 24, 1933, report no. 237, Hunther.

[226] *Ibidem*, c. 902 - 903; 912 - 926; 968 - 979; 1019 - 1023; 1042 - 1051; 1168 - 1173, diverse rapoarte privind procesul legionarilor.

[227] *Ibidem*, c. 1117 - 1118, Department of State, Division of European Affairs, March 24, 1939, The Iron Guard, P. Moffat.

[228] *Ibidem*, c. 1060, Department of State, Division of European Affairs, January 19, 1939, P. Moffat.

[229] *Ibidem*, c. 1188 - 1189, Department of State, Division of European Affairs, February 7, 1939, P. Moffat.

[230] *Ibidem*, rola 680, c. 98 - 103, U.S. Legation, Bucharest, January 5, 1928, report no. 512, Culberston.

[231] Arhivele Statului, microfilme S.U.A., rola 661, c. 127 - 130, U.S. Legation, Bucharest, January 25, 1935, report no. 222, citat.

[232] *Ibidem*, rola 658, c. 252 - 257, U.S. Legation, Bucharest, April 26, 1929, report no. 182, Wilson.

[233] *Ibidem*, rola 660, U.S. Legation, Bucharest, August 8, 1936, report no. 124, Harrison.

[234] *Ibidem*, rola 661, U.S. Legation, Bucharest, October 14, 1936, report no. 163, Harrison.

[235] *Ibidem*, c. 1152 - 1153, U.S. Legation, Bucharest, June 13, 1938, report no. 378, citat.

[236] *Ibidem*, rola 659, c. 17 - 67, State Department, December, 1922, The Szekelys.

[237] *Ibidem*, c. 68 - 93, diverse rapoarte din anii 1924 - 1925; *Ibidem*, rola 680, c. 724 - 839.

[238] *Ibidem*, rola 680, c. 734, U.S. Legation, Bucharest, February 4, 1927, report no. 366, Culberston.

[239] *Ibidem*, rola 660, c. 266 - 269.

[240] *Ibidem*, rola 658, c. 867 - 869, American Consulat, Bucharest, June 21, 1930, report no. 121, Bolshevism in Romania, Peter Jay; *Ibidem*, c. 870 - 871, U.S. Legation, Bucharest, February 7, 1921, report no. 646, Jay; *Ibidem*, c. 872 - 878, U.S. Legation, Bucharest, June 17, 1921, report no. 737, Jay.

[241] *Ibidem*, c. 897 - 936, U.S. Legation, Bucharest, November 24, 1926, report no. 329, Comunist - Revolutionary Moments, Culberston.

[242] *Ibidem*, c. 947 - 948, U.S. Legation, Bucharest, August 10, 1929, report no. 256, J. Mac Veagh.

[243] Arhivele Statului, microfilme S.U.A., rola 660, c. 298 - 941, U.S. Legation, Bucharest, February 20, 1933, report no. 1023, Wilson; *Ibidem*, c. 962 - 971, U.S. Legation, Bucharest, July 27, 1933, report no. 1103, Wilson; *Ibidem*, c. 977 - 979, U.S. Legation, Bucharest, August 12, 1933, report no. 1105, Wilson.

[244] *Ibidem*, c. 942 - 951, U.S. Legation, Bucharest, February 7, 1933, report no. 1016, Wilson.

[245] *Idem*, fond MPN, presa externă, dosar 10, f. 64 - 65, Legaţia României, Washington, 11 mai 1927, raport nr. 31, Boncescu.

[246] *Ibidem*, f. 77, Legaţia României, Washington, 18 iunie 1927, raport nr. 98, Boncescu.

[247] *Ibidem*, f. 109, Legaţia României, Washington, 2 iulie 1927, raport nr. 185, Boncescu.

[248] *Ibidem*, dosar 104, f. 1 - 2, Direcţia poliţiei şi Siguranţei generale, 7 noiembrie 1927, nr. 65879, Voinescu către Direcţia presei.

[249] *Ibidem*, f. 3, Direcţia Generală a Presei şi Propagandei, 20 noiembrie 1927, nr. 63317, indescifrabil.

[250] *Ibidem*, f. 45, Legaţiei României, Washington, 31 decembrie 1927, raport nr. 6406, Boncescu.

[251] *Ibidem*, dosar 67, f. 34 - 37, Legaţiei României, Washington, 15 decembrie 1927, raport nr. 6692, Boncescu; *Ibidem*, f. 44 - 49, Legaţia României, Washington, 19 decembrie 1927, raport nr. 6780, Boncescu.

[252] *Ibidem*, f. 27 - 28, G. Cretzianu, minister of Romania, Washington, December 14, 1927, to Louis Marschall.

[253] *Idem*, microfilme S.U.A., rola 680, c. 61 - 67, U.S. Legation, Bucharest, November 13, 1927, report no. 498, Culberston.

[254] Arhivele Statului, fond MPN, presa externă, dosar 101, f. 18, Legaţia României, Washington, 31 decembrie 1927, raport nr. 6447, Boncescu.

[255] *Ibidem*, f. 19.

[256] *Ibidem*.

[257] *Ibidem*, f. 20.

[258] *Ibidem*, f. 30, Direcţia presei şi informaţiilor, 27 ianuarie 1928, nr. 3897, Dianu.

[259] *Ibidem*, f. 39 - 40, Legaţiei României, Washington, 10 februarie 1928, raport nr. 761, Boncescu.

[260] J. G. Gunther a scris o carte, publicată în 1935 (*Inside Europe*) în care-şi exprima opiniile despre situaţia europeană.

[261] Arhivele Statului, fond MPN, presa externă dosar 205, f. 107 - 113, Legaţia României, Washington, 3 iulie 1930, raport nr. 2770, Boncescu, analizează articolul lui J. Gunther, *Funneling the European News*, din „Harpers Magazine“, New York, Spring 1930, p. 635 - 647.

[262] *Ibidem*, dosar 10, f. 11, Legaţia României, Washington, 17 decembrie 1926, raport nr. 7255, Cretzianu.

[263] *Ibidem*, f. 3 - 9, Legaţia României, Washington, 3 decembrie 1926, raport nr. 7089, G. Boncescu.

[264] *Ibidem*, dosar 67, f. 19, Legaţia României, Washington, 9 decembrie 1927, tel. nr. 8998, Cretzianu.

[265] *Ibidem*, f. 13, *American Committee Finds Racial Hatred Active in Romania*, in „New York Times“, December 7, 1927; *Ibidem*, f. 14, *Central European Minorities*, in „New York Times“, December 8, 1927.

[266] *Ibidem*, f. 10 - 12, textul comunicatului.

[267] *Ibidem*, dosar 27, p. 17 - 20, Legaţia României, Washington, 2 februarie 1928, raport nr. 2620, Boncescu.

[268] Arhivele Statului, fond MPN, presa externă, dosar 27, f. 61, Legaţia României, Washington, 10 iulie 1928, raport nr. 3627, Boncescu.

[269] *Ibidem*, f. 283 - 284, Direcţia generală a presei şi propagandei, 30 octombrie 1929, tel. nr. 560, Filotti către Legaţia Washington.

[270] *Ibidem*, f. 106, Legaţia României, Washington, 1 octombrie 1928, raport nr. 4873, Boncescu.

[271] *Ibidem*, f. 286, Direcţia generală a presei şi propagandei, 11 octombrie 1929, nr. 583, Filotti, către Ministerul Instrucţiunii Publice.

[272] *Ibidem*, dosar 205, f. 162 - 163, Legaţia României, Washington, 11 octombrie 1930, raport nr. 4291, Boncescu.

[273] *Ibidem*, microfilme S.U.A., rola 661, c. 240 - 244, Department of State, Division of Near Eastern Affairs, Washington, June 22, 1936, W. Murray.

[274] *Ibidem*, c. 230, Department of State, Washington, June 18, 1936, tel. no. 7, Hull.

[275] *Ibidem*, c. 231 - 232, U.S. Legation, Bucharest, June 21, 1936, tel. no. 77, Harrison.

[276] *Ibidem*, c. 238, U.S. Legation, Bucharest, June 26, 1936, tel. no. 18, Harrison.

[277] *Ibidem*, c. 352, U.S. Legation, Bucharest, June 26, 1936, tel. no. 23, Harrison.

[278] *Idem*, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 120, f. 1, Legaţia României, Washington, 16 februarie 1928, Buletinul presei americane, nr. 16, Boncescu.

[279] *Ibidem*, f. 2.

[280] *Ibidem*, f. 3.

[281] *Ibidem*, f. 44, Legaţia României, Washington, 18 februarie 1928, Rezumatul presei americane, nr. 17, Boncescu.

[282] *Ibidem*, f. 5, Legaţia României, Washington, 20 februarie 1928, Rezumatul presei americane, nr. 18, Boncescu.

[283] *Ibidem*.

[284] *Ibidem*, f. 6, Legaţia României, Washington, 24 februarie 1928, Rezumatul presei americane, nr. 19, Boncescu.

[285] *Ibidem*.

[286] *Ibidem*, f. 7 - 9, Legaţia României, Washington, 5 martie 1928, raport bi-lunar, nr. 4, Boncescu.

[287] *Ibidem*, f. 10 - 12.

[288] *Ibidem*, f. 14, Legaţia României, Washington, 14 martie 1928, Rezumatul presei americane, nr. 30, Boncescu.

[289] *Ibidem*, f. 16 - 17, Legaţia României, Washington, 15 martie 1928, Rezumatul presei americane, nr. 31, Boncescu.

[290] *Ibidem*, f. 18, Legaţia României, Washington, 17 martie 1928, Rezumatul presei americane, nr. 32, Boncescu.

[291] *Ibidem*, f. 19, Legaţia României, Washington, 19 martie 1928, Rezumatul presei americane, nr. 33, Boncescu.

[292] *Ibidem*, f. 20 - 22, Legaţia României, Washington, 22 martie 1928, Rezumatul presei americane, nr. 34, Boncescu.

[293] *Ibidem*, f. 23 - 24, Legaţia României, Washington, 23 martie 1928, Rezumatul presei americane, nr. 37, Boncescu.

[294] *Ibidem*, f. 27.

[295] *Ibidem*, dosar 205, f. 298 - 302, Legaţia României, Washington, 8 septembrie 1932, Rezumatul presei americane, nr. 26, Boncescu.

[296] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 10, f. 120 - 166, presa americană, despre moartea lui Ferdinand.

[297] *Ibidem*, dosar 205, f. 79 - 84, ziarele americane despre restauraţie.

[298] *Ibidem*, f. 89 - 90, Legaţia României, Washington, 16 iunie 1930, tel. nr. 274, Boncescu.

[299] Arhivele Statului, fond M.P.N., informaţii, dosar 221, f. 232 - 246, Legaţia României, Washington, 7 februarie 1932, raport nr. 518, Boncescu.

[300] K. Bercovici, *That Royal Lover*, New York, 1932, 184 p.

[301] Arhivele Statului, fond M.P.N., presa externă, dosar 338, 34 f., diverse rapoarte privind activitatea lui Bercovici în anii 1931 - 1932.

[302] *Ibidem*, Informaţii, dosar 222, f. 260, copie articol.

[303] *Ibidem*, f. 289 - 292, Legaţia României, Washington, 26 august 1932, raport nr. 3719, E. H. Dimitriu.

[304] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 289, f. 1 - 2, Direcţia presei şi informaţiilor, 12 septembrie 1932, tel. circulară, nr. 5290, Gafencu.

[305] *Ibidem*, dosar 10, f. 11 - 13, Legaţia României, Washington, 17 decembrie 1926, raport nr. 7295, Cretzianu.

[306] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (mai departe AMAE), fond 71, SUA, vol. 36, f. 283 - 320, analiza agitaţiei evreilor americani contra României în baza constatărilor sesiunii Congresului evreiesc american din 20 - 22 februarie 1927, referat nesemnat.

[307] Arhivele Statului, fond M.P.N., informaţii, dosar 17, f. 1 - 2, Legaţia României, Washington, 24 iunie 1927, raport nr. 118, Boncescu.

[308] *Ibidem*, f. 24 - 25, Legaţia României, Washington, 22 martie, 1929, raport nr. 1393, Boncescu.

[309] Arhivele Statului, fond M.P.N., presa externă, dosar 57, f. 34 - 34v.; 96 - 99, diverse rapoarte ale legaţiei din Washington în această perioadă.

[310] *Ibidem*, dosar 27, f. 45 - 47, Legaţia României, Washington, 18 mai 1929, raport bilunar, nr. 9, Boncescu.

[311] *Ibidem*, Informaţii, dosar 172, 237 f. reuneşte numai buletinul presei evreieşti din New York, 1929 - 1930.

[312] *Ibidem*, f. 41 - 69, buletinele presei americane întocmite de Rosenthal pe această temă.

[313] *Ibidem*, f. 104, Direcţia presei şi informaţiilor, 14 martie 1930, nr. 1271, Filotti.

[314] *Ibidem*, Informaţii, dosar 153, 139 f. cuprinde toate actele în această privinţă.

[315] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 292, 393 f., rapoarte privind comentariile presei americane în chestiunea evreilor din anii 1931 - 1932.

[316] *Ibidem*, Informaţii, dosar 172 f. 105 Direcţia Presei şi informaţiilor, 14 martie 1930, referat nr. 963, E. Filotti.

[317] *Ibidem*, f. 110 - 117, corespondenţa Direcţiei presei cu ataşaţii de la Budapesta şi Berlin.

[318] *Ibidem*, Informaţii, dosar 17, f. 110, Legaţia României, Washington, 21 octombrie 1930, raport nr. 429, Boncescu.

[319] *Ibidem*, f. 118 - 119, declaraţia lui Speyer.

[320] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 252, f. 128 - 132, Legaţia României, Washington, 21 ianuarie 1931, raport nr. 295, Boncescu.

[321] Arhivele Statului, fond M.P.N., informaţii, dosar 17, f. 192, 193, Legaţia României, Washington, 28 februarie 1934, raport nr. 103, Boncescu.

[322] *Ibidem*, Presa Internă, dosar 335 şi informaţii, dosar 216, buletinul presei americane din anii 1934 - 1939.

[323] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 581, f. 34 - 35, Serviciul presei New York, 12 aprilie 1935, raport nr. 129, Rosenthal.

[324] *Ibidem*, dosar 819, f. 166 - 184, Serviciul presei, New York, 12 martie 1937, raport nr. 794, Rosenthal.

[325] *Ibidem*, dosar 855, f. 11 - 16, Legaţia României, Washington, 3 februarie 1938, raport nr. 475, Babeş.

[326] *Ibidem*, dosar 170, f. 35 - 43, broşura *Die J.T.A. Ihre Function in Judentum*, Berlin, 1930, 16 p.

[327] *Ibidem*, f. 3, 19, 32, 145, corespondenţa Direcţiei presei cu J.T.A., în chestiunea buletinului.

[328] *Ibidem*, Informaţii, dosar 172, f. 32 - 33, Legaţia României, Washington, 4 noiembrie 1929, raport nr. 4835, Davilla.

[329] *Ibidem*, f. 34, Direcţia Presei şi Propagandei, 21 noiembrie 1929, nr. 7082, Filotti.

[330] *Ibidem*, Contabilitate, dosar 14, f. 18, Legaţia României, Washington, 26 iunie 1930, raport nr. 2613, Boncescu.

[331] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 170, f. 85 - 87, Legaţia României, Washington, 6 ianuarie 1932, raport nr. 53, Boncescu.

[332] Arhivele Statului, fond M.P.N., presa externă, dosar 170, f. 145, notificarea suspendării.

[333] *Ibidem*, dosar 413, f. 1, Serviciul presei, New York, 15 august 1932, raport nr. 397, Rosenthal.

[334] *Ibidem*, dosar 120, f. 56, copie articol.

[335] *Ibidem*, dosar 202, f. 120 - 124, Legația României, Washington, 16 august 1938, raport nr. 44, E.H. Dimitriu.

[336] A.M.A.E. fond 71, România, vol. 416, f. 64, copie articol.

[337] *Ibidem*, f. 77, coupură articol.

[338] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 10, f. 45 - 46, coupuri din „New York Times", 16 și 17 mai 1927.

[339] *Ibidem*, dosar 201, f. 33, coupură din „New York Times", 22 mai 1929.

[340] *Ibidem*, Informații, dosar 462, f. 3 - 4, Legația României, Washington, 14 februarie 1933, raport 234, Boncescu.

[341] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 471, f. 69 - 70, Legația României, Washington, 24 ianuarie 1934, raport nr. 6, E. H. Dimitriu.

[342] *Ibidem*, f. 122 - 128, Legația României, Washington, 19 februarie 1934, raport nr. 9, E. H. Dimitriu.

[343] *Ibidem*, f. 129 - 132, Legația României, Washington, 26 februarie 1934, raport nr. 10, E. H. Dimitriu.

[344] *Ibidem*, dosar 413, f. 9 - 14, Legația României, Washington, 18 iunie 1934, raport nr. 25, E. H. Dimitriu.

[345] Arhivele Statului, fond M.P.N., presa externă, dosar 471, f. 341 - 343, Legația României, Washington, 25 iulie 1934, raport nr. 26, E.H. Dimitriu.

[346] *Ibidem*, dosar 581, f. 17 - 18, Serviciul presei, New York, 26 februarie 1935, raport nr. 28, Rosenthal.

[347] *Ibidem*, f. 150, Serviciul presei, New York, 5 iulie 1935, raport nr. 257, Rosenthal.

[348] *Ibidem*, dosar 819, f. 1 - 16, revista presei americane pe această temă.

[349] *Ibidem*, Informații, dosar 575, 308 f., diverse comentarii de presă privind rolul lui N. Titulescu în politica externă a României.

[350] N. Dascălu, *Demiterea lui Nicolae Titulescu în presa internațională*, în *Titulescu și strategia păcii*, Junimea, Iași, 1982, p. 320 - 322.

[351] Arhivele Statului, fond M.P.N., presa externă, dosar 819, f. 59 - 63, Serviciul presei, New York, 1 decembrie 1936, raport nr. 741, Rosenthal.

[352] *Ibidem*, Informații, dosar 571, 58 f. diverse rapoarte privind ecourile vizitei în presă.

[353] *Ibidem*, presa externă, dosar 819, f. 64 - 73, Serviciul presei, New York, 6 noiembrie 1936, raport nr. 726, Rosenthal.

[354] *Ibidem*, f. 226 - 230, Serviciul presei, New York, 1 mai 1937, raport nr. 922, Rosenthal.

[355] „Revista Presei", nr. 26 din 16 septembrie 1937, p. 345.

[356] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 1030, f. 4 - 29, revista presei americane pe această temă.

[357] *Ibidem*, f. 121 - 129, Legația României, Washington, 27 aprilie 1939, raport nr. 72, E. H. Dimitriu.

CAPITOLUL 2

EVOLUȚIA ECONOMICĂ

Cercurile oficiale americane au manifestat un interes constant pentru cunoașterea situației economice a României întregite mai ales datorită potențialului economic sporit al țării[1]. În această direcție, fără îndoială că reprezentanțele diplomatice ale Statelor Unite în România, legația și consulatele, au fost principala sursă de informare. Încă din toamna anului 1920, Departamentul de Stat cerea legației din București să întocmească rapoarte periodice privind situația economiei românești. Primind această sarcină, însărcinatul cu afaceri, Bailey, raporta, la 14 septembrie 1920, că nu dispunea de personalul necesar pentru a elabora notele solicitate dar sugera a se cere de la Departamentul de Război excelentele rapoarte economice întocmite de atașatul militar, locotenent-colonelul Poillon[1bis]. Argumentul invocat nu a fost luat în considerare de secretarul de stat care, la 4 noiembrie 1920, revenea imperativ asupra cererii, apreciind că legația este în măsură de a elabora rapoartele economice cerute[2].

Cum legația întârzia totuși a trimite rapoartele cerute, în ianuarie 1921 Departamentul de Stat transmitea un nou mesaj legației de la București, subliniind că este de cea mai mare importanță a se trimite rapoarte privind situația economiei românești[3]. Departamentul de Stat cerea adesea informații în probleme bine precizate care interesau îndeaproape cercurile americane. Astfel, în aprilie 1921 secretarul de stat solicita legației din București precizări în legătură cu intenția guvernului român de a institui monopolul de stat asupra petrolului[4].

Într-adevăr, Adunarea deputaților adoptase o lege în acest sens, o copie tradusă în engleză fiind trimisă de legația americană la Washington[5]. Totodată, legația a început a trimite o serie de rapoarte asupra situației industriei petroliere românești care interesa în primul rând oamenii de afaceri americani[6]. Un asemenea raport, din septembrie 1921, a fost în mod special apreciat de Departamentul de Stat care cerea legației a informa prompt și pe viitor asupra problemelor economice românești mai importante și mai ales în problemele petroliere[7].

Evident că și Departamentul Comerțului al S.U.A. era preocupat a cunoaște situația economică românească. Pe lângă informațiile periodice furnizate de atașatul comercial, subordonat acestui minister, mai erau trimiși, ocazional, și experți care să cerceteze direct situația economică a țării. Astfel, în septembrie 1921 Departamentul Comerțului trimitea în misiune temporară la București pe Louis E. van Norman care era șef de secție în minister dar care anterior fusese

atașat comercial al S.U.A. în România[8]. În baza informațiilor culese pe diverse canale, Departamentul Comerțului a și tipărit, în 1924, un ghid economic al României ce prezenta, în cele peste 150 de pagini, o imagine cuprinzătoare și realistă asupra economiei românești[9]. Ideea unei asemenea lucrări a fost, fără îndoială, preluată de la englezi care, în 1921, au publicat un amplu raport asupra condițiilor economice ale României[10]. Lucrarea a apărut, cu completări, și în 1922[11].

Așadar, imediat după încheierea primului război mondial, la Washington a existat o reală preocupare în cercurile Departamentului de Stat și ale Departamentului Comerțului pentru cunoașterea situației economiei românești. În aceasta trebuie să descifrăm interesul cercurilor de afaceri americane, a celor petroliere mai ales, pentru piața românească. Principalul canal de informare al Washington-ului a fost, desigur, cel diplomatic: legația și consulatele americane care procurau datele necesare pe diverse căi. Una dintre acestea a fost legătura cu oficialitățile românești. Iată doar câteva exemple în această direcție.

În iunie 1922, ministrul de externe al României l-a informat pe însărcinatul cu afaceri al S.U.A., Marriner, că s-au făcut progrese în negocierile cu englezii, legate de consolidarea bunurilor de tezaur obținute de particulari, precizând că guvernul român dorește a releva astfel celui american că se fac eforturi pentru consolidarea situației financiare[12]. Informația a fost verificată de diplomatul american printr-o intervenție la legația britanică[13]. Iar la 24 iunie 1922, Marriner informa Departamentul de Stat că Parlamentul român votase în ziua anterioară legea pentru consolidarea datoriei flotante a României în Anglia[14].

La începutul lunii decembrie 1922, însărcinatul cu afaceri al Statelor Unite, solicita ministrului de externe al României precizări în legătură cu intenția guvernului liberal de a naționaliza resursele subsolului. Duca a precizat intențiile cabinetului, subliniind că proiectul vizează respectarea drepturilor existente și stabilirea egalității de tratament a capitalului străin cu cel național[15]. Legislația veche, în materie de exploatare a petrolului, mai ales, fusese comunicată Departamentului de Stat de către consulatul general din București, încă din primăvara anului 1922[16]. Evident, oficialitățile române comunicau doar informațiile economice care nu aveau caracter secret. Astfel, în noiembrie 1925, când ministrul Statelor Unite la București, Culberston, a solicitat lui Duca precizări în legătură cu un recent acord de plăți semnat cu Marea Britanie, i s-a răspuns că documentul era secret, detalii putând fi cerute direct la Londra.

Știri de natură economică erau procurate și de diplomați americani acreditați în alte țări. Astfel, în noiembrie 1925, atașatul american al S.U.A. în Suedia, a discutat cu ministrul plenipotențiar al României, Pâclianu, situația economică a țării. Informațiile oferite de diplomatul român, însoțite de statistici tipărite privind

populația, căile de comunicație și producția agricolă a României, au fost transmise la Washington[17].

Acest canal, extern am spune, a fost totuși arareori utilizat. Sursa principală de informare rămâne oficiul diplomatic al S.U.A. la București. În special Serviciul consular solicita constant autorităților competente românești, Ministerului de Externe și Ministerului Industriei și Comerțului, date de natură economică. Multe din aceste date erau furnizate de buletinul oficial al Ministerului Industriei și Comerțului (M.I.C.), anume „Corespondența Economică", ce apărea bilunar și avea și o ediție în limba franceză. Încă din iulie 1927, Consulatul american a solicitat la M.I.C. completarea colecției din „Correspondance Economique" și încheierea pe viitor a unui abonament la această „foarte utilă publicație"[18]. Alte informații erau cerute direct la M.I.C. De pildă, în iunie 1922, Consulatul general solicita date privind industria zahărului în România. M.I.C. a trimis un document pe această temă[19]. Sau, în noiembrie 1923, Consulatul solicita date complete privind comerțul exterior românesc, ca urmare a promisiunii făcute de ministrul de resort, Tancred Constantinescu, într-o întrevedere cu Louis van Norman. Statistica cerută, privind anii 1921-1922, a fost trimisă apoi, de Consulat, la Washington[20].

Alături de informațiile culese pe cale oficială, diplomații americani au recurs adesea la formarea unei imagini proprii prin efectuarea unor călătorii în țară. Astfel, în noiembrie 1925, ministrul Statelor Unite la București, Culberston, a vizitat Basarabia și în baza impresiilor culese a elaborat un raport în care evidenția importanța economică deosebită a regiunii, pentru România[21]. În anul următor, în lunile iulie - septembrie 1926, același Culberston a întreprins un adevărat tur al țării, pe ruta: București, Valea Prahovei, Transilvania, Banat, Dobrogea, Basarabia, Bucovina[22]. Ca urmare a informațiilor culese și cu aceste prilejuri, Culberston a început elaborarea unei ample lucrări despre România, în care accentul este pus pe situația economică și descrierea geografică. Din nefericire, lucrarea nu a fost terminată, fiind conservată în arhiva personală a diplomatului american[23].

Un alt diplomat american, S. Fouché, a vizitat cu mașina, în ianuarie 1925, Dobrogea, iar în septembrie 1927, Basarabia[24]. Impresii personale privind situația economică în anii marii depresiuni, avem de la Wilson care, în mai 1931, a vizitat estul și nordul României cu automobilul. Cu acest prilej, diplomatul american a constatat că situația materială a țăranului român, nu era atât de gravă cât se spunea. În acest context, Wilson aprecia că reforma agrară din 1921, chiar dacă a împiedicat utilizarea mașinilor agricole ca urmare a divizării marii proprietăți, se vădea utilă în vremea crizei: „Pentru vremuri ca cele de azi în care vânzarea produselor agricole nu e posibilă și profitabilă, țăranii o duc mult mai bine ca muncitorii pentru că pământul le oferă toate cele necesare"[25].

Presa românească, cea de specialitate mai ales, a fost o importantă sursă de informare asupra politicii economice și a conjuncturii economiei naționale. Exemplele fiind foarte numeroase, ne vom limita la câteva cazuri doar, menționând și comentariile adiacente. În august 1919, în legătură cu un articol din „L'independance Roumaine" din 3 august, însărcinatul cu afaceri al S.U.A. sublinia ponderea relativ redusă a capitalului străin în economia românească[26]. Analizând statistica producției agricole, publicată în februarie 1921, consulul american la București, considera că cifrele sunt neîndoielnic exagerate, situația economică a țării fiind foarte dificilă[27]. În schimb, în aprilie 1922, în legătură cu o statistică agricolă publicată în „Viitorul", într-un raport se sublinia: „Aceste statistici sunt de un interes special datorită multiplelor discuții și a evaluărilor diferite asupra rezultatelor reformei agrare revoluționare aplicate vara trecută"[28].

Legat de un articol apărut în „Universul", din 7 iulie 1922, însărcinatul cu afaceri, Jay, consemna condițiile naționalizării unor societăți pe acțiuni cu capital străin din teritoriile unite cu țara, în 1918[29]. Un articol apărut în ediția din 18 ianuarie 1923 a cotidianului „Dimineața", în legătură cu progresele consolidării bonurilor de tezaur, era apreciat de van Norman ca reflectând situația reală[30]. Raportul și articolul respectiv au fost citite cu interes de Departamentul de Stat care a transmis copii la ambasadele americane de la Londra, Paris și Roma, cerând totodată ca legația de la București să urmărească cu mare atenție problema împrumuturilor externe românești[31].

Noul tarif vamal al României, din aprilie 1927, precum și articole din presă privind elementele noi, erau transmise la Washington imediat după publicare[32]. O declarație a lui Vintilă Brătianu în legătură cu politica petrolieră, apărută în „Moniteur du Pétrol Roumain", era comunicată Departamentului de Stat, în aprilie 1927[33]. Articolul „O falsă politică de prestigiu", apărut în „Argus" la 15 octombrie 1927, era apreciat de Culberston ca fiind foarte realist[34]. În fine, numărul special al ziarului „Manchester Guardian" din 28 noiembrie 1929, era considerat de Wilson ca fiind foarte interesant, bine pregătit și oferind cititorilor o imagine completă și corectă asupra realităților politice, economice și sociale românești. Ediția specială, considera Wilson, era neîndoielnic finanțată de guvernul român, dar datele și faptele menționate erau corecte și redactate „într-un surprinzător stil sobru, obiectiv și fără exagerări"[35].

O serie de instituții sau asociații americane specializate au solicitat, de obicei prin intermediul Departamentului de Stat, diverse informații asupra economiei românești. Astfel, Asociația națională a producătorilor de lână din S.U.A. cerea, în noiembrie 1921, date privind producția de profil a României în vederea includerii în „Annual Wool Review"[36]. Institutul geologic al S.U.A. (Geological Survey of the U.S.A.) a solicitat, prin intermediul Departamentului

de Stat, date privind resursele și producția de minerale a României, pentru includerea în publicațiile de specialitate. Arhiva conservă actele privind această problemă din anii 1921 și 1922[37]. Biroul legislației comerciale din cadrul Departamentului Comerțului a cerut, în primăvara lui 1922, completarea unui chestionar privind legislația de profil a României. Solicitarea a fost rezolvată de Consulatul din București care, în iunie 1922, trimitea datele cerute precum și un exemplar din Codul maritim și fluvial român, ce includea și codul comercial, modelul după care fusese elaborat fiind codul similar italian[38].

O sursă importantă de informare a legației americane din București, în materie de petrol, a fost directorul Societății „Româno-Americane", Hughes. Acesta trimitea legației sinteze privind industria petrolieră, legislația de profil, verifica statisticile avansate de oficialitățile române sau pregătea prognoze privind politica petrolieră a țării[39]. De altfel, și unele instituții sau întreprinderi românești trimiteau legației diverse materiale de informare. Așa de exemplu, în ianuarie 1927, Banca Marmorosch - Blank trimitea legației un studiu propriu privind forțele economice și financiare ale țării[40]. Creat în septembrie 1927, Institutul Economic Românesc informa și legația S.U.A. că-i va furniza regulat publicațiile sale privind dezvoltarea economică a țării și solicita sprijin pentru contactele cu cercurile de afaceri americane[41]. În fine, chiar Legația română din Washington difuza diverse broșuri privind conjunctura economiei românești[42]. Nu trebuie omis nici canalul destul de important al furnizării de informații de către diverși specialiști americani, sosiți în România pentru prospectarea pieței. Asemenea reprezentanți, ca de pildă Charles Spratt care a stat în România 18 luni, ca trimis al unei firme din New York, au elaborat, la încheierea misiunii lor, rapoarte cât se poate de interesante[43].

Așadar, oficialitățile americane au dispus de multiple canale de informare, ce adesea se completau reciproc, pentru a se informa asupra situației economice românești. În acest fel se contura un tablou de ansamblu cuprinzător, necesar în formularea politicii economice americane față de România, ce avea la bază necesitatea recuperării datoriilor de război românești, cât și satisfacerea presiunilor cercurilor particulare, a celor din industria petrolieră mai ales, pentru participarea la exploatarea resurselor naturale ale țării și transformarea acesteia într-o piață de desfacere.

Informațiile culese au permis, concret, cunoașterea politicii economice a diverselor guverne ale României, schițarea unei imagini de ansamblu asupra economiei țării, cât și conturarea situației principalelor ramuri. În acest context, un loc important a revenit cunoașterii politicii economice a României. O latură importantă a acesteia, în timpul guvernării liberale, a fost legată de intenția de naționalizare a resurselor subsolului. În septembrie 1919, deja menționata

Societate „Româno-Americană , înainta legației S.U.A. un protest pe marginea decretului - lege din 12 septembrie 1919, privind acordarea de concesionări de terenuri petroliere. Analizând prevederile actului normativ respectiv, însărcinatul cu afaceri american, considera că aplicarea prevederilor acestuia putea afecta serios interesele străinilor[44]. Delegați ai unor companii străine nu au întârziat, de altfel, a cere explicații de la M.I.C.[45], Legislația petrolieră fiind foarte cuprinzătoare în anii 1919 - 1920 datorită conjuncturii generale și a importanței mereu crescânde a acestui combustibil, ea constituie obiectul unui memorandum special pregătit de legația americană[46].

Măsurile protecționiste ale guvernului liberal au fost apreciate a prejudicia interesele marelui capital străin. În urma decretului din 18 aprilie 1920, care interzice exportul de petrol de către companiile străine din România, Departamentul de Stat a sugerat un protest comun al reprezentanților marilor puteri interesate. Într-o telegramă din 9 februarie 1921, subsecretarul de stat, Colby, releva preocuparea guvernului american de a constata tendința cabinetului român de a naționaliza proprietățile americane din țară, fără o compensație adecvată[47]. Pentru a cunoaște mai precis situația, însărcinatul cu afaceri al S.U.A., discută cu reprezentanții Societății „Româno-Americană . Aceștia consideră însă că, pentru moment, legația nu trebuia să intervină pe lângă guvernul român[43]. Una din cauzele acestei atitudini derivă din constatarea, făcută și de legație, că existau încă personalități și cercuri de afaceri care insistau ca refacerea economică a țării să se facă cu participarea capitalului străin. Unica opoziție serioasă în acest sens, pornea de la liberali care lansaseră lozinca „prin noi înșine [49].

Formarea guvernului liberal, în primăvara anului 1922, a fost urmată de adoptarea treptată a unei serii de măsuri care au pus în practică politica economică liberală cunoscută. Începuturile au fost făcute prin naționalizare, în iulie 1922, a societăților foste inamice din teritoriile unite în 1918[50]. Ministrul american consemna, la 11 iulie, că există semne de extindere a politicii de naționalizare și în vechiul regat, ceea ce va obliga la retragerea capitalului străin. Activitatea comisiei de naționalizare părea a fi „România pentru români . Totuși, aprecia Jay, politica de naționalizare nu se putea generaliza curând deoarece interveneau amânările specifice românilor, iar pe de altă parte, se cerea a fi menajat capitalul străin pentru a nu agrava mai mult criza financiară[51].

Departamentul de Stat cerea legației din București, în august 1922, informații în legătură cu politica de naționalizare preconizată de guvernul liberal[52]. Răspunsul a fost că nu se adoptase încă nici o decizie în acest sens, singurul suporter ardent al măsurii fiind ministrul de finanțe, Vintilă Brătianu. Acesta, în opinia lui Jay, nu avea șanse de succes și deci nu era de așteptat nici o acțiune imediată[53]. În domeniul comerțului exterior erau însă adoptate măsuri multiple

care tindeau la asigurarea unei balanțe active[54]. Pentru crearea de societăți pe acțiuni cu capital străin sau înființarea de filiale ale unor firme internaționale, au fost inițiate amendamente ale vechilor legi cu scopul evident de a proteja capitalul național[55]. În noiembrie 1922, în legătură cu pregătirea proiectului de Constituție, problema naționalizării subsolului a revenit în actualitate. Consulul general american, Palmer, informa Departamentul de Stat că linia preconizată era asigurarea proprietății de stat asupra resurselor subsolului, dar cu respectarea drepturilor deja dobândite[56].

Elaborarea și discutarea proiectului de constituție a provocat o vie agitație în toată țara. Prezentat celor două camere, simultan, la 8 martie 1923, proiectul liberal a întâmpinat criticile vehemente ale opoziției care a declanșat acțiuni de obstrucție. Ședințele din Cameră, mai ales, erau atât de agitate încât la cea din 9 martie 1923, un număr de 15 deputați au fost expulzați din sală. Însărcinatul cu afaceri al S.U.A., Marriner, a asistat la ședința din 12 martie care a fost mai liniștită deși toate coridoarele erau pline de polițiști. În opinia diplomatului american, reacția opoziției era foarte copilărească deoarece urmărea a declanșa sancțiuni menite „a ilustra arbitrariul guvernării liberale . Straniul contrast al prevederilor proiectului, aprecia Marriner, „ce oscilau între crearea unui gen de camere a lorzilor, constituită din politicieni retrași, și naționalizarea subsolului, făcea foarte dificilă menținerea unei linii de conduită unice a opoziției pentru combaterea proiectului . Diplomatul american avea certitudinea că guvernul va reuși să adopte proiectul[57]. Într-adevăr, la 26 martie, proiectul a fost adoptat de Cameră, la 27, de Senat, iar la 28 martie a fost sancționat de rege. Votarea noii Constituții s-a făcut totuși în condițiile în care majoritatea reprezentanților opoziției nu au participat la vot. Între alte prevederi, Constituția insera, la articolul 19, principiul naționalizării subsolului și a resurselor minerale, iar la articolul 20, și naționalizarea căilor navigabile pe apă, a căderilor de apă. Chestiunea exproprierii de noi terenuri arabile sau păduri, era preconizată doar ca măsură de extremă necesitate (art. 32). Analizând prevederile de natură economică ale Constituției, Marriner sublinia că partidele din opoziție vedeau în aceste stipulații intenția liberalilor de a dobândi controlul asupra resurselor naturale și a finanțelor țării[58].

Atașatul militar al S.U.A. la București aprecia că naționalizarea subsolului ar putea fi un lucru bun pentru România deși era în măsură de a genera și stimula corupția. Totodată, colonelul Poillon considera că reforma agrară va ruina agricultura românească deoarece mica proprietate nu putea asigura mari recolte de cereale. Pe de altă parte, Poillon estima că o mare problemă pentru statul român era asimilarea minorităților naționale din noile provincii. În acest context, colonelul american pronostica faptul că în următorii 15 ani, România Mare se va dezintegra, statul român revenind la frontierele din 1914[59].

Aplicarea legii reformei agrare în Basarabia a fost urmărită îndeaproape de legaţia americană deoarece între expropriaţi s-a aflat şi un cetăţean al S.U.A. Legaţia fiind informată că în octombrie 1920, guvernul român a semnat acordul de a despăgubi proprietarii francezi şi englezi din Basarabia, expropriaţi, cu plata valorii reale a terenurilor, cerea Departamentului de Stat a solicita acelaşi tratament pentru conaţionalul lor. Cu această ocazie, legaţia înainta Departamentului de Stat un memorandum asupra prevederilor legii agrare şi a mecanismului ei de aplicare, precum şi notele verbale ale legaţiilor Franţei şi Marii Britanii la Bucureşti, care confirmau acordul de despăgubire menţionat[60].

Pentru aplicarea principiului constituţional al naţionalizării subsolului, s-a elaborat proiectul faimoasei legi a minelor. Imediat după aflarea conţinutului proiectului, legaţia S.U.A. a înaintat Ministerului de Externe al României o notă de protest în care se sublinia că documentul era în măsură de a afecta serios interesele producătorilor americani de petrol cu investiţii în industria românească. Prevederile legii erau apreciate a fi discriminatorii şi nesatisfăcătoare. Raportând Departamentului de Stat despre această iniţiativă, Jay preciza că se pot aduce obiecţiuni la majoritatea clauzelor proiectului de lege şi cerea a asocia la protest pe colegii săi francezi, englezi şi olandezi deşi aceştia nu păreau prea îngrijoraţi[61]. De altfel, în discutarea proiectului legii minelor în Senat, în mai 1924, s-au adus o serie de modificări importante, care au atenuat parţial îngrijorarea diplomaţilor americani[62].

În optica oficialităţilor americane, chiar şi efectele interne ale politicii economice a guvernelor româneşti erau în măsură de a releva caracterul negativ al acesteia. Analizând condiţiile sociale şi nivelul de trai al românilor în anii 1919-1923, consulul general, Palmer, releva efectele deosebite ale primului război mondial, la acest nivel. Unirea din 1918 a schimbat complet înfăţişarea României care avea un teritoriu şi o populaţie mărită dar şi probleme sociale corespunzătoare. Instabilitatea economică postbelică a generat creşterea preţurilor la toate produsele şi a dus la tulburări sociale. Numai în anul 1923, în decembrie faţă de ianuarie, preţurile la produsele alimentare au crescut de 40 de ori, deşi existau mari diferenţe de la o regiune la alta. Condiţiile de muncă, nesatisfăcătoare, nu au putut fi ameliorate substanţial prin măsuri legislative. De aici şi câteva trăsături, definitorii în opinia diplomatului american, ale evoluţiei României postbelice: criză economică, instabilitate socială şi nivel de trai scăzut[63].

Responsabilităţi serioase pentru această situaţie reveneau mai ales liberalilor care au dominat viaţa politică a epocii. Analizând rolul Partidului Naţional Liberal în viaţa economică a ţării, Culberston constată „legătura surprinzătoare" între forţele politice şi cele economice ale ţării, care se sprijineau reciproc pentru consolidarea lor şi spre profitul liberalilor ce dominau scena. De aici şi întrebarea

diplomatului american, dacă nu cumva sprijinirea lansării unor împrumuturi externe românești nu ar fi mai profitabilă pentru liderii liberali decât țării. Într-adevăr, în sistemul bancar, în industrie și comerț așa cum reieșea din tabelul întocmit, liberalii aveau poziții determinate. Practic toate ramurile economice de bază erau controlate de liberali: de la marile uzine Reșița, la căile ferate și pescăriile din Deltă. Ca urmare, lozinca „prin noi înșine" nu urmărea atât a salva România de imperialismul străin, cât a crea un imperialism național spre profitul liberalilor și consolidarea poziției politice a partidului lor. În opinia ministrului plenipotențiar al Statelor Unite, liberalii au lucrat conștient pentru dobândirea independenței economice și politice a României, în care scop au creat un sistem de organizare economică, similar cu cel din Occident, pe care-l controlau și care le asigura o situație privilegiată. Controlând viața economică, liberalii dominau și viața politică. Se putea însă, considera Culberston, ca liberalii să fi mers prea departe și, într-o bună zi, forțele propriului lor sistem de exploatare să se întoarcă împotriva lor[64].

La începutul anului 1926, liberalii acceptă a aduce unele modificări legii minelor[65]. Este un bun prilej pentru legația americană de a sintetiza prevederile și aplicarea legii minelor, de a releva efectele acesteia asupra intereselor americane, mai ales în legătură cu faimosul sindicat internațional al petrolului, O.P.Q. creat în 1921, tocmai pentru a acapara exploatarea petrolului românesc[66].

Aspectele sociale sunt consemnate și în rapoartele consulatului Statelor Unite la Constanța. Astfel, în iunie 1923, sunt semnalate greve ale docherilor din Constanța[67], iar în noiembrie 1925, agitații în rândul acelorași docheri, ca urmare a condițiilor grele de muncă[68]. Acestea sunt de altfel obiectul unor sinteze speciale ale diplomaților americani care, în baza unor surse diverse, întocmeau rapoarte anuale privind situația forței de muncă în România[69].

La începutul anului 1927, viața economică a României era marcată de necesitatea unor împrumuturi externe, de modificarea tarifului vamal, ca și de efectele fluctuației leului. Aspectul din urmă era interpretat de Culberston ca un semn al bolii economice, al incapacității guvernului de a-i găsi o soluție viabilă. România a încercat a copia politica financiară a Franței, prin imitarea stabilizării inițiată de Poincaré. Dar, sublinia diplomatul american, România nu dispunea de suficiente rezerve pentru a relua plata în aur. Eșecul tentativei lui V. Brătianu este relevat chiar de fluctuația cursului leului. Consecința a fost scumpirea vieții și grevarea exportului. De aici și necesitatea unor soluții realiste pentru plasarea leului pe baze sănătoase, stabilizate[70].

Începutul lunii aprilie 1927 a fost dominat, la nivel economic, de discuțiile asupra adoptării unei noi politici comerciale. Comentariile presei erau însă vagi, deoarece prevederile noului tarif vamal nu erau încă cunoscute, iar declarațiile

oficiale, cât se poate de evazive. În aceste condiții, Culberston a discutat problema cu subsecretarul de stat Manoilescu, de la Finanțe, și care părea a fi inițiat, după exemplul Franței, noua orientare. În urma discuției, diplomatul american schița următoarele trăsături ale noii politici comerciale românești: 1) ridicarea tarifelor vamale, mai ales la produsele industriale, cu un evident scop protecționist; 2) crearea unor limite, minime și maxime, la tarifele vamale ale unor produse; 3) instituirea unor taxe cu regim rezervat, a căror cuantum putea fi schimbat prin decrete regale; 4) aplicarea limitată, la unele produse doar, a clauzei națiunii celei mai favorizate. Întârzierea punerii în aplicare a acestor principii se datora, în opinia lui Culberston, opoziției celorlalte ministere economice. Din punctul de vedere al intereselor Statelor Unite, era reținută afirmația lui Manoilescu cu privire la aplicarea limitată a clauzei națiunii celei mai favorizate pentru crearea unui regim protecționist. În aceste condiții, Culberston a înaintat Ministerului de Externe român o notă prin care solicita aplicarea în continuare a clauzei națiunii celei mai favorizate, în raporturile cu S.U.A., până la încheierea unei noi convenții comerciale bilaterale. „Deși profețiile sunt periculoase mai ales în cazul României, aprecia Culberston, sper că inițiativele mele timpurii vor duce la obținerea asigurării că interesele americane vor fi protejate și chiar garantate prin aplicarea tarifelor vamale minime"[71].

Ministrul de Finanțe, V. Brătianu, a rostit la 15 aprilie 1927, un discurs asupra politicii petroliere a României. Analizând textul, Culberston constata că demnitarul liber se pronunță pentru aplicarea necondiționată a legii minelor și chiar pentru extinderea principiului naționalizării. Totuși anumite nuanțe păreau a indica diplomatului american că situația nefavorabilă a industriei petroliere românești va determina aplicarea moderată a legii minelor care, evident, nu a dus la prosperitatea scontată. Într-adevăr, multe din companiile naționalizate nu au putut procura capitalul necesar pentru valorificarea concesiunilor primite, de unde și încercarea proprietarilor de a găsi căi de ocolire a legii minelor[72].

Situația economică a României la începutul anului 1928, era departe de a fi optimistă ca urmare a politicii eronate a liberalilor, considera Culberston. Creditul băncilor era epuizat, industria nu dispunea de capital, iar pentru agricultură nu se adoptase nici o măsură constructivă. Comerțul era zguduit de multe falimente, iar costul vieții în continuă creștere. Chiar și întreprinderile economice controlate de liberali erau într-o fază de criză. Confruntați cu această situație economică, care avea efecte politice, liberalii au încercat a soluționa problemele nerezolvate în raporturile cu alte state și de a obține un împrumut extern. Pentru a atinge obiectivul din urmă, Titulescu negocia la Paris, iar V. Brătianu a discutat cu Culberston posibilitatea unui împrumut pe piața americană[73].

Eșecul evident al politicii economice liberale era exagerat chiar de către opoziție. În special țărăniștii produceau agitații și exercitau presiuni pentru preluarea puterii, promițând și o nouă politică economică. Aceasta consta în măsuri de reorganizare prin deschiderea pieței românești capitalului străin, modificarea legii minelor și o nouă legislație bancară. În acest context, Culberston face unele aprecieri generale privind poziția României: aflată la frontiera dintre două lumi, Orientală și Occidentală, prin trecutul moral, social și politic, ea era bizantină și turcă. Aceasta nu însemna însă afirmarea superiorității Vestului asupra Estului deoarece, la nivel cultural, poporul român era un model foarte interesant. În fapt, aprecia diplomatul american, societatea românească era divizată în cele două concepții de viață, orientală și occidentală, care genera o luptă între grupuri și chiar în sufletul românilor. De aici și „paradoxul caracterului românilor", considera Culberston[74].

Formarea guvernului național-țărănesc, la sfârșitul anului 1928, a adus un fel de revoluție economică pentru România, în optica consulului american J. Rives Child. Chiar în programul electoral țărănist, s-au făcut referiri la redresarea agriculturii, abolirea diferitelor restricții vamale, ameliorarea comunicațiilor, stabilizarea monetară și reorganizarea sistemului fiscal. Accentul era pus însă pe situația agriculturii, ceea ce, în opinia diplomatului american, reflecta o realitate. Însă înainte de 1914, România era o țară agrară iar unirea, deși a întărit industria, nu a modificat specificul agricol al economiei, reliefat și de faptul că 80% din populație lucra în această ramură. Reforma agrară a evidențiat și mai mult caracterul predominant agricol al economiei românești. Child apreciază că reforma agrară din 1921 a avut un caracter revoluționar ce poate fi evaluat la adevărata valoare dacă se are în vedere că înainte de război, 65% din terenurile arabile ale țării aparțineau unui număr de 5835 familii. Preluând puterea, la sfârșitul anului 1928, țărăniștii preconizau eliminarea a tot ce era artificial în dezvoltarea industriei și defavoriza agricultura care era recunoscută a fi ramura de bază. Ca urmare, noul regim intenționa a adopta măsuri de încheiere a reformei agrare, de încurajare a producției agricole, între altele, printr-o revizuire adecvată a tarifelor vamale, prin reducerea dobânzilor la împrumuturile agricole, crearea unei Societăți naționale de credit agricol, dezvoltarea cooperației agricole pe baze autonome, reorganizarea pescăriilor de stat, abolirea restricțiilor impuse capitalului străin, ca urmare a nevoilor stringente de capital ale economiei românești. De asemenea, național-țărăniștii s-au pronunțat pentru revizuirea legii minelor, din 1924, în vederea asigurării capitalului străin, unui tratament egal cu cel național în exploatarea resurselor subsolului. Diferența fundamentală între politica economică a liberalilor și cea a țărăniștilor consta în accentul pus pe problemele industriei, respectiv ale

agriculturii. În fapt, țărăniștii doreau a adopta măsuri multiple care să ducă la abandonarea politicii naționalismului economic, promovată de liberali în anii postbelici[75].

Exact peste un an, același consul american făcea o analiză detaliată a promisiunilor economice și ale realizărilor concrete ale guvernului național-țărănesc. Acesta adoptase o serie de măsuri care au înfăptuit, în bună parte, programul anunțat: a obținut un împrumut extern de stabilizare, de 90 milioane $; a reorganizat Banca Națională și Căile ferate; a decis revenirea la sistemul monetar bazat pe standardul - aur; a echilibrat parțial sistemul monetar; a modificat legea minelor și legea comercializării întreprinderilor de stat, pentru a ridica restricțiile impuse capitalului străin; tarifele vamale au fost complet revizuite; a fost adoptată legislația de creare a Societății de credit agricol; s-a constituit Oficiul autonom al drumurilor naționale și s-a realizat autonomia societăților respective. Ca urmare a acestor măsuri, apreciază Child, într-un an de guvernare, național-țărăniștii „au imprimat o orientare revoluționară" politicii economice a României. Cu toate acestea, rezultatele întârziau a apărea, ca urmare a crizei comerciale și industriale. Anul 1929 era, în opinia diplomatului american, unul de tranziție, marcat de deficitul bugetar și recoltele slabe din 1927 și 1928[76].

Într-adevăr, depresiunea economică declanșată în octombrie 1929 în S.U.A., a cuprins în scurt timp întreaga lume, inclusiv România, cu toate manifestările specifice. Guvernele, numeroase, care s-au succedat la conducerea țării în anii 1930-1933, au aruncat responsabilitatea gravei situații economice pe seama țărăniștilor, care ar fi spoliat resursele naționale[77]. Deși încheiată la nivel mondial în 1933, criza a mai dăinuit în economia românească, câțiva ani. Economia României, redresată în 1934-1935, a intrat într-o nouă fază în anii dictaturii regale. Noul regim a instaurat o politică economică bazată pe susținerea industriei prin mari comenzi militare și procurarea materiilor prime necesare, mai ales din resursele interne. Cele absente, ca și unele produse industriale necesare, erau importate în special prin compensație cu petrol sau cherestea. În pofida sprijinului masiv al statului, avântul economic scontat a fost afectat de marile crize politice internaționale, din martie și septembrie 1938 și martie 1939, care au generat panică, au dus la scăderea cifrei de afaceri și deci au anihilat orice ameliorare. A fost elaborat, de către un comitet special condus de Argetoianu, un plan economic de cinci ani, care preconiza o politică industrială și comercială foarte liberală. Planul recomanda măsuri menite a duce la industrializarea țării, extinderea industriei ce prelucra produsele agricole, libertatea comerțului, reducerea tarifelor vamale etc. El însuși mare moșier, Carol s-a preocupat de dezvoltarea agriculturii, mai ales prin consolidarea producției intensive. De altfel, recolta anului 1938 a fost foarte bună. Eliberat

de presiunile politice ale diverselor partide, beneficiind de prețuri mai bune și căpătând libertatea necesară pentru practicarea îndeletnicirilor tradiționale, „țăranul român a devenit, sub noul regim, un factor pozitiv în economia țării“[78].

Imaginea diplomației americane asupra politicii economice românești este organic completată cu datele privind situația economică generală, în diverse momente ale perioadei interbelice. Atașatul comercial al S.U.A., L. E. van Norman, consemna în primăvara anului 1919, că România își concentra toate energiile pentru obținerea recunoașterii internaționale a frontierelor etnice. Pe plan economic, resursele naturale bogate permiteau formularea unor proiecte optimiste. Pentru moment însă, situația economică era gravă, efecte negative având mai ales carențele mijloacelor de transport: din cele aproximativ 3000 locomotive pe care le avea România antebelică, mai funcționau doar 200. Bunurile de larg consum erau absente, leul era depreciat, iar circulația monetară, în general, dificilă datorită numărului mare de bancnote diferite, aflate în circulație pe teritoriul noii Românii[79].

Atașatul comercial al Statelor Unite la Constantinopol, nota și el, în ianuarie 1920, că România dispunea de bogate resurse naturale dar acestea nu erau pe deplin valorificate ca urmare a lipsei unei politici comerciale și financiare constructive. Mai ales deprecierea leului greva redresarea economică[80]. Situația nu se ameliorase nici la începutul lunii aprilie 1921: transporturile erau deficitare, finanțele țării erau instabile; Poloniei i s-au acordat însă mari concesii, prin tratatul comercial care tocmai fusese încheiat. Marele eveniment economic al lunii martie 1921, consemna atașatul militar american la București, a fost retragerea concesiunilor de căi ferate acordate străinilor. Cu toate acestea, comunicațiile erau încă într-o stare haotică, iar condițiile de muncă erau nesatisfăcătoare. Rata de schimb a leului era foarte redusă, un dolar S.U.A. valorând 73 lei. Viitorul era încă incert, mai ales pentru că retragerea concesiunilor acordate străinilor, descuraja investițiile externe[81].

Consulul american E. Palmer analiza, în aprilie 1922, situația economică a României mai ales prin prisma industriei de automobile. Conjunctura făcea ca vânzarea automobilelor pe piața românească să se mențină la un nivel scăzut. Taxele fiscale de tot felul erau în creștere, salariile erau foarte mici, se pare cele mai mici din Europa, de unde și menținerea standardului de viață la nivelul scăzut de la terminarea războiului. Existența unui surplus de forță de muncă, făcea ca organizarea muncitorilor în sindicate să fie restrânsă și influența comunistă redusă. Reforma agrară a dus la restrângerea marii proprietăți dar șeptelul era în creștere. Poziția țăranului s-a consolidat în urma reformei agrare, deși utilizarea mașinilor agricole evolua lent. În domeniul navigației, consulul american sublinia importanța crescândă a porturilor Constanța, Brăila și Galați.

Căile ferate însă, aveau mari deficiențe de material rulant, de unde și afectarea gravă a valorii acestui mijloc de comunicație[82].

Pentru lunile mai - noiembrie 1922, locotenent-colonelul Poillon, atașatul militar al S.U.A., înregistrează în rapoartele sale periodice, și principalele elemente ale conjuncturii economice. Astfel, în luna mai au fost inițiate negocieri franco-române pentru realizarea unui împrumut de consolidare. Acesta nu avea șanse a se realiza, de vreme ce oamenii de afaceri străini se loveau de tot felul de piedici ridicate de guvernul român care controla strict chiar și comerțul extern al țării. Recolta părea a fi foarte bună. Totodată s-a inițiat o activă propagandă în S.U.A. pentru a sprijini cererea pentru un împrumut, deși nu erau cunoscute cauzele pentru care inițiativa românească era deosebit de agresivă[83].

Totuși, în iunie, V. Brătianu a anunțat consolidarea bonurilor de tezaur românești la Paris, dar un membru al legației franceze la București, l-a informat pe colonelul american că valorile respective se vindeau în Franța doar la 60% din valoare. O delegație japoneză a sosit în România, la 12 iunie, pentru a analiza situația economică a țării, probabil existând o cerere pentru un împrumut pe piața niponă[84]. În iulie, A. Poillon consemna că România Mare, grație bogatelor resurse naturale, avea mari șanse pentru refacerea economică dar progresele concrete în acest sens erau minime. Exportatul de petrol, de pildă, nu atinsese încă în acel moment nivelul antebelic. Problemele existente derivau din situația transporturilor, necesitatea de a așeza industria pe baze eficiente, ca și din restricțiile impuse comerțului. Situația financiară era foarte complicată deși fusese adoptată o lege pentru un împrumut extern de 2,5 milioane pentru dezvoltare[85]. Principalul eveniment economic al lunii august a fost legat de efortul guvernului de a-i determina pe țărani să vândă mare parte din recolta lor statului. Pentru a reține în țară majoritatea producției s-au impus taxe mari la exportul de porumb. Statul român avea nevoie de mari cantități de grâu pentru a plăti, în acest fel, un împrumut la stabilizare. Cota leului era foarte scăzută datorită speculațiilor la care luau parte și bancherii români. În aceste condiții, prețurile erau stabilite în funcție de valoarea francului-aur, iar Ministerul de Finanțe continua efortul de a stabiliza moneda. Doar consolidarea leului putea duce la redresarea economică[86].

Pentru a realiza acest obiectiv, în lunile septembrie-octombrie 1922, Ministrul de Finanțe negociază cu Banca Națională, față de care statul român avea o datorie de 13 miliarde în timp ce pe piață se aflau 15 miliarde. Existau semne că guvernul pregătea o nouă emisiune monetară. La sfârșitul lunii octombrie a sosit la București B. Zaharoff, francez de origine, președintele concernului Vickers, pentru a negocia un împrumut solicitat de guvernul român. A. Poillon crede că împrumutul de 3 milioane lire sterline nu se va putea realiza fără acordarea unor concesii importante. România mai negocia în acel moment

plata despăgubirilor pentru distrugerea instalațiilor petroliere din țară la cererea Antantei, la sfârșitul anului 1916. Încoronarea lui Ferdinand ca rege al României Mari a costat circa 200 milioane lei, fastul serbărilor fiind în dezacord cu criza țării. Problemele financiare dominau deci conjunctura economică românească și păreau a se menține la o cotă importantă și pe viitor[87].

La sfârșitul anului 1922 exportul românesc era încă limitat la petrol, vite, cherestea și vinuri. Cu Elveția tocmai se încheiase un acord pentru exportul a 7500 vagoane de porumb. Vizita marelui industriaș și financiar B. Zaharoff nu a dus decât la obișnuitele dineuri, înmânări de decorații și promisiuni pentru un împrumut. Consolidarea bonurilor de tezaur, anunțată cu cinci luni în urmă, nu se realizase încă. Condițiile grele de muncă și viață au determinat o grevă de două zile a muncitorilor din Arad, la care au participat circa 30.000 persoane[88].

Raportul general privind economia românească în 1924 aprecia că nu s-a înregistrat încă pasul decisiv pentru refacerea economică a României atât de grav afectată de război. Bugetul unei țări reflectă, în general, puterea economică și situația materială a cetățenilor. În cazul României bugetele postbelice au fost în evidentă creștere: 66 milioane $ în 1927; 63 în 1922; 75 în 1923 și 118 în 1924. Cu toate acestea, ele au fost mereu depășite ca urmare a unor cheltuieli neprevăzute. Lipsa de credite și dobânzile exagerate au creat condiții financiare nefavorabile pentru economia românească afectată de o datorie publică de 17 miliarde și o datorie flotantă de 14 miliarde lei. Așadar, un total de 31 miliarde (circa 155 milioane $) la care se adăuga datoria externă care, în parte, era consolidată, ajunsă la 55 milioane franci și 32,5 milioane lire sterline. În bugetul pentru 1924 fusese de altfel înscris și capitolul ce prevedea plata dobânzilor pentru datoria externă și amortizarea datoriei flotante. Fluctuațiile mari ale cursului leului generau mari dificultăți și comerțului exterior, de unde și eforturi sporite ale guvernului, la care s-a asociat și Banca Națională, pentru consolidarea monedei[89].

Criza economică precum și condițiile atmosferice nefavorabile au afectat profund și situația agriculturii românești în 1924. Ca urmare, se părea că România nu putea redobândi locul important antabelic în producția de cereale. În acest sens conlucra și opțiunea țăranului român de a cultiva de preferință porumbul și plantele industriale. Șeptelul era în creștere, deși era defavorizat de restricțiile la export care afectau în egală măsură valorificarea pe piață a celorlalte produse agricole. Situația agriculturii era influențată masiv de aplicarea legii reformei agrare - până la 15 septembrie 1924 fiind expropriate 5,7 milioane hectare de terenuri - ca și de adoptarea altor acte normative în domeniu[90].

Industria românească a evoluat în 1924 sub semnul efectelor noii legi a minelor, a legii pentru comercializarea întreprinderilor de stat și a legii privind

rezervele naționale energetice. Toate acestea au vizat: naționalizarea resurselor subsolului, a petrolului în primul rând, ca și descurajarea investițiilor de capital străin. Societățile românești au căpătat prioritate la acordarea de concesii de terenuri petroliere care aparțineau statului (circa 500 hectare) dar ele nu au putut valorifica deplin această poziție din lipsă de capitaluri. Industria petrolieră atinge totuși, în 1924, nivelul antebelic, dar exportul este încă grevat de o serie de restricții. Industria lemnului trece printr-o fază de criză, de vreme ce consumul era redus pe plan intern, iar exportul a fost restrâns de guvern. Prin taxe prohibitive, la exportul stejarului mai ales, se urmărea stimularea producției interne. Dificultățile generate de transport făceau de altfel imposibilă satisfacerea necesităților acestei ramuri. Extracția cărbunelui a înregistrat o creștere simțitoare, mai ales ca urmare a exploatării resurselor din Transilvania. Industria românească avea, conform statisticii oficiale, 3298 întreprinderi importante în 1924, cu 182.491 muncitori. Resursele interne bogate făceau necesar doar importul de fier și bumbac. O serie de ramuri însă, petrolieră și forestieră în principal, evoluau însă doar în funcție de export, industria alimentară era condiționată de situația recoltelor, iar metalurgia și industria textilă erau corelate cu importul respectiv de materii prime. Prin toate caracteristicile ei, economia românească își menținea caracterul esențial agrar[91].

Transporturile erau, în 1924, într-o stare mai bună ca în anii anteriori. Numărul zilnic al trenurilor în circulație creștea de la 1122 în 1921 la 1734, în timp ce numărul locomotivelor în serviciu sporeau de la 1151 (1921) la 1870 (1924), când existau și circa 100.000 vagoane de toate tipurile. Căile ferate încasaseră în 1924 aproape 4 miliarde lei din diverse taxe. Totuși, orice ameliorare suplimentară părea a depinde doar de noi investiții de capital străin. Transportul naval era însă sub nivelul antebelic, pe Dunăre în special, ca urmare a unor deficiențe tehnice de navigație și a lipsei de nave[92].

Trecând în revistă într-un amplu raport situația economiei românești în 1925, consulul american E. Palmer aprecia că manifestările de criză erau în contrast cu aparenta prosperitate a finanțelor românești. Pentru prima dată de la război, bugetul anului 1924/1925 a înregistrat un surplus de 5 miliarde lei. Totuși, instabilitatea leului se menținea și crea probleme guvernului. Au fost reglementate și plățile datoriei de război față de S.U.A. și Marea Britanie, iar moratoriul pentru plata datoriilor particulare a fost prelungit. Agricultura a evoluat în condiții satisfăcătoare deși exportul cerealelor a fost afectat negativ de situația de pe piața mondială și de taxele mari menținute încă de guvern. Șeptelul a înregistrat o scădere dar exportul de porci și oi a atins un nivel superior anului precedent. Legislația agricolă a continuat să fie foarte cuprinzătoare[93].

Industria românească a beneficiat în anul 1925 de condiții favorabile. Doar lipsa de materii prime și a facilităților de transport a împiedicat atingerea unui ritm mai înalt al producției industriale. La cei doi factori trebuie adăugată lipsa de credite ca și protecționismul vamal inadecvat. Industria metalurgică, cea alimentară, textilă și de pielărie ating cote superioare anilor precedenți. Exportul de petrol și cherestea crește în volum sub impulsul noilor investiții și a creării de noi companii. Anul 1925 a înregistrat o producție de petrol cu 81% mai mare ca în anul precedent, fiind cea mai mare de până atunci în istoria românească. Legea minelor părea a-și releva efectele pozitive așa încât la finele anului 1925 perspectivele industriei românești erau dintre cele mai optimiste[94].

Transporturile, deși ameliorate, mai ridicau încă probleme în 1925. C.F.R. tocmai primise autonomia, dar efectele măsurii încă nu se percepeau. Navigația pe Dunăre a crescut ușor dar se simțea din plin necesitatea unor noi investiții. Condițiile externe defavorabile au dezavantajat comerțul românesc care era afectat și de taxele vamale mari ca și de legislația ce impunea multiple prohibiții. Rezultatul a fost balanța pasivă a comerțului exterior în 1925[95].

Cursul ascendent de ansamblu, inaugurat în 1925, a fost brutal întrerupt de marea depresiune declanșată în 1929. Astfel, anul 1932 oferea o imagine dezastruoasă a economiei românești. Țară agrară, cu peste 70% din populație angajată în agricultură, România gravita în jurul chestiunilor agricole. Recolta anului 1931 a fost foarte bună dar prețurile de vânzare au fost extrem de reduse, sub prețul de producție. Consecința a fost o criză acută de bani pentru majoritatea micilor proprietari care erau în imposibilitatea de a-și plăti datoriile. Alături de speranța creșterii prețurilor, singura soluție era adoptarea unei legi a conversiunii datoriilor agricole, care era de altfel studiată de guvern. Același fenomen s-a înregistrat și în industria lemnului unde 60% din firme au închis porțile, iar celelalte au redus producția la minimum. Producția de fier și oțel era în scădere sensibilă, chiar marile uzine Reșița fiind nevoite a produce doar cu 70% din capacități. Industria textilă, care avea o bună piață de desfacere în mediul rural, era într-o situație foarte dificilă. În schimb, industria pielăriei părea a fi mai puțin afectată, în timp ce construcțiile treceau chiar printr-o fază de avânt. Numai în București au fost avansate peste 4 miliarde lei în diverse proiecte[96].

Sistemul bancar a fost din plin afectat de criză: cinci mari bănci au dat faliment în 1931. Banca Națională părea totuși a fi solidă, având un acord cu Banca Franței pentru a asigura permanent acoperirea legală, de 36,2% în aur, a leului. Bugetul de 36 miliarde pentru 1931 s-a soldat cu un deficit de 2 miliarde, în ciuda economiilor drastice, ca urmare a încasărilor reduse. Guvernul practica

o politică de austeritate financiară, reducând la minimum orice cheltuială și fixând un buget de numai 25 miliarde pentru anul următor[97]. Deși sub nivelul anului anterior, comerțul exterior a înregistrat o balanță activă grație creșterii exportului de petrol mai ales. Transporturile au avut o scădere de 8% în condițiile în care navigația comercială maritimă a înregistrat un spor, fiind principala cale de export a cerealelor și a petrolului[98].

Caracterul agrar al economiei românești a făcut ca efectele crizei să fie prelungite mai mult. În 1934 însărcinatul cu afaceri al S.U.A. constata că economia românească întârzia a releva semnele refacerii. Astfel, în 1934 volumul comerțului exterior era încă la jumătatea nivelului din 1930.

Totuși, individual, românii nu mai păreau a fi afectați de criză. Țăranii, care de obicei aveau un nivel de trai scăzut, își asigurau singuri cele necesare. Grație capacității de reasimilare a agriculturii, practic nu exista nici problema șomajului. Petrolul, cerealele și lemnul formau încă 80% din exportul țării, în timp ce textilele, produsele din fier și mașinile constituiau 50% din importuri. Recolta anului 1934 a fost slabă, cu excepția porumbului, atingând global valoarea de circa 220 milioane $ față de 300 milioane $ înainte de criză. A crescut însă producția de petrol, atingând 8,4 milioane din care 6,4 milioane tone au fost exportate, deși prețurile erau încă foarte scăzute. Anul 1935 părea a arăta semne optimiste: recolta dădea semne a fi mare, iar producția de petrol se putea menține la un nivel ridicat. Restricțiile la export și controlul de către stat a devizelor împiedicau refacerea mai rapidă, dar în acest sens nu erau anticipate modificări substanțiale. Existau baze temeinice pentru o economie sănătoasă, așa încât era de așteptat o reacție rapidă de refacere. Era clar că România nu va contribui la redresarea economiei mondiale, dar va beneficia de aceasta, aprecia însărcinatul cu afaceri al S.U.A. Finanțele publice românești erau grevate de plata datoriei externe ce se ridica, fără datoriile de război, la 781 milioane $[99].

Economia României în 1938 oferea o imagine confuză diplomaților americani: măsurile antisemite inițiate de guvernul Goga-Cuza, ca și conjunctura internațională dificilă din primăvara și toamna anului 1938, au creat o atmosferă care a dus la această concluzie. Sub influența evenimentelor interne și externe, tranzacțiile comerciale au atins un nivel scăzut. Prin crearea Ministerului Economiei Naționale regimul dictaturii regale a promovat o politică de centralizare.

Noul ministru al Economiei, Mitiță Constantinescu a inițiat modificarea convențiilor comerciale cu Marea Britanie, Olanda, Elveția, Franța, Italia și Germania. În ciuda eforturilor depuse, nu s-a obținut o balanță comercială activă. Scăderea și creșterea consumului intern au dus la diminuarea cu 7% față de 1937 și cu 24% față de 1936 a petrolului[100].

Statul a pus un accent sporit pe dezvoltarea agriculturii în 1938, în cadrul planului de refacere a economiei. Recolta a fost de altfel foarte mare și în mai toate subramurile s-au înregistrat progrese însemnate. Guvernul a intensificat propaganda pentru creșterea productivității pe loturile țărănești care reprezentau 60% din suprafața arabilă a țării. Prin rechiziții masive statul controla prețurile, la cereale mai ales. Industria se afla în plin avânt. Susținută prin mari comenzi de stat, industria metalurgică s-a extins, deși producția în sine de fier și oțel a scăzut cu 10% față de 1937, ca urmare a confuziei generate de situația politică. S-au investit încă 1,1 miliarde lei în diverse ramuri industriale, ceea ce duce la o însemnată mărire a producției industriale cu caracter militar. Crește și traficul pe căile ferate, mai ales datorită lărgirii comerțului intern. Acordarea de credite de către stat a fost o pârghie importantă de control a dezvoltării industriei[101].

Politica internă, reacționară, a guvernului Goga-Cuza, a generat și scăderea plății impozitelor, de unde a rezultat și un însemnat deficit bugetar. Încheiat la 31 martie 1938, exercițiul bugetar era neechilibrat, transferând noului buget sarcini sporite. Pe de altă parte, a fost mărit bugetul militar cu 4,6 miliarde lei. Cu toate acestea, Ministerul de Finanțe dădea periodic anunțuri optimiste deși evita detaliile. Criza politică internațională a determinat pe bancherii români a refuza acordarea de credite, așa încât noul regim s-a văzut nevoit a acorda credite sporite. În acest fel, regimul încerca a-i câștiga pe țărani mai ales. Pe de altă parte, problemele satului ocupau un loc important în declarațiile guvernamentale. Muncitorii au fost organizați în corporații, fiind vehiculată ideea că statul, și nu individul, prezentau importanță. Țăranii însă, ca și majoritatea celorlalte clase sociale, nu acceptau avansurile propagandistice ale regimului care, lipsit de o bază de masă, urma a se prăbuși inevitabil. Așadar, în România, anul 1938 a fost larg influențat de conjunctura internațională. Nivelul economiei naționale s-a menținut totuși la un nivel satisfăcător prin mari comenzi de armament, ca și prin scăderea cursului leului. Pentru comerțul exterior a fost însă un an dezastruos, ca urmare a supraproducției și a prețurilor scăzute. Impozitele au fost sporite dar cheltuielile au depășit cu mult încasările, de unde și dezechilibrul financiar. Subvenționată masiv de stat, industria, cea metalurgică mai ales, face progrese vizibile. Acestea sunt limitate totuși de situația haotică din Europa care, prin cele trei momente de mare tensiune ale anului, a generat un sentiment de nesiguranță în cercurile de afaceri din România[102].

În afara acestor tablouri generale, anuale de obicei, diplomații americani au urmărit și consemnat unele caracteristici ale principalelor ramuri ale economiei românești. *Agricultura*, ramura de bază, a stat neîndoielnic sub semnul reformei agrare din 1921. Efectele acesteia au fost evaluate de diplomații americani, mai ales prin prisma influenței asupra producției de cereale care era

de așteptat a scădea în urma dispariției marii proprietăți. Se estima, în martie 1927, că reducerea producției de cereale va fi de 20%, deoarece țăranii vor cultiva, mai ales pentru nevoi proprii. Un alt factor de diminuare a producției era deficiența mijoacelor de transport, care în mediul rural, putea fi compensată prin transportul cu căruțe, ceea ce, pe de altă parte, va reține din forța de muncă agricolă. În aprecierea legației SUA, mulți țărani urmau a-și vinde din diverse cauze loturile primite, ceea ce contribuia la menținerea problemei agrare[103]. Dincolo de aprecieri, unele de profunzime, diplomații americani au subliniat că reforma agrară a avut un caracter revoluționar prin amploarea sa[104].

Redresarea dificilă după război a economiei românești, în general, și a agriculturii mai ales, l-a făcut pe atașatul comercial L. E. van Norman să aprecieze că România va redobândi foarte greu poziția antebelică de mare țară agricolă. Deși suprafețele arabile ale României Mari erau sensibil sporite, micii proprietari apăruți în urma reformei agrare nu puteau obține recolte la nivelul marilor moșii care foloseau și mașinile. În plus, producția agricolă era handicapată, în opinia aceluiași diplomat, de poziția nesănătoasă a guvernului de a stabili prețuri maximale. Pentru moment cel puțin, respectiv în mai 1921, România era nevoită a importa grâu, ceea ce nu era un semn bun pentru viitor[105]. Asemenea aprecieri nu s-au împlinit în bună parte, România ajungând în scurt timp a exporta mari cantități de produse agricole, de cereale în special. Consulul american E. Palmer recomanda în aprilie 1922, și exportul nucilor românești pe piața americană mai ales[106], iar consulul american la Constanța, atrăgea atenția asupra marilor rezerve de șeptel ale Dobrogei[107].

Situația agriculturii românești era sensibil ameliorată, în anul 1923 chiar, producția mare obținută fiind sursa unui optimism justificat[108]. Doar în anii marii depresiuni agricultura românească a ajuns într-o situație extrem de critică din cauza scăderii dezastruoase a prețurilor. O serie de legi adoptate în anii 1930-1932 au încercat a soluționa problemele agricole, cele financiare cu precădere, dar cu rezultate minime[109].

Atașatul comercial american considera, în 1931, că sudul României era o zonă importantă pentru producția de bumbac, singurul handicap fiind vara prea scurtă. Încercările făcute încă din 1927, de a cultiva bumbac, nu au înregistrat mari succese tocmai datorită acestei cauze. În 1930 erau cultivate mai multe sute de hectare cu bumbac, dar recolta se anunța slabă, nejustificând eforturile depuse[110]. Un ultim aspect legat de agricultură, care se cere a fi menționat este acela privind mișcarea cooperatistă în România. Mai multe rapoarte diplomatice americane, primul din 1913[111], analizează începuturile, datând din 1891, ale cooperativelor de credit din România, ca și evoluția lor ulterioară, legislația în domeniu și, în special, ponderea lor economică[112].

Aspecte diverse ale evoluției *industriei* românești au fost înregistrate de diplomații americani, dar fără îndoială că cele legate de exploatarea resurselor naturale, a petrolului în primul rând, s-au bucurat de cel mai mare interes[113]. În mai 1922, consulul general al S.U.A. evidenția resursele mari de bauxită, antimoniu, azbest, crom, aur, grafit, fier, argint, zinc, gaz metan și piatră ale României Mari, dar care nu erau valorificate pe deplin din cauza lipsei de capital[114]. Resursele de lemn ale țării erau extrem de mari, exportul acestui produs ocupând un loc important în relațiile comerciale externe: în 1920 au fost exportate 63.271 tone de cherestea, iar în 1921 peste 138.000 tone[115]. Extinderea capitalului străin în industria lemnului era limitată de guvernul liberal, care, în același timp, nu depunea nici un efort pentru educarea opiniei publice asupra valorii pădurii și a necesității controlului public asupra resurselor forestiere ale țării[116].

Industria zahărului avea ca nucleu nouă mari fabrici, dominate de capital belgian, care produceau circa 30.000 tone anual[117].

Tot necesarul de cauciuc de circa 1400 tone anual era importat. Piața românească era obiect de dispută între producătorii de cauciuc din Franța, Anglia și Statele Unite care, după 1921, sunt concurați competitiv de fabricanții germani[118]. Cea mai mare întreprindere metalurgică din România era cea din Reșița, care atingea o importanță europeană în momentul în care concernul Vickers a cumpărat un stoc important de acțiuni (circa 20% din total, atingând aproape 100 milioane lei). Era, de altfel, cea mai importantă întreprindere metalurgică din Estul european care producea mai ales utilaj petrolier, locomotive și vagoane de cale ferată. Grupul Reșița dispunea și de mine de cărbune și fier ca și de păduri ce se întindeau pe 329.646 acri[119].

Pentru apărarea intereselor specifice, în 1923 s-a constituit Asociația Industriașilor Petrolieri din România care reunea reprezentanții primelor 25 companii din branșă[120]. Stimulată și de prevederile legii minelor, producția de petrol a țării a început a crește după 1924 când se extrăgeau 500 vagoane cotidian, pentru ca în anul următor să se ajungă la 750 de vagoane. Doar criza mijloacelor de transport făcea ca beneficiile României din exportul petrolului să fie încă limitate în 1925[121].

Ca una din cele mai bogate țări agrare din lume, în raport cu suprafața și cu un subsol bogat, România putea realiza cultivarea intensă a pământului obținând producții maxime cu un efort redus în măsura în care utiliza tractoarele și mașinile anexe. România nu dispunea, în 1928, de o industrie care să producă tractoare, care de altfel erau puțin folosite și pentru că divizarea marilor moșii în mici loturi, în urma reformei agrare, împiedica utilizarea mijloacelor tehnice moderne. Pe de altă parte, animalele de tracțiune existau în mare număr și erau

ieftine. Totuși, în 1928 erau folosite în România, circa 5000 tractoare dintre care 80% erau de proveniență americană. Statul român încerca a stimula folosirea tractoarelor, încă din 1920 fiind creată o comisie de anchetă în această direcție. Pe de altă parte, taxele vamale erau reduse, așa încât România era o bună piață de desfacere pentru tractoare[122].

Industria textilă ocupa locul patru ca importanță în economia românească, la sfârșitul anului 1936 având un capital de 6,6 miliarde lei, iar la începutul anului 1938 peste 8 miliarde. Numai în 1937 s-au deschis 16 noi fabrici de textile. Multe din întreprinderile textile erau controlate de capitalul străin: francez (cinci fabrici); german (4); cehoslovac (4); austriac (4); elvețian (5); italian (2) etc.[123]. După marea depresiune, progrese remarcabile a făcut industria bumbacului deși materia primă era integral importată. Ca în toate țările în curs de industrializare, sublinia un diplomat american, industria producătoare de bunuri de larg consum înregistra ritmuri mai înalte de dezvoltare. În acest context, în România industria de prelucrare a bumbacului ocupa un loc important. Bumbacul era importat mai ales din Egipt, unde România exporta în special cherestea. De altfel, în 1938 cultivarea bumbacului în țară a dus la o recoltă de 18.000 chintale, ceea ce însemna 8% din necesarul industriei prelucrătoare[124].

Situația financiară a României a fost analizată permanent de diplomații americani și datorită interesului direct în formularea modalităților de plată a datoriei de război sau private, față de S.U.A.[125]. În aprilie 1920 ministrul plenipotențiar al Statelor Unite, Vopicka, era informat de ministrul de Finanțe că în România Mare erau în circulație: 5 miliarde lei, 2,5 miliarde lei emiși de autoritățile germane de ocupație în anii războiului; 9 miliarde de coroane și 1 miliard de ruble. Ca urmare, s-a încheiat un contract pentru imprimarea unei noi emisiuni monetare, în S.U.A și s-a organizat retragerea monedei străine. In primăvara anului 1921, Titulescu, ministrul de Finanțe, a pregătit primul proiect de buget al României întregite, precum și reformarea sistemului fiscal prin introducerea impozitului progresiv pe venituri[127].

Plata datoriilor externe a grevat serios finanțele românești. În noiembrie 1921, presa a publicat un comunicat al Președinției Consiliului de Miniștri, care anunța respingerea moratoriului plății datoriei externe și necesitatea găsirii unor împrumuturi externe pentru soluționarea problemei[128]. Călătoria în Occident a ministrului de Finanțe al României, din octombrie 1921, a avut ca scop sondarea perspectivelor unor asemenea împrumuturi. Doar pe piața elvețiană s-a oferit posibilitatea unui împrumut de 40 milioane franci[129]. Atașatul militar al S.U.A., colonelul Poillon, respingea în mai 1922 ideea că România se străduia sincer a căuta modalități de plată a datoriei de război mai ales, așa cum afirmase Cr. U. Clark, într-un articol publicat în „New York Times". Profesorul Clark era taxat

de diplomatul american „a lucra pentru propaganda românească“[130], ceea ce era de altfel adevărat.

În iunie 1922, ataşatul comercial american aprecia că situaţia financiară a României era mai favorabilă decât părea, deşi leul era depreciat la 20% din valoarea în aur. Grav era doar faptul că Banca Naţională nu mai avea practic, rezerva de aur, de unde şi dificultăţi în plata dobânzilor la datoriile externe[131]. Încercarea de a negocia un împrumut de consolidare cu Sir B. Zaharoff, în noiembrie 1922, nu a reuşit deoarece guvernul român nu a acceptat a garanta plata cu concesionarea căilor ferate[132]. O delegaţie financiară germană a discutat, la sfârşitul anului 1922, compensarea emisiunilor în lei de ocupaţie şi restituirea depozitelor private româneşti, evaluate la 80 milioane mărci, blocate în băncile din Germania. Negocierile nu au reuşit, declara şeful misiunii germane în faţa unui diplomat american „datorită caracterului semi-oriental al românilor“, ca şi în urma modificării permanente a bazei discuţiilor[133].

Proiectul de lege privind sistemul fiscal, discutat în Parlamentul român în ianuarie 1923, a fost apreciat de legislaţia americană ca defavorizând cetăţenii străini[134]. Votată de Parlament, legea a fost sancţionată de rege la 23 februarie 1923 şi stabilea într-adevăr, o discriminare între cetăţenii români şi străini, aceştia din urmă fiind obligaţi la plata unui impozit suplimentar de 15%. În esenţă însă, cuantumul impozitelor fixate prin noua lege era mai mic decât cel din S.U.A, şi Marea Britanie[135].

Întors în ţară după o călătorie în Occident, întreprinsă cu scopul de a obţine un împrumut de consolidare şi de refacere a C.F.R., ministrul de Finanţe V. Brătianu a recunoscut în faţa corespondenţilor de presă eşecul tentativei[136]. Ştirea că în noiembrie 1923 România a plătit o cotă din datoria faţă de Canada, în timp ce amâna plata ratelor datoriei faţă de S.U.A., a dus la intervenţia legaţiei la Ministerul de Finanţe al României. Răspunsul primit a fost totuşi vag, însărcinatul cu afaceri al Statelor Unite subliniind că negocierile financiare ale României erau întotdeauna învăluite de mister[137].

Bugetul României pe anul 1924 a fost lansat în decembrie 1923 şi avea două inovaţii: începea la 1 ianuarie (şi nu la 15 aprilie, ca anterior) şi includea un capitol special privind plata dobânzilor la datoria externă. În acest context, Jay sublinia că experienţa evidenţiază inutilitatea elucidării sau înţelegerii bugetelor româneşti atât timp cât evidenţele Ministerului de Finanţe nu erau supuse controlului public. Declaraţiile bugetare oficiale aveau o simplă valoare de evidenţă documentară şi doar o relaţie incidentală cu faptele[138]. Vintilă Brătianu a anunţat, în iunie 1925, iniţierea unei reforme monetare.

În Parlament au fost depuse două proiecte de acord cu Banca Naţională pentru consolidarea datoriei flotante interne care vizau lichidarea datoriei statului

față de B.N.R. și extinderea autorității B.N.R. asupra întregii Românii Mari pe următorii 30 de ani. Prin aceste acorduri, aprecia un diplomat american, liberalii urmăreau a obține controlul asupra finanțelor țării, prin intermediul B.N.R. în următoarele decenii[139].

Încă înainte de a prezenta scrisorile de acreditare în calitate de ministru plenipotențiar, Culberston a avut, cu oficialii români, mai multe discuții în problema plății datoriei României. „Părerea mea, nota diplomatul american, este că guvernul român nu vrea nici acum să admită cererea noastră de plată în baza capacității de plată, ci speră să profite de un acord general vizând toate obligațiile internaționale“[140]. Aflat în Franța, la odihnă, Vintilă Brătianu s-a întâlnit cu Culberston care a încercat a preciza poziția Statelor Unite în problema plății datoriei de război. Demnitarul român a precizat doar că o comisie analiza capacitatea de plată a țării și că o delegație condusă de N. Titulescu va pleca în S.U.A. pentru a reglementa problema datoriei[141]. Culberston sublinia că a consacrat o mare parte din timpul său analizei capacității de plată a României și a ajuns la concluzia că existau posibilități multiple de achitare a datoriei față de S.U.A., mai evidente ca în cazul altor state de pe continent. În consecință propune impunerea unor condiții mai bune decât termenul de 62 de ani și dobânda de 3% care se negociau[142]. De altfel, guvernul american a făcut din plata datoriei un obstacol în calea acordării de noi împrumuturi românești pe piața Statelor Unite[143].

Acordul încheiat la 1 decembrie 1925 a preluat însă condițiile deja acceptate: rambursarea datoriei românești de, 44,5 milioane $ în 62 de ani, cu o dobândă de 3% în primii zece ani și 3,5% în următorii. Sancționat de președinte, acest acord a dus la relaxarea relațiilor bilaterale[144]. Se deschidea astfel calea lansării de noi împrumuturi românești pe piața americană, dar Culberston sublinia că guvernul român nu dorea a acorda nici o garanție, existând o adevărată reacție de respingere la tot ceea ce putea fi interpretat ca un control în treburile interne. Deși era clar că România se va opune oricărei propuneri de a garanta împrumuturile prin veniturile de stat, Culberston trecea în revistă aceste surse și aprecia că cele mai profitabile, pentru garanții, erau taxele pe tranzacțiile petroliere, cele vamale și cele provenind din monopolul statului[145]. Pe de altă parte, diplomatul american aprecia că raporturile financiare cu România nu se puteau rezolva pe calea acordurilor deoarece românii erau pe jumătate orientali, puternic influențați de tradițiile bizantine: de aici, între altele și o surprinzătoare putere a relațiilor personale[146].

În primăvara anului 1927, orașul București negocia un împrumut de 10 milioane dolari cu un grup franco-american, în timp ce guvernul discuta cu

bănci germane posibilitatea unui împrumut de 40 milioane dolari[147]. În același timp, Parlamentul dezbătea proiectul legii de ratificare a unui împrumut acordat de o firmă petrolieră italiană. Majoritatea necesară a fost obținută, deși se preconiza plata datoriei în țiței, a cărui export era prohibit (doar produsele petroliere, deci țițeiul prelucrat, erau admise la export)[148].

În mai 1927, Culbertson revine asupra chestiunii garantării împrumuturilor externe cu veniturile statului, apreciind că a sosit momentul de a determina guvernul de la București să înțeleagă că numai cu asemenea garanții mai putea obține capital extern. În acest context sunt din nou trecute în revistă toate sursele de venituri ale statului român[149]. Analiza nu era inoportună deoarece nevoia de capital a României era foarte presantă așa încât chiar se căutau soluții mai rezonabile în legătură cu condițiile realizării unui împrumut extern[150]. În ianuarie 1928 proiectul unui împrumut de stabilizare a leului era discutat la Paris și părea a avea șanse de reușită[151]. În fine, la 1 februarie 1929 a fost semnat acordul guvernului român cu un grup bancar internațional și cu Societatea suedeză de chibrituri pentru împrumut de stabilizare și dezvoltare economică de 100 milioane $. Consulul american la București aprecia că acest acord putea deschide o eră nouă în dezvoltarea economică a României[152].

Această posibilitate a fost anihilată de declanșarea marii depresiuni care a zguduit brutal sistemul financiar al României. Între alte soluții de remediere, s-a discutat și posibilitatea reducerii taxei de scont, dar principalii bancheri, reuniți la 28 ianuarie 1930 la Ministerul de Finanțe, au declarat că nu pot acorda credite cu o dobândă mai mică de 16%[153]. În condițiile externe dificile a fost suspendată și plata datoriilor statului de vreme ce România nu a mai încasat nimic din cota cuvenită în cadrul reparațiilor [154]. Pentru a remedia situația financiară B.N.R. a intrat direct sub controlul guvernului la sfârșitul anului 1931, dar măsura nu a dat rezultate[155]. Față de falimentele unor bănci importante s-a încercat formarea unui sindicat bancar care să asigure acoperirea reciprocă a necesarului de fonduri[156].

Nici una din aceste măsuri nu a generat remedii reale așa încât situația financiară a țării s-a agravat mereu. A rezultat un buget dezechilibrat de vreme ce scăderea veniturilor a redus încasările, iar guvernul a trecut prea lent la restrângerea cheltuielilor. „B.N.R. este condusă bine și cu precauție", nota un diplomat american, dar poziția ei nu era suficient de puternică pentru a face față crizei financiare ce avea proporții naționale ca urmare a stării proaste a finanțelor publice. Stabilitatea finanțelor țării s-a clătinat ușor în urma urgenței financiare generale.[157]. Guvernul Iorga, pentru a redresa situația, a chemat o echipă de experți condusă de F. Rist[158]. Raportul întocmit de acesta era gata la începutul

lunii iunie 1932 și consta în analiza cauzelor situației financiare nesănătoase și în formularea unor propuneri de remediere[159]. Unul din membrii misiunii Rist i-a declarat unui diplomat american că dificultățile financiare a României derivă în principal din evaziunile fiscale, neplata taxelor vamale, prevederi legislative neadecvate ca și din corupția financiară generală[160].

Redresarea financiară după 1933 a fost foarte lentă. Statul a menținut controlul strict asupra devizelor și a încercat a crea un nou regim pentru comerțul exterior în paralel cu negocierea de împrumuturi pe piața externă[161].

Regimul dictaturii regale a dispus de mai multe posibilități pentru a controla finanțele țării. Numirea ministrului de Finanțe și în funcția de guvernator al B.N.R. a fost interpretată de legația Statelor Unite ca un indiciu al dorinței regelui de a realiza unitatea de conducere a politicii financiare a țării. Ameliorarea de ansamblu era vizibilă de vreme ce rezerva de aur a B.N.R. era în creștere, datoria externă era în scădere (la 104.127 milioane în 1939 față de 112.100 în aprilie 1938), bugetul era excedentar la încasări cu 4% deși era mai mare față de cel din 1938/1939[162].

Aspecte variate ale evoluției comerțului exterior al României sunt înregistrate cu aceeași atenție în documentele diplomatice americane. Imediat după încheierea războiului mondial, ca urmare a dezorganizării economice, comerțul exterior aproape a fost stopat. Deprecierea leului ca și deficiența mijloacelor de transpot erau alte cauze ale reducerii apreciabile a volumului schimburilor externe ale României. Pentru remedierea situației în anii 1919-1921 au fost adoptate multiple măsuri legislative de reglementare strictă a comerțului exterior care se realiza mai ales în compensație. Cu anul 1923 se înregistrează o înviorare a tranzacțiilor comerciale deși acestea sunt încă grevate de nevoia stringentă de credite[163].

O parte din acordurile comerciale ale României au fost treptat denunțate de guvern în anii 1919-1920, iar cele rămase au fost anulate în bloc în aprilie 1921. În locul lor, în așteptarea normalizării conjuncturii și a elaborării unui tarif vamal adecvat, au fost negociate și semnate convenții comerciale care asigurau aplicarea reciprocă a clauzei națiunii celei mai favorizate. Legația Statelor Unite a solicitat, în decembrie 1925, copii ale acestor convenții ale României cu Franța, Anglia, Danemarca, Suedia și Spania[164]. În baza lor s-a elaborat o notă cu valoare de modus - vivendi comercial, între S.U.A. și România, în februarie 1926[165]. Guvernul român a ezitat mult timp a încheia tratate comerciale ca urmare a dezacordului dintre factorii de decizie în legătură cu linia politicii economice în ansamblu[166]. După adoptarea noului tarif vamal, în 1929, a început negocierea de tratate comerciale cu majoritatea partenerilor externi ai țării. În anii 1930-1932, România a semnat mai multe asemenea tratate comerciale[167].

Un loc mereu mai important în comerțul exterior românesc a fost ocupat de Germania care, în preajma celui de-al doilea război mondial, a devenit principalul partener. Mai multe condiții speciale făceau ca schimburile de mărfuri cu Germania să fie mai facile deși Legația americană constata preferința României pentru exportul pe piețe libere în locul clearingului cu Reichul[168].

În primii ani postbelici, așa cum am mai subliniat, o dificultate economică majoră a fost generată în România de carența *mijloacelor de transport*. În februarie 1920, ministrul Statelor Unite aprecia că 3/4 din locomotivele aflate în România au fost distruse în război, de unde și paralizarea traficului. Pentru remedierea situației erau necesare cel puțin 200 de locomotive[169]. În februarie 1921, guvernul român a negociat cu Austria împrumutarea a 2000 vagoane de cale ferată și a 100 de locomotive[170]. Totodată, s-a încheiat un contract în Canada pentru cumpărarea a 300 de locomotive, iar cu un consorțiu franco-englez se negocia un contract pentru repararea materialului rulant[171]. Acesta din urmă nu s-a finalizat din cauza condițiilor grele puse de firmele respective. Oricum, în aprilie 1921 România avea deja în serviciu 700 de locomotive care asigurau urgențele de trafic[172]. Mai ales transportul pasagerilor s-a ameliorat deși trenurile erau încă foarte aglomerate[173].

România dispunea în martie 1922 de 11.678 km de cale ferată din care peste zece mii erau proprietatea statului. O rețea de drumuri și șosele ca și mijloacele navale, fluviale sau maritime, completau rețeaua de transport a țării[174]. Mijloacele de comunicații erau asigurate și de rețeaua de poștă, telegraf și telefon aflată în extindere lentă[175].

Diplomația Statelor Unite a urmărit, așadar, cu toată atenția și evoluția economică a României Mari. Numeroase rapoarte pregătite mai ales de legație și de consulatul general din București, au înregistrat principalele procese și evenimente de natură economică, conturând un tablou de ansamblu cuprinzător și realist. Dincolo de date și fapte, diplomații americani au formulat aprecieri personale, au evaluat resursele și potențialul economic al țării, au estimat perspectivele economici românești. Trebuie subliniat faptul că multe din asemenea aprecieri sunt corecte în esența lor deși adesea domină nota excesiv de critică. Așa de pildă, a fost corect evaluat caracterul radical, „revoluționar" cum l-au numit, al reformei agrare din 1921, dar efectele de perspectivă ale acesteia vor fi negative. Diplomații americani s-au îndoit că agricultura românească, lipsită de marea proprietate, va mai putea asigura României un loc important pe piața mondială a cerealelor și au apreciat că țăranul român, ale cărui calități le-au subestimat din cauza necunoașterii lor, nu va fi în măsură să lucreze eficient loturile primite.

Pe de altă parte diplomații americani au supraevaluat politica economică a național-țărăniștilor deși au sesizat motivațiile de bază ale acesteia. Formarea guvernului Maniu, la sfârșitul anului 1928, a fost interpretată ca aducând „modificări revoluționare“ și pe plan economic. În fapt, așa cum este bine știut, național-țărăniștii ajunși la putere au realizat o deplasare de accent, în politica economică de la industrie la agricultură, tocmai cu scopul de a-și promova mai bine interesele de partid. În asemenea evaluări se simte mai ales influența intereselor proprii ale Statelor Unite. De aici și critica permanentă a politicii liberale bazată pe lozinca „prin noi înșine“, a cărei esență a fost corect înregistrată de diplomații americani, critică generată mai ales de latura naționalistă a acesteia și apologia liniei național-țărăniste care a deschis porțile capitalului străin.

Interpretată prin prisma intereselor Statelor Unite, ceea ce era firesc de altfel, evoluția economică a României Mari este totuși conturată cu claritate și realism de diplomația americană, care a schițat astfel o imagine cuprinzătoare a unui fenomen de maximă importanță.

*

Opinia publică americană era informată asupra vieții economice din România Mare tot prin intermediul presei. Aceasta a fost principalul canal de informare al americanului „de pe stradă“ ca și a cercurilor de afaceri. Acestea din urmă, ca și mediul academic, dobândesc un plus de informații din diversele lucrări consacrate economiei, în general, sau celei românești, în special. Neîndoielnic că periodicele se situau pe primul loc în informarea opiniei publice tocmai datorită tirajului lor de masă.

Atașatul de presă al României la Washington, George Boncescu, a calculat că marele cotidian „New York Times“ a afectat în numerele din 1930 următorul spațiu, exprimat printr-un indice, țărilor din Centrul și Sud-estul european: Cehoslovacia: 70,20; Jugoslavia: 91,50; România: 131,28; Polonia: 170,82. Iar indicele care revenea țării noastre avea următoarea structură: 1,65 pentru articole de fond, de natură generală; 18,40 pentru chestiuni economice; 36,51 pentru evenimentele politice, 59,30 faptelor diverse, de senzație predominant și 15,42 fotografii[176].

Numeroase articole apărute în presa americană au putut furniza opiniei publice o imagine în general realistă asupra situației economice din România. Exemplele fiind numeroase, ne vom limita la menționarea câtorva cazuri semnificative. Buletinul Camerei de Comerț din Washington publica în numărul din octombrie 1925 un articol care evalua corect situația economică a României. Apariția lui a fost semnalată și în „Correspondance Economique“[177]. „New York

Times" din 19 februarie 1928 includea un articol semnat de prof. Angelescu privind stanilizarea monetară în România[178]. „Journal of Commerce" din 13 martie 1928 publica un articol privind încercarea de stabilizare a leului inițiată de guvernul român[179], iar „Jewish Daily Bulletin" din 14 martie anunța începerea negocierilor cu financiarii americani pentru împrumutul de stabilizare a 60 milioane $[180]. Obținerea acestuia era considerată de „New York Herald Tribune" din 20 martie 1928 ca fiind singura salvare a guvernului liberal față de atacurile tot mai violente ale opoziției[181]. „Journal of Commerce" anunța la 23 martie că se aștepta foarte probabil și avizul Societății Națiunilor[182].

M. Winkler publica în „International Investor" din aprilie 1928 un articol intitulat *Progresul economic al României*, care era apreciat de Boncescu ca fiind bine documentat și obiectiv, așa încât l-a multiplicat și difuzat larg. Winkler sublinia că România este una din cele mai bogate țări agricole și cu resurse minerale din Europa care dispunea și de o excelentă poziție geografică din punct de vedere economic. Reforma agrară, aplicată uniform și echitabil, făcea ca revendicările optanților unguri să fie neîntemeiate. Datoria externă a țării era evaluată de autor la 778 milioane $ la care se adăugau 36 milioane cu titlu de împrumut de război. Balanța comercială mereu activă, asigurată mai ales prin exportul de petrol și produse agricole, era o garanție a progresului economic al țării[183]. „New York Times" din 8 iulie 1928 consacra un articol special rezervelor piscicole ale României apreciate a fi una din bogății naturale însemnate ale țării[184].

„Commerce Reports" aprecia la 9 iulie 1928 că industria românească a lemnului trecea printr-o fază de criză vizibilă în restrângerea producției și limitarea exportului[185]. Un articol semnat de Ionescu-Sisești privind evoluția agriculturii de la începutul secolului XX până după război era inserat în „New York Times" din 11 iulie 1928[186]. A doua zi, 12 iulie, același mare ziar prezenta situația căilor ferate în România, care se aflau în continuu proces de extindere, ceea ce avea efecte economice pozitive, precum și un al doilea articol referitor la sistemul cooperatist în România care includea 1,4 milioane membri[187]. La 26 august 1929 „Commerce Reports" informa cititorii că situația industriei lemnului s-a ameliorat considerabil ca urmare a stabilizării leului, a înființării unui cartel al exportatorilor și al reducerii prețurilor de transport pe căile ferate[188]. Același „Commerce Reports" publica la 27 august un studiu asupra vânzării automobilelor în România. Aceasta importase 3.668 automobile de pe piața americană în 1927 și 5.756 în primul semestru al lui 1928[189].

La 25 februarie 1929 „Commerce Reports" analiza situația vânzării de aparate radio în România apreciind că perspectivele pieții erau bune ca urmare

a extinderii sistemului de emisie și al ridicării restricțiilor pentru instalarea posturilor de audiție. Pe de altă parte, în ianuarie 1927 se crease Societatea Română de Radiodifuziune care era controlată de stat[190]. Prin grija legației, în „Journal of Commerce" din 29 mai 1930 apărea un articol care evidenția necesitățile de capital ale României a cărei economie intrase într-o fază de avânt după succesul împrumutului de stabilizare din februarie 1929[191]. F. A. Ogg, profesor la Universitatea din Wisconsin, publica în „Current History" din iunie 1930 articolul intitulat *Reconstrucția vieții economice în România*[192].

„New York Times" din 11 iulie 1930 anunța că Standard Oil s-a oferit a cumpăra tot excedentul de petrol din acel moment al României, iar „New York Evening Post" din 12 iulie informa că regele Carol a semnat concesiunea sistemului telefonic din România firmei I.T.T., evidențiind în acest context că restaurația nu a produs tulburări economice[193]. „Christian Science Monitor" din 12 iulie 1930 consacra un articol special expoziției fotografice privind viața economică a României organizată de prof. A. Andrews, de la Harvard, cu materialul furnizat de Legația română[194], „International Communication Review", din septembrie 1930, publica un articol privind situația capitalurilor în România[195].

Consulul S.U.A. la București, J. Rives, publica în „Commerce Reports" din 13 octombrie 1930 un raport asupra rezervelor de gaz natural și a rafinării lui în România subliniind că ocupa locul trei între rezervele naturale ale țării (după petrol și cărbune)[196]. „New York Evening Post" publica la 10 iulie 1931 un interviu acordat de primul-ministru, Nicolae Iorga, care evidenția gravitatea crizei economice în România[197]. Aceleași aspecte erau reliefate de „Journal of Commerce" din 6 iulie și de „New York Times" la 12 iulie 1931[198]. „Oil and Gas Journal" (din Tulsa, Oklahoma) informa la 13 august că guvernul român studiază un proiect de lege menit a stimula extracția petrolului. „Office Appliances" din Chicago, în numărul din august 1931 evidenția importanța pieței românești pentru vânzarea de stilouri (se importau 50.000 stilouri anual), iar „New York Times" din 6 septembrie afirma că guvernul român pregătea măsuri drastice pentru echilibrarea bugetului, una din căile preconizate fiind reducerea salariilor funcționarilor publici cu 20%[199]. Această soluție era recomandată de prof. Charles U. Clark într-un articol intitulat *Exemplul României* apărut în „New York Times" din 16 decembrie 1931[200].

W. Shirer, faimos ziarist și publicist, corespondent la București al lui „Chicago Tribune", trimitea un material apărut în numărul din 17 aprilie 1932 în care evidenția eforturile guvernului român de a soluționa problemele financiare și mai ales povara apăsătoare a datoriilor agricole[201]. Rapoartele grupului de experți financiari trimiși de Societatea Națiunilor în cadrul negocierilor pentru

un împrumut extern sunt analizate de „New York Times“ din 28 mai 1932, din 29 mai și 2 iunie și de „New York Herald Tribune“ din 2 iunie[202]. Chestiunii conversiunii datoriilor agricole îi este consacrat un articol apărut în ziarul „Des Moines“, din Iowa, în ediția din 11 iunie 1932[203]. Aceeași problemă este analizată de „Times-Call“, din Racine, Wisconsin, la 1 iulie și de „New York Herald Tribune“ din 1 și 2 iulie 1932[204]. Iar „New York Times“ din 7 decembrie 1932 publica o telegramă de la Paris care anunța că în urma Conferinței internaționale a petrolului România urma a primi o serie de avantaje pentru stimularea exportului acestui produs[205].

Pe lângă asemenea articole în presă, a căror exemplificare poate fi continuată foarte mult, o altă modalitate de informare asupra economiei românești a fost cea oferită de broșuri sau volume. Câteva exemple doar vor fi suficiente pentru a ilustra ponderea acestui canal de informare care, comparativ cu presa, avea totuși o arie mai restrânsă de circulație. Cele mai reprezentative lucrări privind evoluția României în perioada interbelică, inclusiv pe plan economic, sunt fără îndoială cele semnate de Charles V. Clark[206] și J. Roucek[207] care au beneficiat de tot sprijinul oficialităților românești. Lucrările lor reflectă convingător și cursul ascendent al economiei românești în perioada dintre cele două războaie mondiale. Trebuie subliniat, în acest context, că prof. Charles U. Clark a fost mereu preocupat de istoria poporului român, a scris articole în proza americană și a ținut conferințe pe această temă după cum a vizitat România în mai multe rânduri. De precizat că din ediția a doua a lucrării *Greater Romania* apărută cu titlul *United Romania*, în 1932, Direcția presei de la București a cumpărat 800 de exemplare dintre care 300 au fost difuzate în S.U.A.[208].

Un discurs al lui Vintilă Brătianu, ministru de finanțe, rostit în februarie 1923, este tradus în engleză și tipărit sub formă de broșură de legație română din Washington, fiind apoi difuzată gratuit[209]. O încercare similară, de a publica sub formă de broșură un studiu privind porturile românești și apărut în 1928 în revista engleză „The Dock and Harbor Authority“, este abandonată ca urmare a prețului prea mare cerut de un editor american[210]. Lucrarea lui L. Denny, *We Fight for Oil*, apărută în 1928 la New York, avea un capitol special consacrat petrolului românesc și legislației miniere din România[211]. Broșura *Credit Position of Romania*, editată în 1929 de Institutul financiar internațional, prezenta foarte realist situația țării. Ca urmare, Legația din Washington a inițiat tipărirea a încă 1000 exemplare, (la prețul de 20 cenți bucata) care apoi au fost difuzate gratuit în cercurile interesate[212].

După o vizită în sud-estul Europei, inclusiv în România, profesorul Leo Pasvolsky publica în 1929 volumul *Economic Nationalism of the Danubian*

States. Capitolul cinci al lucrării era consacrat economiei românești[213]. Cu ocazia lansării unui împrumut pe piața americană în primănara anului 1929 au fost editate și două broșuri de către cercurile financiare interesate: *The New Romania* și *The Economic Resources of Romania*. Direcția presei, informată, a decis a se cumpăra câte 300 exemplare din fiecare spre a fi difuzate[214]. În S.U.A. au fost difuzate lucrări despre România editate și în alte țări. În acest sens se poate da exemplul volumului *The Landbook of Romania* apărut la Londra prin grija Direcției Presei de la București. Un număr de 200 de exemplare au fost trimise în Statele Unite pentru a fi difuzate de Legația României, iar în 1937 încă 300 exemplare[215]. O încercare de a se tipări în S.U.A. o broșură despre România, de 100 p., articole și fotografii, într-un tiraj de 10.000 exemplare prin grija ziaristului B. P. Salmon, despre care am mai vorbit, nu a reușit, după doi ani de eforturi[216]. Să menționăm o ultimă lucrare: *Geografia*, de Van Loon, apărută la New York în 1932 și care avea consacrată României capitolul 17. Se menționa că România avea petrol și o familie regală, anglo-germană, care exploata țara din 1878 (!). Transilvania, fostă parte din Dacia romană și ocupată de unguri în secolul XII, dispunea de mari resurse minerale, sublinia autorul[217].

Expozițiile, cu caracter economic, au fost o altă formă de informare a opiniei publice americane asupra realităților românești. Câteva exemple sunt necesare: în 1927 România participă la a XI-a ediție a Expoziției industriilor chimice, din New York[218]; în octombrie 1928 la al V-lea Congres și expoziție internațională a petrolului de la Tusla, Oklahoma[219]; în noiembrie 1928 la Expoziția internațională de voiaj de la Chicago[220], iar în primăvara lui 1939 la Târgul mondial de la New York[221].

*

Opinia publică din Statele Unite a putut urmări evoluția economică a României Mari grație existenței mai multor canale de informare: presa, broșuri, cărți sau expoziții de tot felul. Un rol important în difuzarea de informații economice, cu scopul de a face cunoscute resursele țării și de a corecta formarea unei imagini eronate, l-au jucat trimișii diplomatici români, atașații de presă în primul rând. Grație eforturilor perseverente ale acestora și a resurselor morale și materiale afectate, opinia publică americană și-a putut forma o imagine cuprinzătoare, complexă și corectă în linii mari, asupra evoluției economice a României în perioada dintre cele două războaie mondiale.

NOTE

[1] Vezi şi sinteza acestei chestiuni: Nicolae Dascălu, *Evoluţia economică a României Mari în viziunea diplomaţiei S.U.A. (1919 - 1939)* în „Revista de istorie“, 1989, nr. 4, p. 367 - 380 şi nr. 5, p. 453 - 469.

[ibis] Arhivele Statului, microfilme S.U.A. rola 659, c. 824 - 825, U.S. Legation, Bucharest, September 19, 1920, no. 862, Bailey.

[2] *Ibidem*, c. 826, Department of State, tel. no. 436, November 4, 1920, Colby.

[3] *Ibidem*, c. 836, Department of State, January 13, 1921, tel. no. 53, Colby.

[4] *Ibidem*, rola 648, c. 589, State Department, April 9, 1921, tel. no. 43, Hughes.

[5] *Ibidem*, c. 592 - 596, copia legii trimisă legaţiei S.U.A., de Societatea „Româno - Americană“.

[6] *Ibidem*, c. 617 - 627, U. S. Legation, Bucharest, September, 5, 1921, no. 52, Jay; *Ibidem*, c. 628 - 629, etc.

[7] *Ibidem*, c. 633, Department of State, November 21, 1921, tel. no. 55, Dearing.

[8] *Ibidem*, rola 659, c. 947, Department of Commerce, September 10, 1921, no. 76431, indescifrabil, to the Secretary of State.

[9] U. S. Department of Commerce, *România. An Economic Handbook* Washington, 1924, 167 p.

[10] Department of Overseas Trade, *Report on Economic Conditions in Roumania*, April 1921, by Al. Adams, commercial secretary, London, 1921, 98 p.

[11] *Ibidem*, Revised to April, 1922, London, 62 p.

[12] Arhivele Statului, microfilme, S.U.A., rola 648, c. 791, U.S.Legation, Bucharest, June 16, 1922, tel. no. 24, Marriner.

[13] *Ibidem*, c. 792 - 789, U.S.Legation, Bucharest, June 17, 1922, no. 226. Marriner.

[14] *Ibidem*, c. 799 - 804, U.S.Legation, Bucharest, June 24, 1922, no. 233, Marriner.

[15] *Ibidem*, c. 917 - 918, U.S.Legation, Bucharest, December 4, 1922, no. 316, Marriner.

[16] *Ibidem*, c. 926 - 932, American Consulate, Bucharest, March 16, 1922, no. 222, Child.

[17] *Ibidem*, c. 374 - 376, Military Attaché, Stockholm, November, 6 1925, no. 4371, subject: Conditions in Roumania, indescifrabil.

[18] *Idem*, fond Ministerul Industriei şi Comerţului (mai departe M.I.C.), Direcţia Generală a Comerţului, Serviciul Informaţii dosar 2/1921, f. 48; 137; 145, corespondenţa consulatului cu M.I.C.

[19] *Ibidem*, dosar 2/1922, f. 39, American Consular Service, Bucharest, June 2, 1922, no. 865, E. Palmer către M.I.C.

[20] *Ibidemm* dosar 6/1923, f. 6; 27 - 28, corespondenţa consulatului cu M.I.C.

[21] *Idem*, microfilme S.U.A., rola 647, c. 997 - 1008, U.S.Legation, Bucharest, November 28, 1925, no. 80, Culberston..

[22] *Ibidem*, c. 1302 - 1379, U.S.Legation, Bucharest, October 25, 1926, no. 305, Culberston.

[23] *Ibidem*, rola 680, c. 307 - 337; 375 - 428; 547 - 622; *Ibidem*, rola 647, c. 824 - 863, diverse părţi din manuscris.

[24] Arhivele Statului, Microfilme S.U.A., rola 651, c. 134 - 139, rapoartele ce înregistrează impresiile culese.

[25] *Ibidem*, rola 660, c. 733 - 743, U.S.Legation, Bucharest, June 2, 1931, no. 677, Wilson.

[26] *Ibidem*, c. 135 - 139, U.S.Legation, Bucharest, August 4, 1919, no. 321, indescifrabil.

[27] *Ibidem*, rola 659, c. 837 - 838, American Consulate, Bucharest, February 26, 1921, nesemnat.

[28] *Ibidem*, rola 648, c. 848, U.S.Legation, Bucharest, April 29, 1922, no. 193, indescifrabil; *Ibidem*, c. 849 - 859, copie articol.

[29] *Ibidem*, c. 830 - 836, U.S.Legation, Bucharest, July 8, 1922, no. 247, Jay.

[30] *Ibidem*, rola 649, c. 48 - 52, U.S.Legation, Bucharest, January 19, 1923, no. 341, Marriner.

[31] *Ibidem*, c. 53, Department of State, Washington, March 2, 1923, fără semnătură.

[32] *Ibidem*, rola 647, c. 131 - 137, U.S.Legation, Bucharest, April 14, 1927, no. 399, Culberston.

[33] *Ibidem*, c. 816 - 822, copie articol.

[34] *Ibidem*, c. 312 - 316, U.S.Legation, Bucharest, October 24, 1927, no. 493, Culberston.

[35] *Ibidem*, rola 658, c. 838 - 840, U.S.Legation, Bucharest, December 9, 1929, no. 329, Wilson.

[36] Arhivele Statului, microfilme S.U.A., rola 648, c. 642, National Association of Wool Manufactures, Boston, November 17, 1921, indescifrabil.

[37] *Ibidem*. c. 634 - 644; 885 - 887, corespondenţa Bucureşti - Washington pentru procurarea de date privind resursele minerale.

[38] *Ibidem*, rola 660, c. 176 - 179, American Consulate, Bucharest, June 10, 1922, no. 370, Palmer.

[39] *Ibidem*, rola 648, c. 251 - 279; 377; 896 - 901 etc., diverse rapoarte trimise de Hughes legaţiei S.U.A.

[40] *Ibidem*, c. 383, Banca Marmorosch - Blank, Bucharest, le 11 Janvier 1921, pour Jay.

[41] *Ibidem*, c. 379 - 380, Institutul Economic Românesc, Bucureşti, 12 septembrie 1927, Gheron Netta către P. Jay.

[42] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 476, f. 282, Legaţia României, Washington, 28 mai 1926, nr. 2956, Djuvara.

[43] Arhivele Statului, microfilme S.U.A., rola 649, c. 1 - 24, U.S.Legation, Bucharest, August 25, 1923, no. 444, Jay.

[44] *Ibidem*, rola 648, c. 242 - 247, U.S.Legation, Bucharest, September 19, 1919, no. 394, Schoenfeld.

[45] *Ibidem*, c. 248 - 249, U.S. Legation, Bucharest, September 24, 1919, no. 402, Schoenfeld.

[46] *Ibidem*, c. 250 - 263, U.S.Legation, Bucharest, November 20, 1920, Memorandum, nesemnat.

[47] *Ibidem*. c. 579 - 580, State Department, Washington, February 9, 1922, Colby, to Amlegation, Bucharest.

[48] *Ibidem*, c. 581 - 586, U.S.Legation, Bucharest, February 28, 1922, Memorandum, Green.

[49] *Ibidem*, rola 459, c. 839 - 844, U.S.Legation, Bucharest, March 21, 1921, no. 861, Green.

[50] *Ibidem*, rola 660, c. 180, American Consulate, Bucharest, July 8, 1922, no. 243, Palmer.

[51] *Ibidem*, c. 181 - 185, U.S.Legation, Bucharest, July 11, 1922, no. 316, Jay.

[52] *Ibidem*, c. 894, State Department, Washington, August, 8, 1922, no. 32, Hughes.

[53] *Ibidem*, c. 895, U.S.Legation, Bucharest, August 11, 1922, no. 34, Jay.

[54] *Ibidem*, rola 659, c. 1023, American Consulate, Bucharest, August 10, 1922, no. 438, Palmer.

[55] *Ibidem*, rola 660, c. 186 - 198, American Consulate, Bucharest, September 2, 1922, no. 533, Palmer.

[56] *Ibidem*, rola 648, c. 1017 - 1018, American Consulate, Bucharest, November 16, 1922, no. 612, Palmer.

[57] *Ibidem*, rola 658, c. 950 - 953, U.S.Legation, Bucharest, March 17, 1923, no. 366, Marriner.

[58] *Ibidem*, c. 958 - 970, U.S.Legation, Bucharest, March 31, 1923, no. 377, Marriner.

[59] *Ibidem*, c. 418 - 424, Department of State, Memorandum of conservation with colonel Poillon, July 9, 1923, nesemnat.

[60] *Ibidem,* rola 648, c. 1093 - 1112, U.S.Legation, Bucharest, September 14, 1923, no. 449, Jay.

[61] *Ibidem,* rola 649, c. 322 - 329, U.S.Legation, Bucharest, March 29, 1924, no. 582, Jay.

[62] *Ibidem,* c. 338 - 339, U.S.Legation, Bucharest, 28 May, 1924, Memorandum, nesemnat.

[63] Arhivele Statului, Microfilme S.U.A., rola 649, c. 526 - 534, American Consulate, Bucharest, April 10, 1925, no. 1835, Palmer.

[64] *Ibidem,* rola 647, c. 1092 - 1125, U.S.Legation, Bucharest, December 31, 1925, no. 100, Culberston.

[65] *Ibidem,* c. 1283 - 1287, U.S.Legation, Bucharest, February 19, 1926, no. 140, Culberston.

[66] *Ibidem,* c. 1136 - 1168, U.S.Legation, Bucharest, January 9, 1926, no. 108, Culberston.

[67] *Ibidem,* rola 660, c. 236 - 244, American Consulate, Constantza, June 18, 1923, no. 118, R.B.H\ven.

[68] *Ibidem,* c. 227 - 235, American Consulate, Constantza, November 18, 1928, privind „inspecția muncii".

[69] *Ibidem,* c. 242 - 299.

[70] *Ibidem,* rola 647, c. 94 - 105, U.S.Legation, Bucharest, April 1, 1927, no. 395, Culberston.

[71] Arhivele Statului, Microfilme S.U.A., rola 647, c. 118 - 127, U.S.Legation, Bucharest, April 2, 1927, no. 397, Culberston.

[72] *Ibidem,* c. 169 - 174, U.S.Legation, Bucharest, May 2, 1927, no. 408, Culberston.

[73] *Ibidem,* c. 645 - 653, U.S.Legation, Bucharest, February 18, 1928, no. 545, Culberston.

[74] *Ibidem,* c. 710 - 722, U.S.Legation, Bucharest, March 31, 1928, no. 564, Culberston.

[75] *Ibidem,* rola 660, c. 62 - 81, American Consulate, Bucharest, January 12, 1929, no. 16, J.Rives Child.

[76] *Ibidem,* c. 102 - 133, American Consulate, Bucharest, December 16, 1926, no. 61, J. Rives Child.

[77] *Ibidem,* rola 662, c. 199 - 208, U.S.Legation, Bucharest, May 25, 1931, no. 671, L. Susdorff.

[78] *Ibidem,* c. 47 - 50, Bucharest, August 10, 1939, no. 1026, F.P.Hibbard.

[79] *Ibidem,* rola 649, c. 586 - 588, U.S.Legation, Bucharest, April 25, 1919, L.E. van Norman.

[80] *Ibidem,* c. 593, U.S.Embassy, Constantinople, January 13, 1920, no. 19, Mac Elewee.

[81] *Ibidem,* rola 648, c. 358 - 360, U.S.Legation, Bucharest, April 5, 1921, no. 10, A.Poillon.

[82] *Ibidem,* c. 1049 - 1052, American Consulate, Bucharest, April 12, 1922, no. 273, E.Palmer.

[83] Arhivele Statului, microfilme S.U.A., rola 648, c. 713 - 717, U.S.Legation, Bucharest, June 5, 1922, no. 16, A.Poillon.

[84] *Ibidem,* c. 718 - 722, U.S.Legation, Bucharest, July 7, 1922, no. 17, A.Poillon.

[85] *Ibidem,* c. 723 - 726, U.S.Legation, Bucharest, August 8, 1922, no. 18, A.Poillon.

[86] *Ibidem,* c. 727 - 730, U.S.Legation, Bucharest, September 5, 1922, no. 20, A.Poillon.

[87] *Ibidem,* c. 736 - 738, U.S.Legation, Bucharest, November 6, 1922, no. 21, A.Poillon.

[88] *Ibidem,* c. 742 - 743, U. S.Legation, Bucharest, December 4, 1922, no. 22, A. Poillon.

[89] *Ibidem,* rola 649, c. 535 - 541, American Consulate, Bucharest, April 24, 1925, no. 1845, E. Palmer.

[90] *Ibidem,* c. 542 - 546.

[91] *Ibidem,* c. 547 - 558.

[92] *Ibidem,* c. 559 - 561.

[93] *Ibidem,* rola 659, c. 1178 - 1211, American Consulate, Bucharest, July 7, 1926, no.2298, E. Palmer.

[94] *Ibidem*, c. 1212 - 1230.

[95] *Ibidem*, c. 1230 - 1262.

[96] *Ibidem*, rola 651, c. 108 - 111, U.S.Legation, Bucharest, January 8, 1932, no. 26, K. Hill.

[97] *Ibidem*, c. 112 - 113.

[98] *Ibidem*, c. 114 - 115.

[99] *Ibidem*, rola 661, c. 113 - 127, U.S.Legation, Bucharest, January 25, 1935, no. 222, L. Harrison.

[100] Arhivele Statului, microfilme S.U.A, rola 649, c. 624 - 631, U.S.Legation, Bucharest, February 8, 1939, no. 43, G. Richardson.

[101] *Ibidem*, c. 632 - 638.

[102] *Ibidem*, c. 639 - 653.

[103] *Ibidem*, rola 648, c. 535 - 540, U.S.Legation, Bucharest, March 22, 1927, no. 682, Green.

[104] *Ibidem*, c. 541 - 554, diverse rapoarte privind prevederile legislației pentru reforma agrară.

[105] *Ibidem*, rola 651, c. 28 - 29, U.S.Legation, Bucharest, May 1, 1921, no. 17, van Norman.

[106] *Ibidem*, rola 648, c. 860 - 862, American Consulate, Bucharest, April 28, 1922, no. 138, Palmer.

[107] *Ibidem*, rola 651, c. 71 - 75, U.S.Consulate, Constantza, December, 1, 1924, no. 216, Richard B. Haven.

[108] *Ibidem*, rola 649, c. 471 - 490, American Consulate, Bucharest, April 10, 1925, no. 1935, Palmer.

[109] *Ibidem*, rola 651, c. 54 - 69; 357 - 371, diverse rapoarte privind situația agriculturii în anii 1930 - 1932.

[110] *Ibidem*, c. 42 - 50, U.S.Legation, Bucharest, August 10, 1921, no. 8, S. Fouché.

[111] *Ibidem*, rola 660, c. 140 - 147, U.S.Legation, Bucharest, June 12, 1913, no. 378, indescifrabil.

[112] *Ibidem*, c. 174 - 175, American Consulate, Bucharest, August 30, 1921, no. 465, F. Cole; *Ibidem*, rola 651, c. 35 - 40, U.S.Legation, Bucharest, October 4, 1929, no. 27, S.Fouché (în 1928 erau peste 9000 cooperative agricole în România cu peste 1,7 milioane membri; din total, 4810 erau instituții de credit).

[113] *Ibidem*, rola 648, c. 969 - 1009, rapoarte diverse privind petrolul românesc; *Ibidem*, rola 680, c. 546 - 623, un amplu raport din 1923, privind industria petrolieră în România.

[114] Arhivele Statului, Microfilme S.U.A, rola 648, c. 956 - 968, American Consulate, Bucharest, May 26, 1922, no. 356, Palmer.

[115] *Ibidem*, c. 863 - 864, American Consulate, Bucharest, May 29, 1922, no. 359, Palmer.

[116] *Ibidem*, c. 865 - 876, American Consulate, Bucharest, November 17, 1922, no. 663, Palmer.

[117] *Ibidem*, c. 1053 - 1059, American Consulate, Bucharest, June 3, 1922, no. 369, Palmer.

[118] *Ibidem*, c. 1026 - 1048, American Consulate, Bucharest, July 27, 1922, no. 416, Palmer.

[119] *Ibidem*, c. 840 - 842, American Consulate, Bucharest, August 15, 1922, no. 483, Palmer.

[120] *Ibidem*, rola 649, c. 314 - 321, U.S.Legation, Bucharest, January 19, 1924, no. 522, L. Dennis.

[121] *Ibidem*, rola 647, c. 973 - 980, U.S.Legation, Bucharest, November 14, 1925, no. 800, Culberston.

[122] *Ibidem*, rola 651, c. 5 - 26, U.S.Legation, Bucharest, November 3, 1928, no. 433, J. L. Child.

[123] *Ibidem*, rola 649, c. 618 - 623, American Consulate, Bucharest, November 1, 1938, S. T. Milles (în 1919 în industria românească cifra capitalul străin atingea 500 milioane lei).

[124] *Ibidem*, rola 651, c. 100 - 106, U.S.Legation, Belgrade, March 3, 1939, no. 2, H. Richter; *Ibidem*, c. 157 - 166, U.S.Mission, Bucharest, September 7, 1945, C. E. Wiple, *Cotton Production, Trade and Industry in Romania*.

[125] Arhivele Statului, microfilme S.U.A., rola 648, c. 411 - 475, diverse acte legate de stabilirea cuantumului datoriei României față de Statele Unite.

[126] *Ibidem*, c. 298, U.S.Legation, April 19, 1920, no. 67, Vopika.

[127] *Ibidem*, c. 385 - 393, U.S.Legation, Bucharest, April 9, 1921, no. 700, Green.

[128] *Ibidem*, c. 399 - 400, U.S.Legation, Bucharest, November 4, 1921, no. 94, P. Jay.

[129] *Ibidem*, c. 394 - 395, U.S.Legation, Bucharest, October 21, 1921, no. 82, Jay.

[130] *Ibidem*, c. 710 - 712, U.S.Legation, Bucharest, May 3, 1922, no. 15, A.Poillon.

[131] *Ibidem*, c. 786 - 788, U.S.Legation, Bucharest, June 9, 1922, no. 216, D.E. van Norman.

[132] *Ibidem*, c. 774 - 776, U.S.Legation, Bucharest, November 27, 1922, no. 313, Marriner.

[133] *Ibidem*, c. 779 - 792, U.S.Legation, Bucharest, December 11, 1922, no. 322, Marriner.

[134] *Ibidem*, rola 649, c. 81 - 82, Memorandum of conversation with Mr. Duca, Minister for Foreign Affairs, by Mr. Marriner, Bucharest, January 31, 1923.

[135] *Ibidem*, c. 83 - 107, U.S.Legation, Bucharest, March 3, 1923, no. 361, Marriner.

[136] *Ibidem*, c. 108 - 118, U.S.Legation, Bucharest, July 21, 1923, no. 434, Marriner.

[137] Arhivele Statului, microfilme S.U.A., rola 649, c. 127 - 135, U.S.Legation, Bucharest, December 21, 1923, no. 504, Jay.

[138] *Ibidem*, c. 32 - 47, U.S.Legation, Bucharest, December 21, 1923, no. 503, Jay.

[139] *Ibidem*, c. 575 - 577, U.S.Legation, Bucharest, June 2, 1925, no. 614, G. Redfer.

[140] *Ibidem*, rola 647, c. 38 - 42, U.S.Legation, Bucharest, August 1, 1925, Culberston.

[141] *Ibidem*, c. 49 - 63, Geneve, August 19, 1925, Culberston.

[142] *Ibidem*, c. 64 - 66, U.S.Legation, Bucharest, September 8, 1925, Culberston.

[143] *Ibidem*, c. 67 - 68, U.S.Legation, Bucharest, September 11, 1925, Culberston; *Ibidem*, rola 680, c. 624 - 642; 670 - 706 diverse rapoarte privind chestiunea datoriei românești.

[144] *Ibidem*, rola 647, c. 69, Department of State, Washington, December 2nd 1925, no. 68, Kellog.

[145] *Ibidem* c. 1073 - 1078, U.S.Legation, Bucharest, December 10, 1925, no. 89, Culberston.

[146] *Ibidem*, c. 70 - 74, U.S.Legation, Bucharest, January 22, 1926, no. 112, Culberston.

[147] *Ibidem*, c. 167 - 168, U.S.Legation, Bucharest, April 18, 1927, no. 403, Culberston; *Ibidem*, c. 182 - 186; 780 - 815, diverse rapoarte privind evoluția negocierilor care, în final au eșuat, Primăria capitalei neacceptând condițiile puse de financiarii străini.

[148] *Ibidem*, c. 175 - 181, U.S.Legation, Bucharest, May 2, 1927, no. 410, Culberston.

[149] Arhivele Statului, Microfilme S.U.A., rola 647, c. 195 - 201, U.S.Legation, Bucharest, May 14, 1927, no. 417, Culberton.

[150] *Ibidem*, c. 310 - 311, U.S.Legation, Bucharest, Octomber 22, 1927, no. 492, Culberston.

[151] *Ibidem*, c. 581 - 584, U.S.Legation, Bucharest, January 13, 1928, no. 519, Culberston.

[152] *Ibidem*, rola 660, c. 83 - 100, American Consulate, Bucharest, March 2, 1919, no. 183, J. Rives Child.

[153] *Ibidem*, rola 649, c. 616, U.S.Legation, Bucharest, February 3, 1930, no. 458, C. C. Frick.

[154] *Ibidem*, rola 662, c. 209 - 212, U.S.Legation, Bucharest, July 12, 1931, no. 614, L. Sussdorff.

[155] *Ibidem*, rola 660, c. 768 - 770, U.S.Legation, Bucharest, August 1, 1931, no. 718, Wilson.

[156] *Ibidem*, rola 662, c. 218 - 221, U.S.Legation, Bucharest, October 29, 1931, no. 732, L. Sussdorff.

[157] *Ibidem*, c. 214 - 216, U.S.Legation, Bucharest, September 10, 1931, no. 740, Wilson.

[158] *Ibidem*, rola 660, c. 810 - 823, diverse rapoarte privind situația financiară în vara lui 1932 și chemarea misiunii Rist.

[159] *Ibidem*, rola 662, c. 232 - 248, U.S.Legation, Bucharest, June 10, 1932, no. 900, Wilson.

[160] *Ibidem*, c. 223 - 230, U.S.Legation, Bucharest, June 30, 1932, no. 912, Wilson.

[161] *Ibidem*, rola 651, c. 52 - 57, American Consulate, Bucharest, October 15, 1934, no. 216, S. T. Miller.

[162] *Ibidem*, rola 662, c. 45 - 46, U.S.Legation, Bucharest, August 10, 1939, no. 1026, F. P. Hibbard.

[163] Arhivele Statului, Microfilme S.U.A., rola 649, c. 499 - 525, American Consulate, Bucharest, April 10, 1925, no. 1835, Palmer.

[164] *Ibidem*, rola 647, c. 1078 - 1091, U.S.Legation, Bucharest, December 17, 1925, no. 95, Culberston.

[165] *Ibodem*, c. 1291 - 1295, U.S.Legation, Bucharest, March 1, 1926, no. 145, Culberston.

[166] *Ibidem*, c. 193, U.S.Legation, Bucharest, May 12, 1927, no. 417, Culberston.

[167] *Ibidem*, rola 651, c. 81 - 85, U.S.Legation, Bucharest, January 30, 1932, no. 834, Louis Sussdorf; *Ibidem*, c. 86 - 98, U.S.Legation, Bucharest, July 6, 1931, no. 699, Wilson.

[168] Arhivele Statului, Microfilme S.U.A., rola 662, c. 47 - 48, U.S.Legation, Bucharest, August 10, 1939, no. 1026, Hibbard.

[169] *Ibidem*, rola 648, c. 300 - 301, U.S.Legation, Bucharest, February 16, 1920, no. 1216, Vopicka.

[170] *Ibidem*, c. 674 - 675, U.S.Legation, Bucharest, February 5, 1922, no. 643, Green.

[171] *Ibidem*, c. 676 - 679, U. S.Legation, Bucharest, February 16, 1921, no. 661, Green.

[172] *Ibidem*, c. 705 - 709, U.S.Legation, Bucharest, April 26, 1921, no. 713, Green.

[173] *Ibidem*, c. 371 - 373, U.S.Legation, Bucharest, August 4, 1921, no. 25, Green.

[174] *Ibidem*, c. 1059 - 1060, American Consulate, Bucharest, March 24, 1922, no. 286, Palmer.

[175] *Ibidem*, c. 1061 - 1062, American Consulate, Bucharest, July 18, 1922, no. 452, Palmer.

[176] *Idem*, fond M.P.N., Propagandă dosar 616, f. 3 - 4, Legația României, Washington, 9 februarie 1931, raport nr. 520, Boncescu.

[177] *Idem*, fond M.I.C., Direcția generală a studiilor și legiferării economice, Direcția informațiilor, Secretariat, dosar 3/1925, f. 484, M.I.C., Direcția generală a comerțului, București, 6 noiembrie 1925, nr. 9154, indescifrabil.

[178] *Idem*, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 120, f. 7, Legația României, Washington, 5 martie 1928, nr. 4, Boncescu.

[179] *Ibidem*, f. 13, Legația României, Washington, 15 martie 1928, Buletinul presei americane, nr. 29, Boncescu.

[180] *Ibidem*, f. 14.

[181] *Ibidem*, f. 23, Buletinul presei americane, nr. 37, din 23 martie 1921, Boncescu.

[182] *Ibidem*, f. 27 - 28.

[183] *Ibidem*, dosar 101, f. 69, Legația Românie, Washington, 18 mai 1928, nr. 2693, Boncescu.

[184] *Ibidem*, dosar 120, f. 52, copie articol.

[185] *Ibidem*, f. 53, copie articol.

[186] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 120, f. 54, copie articol.

[187] *Ibidem*, f. 55 - 56, copie articole.

[188] *Ibidem*, dosar 205, f. 8 - 9, copie articol.

[189] *Ibidem*, f. 5, copie articol.

[190] *Ibidem*, dosar 205, f. 64, copie articol.

[191] *Ibidem*, f. 87 - 88, Legația României, Washington, 5 iunie 1930, nr. 2156, Boncescu.

[192] *Ibidem*, f. 102, Legația României, Washington, 3 iulie 1930, nr. 2770, Boncescu.

[193] *Ibidem*, f. 97 - 98, copie articol.

[194] *Ibidem*, Propagandă, dosar 605, f. 12, Legaţia României, Washington, 5 august 1930, nr. 3375, Boncescu.

[195] *Ibidem*, dosar 585, f. 152, Legaţia României, Washington, 25 septembrie 1930, nr. 4073, Boncescu.

[196] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 205, f. 167 - 168, Legaţia României, Washington, 16 octombrie 1930, nr. 4416, Boncescu.

[197] *Ibidem*, Informaţii, dosar 123, f. 73 - 75, Legaţia României Wasinghton, 13 iulie 1931, nr. 19, E. H. Dimitriu.

[198] *Ibidem*, f. 76 - 80.

[199] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 205, f. 298 - 302, Legaţia României, Washington, 8 septembrie 1931, Buletinul presei americane, nr. 26, Boncescu.

[200] *Ibidem*, dosar 328, f. 39, Legaţia României, Washington, 17 decembrie 1931, nr. 46, Boncescu.

[201] *Ibidem*, f. 109, Legaţia României, Washington, 21 aprilie 1932, nr. 26. Dimitriu.

[202] Arhivele Statului, fond M.P.N., presa internă, dosar 214, f. 7 - 9, 16 - 19, copii articole.

[203] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 328, f. 151, Legaţia României, Washington, 20 iunie 1932, nr. 34, Dimitriu.

[204] *Ibidem*, f. 180 - 182, Legaţia României, Washington, 4 iulie 1932, nr. 35, Boncescu.

[205] *Ibidem*, dosar 369, f. 86, Serviciul presei, New York, 7 decembrie 1932, nr. 601, Rosenthal.

[206] Charles U. Clark, *Greater Romania*, Dodd, New York, 1922, 477 p.; *Idem, United Romania*, Dodd, New York, 1932, 418 p.

[207] Josef S. Roucek, *Contempoorary Roumania and her Problems. A Study in Modern Nationalism*, Stanford, 1932, 422 p.

[208] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 66, 228 f. diverse acte legate de activitatea lui Charles U. Clark în anii 1927 - 1940.

[209] A.M.A.E., fond 71, Romania, vol. 471, f. 108 - 109, schimbul de mesaje între legaţie şi M.A.E.

[210] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 138, f. 1 - 12, corespondenţa Direcţiei presei cu legaţia din Washington privind editarea broşurii.

[211] *Ibidem*, dosar 101, f. 154, Legaţia României, 15 august 1928, nr. 4226, Dimitriu.

[212] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 192, f. 62 - 63, Legaţia Românici, 28 ianuarie 1929, nr. 446, Boncescu.

[213] *Ibidem*, propagandă, dosar 213, f. 90, Legaţia României Washington, 31 ianuarie 1929, nr. 503, Boncescu.

[214] *Ibidem*, f. 109, Legaţia României, Washington, 7 martie 1919, nr. 1066, Boncescu; *Ibidem*, f. 110, nota Direcţiei presei.

[215] *Ibidem*, dosar 285, 39 f., condiţiile editării şi difuzării lucrării, 1929 - 1937.

[216] *Ibidem*, dosar 621, 115 f., acte din anii 1930 - 1932 legate de proiectul editării broşurii.

[217] *Ibidem*, presa externă, dosar 328, f. 267, Legaţia României, Washington, 23 decembrie 1932, nr. 55, E. H. Dimitriu.

[218] *Idem*, fond M.I.C., Direcţia Generală a Comerţului, Serviciul ataşaţi, dosar 13/1927, f. 51 - 53.

[219] *Ibidem*, dosar 15/1926, f. 23 - 26.

[220] *Ibidem*. f. 16 - 20.

[221] *Idem*, fond M.P.N., Propagandă, dosar 2365, 176 f., privind participarea României la Târg; vezi şi broşura scoasă cu acest prilej *Romania at the New York World's Fair*, 1939, 6 p.

CAPITOLUL 3

DEZVOLTAREA CULTURII

Evoluția culturală a românilor în perioada interbelică a reținut în mică măsură atenția cercurilor oficiale și a opiniei publice americane. Cauzele acestei situații trebuie căutate în specificul epocii: dincolo de aspecte legate de relațiile bilaterale, chestiunile culturale interne nu au preocupat prea mult diplomații străini. Că așa stau lucrurile o arată analiza comparată la acest nivel a rapoartelor legațiilor celor două țări, la Washington și București. În ambele izvoare informațiile de natură culturală internă sunt practic nule.

Periodicele americane au inserat totuși sporadic și asemenea articole privind viața cultural-spirituală a românilor. Câteva exemple și în acest sens. Revista „Science“ publica în numărul din septembrie 1920 un articol în care se evidenția necesitatea stringentă de aparatură pentru oamenii de știință, lipsiți complet de bază materială în urma distrugerilor provocate de război[1]. „New York Tribune“ din 24 octombrie 1920, închina o jumătate de pagină, pregătită de E.S. Bogger, celor mai faimoase mânăstiri românești. Fotografii reprezentative însoțeau textul[2].

„Boston Herald“ din 23 martie 1927 susținea într-un articol că România promova o politică voită de menținere a analfabetismului deoarece aceasta convenea intereselor claselor privilegiate. Articolul fusese inspirat din raportul Comisiei unitarienilor americani care vizitaseră România cu puțin timp înainte[3]. După o vizită făcută în țară, Anne Mc Cormick a publicat în „New York Times“, ediția din 8 mai 1927, un articol asupra istoriei și etnografiei poporului român. Deși cuprindea unele erori, materialul a fost apreciat ca bun de către legația română[4].

„The United States Daily“ informa cititorii, la 27 septembrie 1928, că sistemul de învățământ din România nu era unificat și ca urmare, nu a reușit a rezolva problema gravă a analfabetismului[5]. Iar „Luisville Courier - Journal“, din 24 februarie 1929, afirma sus și tare că românii sunt un popor ignorant. Pe marginea acestui articol Boncescu nota: „Nu cred că este necesar a insista asupra consecințelor vătămătoare și a efectului deprimant ce astfel de vești despre țara noastră pot produce tocmai astăzi, în plină campanie de plină luminare a opiniei publice americane, asupra situației „reale din țară“[6]. Ziarul „Feature Service“, din 13 februarie 1929, publica un lung articol în care releva starea precară a asistenței medicale și proliferarea surpestițiilor în rândul românilor[7]. Direcția presei a considerat că era necesar un articol de răspuns care a și fost trimis Legației din Washington spre a fi publicată în același periodic[8].

La 16 decembrie 1929, „New York Times“ susține că în România s-a produs un mare scandal ca urmare a distribuției de către Ministerul Instrucțiunii a unor cărți obscene cu titlul de premii școlare[9]. La sesizarea Direcției Presei,

Ministerul de Externe al României a inițiat o anchetă asupra chestiunii. S-a constatat astfel că știrea a apărut mai întâi în unele ziare din Budapesta de unde a fost preluată de corespondentul din Viena al marelui cotidian new-yorkez[10]. „Bulletin of High Points“ în numărul din iunie 1930 difuza o notă asupra Congresului educției secundare, ce avusese loc la București în luna precedentă. Autorul, prof. A.M. Levine, aprecia pozitiv organizarea și rezultatele reuniunii[11].

Revista „Handlecraft“, din New York, în numărul din 31 august 1931, difuza un articol semnat de F. Wilson privind arta casnică țărănească din România și care prezenta în termeni elogioși subiectul[12]. Dat fiind interesul autoarei pentru acest subiect, Direcția presei i-a trimis, prin intermediul legației, o serie de patru lucrări privind arta populară românească[13]. Un mare colecționar american de carte veche, dr. A. Rosenbach, a publicat în „The Saturday Evening“ (Philadelphia), din 5 septembrie 1931, un articol în care menționa o lucrare germană din 1488, privind viața lui Dracula. Portretul acestuia, din respectiva lucrare, era reprodus în ziar cu legenda rspectivă[14]. Direcția Presei a trimis informația Bibliotecii Academiei care a precizat că existența lucrării era cunoscută dar ar fi necesară o copie fotografică a ei pentru fondul instituției[15].

La cererea revistei „Parnassus“ din New York, C. Petrescu a elaborat un articol privind activitatea muzeelor din Transilvania. Materialul, însoțit de fotografii, a apărut în numărul din noiembrie 1931 al publicației[16]. „Social Science Abstracts“ din mai 1932 a prezentat și 13 lucrări românești din diverse domenii ale științei[17]. „Christian Science Monitor“, în ediția din 5 septembrie 1934, publica un interviu al ministrului Instrucțiunii, dr. Angelescu, care prezenta pe larg situația învățământului românesc și proiectele de dezvoltare ale acestuia[18]. În suplimentul din 2 septembrie 1935, „New York American“ se ocupa și de istoricul și rezultatele cercetărilor în legătură cu „curiosul monument“ al împăratului Traian de la Adam-Klisi[19].

„New York Times“ publica, la 13 februarie 1937, o telegramă din București care anunța deschiderea librăriei Fundațiilor Regale ce urma a oferi, la prețuri foarte accesibile, apariții editoriale mai importante din întreaga lume. Fondurile adunate în acest fel urmau a servi la dezvoltarea culturii[20]. Luna februarie 1937 a fost mai bogată ca de obicei în difuzarea de știri culturale. Atașatul de presă român din New York consemna într-un raport: „De mult nu ne-am bucurat de o publicitate atât de întinsă și atât de favorabilă ca aceea pe care avem plăcerea de a o înregistra zilele acestea“[21]. Concertele susținute la New York de G. Enescu în aceste zile, au prilejuit elogioase comentarii în marile periodice americane. „The Household Magazine“ din februarie 1937 publica o nuvelă a scriitorului american, de origine română, Petre Neagoe, iar revista „Sun“ difuza fotografiile unor monumente istorice românești și se ocupa de pictorul Ionel Iorgulescu care pregătea decoruri la Opera Metropolitan, ca și de concertele cântăreței M. Stoenescu[22].

Iată câteva din cele mai reprezentative comentarii ale presei americane privind viața cultural-spirituală a poporului român. Comparativ cu știrile de natură politică și economică, cele culturale sunt vădit mai puține. Pe de altă parte, unele informații erau exagerate sau chiar false, acestea din urmă fiind lansate, ca de obicei, via Budapesta și prea puține erau reprezentative pentru situația culturală de ansamblu. Erau informații disparate, prea puțin sugestive pentru un tablou general și elocvent. Din ce se publica în ziare, americanul de rând nu putea afla nimic semnificativ despre preocupările culturale ale românilor. De aici și necesitatea unei viguroase propagande care, de altfel, a vizat și celelalte domenii ale existenței, respectiv politicul și economicul.

NOTE

[1] A.M.A.,E., fond 71 România, vol. 416, f. 83, copie articol.

[2] *Ibidem*, f. 102.

[3] *Ibidem*, vol. 372, f. 51 - 52.

[4] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 10, f. 64 - 65, Legația României, Washington, 11 mai 1927, nr. 130, G. Boncescu.

[5] *Ibidem*, dosar 10, f. 158 - 166, Legația României, Washington, 10 octombrie 1928, nr. 4843, Boncescu.

[6] *Ibidem*, dosar 192, f. 81 - 82, Legația României, Washington, 2 martie 1929, raport nr. 4004, Boncescu; *Ibidem*, f. 83, copie articol.

[7] *Ibidem*, f. 129, Direcția Generală a Presei și propagandei, 21 martie 1929, Referat, nr. 18804, Filotti; *Ibidem*, f. 130, coupură articol.

[8] *Ibidem*, f. 141, Direcția Generală a Presei și propagandei, 17 aprilie 1929, nr. 22682, Filotti către Boncescu.

[9] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 368, f. 169, Legația României, Washington, 17 decembrie 1929, nr. 9589, Davilla.

[10] *Ibidem*, f. 170 - 173, corespondența M.A.S. cu legația din Washington în această chestiune.

[11] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 205, f. 120, Legația României, Washington, 30 iulie 1930, nr. 3279, Boncescu.

[12] *Ibidem*, propagandă, dosar 767, f. 10, Legația României, Washington, 11 august 1931, nr. 3812, Boncescu; *Ibidem*, f. 11 - 13, copie articol.

[13] *Ibidem*, f. 14, Subsecretariatul de Stat al Presei și Informațiilor, 7 septembrie 1931, nr. 6006, Filotti către Boncescu.

[14] *Ibidem*, f. 46, Serviciul Presei, San - Francisco, 21 septembrie 1931, nr. 70, Dimăncescu; *Ibidem*, f. 47, o pagină din ziar, cu articolul respectiv.

[15] *Ibidem*, f. 48, Subsecretariatul de Stat al Presei și Informațiilor, 22 decembrie 1931, nr. 6978, Filotti către Dimăncescu.

[16] *Ibidem*, f. 231, Legația României, Washington, 10 decembrie 1931, nr. 6222, Boncescu.

[17] *Ibidem*, Informații, dosar 121, f. 205, Serviciul Presei, New York, 11 mai 1932. nr. 120, Rosenthal.

[18] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 577, f. 7, Legația României, nr. 32, E. H. Dimitriu.

[19] „Revista Presei", nr. 29, 19 septembrie 1935, p. 60.

[20] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 819, f. 165, Serviciul presei, New York, 15 februarie 1937, nr. 773, Rosenthal.

[21] *Ibidem*, Propagandă, dosar 1945, f. 19, Serviciul Presei, New York, 27 februarie 1937, nr. 792, Rosenthal.

[22] *Ibidem*, f. 20 - 24.

II. ACȚIUNEA DE INFLUENȚARE A IMAGINII: PROPAGANDA ROMÂNEASCĂ ÎN S.U.A.

Cunoscând, mai ales prin intermediul activității atașaților de presă acreditați în S.U.A., imaginea incompletă și parțial eronată a opiniei publice americane asupra realităților românești, autoritățile de la București au inițiat o serie de acțiuni de propagandă care pot fi sintetizate sub forma unei veritabile politice de creare a unei imagini realiste și de corectare a aspectelor deformate. Deși aflate la mare distanță de România, Statele Unite s-au bucurat de o atenție specială din partea Serviciului român de propagandă datorită integrării lor politice și economice ale țătii, datorită evaluării corecte a statutului de mare putere atins de S.U.A. după primul război mondial.

CAPITOLUL 4

OBIECTIVE ȘI DIRECȚII ALE PROPAGANDEI OFICIALE ROMÂNEȘTI

Născută practic odată cu viața politică, propaganda a însoțit istoria omenirii, fiind parte integrantă din aceasta și înregistrând forme mereu perfecționate. În esență propaganda este definită a fi o acțiune sistematică de difuzare a unor idei sau doctrine cu scopul declarat de a câștiga aderenți. În formele sale practice, în perioada contemporană mai ales, propaganda a îmbrăcat o multitudine de forme care, luate în bloc, și-au vădit eficacitatea în special după anii primului război mondial. Trăgând învățămintele de rigoare, după 1918 multe din statele lumii au creat servicii permanente de propagandă însărcinate în special cu difuzarea sistematică de informații privind realitățile interne și cu prevenirea atacurilor în sfera informațiilor la adresa țărilor respective. România s-a înscris în acest curent mai ales în faza finală a primul război mondial și a desfășurat o amplă acțiune cu caracter național în timpul Conferinței de Pace de la Paris[1]. Ilustrativ pentru

acțiunea desfășurată în acei ani este faptul că, la conferințele organizate pe tema dezideratului național al românilor, au participat aproximativ 12 milioane de francezi, iar peste 70 de lucrări, cu o întindere diferită, pe aceeași temă, au fost difuzate în Occident în zeci de mii de exemplare[2].

După încheierea Conferinței de Pace oficialitățile românești au trecut pe un plan secundar acțiunea de propagandă externă. Până la sfârșitul anului 1926 România nu a dispus de un organism specializat, unificat, însărcinat cu ducerea propagandei externe. Aceasta nu a fost absentă total de vreme ce secțiuni ale unor ministere, și în primul rând Direcția Presei din Externe, aveau inițiativa în acest domeniu[3]. Această situație a avut efecte negative de vreme ce s-a lăsat „...câmp liber bulgarilor și ungurilor să pătrundă pretutindeni cu informațiile lor tendențioase și cu atacuri calomnioase. Am ajuns în situația de astăzi (1924) când suntem considerați în Statele Unite și chiar în Anglia a niște uzurpatori care am profitat de împrejurări ca să ne mărim pe nedrept teritoriile... Suntem necunoscuți în toate țările, suntem ponegriți și calomniați pe toate limbile, acesta este strigătul de alarmă pe care-l întâlnim tot mai des în coloanele ziarelor noastre“[4].

Extrem de activă, încă de la încheierea păcii, a fost campania revizionistă promovată de Ungaria chiar și în sânul noilor organisme internaționale[5]. Constatarea acestei situații nu putea duce oficialitățile române decât la convingerea „...că a lăsa România neapărată pe terenul propagandei, e tot atât de vinovat ca, a o lăsa fără armată sau fără armament“[6]. De aici și o anchetă făcută în vara anului 1926 la cererea președinției Consiliului de Miniștri și soldată cu adoptarea deciziei de înființare, de la 1 ianuarie 1927, a Direcției Generale a Presei și Propagandei și care centraliza toate serviciile deja existente de pe lângă diverse ministere. Sarcinile și structurile noului organism, subordonat inițial președintelui Consiliului de Miniștri, iar ulterior, alternativ și Ministerului Afacerilor Străine, au fost bine delimitate. Personalul extern, acreditat în diverse țări, era format din atașații de presă[7].

Direcția Presei[8] îngloba și un serviciu de propagandă care avea trei secțiuni specializate: politică, economică și cultural-artistică. Această structură era determinată de marile direcții de acțiune ale propagandei și a corespuns necesităților[9]. Directorul Presei era acela care coordona direct activitatea de propagandă menținută practic de personalul din centrală și atașații de presă din diverse țări. România avea în 1934, 13 atașați de presă în 11 țări[10]. Statutul acestora, ca și atribuțiile, erau în general asemănătoare cu cele ale personalului din aceeași categorie din alte țări[11].

Pe lângă instrucțiunile speciale date pentru fiecare țară în parte, directorul Direcției Presei coordona activitatea de propagandă prin circulare care stabileau

prioritățile de acțiune și relevau direcțiile de orientare a eforturilor. Câteva exemplare în acest sens, selectate dintr-un număr foarte mare, vor putea sugera obiectivele propagandei externe românești. În aprilie 1926, directorul Presei din M.A.S. cerea tuturor legațiilor să semnaleze telegrafic orice articol despre România a cărui cunoaștere rapidă prezenta importanță ca și opinia asupra atitudinii marilor periodice din țara respectivă față de chestiunile aflate la ordinea zilei[12].

Începând cu anul 1922 toate Legațiile primeau un rezumat al situației interne care sintetiza evenimentele din actualitate care puteau interesa străinătatea. Așa de exemplu, rezumatul din prima jumătate a lunii mai 1922 menționa măsurile politico-financiare interne de redresare, stadiul aplicării reformei agrare ca și unele direcții ale politicii externe. Se cerea Legațiilor să folosească orice prilej pentru a evidenția intensitatea propagandei bolșevice care urmărea a prezenta România ca o țară agresivă, ceea ce era de fapt „o adevărată aberațiune“[13]. Aceste buletine informative erau trimise de legații și marilor agenții internaționale de știri, așa cum proceda, din iulie 1922, ministrul României la Roma[14].

De asemenea, Direcția Presei trimitea oficiilor diplomatice ale țării o serie de lucrări sau materiale informative. Astfel, în iulie 1922 tuturor Legațiilor li se trimiteau câte patru studii referitoare la statutul populațiilor minoritare; învățământul minoritar; principiile generale ale exproprierii în vechiul regat și situația economică și financiară a României[15]. În aceeași lună erau trimise patru lucrări privind situația din provinciile unite cu țara în 1918 precum și aplicarea reformei agrare, cu scopul de a „susține punctul de vedere al statului român cât și pentru a alimenta presa și a călăuzi diverse acțiuni de propagandă“[16]. În octombrie 1923, un articol privind mișcarea cooperatistă în România era trimis tuturor oficiilor diplomatice ale țării[17]. Iar în martie 1924 toate cele 14 legații române primeau câte un exemplar din *Les finances publiques de la Roumanie* și *Situația tezaurului public la 30 iunie 1923*[18].

Ministrul de externe al României, Mitilineu, sublinia într-o telegramă circulară din 13 decembrie 1926, că în ultima vreme se ducea o intensă campanie de presă contra țării prin propagandă sistematică de știri tendențioase. La originile acestei campanii se aflau agențiile de știri din Budapesta, Viena și Berlin. Ca urmare, se cerea o acțiune contrapropagandă, de dezmințire și prevenire a lărgirii acțiunii, ceea ce impunea concursul întregului personal al legațiilor române. Fiecare membru al oficiilor diplomatice, cerea ministrul de externe, trebuia să se transforme la momentul potrivit într-un propagandist activ. În special atașații de presă trebuiau să intensifice legăturile cu agențiile de presă și cu cercurile ziariștilor. În toate situațiile necesare se cereau a fi publicate dezmințiri pentru a

restabili adevărul, se impuneau intervenții stăruitoare și energice la ministerele de externe din țările respective pentru a atrage atenția asupra atitudinii răuvoitoare, având în vedere că „libertatea presei nu trebuia confundată cu excese nepermise de limbaj“[19]. Conform instrucțiunilor, ministrul României la Viena a înaintat un protest la Externe în legătură „cu purtarea fără precedent a unei părți a presei“. Diplomatul recomanda Bucureștiului să recurgă la soluția radicală a confiscării, la intrarea în țară, a periodicelor străine care criticau România[20].

Un domeniu în care România era adesea criticată era acela al statutului minorităților naționale. De aici și preocuparea constantă a Serviciului de propagandă de a difuza în străinătate materiale exacte privind această chestiune și a căror elaborare presupunea conlucrarea mai multor ministere. Astfel, în iulie 1930 Direcția Presei a trimis tuturor legațiilor străine, însoțite de tabele statistice, privind învățământul, integrarea în aparatul de stat și aplicarea reformei agrare la minoritari[21]. Pentru pregătirea acestora au fost antrenate ministerele: Muncii, Sănătății și Ocrotirii sociale, Lucrărilor publice, Instrucțiunii și Culturii etc.[22].

Erau trimise asemenea studii sau articole, pentru informare sau pentru publicare în presă și pe alte teme. În 1930, de exemplu se trimiteau legațiilor articole privind activitatea femeilor române, arheologia în România după război, evoluția economiei în România, vechea cultură românească, tratatul italo-român din 1926, rezultatele alegerilor municipale și comunale din 1929, stabilizarea monetară etc.[23]. În martie 1937, atașații de presă primeau noi instrucțiuni privind elaborarea unor buletine săptămânale ale presei locale, ce trebuia să rezume toate articolele importante privind revizionismul, politica externă a României, evoluția economică și activitatea regelui[24]. Instrucțiuni speciale, pentru a servi ca bază a acțiunii de informare a presei, erau trimise în toate ocaziile mai importante. Asemenea instrucțiuni s-au trimis și cu prilejul formării guvernului Goga-Cuza, eveniment care a generat mari comentarii în presa internațională[25].

Subsecretarul de stat al propagandei a trimis în iulie 1939 tuturor legațiilor o serie de documente privind situația românilor din Ungaria[26].

Tiparul, fotografiile, diapozitivele, filmul, radioul și conferințele publice, au fost principalele mijloace, și domenii totodată, ale propagandei. În epocă elementele de noutate tehnică au fost legate mai ales de fotografii, film și radio. Deși creată abia în anul 1930, secția fotografică a Serviciului de Propagandă a extins mereu stocul de material de care dispunea prin cumpărarea unor piese din diverse colecții, închirierea de clișee și luarea de imagini cu personal propriu în cadrul unor adevărate turnee prin țară[27]. Din seria mijloacelor vizuale mai făceau

parte filmul și diapozitivele. Într-un referat din iulie 1928 directorul presei sublinia: „Este sigur că dintre toate mijloacele de propagandă, acela pe care îl constituie fotografiile, diapozitivele și filmele, este unul dintre cele mai eficiente“[28]. Cam în aceeași vreme și alte instituții, ca Muzeul Pedagogic din București, pledau pentru organizarea de conferințe însoțite de proiectarea unor imagini ca fiind „... modul cel mai sigur și eficace de propagandă“[29].

În acest cadru general, foarte succint schițat, se înscrie și propaganda României în S.U.A. O abordare generală a problemei presupune, în acest capitol, elucidarea unor aspecte de bază: constatarea necesității propagandei și propuneri concrete de acțiune, analiza mecanismului practic al funcționării propagandei ca și o incursiune specială în chestiunile legate de relațiile cu presa americană.

Necesitatea acțiunii de propagandă în S.U.A. a fost subliniată în repetate rânduri atât de particulari cât și de diplomați români. Într-un memoriu din septembrie 1920, adresat Ministerului Afacerilor Externe, Vasile Lucaciu, după o experiență de nouă ani în S.U.A., aprecia că Legația română din Washington ar trebui să acorde toată atenția propagandei. Părintele Lucaciu aprecia: „America nu știe aproape nimic despre bogăția enormă a României Mari. De unde să știe? Propagandă, propagandă, reclamă, reclamă este tot ce ne este lipsă pentru ca România Mare să aibă mai mult credit pe piața americană ... Dar trebuie să ne cunoască lumea, nu în felul precum ne scot vestea dușmanii noștri, ci așa cum suntem“[30]. Pentru aceasta autorul memoriului sugera editarea unei reviste la care să colaboreze personalități favorabile României, de talia poetului E. Markham, a prof. N. M. Buttler, președintele Universității Columbia, a prof. Landsman, din Texas, a lui Frank Crane, din Texas sau a ziaristului J. Davis de la „New York Times“[31].

La scurt timp după sosirea la post, *G. Boncescu* se adresa secretarului general al M.A.S. cu o serie de sugestii privind organizarea serviciului de presă al României în Statele Unite. Acestea prezentau un interes politic și financiar deosebit pentru țară deoarece „... aici se desfășoară cea mai virulentă, mai insidioasă și mai bine finanțată propagandă împotriva României. Sunt de părere că este imperios necesar de a da cea mai mare atenție propagandei noastre în această țară“[32]. Avea loc mai ales o uriașă propagandă maghiară „care, având în vedere publicațiile care inundau universitățile, bibliotecile publice, redacțiile ziarelor și cercurile intelectuale, presupunea mari cheltuieli din partea guvernului de la Budapesta“[33].

În această situație Boncescu propunea renunțarea la contractul cu firma Ivy Lee, ce costa statul român 5.000 $ lunar, plăți pentru propagandă economică și utilizarea acestor fonduri pentru o organizare adecvată a serviciului de presă

al legației. Acesta, după modelul celor ale Poloniei și Cehoslovaciei din Washington, care erau foarte bine organizate și păreau a da bune rezultate, trebuia să coordoneze toate acțiunile de propagandă. Conform atribuțiilor sale, Boncescu elabora un buletin cotidian al presei americane, dar se simțea nevoia și a unui buletin al presei române pentru informarea ziariștilor americani[34].

Însărcinatul cu afaceri F.C. Nano aprecia, în luna ianuarie 1929, că obținerea unei publicități mai mari asupra problemelor României în presa americană avea trei aspecte: propaganda politică, difuzarea de informații economice, financiare și comerciale ca și a unor știri diverse. Fiecare dintre aceste aspecte, considera Nano, necesita un studiu apare și soluții specifice. Astfel, el sublinia: „Sub propagandă politică înțeleg strecurarea în presa americană de articole, oglindind punctul de vedere în toate chestiunile politice și economice litigioase în cari dușmanii noștri sau rivalii noștri au interese să creeze o atmosferă defavorabilă nouă, prezentând numai argumente în favoarea tezei lor, sau falsificând chiar istoria și faptele. Firește, trebuie căutat ca minciunile să fie dezmințite și argumentele noastre cunoscute“[35].

Ca metode de acțiune Nano propunea: publicarea de dezmințiri oficiale de către legație; informarea ziariștilor asupra punctului de vedere românesc; redactarea de articole și răspunsuri, semnate de către personalități americane bine cunoscute; dezmințiri sau declarații oficiale trimise direct din România prin intermediul corespondenților străini de presă. Diplomatul român sublinia că în anii războiului mai ales, s-au publicat foarte multe dezmințiri de către diverse state, așa încât publicul american privea cu reticență această metodă. În consecință, „... ca să-l facem s-o mai înghită trebuie procedat cu multă prudență și tact“[36]. Activitatea diplomaților în S.U.A. era mult îngreunată de părerea americanilor că membri corpului diplomatic erau „niște conspiratori ai Europei care încercau a amăgi naivul public american“. De aceea se cereau ameliorate raporturile cu presa americană, ceea ce presupunea întinse relații personale și mijloace financiare. Filiala din New York a Agenției Orient Radio (Rador), singura mare agenție de știri a României „...îndeplinește o misiune foarte folositoare, aceea de a informa Bucureștiul despre cele ce se petrec și se spun despre noi în America. Dar nu poate să transmită invers declarațiunile și dezmințirile pe care capii diverselor ministere la noi ar dori să le vadă publicate în ziarele americane“. Pentru a compara această carență era necesar un acord, ceea ce presupunea existența unor legături între Rador și o mare agenție americană, Associated Press, de preferință. Associated Press avea un corespondent la Viena, pentru toată Europa Orientală, dar el transmitea punctul de vedere al cercurilor austro-ungare, ceea ce nu era folositor țării[37].

Răspândirea de știri sau studii economice, sublinia Nano, ar trebui realizată prin intermediul unui funcționar special, atașat pe lângă Consulatul General al

României din New York. Acest diplomat ar trebui să culeagă și să prelucreze informațiile economice pe care apoi le-ar difuza ziariștilor americani cu care ar urma să ajungă la o înțelegere. Un precedent în acest sens s-a creat prin acordul maiorului Irimescu, din Comisisa de aprovizionare a România, cu editorul „Journal of Commerce". Funcționarul respectiv ar trebui să mai difuzeze hărți, cărți, filme și fotografii, să organizeze conferințe despre economia românească etc. Așadar, sublinia Nano în încheiere acestui important raport, obținerea unui spațiu sporit consacrat României în presa americană presupune de urgență următoarele măsuri: alocarea unei sume Legației din Washington pentru cultivarea relațiilor cu presa americană și numirea unui atașat de presă pentru stimularea legăturilor cu ziariștii americani; negocierea trimiterii unui corespondent de la Associated Press la București sau subvenționarea serioasă a Agenției Rador de către guvernul român; numirea unui funcționar special la New York pentru difuzarea de informații economice[38]. Acest program se va realiza integral, în anii 1928-1929 mai ales, dar rezultatele obținute s-au evidențiat mai lent.

Astfel, consilierul tehnic, cum se numea oficial, al României la New York, sublinia în iunie 1932 că presa americană publica știri despre situația din România. „Impresia produsă de toate aceste descrieri asupra României este foarte profundă. Raportul d-lui Rist (trimis de Societatea Națiunilor) accentuând asupra enormelor deficite și asupra dezastruoasei noastre situațiuni, a fost telegrafiat aici ... Efectul tuturor acestora n-a putut fi atenuat prin nimic din partea noastră ... Trebuie neapărat găsit mijlocul ca această atmosferă să fie cât mai curând risipită ..."[39]. După numai câteva luni, în august 1932, același consilier tehnic sublinia că în ultima vreme presa americană a publicat puține știri despre România, mai ales sub forma unor telegrame de la Budapesta și Viena. Se recurge la această cale deoarece numai câteva ziare americane importante aveau corespondenți la București, iar comunicatele Rador ajungeau greu la presa americană. „Aici știrile se învechesc nu de la o zi la alta ci de la un ceas la altul, ziarele tipărind neîncetat noi ediții la fiecare oră. Așa se face că, chiar atunci când primesc telegrame -ele revenindu-mi totdeauna târziu - după știrile corespondenților sau agenților, este foarte greu să le mai pot insera". Trebuie deci găsită o cale de pătrundere a știrilor în presa americană. În acest sens soluția cea mai bună rămânea activarea filialei Rador de la New York care urma a difuza informațiile trimise de la București. „Numai astfel am putea împiedica să se mai publice știri românești din Budapesta, Viena sau alte surse străine. Pe calea aceasta am mai putea preveni știri și interpretări tendențioase provenite chiar de la corespondenți. Printr-o bună funcționare ziarele ar putea fi silite să se alimenteze de la noi"[40].

O altă soluție, propusă de consilierul tehnic, era redactarea unui buletin săptămânal de informații în engleză, prin care s-ar difuza multe știri despre România și astfel ar putea fi influențată presa americană. Banii necesari buletinului ar putea fi procurați din fondul de 6.600 $ anual acordați revistei „Romania", editată de asociația „Friends of Romania" din New York. Tipărirea buletinului ar costa cel mult 400 $ anual, deci ar mai rămâne fonduri și pentru revista menționată. Dincolo de toate acestea, la București se cerea a fi analizată situația serviciului de informații și propagandă al României în S.U.A. deoarece acesta, în momentul respectiv, practic nu exista, cheltuielile făcute neavând rezultate[41].

Analiza cerută a fost făcută de factorii de decizie de la București. La 1 septembrie 1932 consilierul tehnic din New York era informat că s-a hotărât ca Rador să comunice diplomaților români din S.U.A. toate informațiile transmise atașaților de presă ai țării acreditați în statele europene. Exista deja un acord între Rador și Agenția Havas, dar aceasta din urmă, din diverse cauze, nu transmitea decât rar telegramele românești. Ca urmare, se pune din nou problema unui acord cu Associated Press deoarece: reînființarea filialei Rador la New York depășea posibilitățile financiare ale momentului. Cât despre sugestia elaborării unui buletin de informații, chestiunea urma a mai fi analizată[42]. Examinând aceste instrucțiuni consilierul tehnic, Rosenthal, și-a exprimat satisfacția de a primi direct telegramele Rador deoarece „... până acum eram cu mâinile goale și complet neștiutori de cele ce se petreceau în țară. Orice știre apărea aici ne găsea în neputința de a face cea mai elementară declarațiune. Aceasta ne punea adesea în situațiune ridicolă". Telegramele primite urmau a fi traduse, multiplicate și difuzate în 30-40 exemplare, de unde și necesitatea unor cheltuieli[43].

Modul de acțiune propus pentru răspândirea telegramelor Rador este aprobat de directorul general Filotti, care solicită doar menținerea cheltuielilor la un nivel minim[44]. La sfârșitul lunii octombrie 1932, Rosenthal anunța că telegramele Rador au început a sosi la New York, dar ele erau încărcate cu detalii inutile. Pe de altă parte, ele erau trimise de București direct la Washington, New York sau San Francisco, ceea ce impunea cheltuieli mari. Ca urmare, Rosenthal propunea expedierea telegramelor pe filiera București-Londra (sau Paris) - New York, de aici urmând a fi expediate, cu un preț sensibil redus, la Washington și San Francisco[45].

În ciuda măsurilor luate, informațiile despre România au continuat a sosi în S.U.A. prin intermediul Vienei. În ianuarie 1938, Boncescu sublinia că știrile „...vin aproape exclusiv de la corespondenții ziarelor și agențiilor telegrafice din Viena" și sugera căutarea unor modalități de influențare a opiniei respectivilor

ziariști[46]. O acțiune în acest sens era imperios necesară, deoarece informațiile românești transmise pe acest canal erau de obicei deformate. Un autor din epocă, sublinia în acest sens: „Exagerările pornesc în genere de la un corespondent ungur din Transilvania... Ele trec la Budapesta, unde sunt angajate și la nevoie amplificate, apoi sunt transmise la Viena, centrul de informație despre Orient. Aici ele sunt luate de corespondenții ziarelor apusene, sau de acele agenții de mâna a doua care trăiesc numai din lansarea știrilor false, în dauna unuia sau altuia din guvernele care nu se lasă șantajate. Trimise în Italia, Elveția și Germania, ele merg pe urmă la Paris (în general, via Geneva), la Londra, trec Oceanul“[47].

Atașatul de presă al României la San Francisco, Dem. Dimăncescu, aprecia și el, în ianuarie 1936, că trei sferturi din ce se scria despre România în presa americană avea ca sursă marile capitale europene: Berlin, Viena, Geneva, Paris și Londra, și corespondenții americani de acolo. Ca urmare, se cerea a se acționa chiar acolo, pentru a influența opiniile acestor corespondenți. În acest sens, Dimăncescu declara: „Eu cred că aș putea fi mai util fiind plasat într-un centru european de unde să mențin un contact amical și intens cu corespondenții americani, decât să fiu menținut aici pentru a-i desminți“[48]. În martie 1936, semnalând un nou val de știri false despre România în presa americană, același Dimăncescu aprecia că această situație reflecta lipsa de coeziune a serviciului extern de presă al țării. El sugera ca atașații de presă români din țările europene să mențină un contact intim cu corespondenții americani care trebuia informați direct. Această poziție va permite atestarea abilității atașaților de presă în contracararea propagandei ostile țării[49]. Propunerea era comunicată de Dimăncescu și lui Titulescu, printr-o scrisoare personală[50].

Pe marginea misiunii pe care a avut-o în Statele Unite, D. N. Ciotori, cu scopul „... de a determina o acțiune mai folositoare în favoarea intereselor noastre naționale și pentru lămurirea opiniei publice din Statele Unite“[51], ministrul României la Washington formula unele idei în legătură cu propaganda românească. Aceasta trebuia să acționeze pe trei planuri; 1) acela al minorităților naționale ce proveneau din România, cu scopul de a omogeniza diversele grupuri și a organiza cooperarea lor cu comunitățile americane provenind din celelalte state ale Micii Înțelegeri; 2) acela al opiniei publice americane, pentru informarea ei corectă asupra istoriei și realităților românești și 3) la acela al cercurilor oficiale pentru a le influența atitudinea în această chestiune. Davilla aprecia că numai cercurile intelectuale erau mai exact informate asupra realităților românești, în timp ce marele public era ignorant. „Ne facem foarte mari iluzii, considera diplomatul român, dacă credem că marele public american poate fi educat în această direcție, căci nu există mijloace de influențare generală“[52].

Totuși, aprecia Davilla, trebuia furnizată o informație cât mai bogată asupra României, între altele prin trimiterea unor propagandiști care să cunoască bine realitățile americane. Nu trebuia uitat că revizionismul prezenta doar un interes pur academic pentru Statele Unite. O mare atenție se cerea a fi acordată reportajelor trimise de corespondenții americani din România. Dacă aceștia vor consemna eforturi de întărire a democrației, propaganda revizionistă nu va avea nici un efect. În final, Davilla sublinia că numai ținând seama de realitățile americane propaganda românească putea da roade și aprecia: „Situația este în prezent atât de bună, cât poate fi în această țară"[53].

Și unii cetățeni americani de origine română au sesizat M.A.S. asupra necesității propagandei în S.U.A. și au propus chiar unele soluții. Astfel, în noiembrie 1924, ziaristul Gheorghe V. Lohan anunța că a fondat un birou de presă (Roumanian Press Office) ce avea ca scop culegerea de informații exacte asupra situației din țară și difuzarea în presa americană a unor articole de propagandă, ca și pregătirea terenului pentru apariția unui ziar, în engleză, consacrat exclusiv cauzei românești. Pentru atingerea obiectivelor fixate, Lohan cerea Externelor din București să-i trimită regulat informații de presă, articole de propagandă și să-i acorde o subvenție de circa 450 $ lunar[54]. Solicitat a-și preciza opinia asupra acestei cereri, F.C. Nano a apreciat că „rezultatul ce eventual l-ar putea obține domnul Lohan n-ar fi în proporție cu suma cerută de d-sa drept subvenție"[55].

Un alt român american, J. J. Bănățanu, redactor la principalul ziar de limbă română din Statele Unite („America"), va înainta Externelor, în iulie 1926, un studiu asupra arzătoarei chestiuni a organizării serviciului de propagandă în America. Bănățanu propunea crearea unui Birou de propagandă care trebuia să stabilească cât mai întinse relații cu presa americană și să pregătească editarea unei reviste în limba engleză. Pe marginea documentului era pusă rezoluția: „Planul îmi pare total nerealizabil"[56]. De altfel, în august 1926, Bănățanu a fost concediat din redacție pentru „duplicitate și incompatibilitate cu funcția de redactor la un ziar cu principii naționale"[57]. Ulterior, Bănățanu va ajunge, totuși, redactor-șef al aceluiași ziar, „America".

Asemenea sugestii, cele oficiale mai ales, au dus la crearea treptată a mecanismului propagandei românești în Statele Unite. Centrul de decizie era Direcția presei, de la București, iar unitatea de acțiune, legația de la Washington și mai ales funcționarii specializați, respectiv atașații de presă. Aceștia din urmă, în funcție de condițiile locale, formulau sugestii și aveau inițiative care, aprobate fiind de directorul presei, erau transpuse în practică.

Primul atașat de presă al României în Statele Unite a fost G. Boncescu, instalat la post în aprilie 1927[58] și funcționând până în aprilie 1938. Departe de

a fi un simplu funcționar, Boncescu a fost o prezență vie în propaganda românească, susținând personal o multitudine de acțiuni. Astfel, în mai 1927 a reprezentat legația la serbările organizate de Uniunea societăților românești din Statele Unite și a prezentat o conferință asupra situației din țară. Cu acest prilej, el nota: „Este trist să constat că românii de aici sunt desbinați în două tabere care luptă una împotriva celeilalte"[59]. Un turneu de conferințe susținute de Boncescu în diverse orașe a fost organizat în iulie-august 1928 de către ziaristul Charles J. Reid[60]. La 6 decembrie 1928, diplomatul român a susținut la Georgetown University, din Washington, o conferință asupra resurselor naturale ale României și perspectivele economice ale acesteia. Același subiect l-a dezbătut și în zilele de 16 și 22 decembrie, în fața profesorilor și studenților de la aceeași universitate. Cu acest prilej, Boncescu sublinia necesitatea unui film documentar pentru a însoți expunerea[61]. Iar la începutul lunii februarie 1929, la Chicago, în fața unor oameni de afaceri, atașatul de presă român a vorbit despre situația financiară a țării și necesitățile de capital american[62]. Această conferință a fost prilejuită de participarea sa la adunarea anuală a Uniunii evreilor români din America. La această reuniune el a rostit o alocuțiune în care a prezentat situația politică din România și a relevat statutul evreilor din țară[63]. Presa americană a menționat conferințele rostite de Boncescu în termeni pozitivi[64].

În fapt, pe lângă funcția de atașat de presă, Boncescu îndeplinea și atribuțiile de consilier financiar al Legației, fiind subordonat în această calitate Ministerului Finanțelor. Așa se explică numărul mare de conferințe pe teme economice rostite de diplomatul român. În martie 1929, în acord cu un grup de bancheri care erau interesați în lansarea unui împrumut românesc, Boncescu a organizat un turneu de conferințe de propagandă economică în Philadelphia, Boston, Buffalo, Cleveland, Milwaukee, Mineapolis și Detroit. Consemnând acest program, Cretzianu aprecia că ar trebui câștigată pentru această acțiune, „cu un mic sacrificiu bănesc de 2.000 $", și presa românilor-americani din Cleveland și Detroit. Însărcinatul cu afaceri al României preciza că rolul lui Boncescu în relațiile cu românii americani era de a ține conferințe și de a le procura material de publicitate[65]. Primul-ministru, G. G. Mironescu, răspundea la sugestia făcută: „Nu cred necesar a câștiga prin sacrificii bănești presa română"[66].

Desigur, o atenție specială a fost acordată ziarelor americane. Astfel, grație eforturilor susținute, sprijinite de prof. Andrews, Boncescu a obținut în vara lui 1929 o modificare a atitudinii ziarului „Boston Evening Transcript". Ostil până atunci României, periodicul a primit de la legație un material privind unirea Transilvaniei și l-a publicat în ediția din 25 aprilie 1929. Totodată, a început a colabora cu acest ziar H. Babeș, secretarul legației, ca și W. Littlefield, redactor la „New York Times" și simpatizant al țării noastre[67]. Elaborarea revistei presei

americane era o sarcină importantă a atașaților de presă români. Ca urmare, în momentul în care Boncescu a constatat că în „Revista presei“, editată la București de Serviciul de propagandă, nu apăreau și buletinele presei americane, el a chestionat Bucureștiul[68]. Filotti a răspuns că, în acel moment, august 1930, buletinele presei americane au sosit prea târziu pentru a fi inserate și, pe de altă parte, majoritatea știrilor priveau dinastia, ori acestea nu erau incluse în sinteză[69].

Soția lui Boncescu a fost și ea angrenată în activitatea de propagandă. În martie 1932 a susținut la Clubul național al femeilor, din Washington, o conferință privind situația politică a femeii române. Evenimentul a fost consemnat de ziarele americane[70]. Iar în luna următoare, textul a fost tipărit într-o broșură cu titlul *Equal Rights,* ce a fost difuzată gratuit în toată America[71].

După o bogată și fructuoasă activitate[72], G. Boncescu este rechemat în centrală, în aprilie 1938[73]. Numit ca atașat de presă la Paris, el va fi trimis din nou la Washington, în septembrie 1938, în postul de consilier financiar[74]. Totuși, conform unei decizii a ministrului României la Washington, Irimescu, din ianuarie 1939, Boncescu a căpătat și o serie de sarcini legate de elaborarea buletinelor presei americane[75].

New York-ul a fost un important centru financiar și al presei americane, de unde și necesitatea numirii în acest oraș a unui atașat de presă român. Cum aici era localizată și majoritatea presei evreiești-americane, atât de activă în atacarea realităților românești, factorii de decizie de la București au dispus numirea unui funcționar al Direcției Presei care să urmărească activitatea periodicelor și să mențină contacte cu asociațiile evreiești. Persoana aleasă a fost I. Rosenthal, ziarist cu un mare orizont cultural și care, în scurt timp de la numire, ce a avut loc în ianuarie 1929, a reușit a obține unele succese de seamă. Funcționând la New York până în ianuarie 1938, Rosenthal a desfășurat o bogată activitate, reflectată și în numeroasele sale rapoarte[76]. Așa cum reamintea în iunie 1929, atribuțiile de serviciu lui Rosenthal, care avea titulatura oficială de consilier tehnic, erau următoarele: elaborarea buletinelor presei americane (rezumate traduse); dezvoltarea relațiilor cu editorii și ziariștii importanți; elaborarea buletinelor recapitulative, bilunare; alcătuirea unor rapoarte speciale, pe probleme; publicarea de articole în presa americană; informarea ziariștilor și a altor cercuri interesate asupra realităților românești și difuzarea materialului de propagandă[77].

Consilierul tehnic de la New York a evidențiat mereu necesitățile biroului său și a insistat pentru satisfacerea lor. În decembrie 1930, Rosenthal a cerut o colecție de fotografii, pentru a le difuza ziarelor, câteva tablouri fotografice reprezentative pentru împodobirea biroului, un set de diapozitive și lucrări tipărite ce puteau fi folosite pentru propagandă[78]. Chiar în luna decembrie 1930, două lăzi cu materialele cerute au fost trimise la New York de Direcția presei[79]. În

activitatea sa, Rosenthal a fost confruntat cu solicitări dintre cele mai diverse. În martie 1931, de exemplu, rectorul Universității de stat din Ohio îl întreeba: cum se scrie corect numele României în engleză - Romania sau Roumania?[80] Direcția presei a chestionat filologii și a precizat că, în principiu, numele țărilor și a locurilor trebuia să aibă pronunția din limba originală. Totuși, fenomenele morfologice se sustrăgeau regulilor și imperativelor, așa încât o regulă nu ar putea fi stabilită, deși Romania ar fi mai aproape de forma românească[81].

Pe lângă răspunsul la numeroase solicitări de informații sau materiale, Rosenthal a continuat activitatea ziaristică. În iunie 1934, el a scris un articol privind revizionismul maghiar care a fost publicat și în „Le Messager d'Athenes" din 5 iulie a aceluiași an[82]. Una din principalele realizări ale propagandei românești, care este legată de numele lui Rosenthal, este reactivarea Biroului Agenției Române de presă „Radio Orient" (Rador) din New York.

Propunerea, formulată încă din 1929, a început a fi transpusă în practică în primăvara anului 1933, când directorul presei solicita acordarea unui avans de 800 $ pentru deschiderea biroului. Pe viitor, pentru funcționarea acestuia, urma a se acorda un buget de 300 $ lunar[83]. Savel Rădulescu, secretarul general al M.A.S., a susținut necesitatea înființării Biroului Rador la New York care, sub conducerea lui Rosenthal, urma a răspândi direct sau prin intermediul unor agenții locale, conform angajamentelor ce urmau a se încheia, știrile telegrafice primite direct de la centrala Rador sau de la Direcția presei. Respectivele telegrame urmau a ține seama de nevoia unei informări rapide, cât și aceea a completării sau rectificării știrilor transmise de presa americană. Biroul urma a funcționa imediat ce Agenția Rador obținea de la Havas și Reuter, cu care era în cartel, autorizația de a deschide o filială la New York. Bugetul era stabilit la 300 $ lunar[84]. Conform aprobării, la 19 aprilie 1933, directorul presei aloca suma respectivă pentru luna în curs și stabilea ca pe viitor aceasta să se acorde, până la alte dispoziții, automat[85].

Era solicitată, în această chestiune, și opinia lui Davilla care, dacă era de acord, urma a stimula acțiunile organizatorice: găsirea unui birou adecvat și căutarea modalităților de reducere a cheltuielilor aferente[86]. Pentru elucidarea tuturor aspectelor proiectului, în mai 1933, Rosenthal a revenit la București și a avut discuții cu Savel Rădulescu și Filotti. Clarificarea punctelor de vedere i-a permis diplomatului român ca, după reîntoarcerea la New York, să demareze acțiunile pregătitoare: găsirea sediului și stabilirea legăturilor cu cercurile interesate[87]. Totodată, Rosenthal a discutat problema cu Davilla și cu ceilalți membri ai legației. Concluzia tuturor a fost că, prin crearea Biroului nu era de așteptat schimbarea „moravurilor și a liniei de conduită a Sindicatului Hearst", singurul constant ostil României. Era însă cert că un serviciu bun și rapid va

putea informa direct opinia publică americană, ceea ce era foarte important. În aceste condiții de maximă importanță era valoarea știrilor trimise care, pe de altă parte, implicau cheltuieli mari datorită distanței considerabile dintre București și New York[88].

În lunile septembrie-octombrie 1933, s-a acționat pentru a se obține menționata autorizație din partea Agenției Havas. Aceasta era acordată în luna noiembrie 1933[89], așa încât Filotti cerea lui Rosenthal să înceapă imediat operațiunile de deschidere a biroului: obținerea autorizației legale, găsirea sediului și a personalului auxiliar. Pentru cheltuielile necesare urmau a se folosi cei 2.600 $ care-i fuseseră deja vărsați în cont pentru acest scop[90]. Primind instrucțiunile, Rosenthal a acționat în consecință, solicitând însă și o scrisoare de împuternicire din partea Rador pentru a o reprezenta în S.U.A.[91]. Iar la jumătatea lunii decembrie 1933, Rosenthal raporta că toate pregătirile organizatorice erau gata, mai puțin angajamentul cu Associated Press, cerut de Agenția Havas, la acordarea autorizației menționate[92]. Și această chestiune era rezolvată la începutul lunii ianuarie 1934, când Rosenthal semnează o convenție cu Associated Press și obține chiar o cameră în palatul agenției[93].

Activitatea Biroului Rador la New York a demarat imediat, deci aproape de jumătatea lunii ianuarie 1934. Rosenthal a început a primi telegrame de presă de la București și a solicitat și trimiterea unor fotografii de actualitate[94]. S-a constatat curând că unele informații soseau prea târziu, deci nu mai erau utile, iar altele nu interesau Associated Press cu care se lucra direct. Ca urmare, sublinia Rosenthal, nu abundența de știri era importantă, de vreme ce nu se putea face o rubrică românească permanentă în presa americană, ci interesul lor, trimiterea lor rapidă și eventual cu detalii necunoscute de alți ziariști[95]. Multe din telegramele trimise îndeplineau condițiile menționate, așa încât apăreau în diverse periodice americane[96]. În consecință, pe la jumătatea lunii martie 1934, Rosenthal considera că sistemul funcționează, în general, satisfăcător, și că defecțiunile, inevitabile, erau remediabile[97].

În vara anului 1934, șeful Biroului a încercat a plasa telegramele Rador direct unor periodice americane. Tentativa nu a reușit, deoarece majoritatea ziarelor americane nu erau interesate în politica europeană, iar cele care totuși publicau asemenea știri erau abonate la marile agenții de presă[98]. După zece luni de funcționare, Biroul Rador din New York avea cheltuieli ce se ridicau la suma de 3.250 $. Din noiembrie 1934, bugetul lunar a fost redus la 150 $[99].

Din ianuarie 1931 și până în noiembrie 1936, România a avut un atașat de presă, care gira și funcția de consul, la San Francisco, în persoana lui D. D. Dimăncescu care, în 1938-1939, va fi numit directorul general al Direcției presei și propagandei. Primind oferta pentru un post, la Londra sau în Vestul

american, Dimăncescu a ales San Francisco, deoarece considera că-i înțelege pe oamenii Americii și aprecia că poate fi realmente util. „Știu ce am de făcut și ce se cere de la mine“, preciza el într-o scrisoare adresată lui Filotti[100]. Așa au stat lucrurile și oricum Dimăncescu reafirma în ianuarie 1936: „Misiunea mea aici, în acest post de observațiune de pe coasta Pacificului, este de a menține un contact activ și cât mai larg cu toți acei fruntași ai vieții americane, a căror prietenie ar putea fi cândva utilă țărei noastre. În același timp, nu am economisit nici o sforțare pentru a face România cunoscută într-o lumină justă, corectând și punând la punct orice informațiune greșită despre noi“[101]. Într-adevăr, prin conferințe și articole de presă, mai ales, Dimăncescu a făcut cunoscute realitățile românești cetățenilor Californiei. El a manifestat și preocupări științifice, în sfera hărților vechi, căutând și adunând într-un volum asemenea piese privind țările române, și aflate în biblioteci americane. Meritele sale științifice au fost recunoscute prin conferirea titlului de doctor honoris causa de către Universitatea din California[102].

La 20 ianuarie 1936, de exemplu, a susținut la Camera de Comerț din San Francisco o conferință privind situația europeană la începutul anului 1936. În acest context a reliefat politica pacifistă a României și atitudinea acesteia față de războiul italo-etiopian[103]. Rezumatul conferinței a fost publicat și în ziarul local „Daily Commercial News“ din 22 ianuarie[104]. La 14 iulie 1936, participând la un banchet dat în cinstea profesoarei Christian Galitzi, la Scripps College, din Claremont, Dimăncescu a vorbit despre România și a proiectat un film documentar[105]. În momentul în care într-un album filatelic din Boston s-a făcut o referire la România ca fiind o țară coruptă, Dimăncescu a înaintat un protest și a obținut retragerea respectivei ediții și editarea alteia, cu un text modificat[106]. Sunt doar câteva exemplificări, ce vor fi completate ca și în cazul celorlalți atașați de presă la capitolele următoare, în ce privește activitatea funcționarilor propagandei române.

Între anii 1931-1939, în Serviciul de presă al legației române din Washington a funcționat și E. H. Dimitriu care, de obicei, a avut atribuții secundare, legate mai ales de elaborarea buletinului presei americane[107]. Dincolo de această activitate, Dimitriu a susținut direct o serie de acțiuni, ca de exemplu: o conferință despre România, la un post de radio din Chicago, urmată de un program de cântece populare, la 2 decembrie 1932[108]; o conferință despre cântecele populare românești, chiar a doua zi, tot la Chicago, la Byzantine Air Carnaval[109] etc. Și soția lui Dimitriu a fost antrenată în propaganda românească, vorbind la cluburi feminine despre situația femeilor în România[110].

Funcționând în anii '20 ca secretar al Asociației „Friends of Roumania“. din New York, apoi ca și consul general în același mare centru, Horia Babeș va

fi o altă prezență vie a propagandei românești în Statele Unite. În martie 1938, el a fost numit secretar de presă, clasa a 2-a, la New York, luând locul lui Rosenthal[111]. Se afirmase și el încă înainte de integrarea directă în personalul Serviciului de propagandă, prin multiple acțiuni. Astfel, la 23 februarie 1938 a susținut la Forum of the House of Representatives o conferință asupra situației politice din România[112]. Buletinele sale de presă, acoperind etapa martie 1938 - decembrie 1940, se evidențiază prin temeinicia lor[113].

Conform cererilor repetate ale Direcției Presei, și ceilalți membri ai misiunilor diplomatice în S.U.A., ai legației și consulatelor s-au integrat parțial în activitatea de propagandă. Mulți ani ministrul României la Washington, C. Davilla, a acționat mai ales prin conferințe și articole în presă. La 10 mai 1931, de exemplu, a rostit un discurs la postul de radio C.B.C.[114], la 7 martie 1934, în cadrul unui turneu în California, a susținut o conferință la Universitatea Berkeley, iar la 13 martie, la Southern California University. În luna anterioară chiar, la 4 februarie, prezintă o conferință la radio, iar la 18 februarie, un discurs la Georgetown University[115].

A. Popovici, mulți ani secretarul Legației române, a obținut în iunie 1928 titlul de doctor în filozofie al Universității Georgetown, cu o teză privind Basarabia[116], și care va fi tipărită cu sprijinul financiar al Direcției Presei[117]. În aceeași lună, în revista „Delta Chi Quarterly", apărea un interesant articol al lui Popovici, privind minoritățile naționale din România[118]. Un alt proiect în care, așa cum vom releva, va fi angrenat Popovici, va fi acela al fondării unui Birou antirevizionist al Micii Înțelegeri în Statele Unite.

Menținerea serviciului de presă în S.U.A. a implicat cheltuieli însemnate pentru statul român. Iată câteva sume sugestive: salariul lui E. H. Dumitriu, în 1930, a fost de 200 $ lunar (circa 20.000 lei); cheltuielile secretarului de presă din New York, Rosenthal, pentru abonamente la ziare sau articole din periodice, de 233 $ în prima jumătate a lui 1929; cheltuielile de cancelarie ale lui Boncescu, în primul trimestru 1930, au fost de 600 £[119]. Sau cheltuielile pentru telegraf și poștă, indispensabile funcției, au fost de 106 $ pentru Dimitriu, în octombrie 1932, de 120 $ pentru Rosenthal și de 194 £ pentru Boncescu în aceeași lună[120]. Direcția presei, trimițând telegramele de informare, cheltuia direct în același sens: pentru cele trimise la Washington, numai în luna septembrie 1932 s-a plătit suma de 161.552 lei[121]. Un capitol aparte, dar nu lipsit de importanță, din bugetul propagandei, era acela al abonamentelor făcute pentru atașații de presă din Statele Unite (desigur, și pentru cei din alte state), dar și pentru instituții publice sau particulari americani, la unele periodice românești.

Așa, de exemplu, în 1932 , Direcția Presei avea încheiate abonamente la ziare și reviste românești pentru 31 destinatari, între care: G. Boncescu, la 25

periodice; Rosenthal, la 10; Dimăncescu, la 8; Free Library, din Philadelphia, la 1 („Viața Românească"); American-Roumanian Association, din Cleveland, la 1 („Gândirea"), „Society of Friends of Romania", din New York, la 1 („Boabe de Grâu") etc.[122]. Situația se va menține, cu puține modificări, și în anii următori[123].

Un rol important în propaganda românească l-au jucat diversele asociații bilaterale, cele româno-americane, în cazul de față. Concret, este vorba de Societatea „Friends of Romania", din New York, „Sons of Romania", din același oraș, parțial Uniunea asociațiilor românești din S.U.A., ca și Societatea Amicii S.U.A. din București.

În septembrie 1920, cu scopul declarat de a conlucra la dezvoltarea relațiilor româno-americane, s-a constituit la New York Societatea „Friends of Romania" din inițiativa și sub conducerea unui financiar american, W. Nelson Cromwell[124]. Cu o activitate limitată în primii ani, asociația intra în atenția legației române în februarie 1925[125]. Acum este reorganizată și, la solicitarea Direcției Presei din M.A.S., se trimit primele periodice și cărți din România pentru bibliotecă[126]. Fără îndoială că acordarea unei subvenții a fost o reală modalitate de sprijin care, între altele, a permis editarea unui Buletin al asociației. Primul număr al acestuia, din septembrie 1926, cuprindea tabloul de ansamblu al situației din România: populația, guvernul, relații internaționale, educație, finanțe, publice, comerț, căi de comunicație, producție industrială etc.[127]. Statisticile și fotografiile anexate au fost furnizate de legația română. Al doilea număr al Buletinmului, din septembrie 1927, cuprindea și o dare de seamă asupra activității Asociației, întocmită de secretarul Horia Babeș[128].

Directorul presei a cerut lui Boncescu a analiza amănunțit activitatea Asociației, realizări și planuri de viitor, deoarece la București se studia posibilitatea acordării unui sprijin mai eficace prin trimiterea de periodice, publicații, materiale informative etc., și stabilirea unor contacte permanente cu Asociația „Amicii Statelor Unite" din București[129]. Conform instrucțiunilor primite, Boncescu a luat legătura cu Horia Babeș și a cules informații asupra activității depuse de asociație în 1927. Subvențiile acordate de guvernul român, ca și contribuția personală a președintelui ei, N. Cromwell (5.000 $), au permis crearea unui fond suficient pentru o serie de inițiative. Era necesar un sprijin mai serios al legației la nivelul furnizării de informații despre România, în special sub forma trimiterii unor publicații oficiale. Activitatea societății s-a limitat la scoaterea noii ediții a Buletinului, ameliorată față de cea din 1926, ca și a unui număr special consacrat vizitei reginei Maria în Statele Unite (în 1926), a cărui tipărire a costat aproape 10.000 $[130].

Pe de altă parte, Societatea a furnizat informații firmelor comerciale care se interesau de România, ca și turiștilor americani care doreau a vizita țara. De asemenea, s-a organizat programul pentru două grupuri de români care au trecut prin New York. Delegația parlamentară română, aflată în drum spre Washington, ca și o delegație a Societății femeilor române, au beneficiat de un program special, încununat cu recepții date de Cromwell. Prin grija Societății au fost inserate în „New York Times“ câteva note privind situația din România. Pe marginea acestor date, Boncescu aprecia că activitatea Societății nu trebuia limitată la aceea a unei agenții de turism. Exercitarea unui rol eficace depindea de sprijinul oficialităților românești, prin furnizarea de informații de tot felul. Pe de altă parte, pentru a reține atenția publicului american, trebuia angajate serviciile unui ziarist american valoros, care să activeze la București. „Sunteți desigur convins, sublinia Boncescu, că psihologia poporului român este cu totul diferită de cea a americanilor și că valoarea informativă a articolelor este diferită în cele două țări. Ar fi, prin urmare, de prisos să ne așteptăm ca materialul prezentat, așa cum se obișnuiește în România, să producă efectul dorit asupra publicului american“[131].

Intensificarea activității Societății se putea obține, în opinia atașatului de presă, și prin mărirea tirajului publicației acesteia și difuzarea ei cât mai largă la instituții și persoane interesate. Pentru acoperirea cheltuielilor de editare, se putea recurge la soluția inserării de reclame de la bănci și întreprinderi comerciale din România. Bugetul Societății, în 1927, a fost de 9.863 $, din care s-a cheltuit 9.359 $, așa încât se putea menține o situație financiară sănătoasă. Boncescu propunea că să se creeze un sediu comun, la New York, pentru Societatea „Friends of Romanian“, Asociația „Sons of Romania“ și Banca de comerț româno-americană. De asemenea, se cereau eforturi pentru antrenarea Uniunii evreilor români în acțiunea de propagandă. Boncescu aprecia că activitatea din trecut a Societății „Friends of Romania“ era insuficientă, nejustificând subvențiile acordate, iar Buletinul avea o valoare de propagandă îndoielnică. Ca urmare, putea fi înlocuit cu o publicație lunară sau chiar săptămânală, care să furnizeze informații economice, financiare și politice. Biblioteca Societății ar trebui activizată și se cerea a fi studiat proiectul editării unei broșuri bibliografice[132].

Directorul presei s-a declarat de acord cu observațiile făcute de atașatul de presă din Washington, dar a precizat că guvernul român nu are dreptul de a se amesteca în activitatea Societății, căreia îi acorda subvenții și sfaturi. Cărți și publicații periodice se puteau trimite și prin intermediul Societății „Amicii Statelor Unite“ din București[133]. Iar pentru mărirea bugetului Societății, Direcția presei a inițiat la sfârșitul anului 1928 și începutul lui 1929 o întinsă acțiune de angajare a unor reclame pentru Buletin. Un număr de 28 instituții economice

românești au fost invitate a subscrie și o parte au răspuns favorabil. Între acestea se număra: Banca Franco-Română, Banca Românească, Creditul Minier, Banca Marmorosch - Blank etc. Banca Românească, de exemplu, a plătit 120 $ pentru inserarea unor reclame în trei numere consecutive ale Buletinului[134]. Impulsurile oficiale și-au spus cuvântul în intensificarea activității Societății. În ianuarie 1929 a apărut primul număr al revistei acesteia, „Romania", care, teoretic cel puțin, urma a apărea trimestrial. Boncescu a solicitat Direcției Presei materiale pentru următorul număr[135]. Personalități de talia lui Iorga, Maniu, Titulescu, Manoilescu, au fost solicitate a scrie materiale pentru publicația Societății[136]. Numărul din martie a apărut în final cu întârziere, în luna mai, fără a se fi primit materiale de la București[137]. Atașatul de presă releva, într-un raport din iunie 1929, dificultățile cu care au fost editate primele două numere și solicita din nou materiale[138]. Abia în decembrie 1929, Direcția Presei trimitea revistei șase articole pentru tipărire[139].

Secretarul Societății și editorul revistei solicita, și el direct, sprijinul Direcției presei. Horia Babeș cerea, în special, materiale privind noua lege a minelor, statutul minorităților, fotografii, ca și abonarea la „Buletinul Oficial"[140]. Revista „Romania" a publicat, în primele numere, articole și informații diverse despre țara noastră. Astfel, în prima apariție, mai multe pagini au fost consacrate chestiunii optanților, au fost inserate statistici și au fost menționate publicații recente despre țară[141]. În ediția din aprilie 1929, prof. A. J. Andrews împărtășea impresiile asupra vizitei sale în România, iar A. Popovici publica un articol asupra relațiilor româno-americane[142]. Iar în numărul din iulie 1929, Ch. Galitzi tipărea un studiu asupra românilor din Statele Unite[143]. Profesorul J. S. Roucek publica în numărul din octombrie un articol asupra chestiunii minorităților la Societatea Națiunilor[144]. Din sumarul numerelor 1-2/1931 se pot menționa articolele: *Programul politic al profesorului Iorga*, de Gh. Galitzi, *Bucureștiul modern*, de W. Burnett și *Casa oficială a României în America*, de P. W. Wilson[145]. Mai cuprinzător a fost conținutul nr. 3-4/1932: *Sporturile de iarnă în România*, de W. Burnett; *Revizuire, securitate și minorități*, de P. W. Wilson; *Jurnalul lui Titu Maiorescu*, de Ch. Upton Clark; *Văzând România din barcă*, de Frank Stevens; *Prințul von Bülow și România*, de W. Littefield. Rubricile permanente privind cărțile, evenimente curente și statistici completau numărul[146].

Încă din 1931, revista nu a mai putut apărea trimestrial, mai ales din lipsă de material. Iar la sfârșitul anului 1932 se ajunge la o veritabilă criză. Davilla aprecia că în locul revistei trimestriale, subvenționată de guvernul român cu 300 $ lunar, să se editeze un buletin săptămânal cu știri despre România. Președintele Societății „Friends of Romania" aprecia însă că „... problema fundamentală care se pune în chestiunea propagandei românești aci pare a fi nu

o mare dezvoltare a știrilor din România, astfel cum a susținut dl. Davilla, ci familiaritatea publicului american cu condițiile și problemele specifice României, cu istoria, politica, industria și comerțul ei, cu contribuțiile poporului român la civilizația modernă; într-un cuvânt, cu formarea unui cadru și a unei perspective care să permită cititorului jurnalelor americane să interpreteze în mod just informațiile ce i se oferă, să diferențieze minciuna de adevăr și să pătrundă, pe baza fondului de cunoștințe, asupra ansamblului problemelor românești, motivele atât de subtil ascunse ale propagandei inamicilor țării". Cum tocmai acesta era scopul urmărit de revista „Romania", Societatea aprecia că el nu putea fi atins pe calea editării unui buletin de informații săptămânal[147].

Directorul presei aprecia că atât revista, cât și buletinul în cauză erau utile, deoarece urmăreau scopuri complementare: revista răspândea cunoștințe despre România într-o formă mai amplă, documentată, iar buletinul servea informării rapide asupra actualității românești. Chestiunea era doar de natură financiară. Direcția presei neavând resurse pentru a subvenționa ambele proiecte. Revista a adus servicii cauzei românești, dar nu este suficient de răspândită. Ca urmare, ar trebui ca să fie editată doar din bugetul Societății, iar buletinul să fie tipărit ca o anexă a ei[148].

Davilla considera necesar a face unele precizări pe marginea problemelor financiare generate de editarea revistei „Romania". El aprecia că trebuia o acțiune sistematică de informare a opiniei publice americane asupra pericolului revizionismului, care lua amploare în Europa. Cum Societatea „Friends of Romania" putea juca un rol important în propaganda antirevizionistă, Davilla sugera: 1) revista „Romania" să apară într-o formă simplă, restrânsă ca paginație, mai ales din cauza greutăților generate de criză; 2) să se elaboreze un buletin de știri, săptămânal, ca un mijloc de combatere rapidă a știrilor false despre România. Guvernul român ar acorda subvenția de 300 $ lunar în continuare, restul de 6.820 $ necesari editării fiind furnizați de Societate. Dar, cu întreaga sumă se puteau scoate atât revista, cât și buletinul proiectat[149].

Situația s-a limpezit în aprilie 1933, când Cromwell a anunțat că din cauza conjuncturii dificile, apariția revistei „Romania" trebuia suspendată temporar. Ca urmare, Davilla sugera ca subvenția destinată acestei reviste să fie utilizată pentru editarea mult-discutatului buletin de informații[150]. Direcția presei a acordat însă, în continuare, subvenția, iar revista și-a reluat apariția în 1934. Făcând un bilanț al activității Societății, H. Babeș estima, în iulie 1935, că Nelson Cromwell a cheltuit până atunci (din 1920) circa 30.000 $ pentru editarea publicației și subvenționarea diverselor activități: donații pentru societăți de binefacere românești, recepții, între care una dată pentru 1.000 persoane în cinstea reginei Maria, subvenționarea unui turneu de conferințe al prof. Leon Feraru (circa

3.000 $), a unor tipărituri (lucrări semnate de A. Popovici și Ch. Galitzi) etc. Aceste eforturi, aprecia Babeș, nu erau bine cunoscute în România și aceasta mai ales datorită poziției ostile a lui Davilla[151]. Acesta din urmă a susținut, însă, că Babeș a denaturat adevărul în legătură cu poziția legației față de Societate și revista acesteia. Pentru un număr festiv, ce urma a apare în aprilie 1932, s-au cheltuit circa 2,5 milioane lei, dar rezultatul a fost nul. La această finalitate s-a ajuns mai ales datorită ocolirii legației în acordarea subvenției care se trimitea direct Societății. „Dacă însă dorim să facem ceva, sublinia Davilla, trebuie înainte de toate ca activitatea de propagandă locală să fie pusă sub supravegherea legațiilor. Astfel, lipsa totală de informații a centrului asupra realităților permite un întreg joc de-a baba oarba, care numai în interesul propagandei nu poate fi". Era, deci, necesar ca toate chestiunile propagandei în S.U.A. să treacă pe la legația română din Washington care, ca o chestiune urgentă, putea începe editarea buletinului de știri, dacă sistemul de transmitere a informațiilor era pus la punct[152].

În fine, din iunie 1936 a început a fi editat, ca un supliment al revistei „Romania", un buletin de știri în baza informațiilor furnizate de legație[153]. Ca o recunoaștere a meritelor sale, Cromwell a fost decorat cu ordine românești, iar în octombrie 1936, o bibliotecă publică din București a primit numele său[154].

Un grup de români americani stabiliți la New York, în frunte cu Basil Alexander, au fondat în 1924 Clubul cetățenilor români din New York care, în 1926, se transformă în asociația „Sons of Romania". Statutele acesteia fixate ca scop acțiunea sistematică de promovare a valorilor civilizației românești în Statele Unite. „Tot ceea ce dorim, se sublinia în statute, este ca poporul român, de dincolo de Carpați sau de Câmpiile Dunării, să ocupe în mintea poporului american locul pe care este îndreptățit a-l avea pentru hămicia lui, pentru voioșia lui, pentru curățenia vieții, cinstea și dârzenia lui"[155]. Președintele asociației, Basil Alexander, a ținut conferințe și a publicat un articol despre România în „New York Times" (3 aprilie 1927). Intenționând a edita un buletin economic românesc, Alexander solicita lui N. Șerban, profesor la Universitatea din Iași, care în 1926 făcuse un turneu în Statele Unite, material informativ[156].

În chip firesc, profesorul Șerban transmite solicitarea Direcției Presei[157] și astfel începe o lungă colaborare, fructuoasă, între asociație și oficialitățile române. În prealabil, Boncescu a fost solicitat a culege informații asupra asociației și a membrilor săi. Concluzia anchetei a fost că intențiile asociației, cunoscute de altfel și de legație, erau dintre cele mai bune. „Totuși, aprecia Boncescu, Societatea „Sons of Romania" este doar o organizație a românilor din New York deveniți americani naturalizați. În forma ei de astăzi, limitată la orașul New York, nu are prea mare însemnătate, dar ar putea servi ca un bun început pentru gruparea tuturor americanilor de origine română în cadrele ei"[158].

În baza acestor aprecieri, asociația a început a primi diverse materiale, cărți și fotografii mai ales. Cu aceste fotografii, Basil Alexander a organizat un stand românesc la expoziția de la Fundația Russell Sage, ce a avut loc la începutul lunii iunie 1931[159]. Iar la a patra aniversare a fondării asociației, ministrul României, Davilla, și consilierul tehnic, Rosenthal, au participat cu titlu oficial[160]. Din iunie 1932, asociația începe a edita, cu resurse proprii, un modest „Roumanian Bulletin" ce însuma câteva file, tipărite, cu mici informații și date statistice. Numărul din ianuarie 1934 conținea un articol consacrat memoriei lui I. G. Duca și un studiu asupra revizionismului maghiar[161]. În memoria lui I. G. Duca, asociația a organizat o adunare la 18 martie 1934 la care a fost evocată personalitatea celui asasinat și apoi a fost audiat un program de muzică românească[162]. Basil Alexander l-a elogiat pe cel dispărut și într-o alocuțiune radiodifuzată ce a avut loc la 14 ianuarie 1934[163]. Ziua națională a României era marcată de obicei de asociație prin adunări festive urmate de programe muzicale[164].

Din diverse cauze, marea majoritate a românilor-americani nu a putut fi antrenată în opera de propagandă. Era vorba, în fapt, de circa 140.000 persoane în S.U.A. și 30.000 în Canada, la care se adăugau evreii[165]. Românii aveau, în 1920, 27 de parohii și circa 200 de societăți de ajutor reciproc, majoritatea grupate în Uniunea societăților românești. Lipsa de unitate și tendințele contrare ale unor asociații au împiedicat mereu formarea unui front comun, cu caracter antirevizionist în special, al românilor-americani. La această concluzie, oficialitățile române au ajuns foarte curând, ca urmare a analizei temeinice a situației locale[166]. Totuși, legația a menținut contactele cu diversele organizații[167], iar Direcția presei, așa cum vom releva, a colaborat mai ales cu ziarul „America".

În București a fost constituită, în 1925, Societatea „Amicii Statelor Unite" din inițiativa unor persoane interesate, în frunte cu M. Oromolu. În urma ședinței din 26 mai 1925, au fost adoptate statutele și ales comitetul de conducere, în frunte cu M. Oromolu. Scopul declarat al asociației era cultivarea și strângerea relațiilor de prietenie cu Statele Unite prin modalități ca: studierea limbii engleze, analiza realităților americane, primirea vizitatorilor din Statele Unite, organizarea de excursii în S.U.A. și a schimbului de publicații ș.a.[168]. Sub egida asociației, în noiembrie 1932 s-a fondat și Institutul American din România, care și-a fixat ca scop inițierea de studii privind S.U.A. și relațiile acesteia cu România[169]. Încă de la fondare, ambele instituții au beneficiat de subvenții, de 100.000 lei anual, din partea Direcției presei. În iunie 1938, ca urmare a unor dificultăți financiare, este suspendată plata subvenției[170]. Din martie 1928, directorul presei a fost cooptat în comitetul de conducere al asociației, ceea ce a permis o îndrumare directă a activității acesteia[171].

În general, Societatea „Amicii Statelor Unite" din București a fost un auxiliar al Serviciului de Propagandă, un intermediar al soluționării multor probleme. Grupuri de vizitatori americani, ca cei 14 profesori sosiți în țară în iulie 1927 sub egida Fundației Carnegie[172], au fost îndrumate de către asociație. În august 1927, un grup de 30 membri ai organizației au vizitat, la rândul lor, S.U.A.[173]. Din luna decembrie 1929 a fost inaugurat un ciclu de conferințe despre America, susținute de români, ca A. Căleanu[174] sau de americani, ca J. C. Brown, în februarie 1930, în chestiuni financiare bilaterale[175]. Pentru ilustrarea unor asemenea conferințe, în ianuarie 1930 au fost aduse din S.U.A. o serie de filme documentare[176].

Cereri de materiale informative adresate Societății erau trimise la Direcția Presei, care le soluționa, de regulă, favorabil. Câteva exemple în acest sens: un set de cărți și fotografii pentru National Research Council, în februarie 1931[177]; cărți pentru bibliotecile Universității Yale și cea din Minnesota, în aprilie 1931[178]; o lădiță cu diapozitive pentru un profesor din New Jersey, în decembrie 1930[179]; unsprezece volume de istorie și literatură pentru American Library din Paris, în mai 1931[180]; un număr de treisprezece afișe, cu imagini din viața cotidiană, pentru Colegiul Simpson, din Mansfield, Ohio, în aprilie 1932[181] etc.

Într-un memoriu adresat în iunie 1931 șefului guvernului român, se preciza că Societatea „urmărește să promoveze relațiile culturale între poporul român și poporul american, pe bază de informații obiective, având conștiința că numai o cunoaștere temeinică a condițiilor reale poate da naștere unei colaborări sincere și eficace pentru binele ambelor popoare"[182]. Pentru atingerea acestui scop, asociația aduna material informativ privind situația din Statele Unite, cărți, ziare și statistici, pregătea conferințe, organiza cursuri de limbă engleză, edita ghiduri despre România, pregătea excursii etc.[183]. Se estima că în opt ani cursurile de engleză organizate la sediul asociației au fost frecventate de peste 1.000 persoane[184]. O activitate similară, în sfera culturală, era desfășurată și de Institutul American din România[185].

Sub egida acestuia, din ianuarie 1934 s-a publicat cu sprijinul nemijlocit al Direcției presei[186], Buletinul Institutului American din România, din care au apărut, până în 1937 patru volume, respectiv patru numere. Pentru a ilustra profilul publicației să menționăm câteva articole: *Relațiile culturale cu Statele Unite,* de N. Petrescu[187]; *Românii din America*, de A. Popovici[188]; *Caracteristicile și năzuințele societății americane*, de Petre Comarnescu[189]; în timp ce volumul II-III a fost consacrat integral aniversării vizitei reginei Maria în Statele Unite[190].

În repetate rânduri, am relevat importanța deosebită pe care presa a jucat-o în propaganda românească în Statele Unite. Ca urmare, am considerat

necesară și o analiză specială a acestui capitol. Încă de la începutul activității sale la Washington, Boncescu a sesizat importanța specială pe care o avea colaborarea cu ziariștii americani din diverse centre. Această colaborare era necesară, deoarece metoda trimiterii de articole de către legație nu dădea roade, editorii acceptând cel mult a publica scrisori de răspuns la unele articole critice. Se putea recurge la formula angajării unor ziariști care, de obicei, erau plătiți cu 75 $ pentru un articol de douăsprezece rânduri. Unii prieteni ai României, ca profesorii Healy sau Labot, semnau articole pregătite de legație, dar metoda nu putea fi folosită prea mult[191].

Boncescu sublinia că presa americană „trăia" mai ales din fapte de senzație și că articolele destinate americanilor aveau un caracter specific, determinat de buna cunoaștere a psihologiei cititorului. Ca urmare, succesul propagandei românești depindea de adoptarea metodelor americane în elaborarea articolelor de presă care erau foarte necesare, de vreme ce nu se prea tipăreau lucrări despre România în engleză. Cele apărute la București erau oricum deficitare ca formă și limbă. Singura soluție a difuzării unor materiale de calitate rămânea angajarea unor ziariști americani, remunerați adecvat pentru publicarea unor articole speciale în marile cotidiene[192]. Directorul presei a considerat că observațiile sunt pertinente și a decis inițierea unor acțiuni care să ducă la găsirea unor ziariști americani buni, dispuși a publica articole asupra realităților românești pe care le puteau eventual cunoaște direct în urma unor vizite facilitate de oficialitățile din țară[193].

O multitudine de metode au fost adoptate pentru cultivarea relațiilor cu presa americană și reflectarea adecvată a realităților românești. De mare eficacitate s-a dovedit a fi angajarea unor ediții speciale, consacrate integral României. Prețul foarte ridicat al acestora a limitat, însă, realizările de acest gen. Încă din ianuarie 1931, redactorul-șef al ediției pariziene a ziarului „Chicago Tribune" a avansat Direcției presei oferta pentru un număr special consacrat României și care să includă date istorice, economice și culturale. Oferta fiind acceptată, a început adunarea materialului, a articolelor și fotografiilor necesare. De asemenea, au fost procurate o serie de reclame comerciale pentru acoperirea cheltuielilor. În septembrie 1931, materialul adunat este trimis redacției, odată cu plata a jumătate din onorariul acceptat, respectiv 50.000 lei[194]. Apărută la începutul lunii decembrie 1931, ediția specială reunea, în cele 40 de pagini, materiale și fotografii, reclame comerciale și turistice. Menționăm din cuprins: un mesaj al primului-ministru, Nicolae Iorga; un articol de M. Oromolu privind relațiile româno-americane; un studiu de C. Kirițescu privind educația în România; o schiță a istoriei românești de Gh. I. Brătianu etc.[195]. Un număr de 100 exemplare din ediție au fost difuzate de Legația română în Statele Unite[196].

Bunele relații cu „Chicago Tribune" au continuat până în 1934, când ediția pariziană și-a încetat apariția. În iulie 1932, redacția se oferă a face publicitate economică prin inserarea de mici anunțuri în fiecare număr, timp de un an, contra plății a 1820 $. Criza economică a împiedicat însă acceptarea ofertei. Iar în iunie 1933 se propune scoaterea unui supliment consacrat Micii Înțelegeri și subvenționat în comun de cele trei state membre. Această sugestie a fost acceptată, este furnizat material privind situația economică și financiară, și în octombrie 1933 apare ediția specială de 12 pagini. Contribuția României la cheltuielile de editare au fost de 35.000 lei[197].

Chiar și revista „Romania" a scos, în februarie 1936, o ediție specială pregătită și subvenționată integral de Direcția presei de la București[198]. A fost un număr festiv, care a inclus un mesaj al lui Iorga și cincisprezece articole diverse, între care unul privind politica pacifistă a Micii Înțelegeri, de A. Popovici, și o amplă prezentare a bisericii românilor americani, de P.Morusca[199]. Marele cotidian „The Christian Science Monitor" a propus în februarie 1937 pregătirea unor pagini speciale consacrate României, în două ediții consecutive. Prețul cerut fiind foarte mare (1.000 $ pagina), directorul presei a respins oferta[200].

Mai frecventă, fiind mai facilă, a fost metoda publicării unor articole în periodicele americane. Exemplele fiind numeroase, la acest paragraf vom da doar câteva, altele fiind menționate la capitolele privind marile domenii ale propagandei românești. Un articol semnat de E. M. Sanders a apărut în „American Geographical Review", în 1923, în baza materialului informativ și al fotografiilor furnizate de Direcția presei care a făcut și corecturile necesare[201]. În octombrie 1926, Direcția presei trimitea un articol semnat de A. Lahovary, privind relațiile româno-americane, și care va apare în „Chicago Tribune"[202]. În ediția din ianuarie 1929 a revistei „The New Age", cu o circulație de 250.000 exemplare, a apărut un articol semnat de J. Cowles, în locul altuia care conținea multe greșeli și care a fost citit înainte de tipărire de Boncescu, de unde și posibilitatea schimbării[203]. În urma unui angajament negociat de atașatul de presă român, ziarul „Cleveland News" publica la 1 și 27 august 1930 două articole furnizate de legație[204]. În fine, un alt exemplu: revista „Lock", în numărul din mai 1937, publica două pagini cu fotografii din Bucovina furnizate de Direcția presei[205].

O altă metodă eficace de influențare a comentariilor presei americane a fost furnizarea pentru acestea, mai ales la cerere, a unor informații sau materiale diverse. În martie 1932, „World Telegram" solicita Legației române a verifica statistica analfabetismului, publicată și în ediția anterioară a almanahului pe care-l scotea[206]. Subsecretariatul de stat al presei și informațiilor a cules datele necesare și a comunicat cifrele oficiale: în 1899 doar 22% din populația României știa carte, iar în 1912 doar 39,3%. Date mai recente nu erau cunoscute însă [207].

Ediția 1933 a lui „Almanach and Book of Facts", tipărit de „New York World Telegram" conținea multe date inexacte despre România: Constanța era plasată la gurile Dunării, marii latifundiari dominau viața politică ș.a.[208]. Direcția Presei a cerut lui Boncescu să discute cu redacția și să obțină corectarea informațiilor[209]. Intervenția solicitată s-a realizat și editorul a acceptat ideea corectării, cerând însă date precise[210], care sunt furnizate de Serviciul de propagandă[211].

Pregătind un articol consacrat României, revista „The American Mercury" solicita în aprilie 1932 o serie de informații privind băncile importante, agricultura, circulația periodicelor și a cărților, numărul de aparate de radio în folosință, mortalitatea și crimele[212]. Subsecretariatul de Stat al Presei face investigațiile necesare[213] și trimite, în iunie 1932, 10 articole, 5 tabele statistice și 3 broșuri cu informațiile cerute[214]. În august 1933, revista „All Nations Magazine", din New York, solicita legației un articol privind situația din România[215]. Exact în timp ce materialul era pregătit, revista și-a încetat apariția[216]. Hollywood Press Syndicate se adresa, în februarie 1938, legației române cu cererea de a i se trimite regulat materiale informative și fotografii privind actualitățile din țară[217]. Direcția Generală a Propagandei trimitea un set de fotografii și un colet cu publicații, de tot felul, privind România[218].

Pentru a pune în contact ziariștii americani cu realitățile românești, Direcția Presei a încurajat vizitarea țării de către aceștia, acordând facilități materiale de transport și conlucrând la pregătirea programului. Seria celor care au vizitat România în aceste condiții este foarte lungă, iar câteva exemple semnificative vor putea ilustra amploarea metodei, cât și rezultatele, pozitive în bună parte, ale acestei soluții.

William Farego, corespondent al unor ziare de limbă germană din Statele Unite, a vizitat România în ianuarie 1927, beneficiind de gratuitatea transportului pe căile ferate interne[219]. Un alt ziarist la un periodic de limbă germană („Chicago Herald"), anume Julius Klein, a vizitat România în decembrie 1928 și aprilie 1929. După prima vizită a publicat o serie de patru articole sub titlul *Das Rumänien von heute*, în care făcea referiri mai ales la situația minorității germane. După a doua vizită a mai publicat trei articole și a propus legației române a le reuni într-o broșură. Direcția Presei a acceptat, în principiu, ideea, dar a cerut lui Boncescu a studia costul proiectului. Cum 1.000 exemplare urmau a costa 3.680 $, Direcția Presei a declinat propunerea ca fiind prea costisitoare[220]. Max Winkler, specialist în probleme economice, a vizitat țara în septembrie 1928, august 1934 și iulie 1936, beneficiind de gratuități de transport și primind materiale informative[221].

În august 1928, James Mc Donald, președintele lui Foreign Policy Association din New York, a sosit în țară pentru documentare, în vederea scrierii unui articol în revista „Foreign Affairs“[222]. H. A. Gibsson a vizitat România în martie 1928, a trecut prin Adâncata, Pașcani și București, iar în numărul din aprilie 1928 al revistei „Century“ a publicat articolul *Romance and Reality in Romania*[223]. Bune relații au fost întreținute de Direcția presei cu revista „Current History“, mai ales după vizita editorului acesteia, dr. A. Snow, în țară, în mai 1929[224]. Zaller Pietreanu, ziarist la „Tag“, reprezentant al asociației United Romanian Jews of America a venit în mai 1929 la București, aducând și un mesaj de salut adresat primului-ministru, Iuliu Maniu[225].

Reprezentantul marelui cotidian „New York Times“ pentru Europa, colonelul Minnicerode, a făcut o călătorie de documentare în România, în mai 1929. Direcția presei i-a plătit biletul Londra-București, i-a oferit un permis gratuit de călătorie prin C.F.R., i-a organizat întrevederi cu primul ministru, cu regența și cu regele, ca și cu alți demnitari și a înlesnit vizitarea multor centre din țară: Iași, Cernăuți, Brăila, Sibiu, Vatra Dornei, Cluj, Bistrița, Alba Iulia și Galați. Plecând din țară la 3 iunie, ziaristul american a adresat mulțumiri Direcției presei pentru programul asigurat[226]. În iulie 1929, Emil Leicht, director general al Sindicatului de presă Weeklies, din Winona, Minnesota, ce reunea 40 de periodice de limbă germană din Statele Unite, a vizitat România, beneficiind de obișnuitele facilități[227]. Frazier Hunt, redactor la revista „Cosmopolitan“, a vizitat țara în noiembrie 1929, iar în martie 1930 a publicat un articol elogios despre România[228].

În schimb, G. Seldes, după o scurtă vizită în țară, în cadrul unui turneu european, publică lucrarea *You Can't Print That* , în care referirile la România sunt negative[229]. La aceeași imagine a ajuns și John Gunther, care a vizitat țara în mai 1930, aprilie 1932, ianuarie 1933 și martie 1935. În cartea *Inside Europe*, apărută în 1936, Gunther consacră un întreg capitol României, sub titlul *The Lupescu Comedy*. O parte din impresii le-a publicat, în termeni defavorabili, și în „Nash Pall Mall Magazine“, în iulie 1937[230]. Cyril A. Player, redactor la „Detroit Times“, a făcut o vizită de documentare în România, în februarie 1931, și a plecat cu cele mai bune impresii exprimate într-un articol[231]. În aprilie 1931, ziaristul Isac Horowitz, de la ziarul „The Day“ din New York, a vizitat Brăila, Iași, Cluj, Sighet și Brașov în martie 1931. La Brăila a locuit la Panait Istrati, care i-a aranjat ținerea a două conferințe despre situația evreilor din America și California, Țara Minunilor[232]. Un alt redactor de la același ziar, M. Dantizis, vizita țara în iulie 1931[233].

Doamna Isabel Leigton, trimisă de North American News - paper Alliance, a călătorit prin România în iulie 1931, a obținut o audiență la rege și, în „New

York Times", din 9 august 1931, publică un articol elogios despre România[234]. Directorul serviciului fotografic de la „New York Times" vizita România în iulie 1931, beneficiind de obișnuitele gratuități, a obținut o audiență la rege și revine în țară în ianuarie 1933. El va fi acela care va propune, în martie 1933, crearea la București a unei școli pentru fotoreporteri[235]. Paul Blazek, de la „Central European Review" din Pittsburg, vizita țara în iunie 1932[236]. Iar în luna următoare, George W. Robin, de la „Harpers Magazine", lua un interviu regelui Carol[237]. La fel a procedat și Fischer Amstrong, redactor la „Foreign Affairs", sosit la București în aprilie 1934. El va publica și în anii următori articole favorabile despre România[238].

D. A. Brown, redactor la „American Hebrew and Jewish Tribune", a vizitat România în august 1934 și a publicat o serie de articole realiste privind situația evreilor din țară[239]. F. Birchall, redactor de politică externă la „New York Times", a fost invitat de Direcția presei și a vizitat țara în iunie 1932[240]. Theodore Andrica, român de origine, trimis de United Press, a vizitat de mai multe ori țara de origine, între anii 1932-1939, și a publicat o serie de articole favorabile în „Cleveland Press"[241]. Un alt ziarist american de origine română, N. Bohor, corespondent la „America", a beneficiat de un real sprijin material din partea Direcției presei, pentru efectuarea vizitelor din februarie 1928 și iulie 1938[242]. Pentru a studia situația tineretului școlar din România și a publica articole în „World Letters", Mary A. Frank a vizitat țara în septembrie 1933[243].

H. R. Knickerbacker, reprezentantul ziarului „New York Evening Post" la Berlin, a vizitat România în iulie 1931 și februarie 1934, beneficiind și de o audiență la rege. A publicat apoi o serie de articole, apreciate de oficialitățile română ca răuvoitoare, și care au fost reunite într-o broșură cu titlul *The Boiling Plot*, care a și fost interzisă a intra în România[244]. După o vizită în România, Lewis Rase a publicat în „Hartford Times", din 9 octombrie 1934, un articol în care descria frumusețea peisajului și formula aprecieri privind locul țării în politica europeană. A mai publicat articole, pe același ton, în „Brown Home News", din 19 octombrie, și în „New York Sun", din 22 octombrie 1934[245]. James Mills, de la Associated Press, a vizitat România în iulie 1935[246], Jane Joffe, de la „The Day", în ianuarie 1936, după care a publicat articole foarte realiste[247], iar F. Fern Andrews , în septembrie 1937[248].

Pentru a asigura o bună informare a presei, guvernul român a încurajat trimiterea de corespondenți de presă direct la București de către periodicele internaționale și agențiile de știri. Numărul acestora a suferit mereu oscilații. Astfel, în 1937, la București, aveau reprezentanți următoarele agenții de știri americane: „Consolidated Press International", „News Service", „Hearst Press International", „Associated Press" și „American European Service". În același

moment, doar două mari ziare americane, „New York Times“ și „Christian Science Monitor“, aveau trimiși la București[249].

După doi ani, în 1939, în România, 13 state, inclusiv S.U.A., aveau atașați de presă acreditați la București; 23 de agenții internaționale de știri și 66 corespondenți erau membri ai Asociației corespondenților presei străine din România. Presa americană avea 8 corespondenți reprezentând: „New York Times“, „Christian Science Monitor“, „New York Herald Tribune“, „Chicago Tribune“ etc. În același timp, presa germană avea 14 corespondenți, cea franceză 6, cea engleză 9, cea italiană 6 etc.[250]. Asociația va avea, în iunie 1940, 79 de membri[251]. Unii dintre acești corespondenți elaborau și articole negative, ceea ce, mai ales în perioada dictaturii regale, ducea la expulzarea lor din țară. Așa, de pildă, trimisul lui United Press, F. C. John, sosit în România în octombrie 1938, este expulzat în noiembrie 1939 pentru publicarea unor articole în care critica metodele dictatoriale ale regelui Carol[252].

Relațiile oficialităților din București cu presa americană au fost influențate, negativ în esență, de funcționarea cenzurii care, în toată perioada interbelică, s-a aplicat și la intrarea tipăriturilor de tot felul în țară. Astfel, în 1934, treceau pe la Biroul cenzurii, secția de presă externă, 18 periodice americane: două de limbă română („America“ și „Viața Nouă“); zece cotidiene (între care „New York Times“, „Christian Science Monitor“, „Washington Post“ și „Los Angeles Examiner“) și șapte reviste („Universe“, „American Magazine“, „Foreign Affairs“ etc.). Dintre acestea toate, cinci erau prohibite în acel moment a intra în țară („Industrial Worker“, „True Story“, „Daily Worker“ etc.)[253]. În anul 1937 intrau în țară și erau cenzurate 237 ziare dintre care 17 din Statele Unite. Altele 278, între care 18 din S.U.A., erau prohibite a intra în țară. Pe lista celor interzise se aflau: „Cultura Proletară“, „Der Hommer“, „The National Jewish Daily“, „Szabadsag“, „Unser Kamph“, „Vanguard“, „Man“ etc.[254]. Era vorba de ziare de stânga sau de dreapta, iredentiste sau naționaliste, care prin oprirea difuzării în România înregistrau și pierderi financiare, de vreme ce erau trimise, fiecare, în zeci de exemplare.

Alte periodice americane erau interzise doar temporar a fi difuzate în România în momentul în care publicau articole critice și mai ales când atacau dinastia[255]. Asemenea ediții erau confiscate. Ziarul „America“ a fost interzis în ianuarie 1927 și abia în martie 1927, în urma unor interpelări în Adunarea Deputaților, se ridică interdicția[256]. În iulie 1938, ziarul este din nou interzis ca fiind de stânga și publicând materiale critice la adresa lui Carol[257]. Revista „Earth“, din Chicago, a fost interzisă în februarie 1930 a intra în țară pentru că propovăduia „dezrobirea finală a poporului“[258]. Direcția Presei a analizat conținutul unor articole și a solicitat ridicarea interdicției, de vreme ce măsura

nu era justificată[259]. Ziarul „Sun", din New York, a publicat în martie 1934 mai multe articole critice despre rege, așa încât Direcția presei a decis confiscarea numerelor respective[260].

Direcția Presei a mai inițiat și alte metode menite a duce la dezvoltarea relațiilor cu presa americană și influențarea poziției acesteia față de realitățile românești. Primind, în februarie 1926, sarcina de a analiza modalitățile de a trimite direct ziarelor știri interesante, însărcinatul cu afaceri, Nano, arăta că acest lucru nu era acceptat de editorii americani. În schimb, se puteau cointeresa unele redacții prin preluarea unor articole și publicarea lor în ziarele românești. Exista, totuși, un mare număr de articole în presa americană care, voit sau nu, erau favorabile țării noastre, și acestea puteau fi publicate și în periodice românești, legația putând trimite coupurile respective Direcției Presei care le puteau valorifica[261]. Nano a analizat, la cerere, și posibilitatea numirii unor persoane adecvate în posturile de corespondenți ai marilor ziare americane la București. Cu acest prilej, diplomatul român a constatat că marile periodice americane aveau, de regulă, corespondenții lor, ca și un serviciu de știri particulare, comun pentru mai multe ziare, și subscriau la o agenție telegrafică precum Associated Press, Universal Press Service sau United Press. „New York Times" avea corespondenți în toate capitalele mari, dispuneau de „New York Times News Service", pe care-l împărțea cu „Chicago Tribune" și avea abonamente la Associated Press și Jewish Telegraphic Agency. Ca urmare a acestui sistem, corespondenții trebuia propuși direcției din America a ziarului, dar, sublinia Nano „... e de prisos să adaug că după părerea mea ar trebui evitat orice ar da impresia că corespondenții pentru România sunt aleși de autoritățile noastre. Toate negocierile ar trebui făcute direct de ziariștii interesați sau prin intermediari neoficiali"[262].

O metodă utilizată limitat și accidental, a fost cultivarea legăturilor cu presa românească din Statele Unite. Cu ziarul „America", care va avea ca redactor-șef, din iulie 1927, pe J. J. Bănățanu, se va ajunge la o cooperare mai strânsă, stimulată prin acordarea unor subvenții neregulat sau prin încheierea unui număr, de obicei de 50, de abonamente. Materiale informative, între care articole și fotografii, au fost furnizate ocazional de Direcția presei, care asigură tot necesarul pentru ediția festivă din iunie 1930 și pentru numărul special din iunie 1935. Sau, pentru a da un alt exemplu, în august 1937, s-au furnizat 50 de fotografii pentru o expoziție organizată de ziar[263]. În anul 1924, M.A.S. a acordat ziarului „Ecoul American" editat de L. Marcu, o subvenție de 1.000 $[264]. În februarie 1927, Marcu solicita o nouă sumă pentru transformarea ziarului în cotidian, ce putea fi util propagandei românești. Pe marginea petițiunii era notată rezoluția: „dl. prim-ministru a ordonat ca dl. Boncescu să aibă în vedere

posibilitatea utilizării ziarului pentru propaganda românească"[265]. Publicaţia nu a fost însă viabilă. Tot cu titlu de experiment, în noiembrie 1925 s-a propus a se trimite gratuit tuturor societăţilor româneşti din Statele Unite buletinul zilnic elaborat de Direcţia presei, pentru o informare rapidă şi directă asupra realităţilor din ţară[266].

Ocazional, unii ziarişti americani au fost decoraţi cu ordine româneşti. Este cazul lui W. Littefield sau al lui C. Walker Barron, director - proprietar al mai multor ziare de profil financiar (între care şi „Wall Street Journal") şi care s-au arătat a fi prieteni ai României[267]. În momentul în care „New York Times", din 30 iunie 1931, publica pentru prima dată un articol pozitiv privind situaţia minorităţilor din România, Rosenthal propunea ca presa românească să preia materialul şi să-l elogieze[268]. Printr-un număr oarecare de abonamente se încerca, de asemenea, a se influenţa poziţia unor periodice. Direcţia presei încheia asemenea abonamente pentru ataşaţii de presă, pentru unele persoane marcante ca şi pentru centrală. Aşa, de exemplu, în 1927 Direcţia presei avea abonamente directe la „New York Times", „The Christian Science Monitor", „Current History" şi „Foreign Affairs"[269]. Un abonament anual la publicaţia de urmă costa, în 1930, 40 $[270]. În 1935, numai Boncescu avea abonamente la 11 periodice americane, între care „New York Times", „New York Herald Tribune", „America", „Românul" etc., şi care costau 210, 75 $[271].

Uneori se făceau intervenţii, prin Legaţie, la Departamentul de Stat, pentru a obţine corectarea unor informaţii. A fost cazul şi în august 1935 pe marginea unui articol semnat de E. Hemingway şi apărut în revista „Esquire". Autorul, vorbind despre un viitor război european, ridiculiza România prin afirmaţia că nu conta ca inamic şi nici ca aliat. Ca şi în alte cazuri similare, Departamentul de Stat a răspuns că nu se putea face nimic oficial, de vreme ce presa americană era complet liberă. În această situaţie era posibil doar un răspuns tot în presă[272]. S-a încercat şi influenţarea prin contacte directe cu diverşi corespondenţi, a opiniilor acestora în sensul verificării ştirilor înainte de difuzare. Astfel, între anii 1936-1938 s-au menţinut contacte, prin corespondenţă, cu directorul lui Associated Press, filiala Viena, pentru a difuza informaţii reale, verificate[273]. În fine, nu arareori s-a recurs la metoda sigură a elaborării de răspunsuri imediate, de corectare sau de luare de atitudine, la unele articole critice. Un caz ar fi acela din luna noiembrie 1939 când, la unele articole critice apărute în revista „Time", Boncescu a pregătit trei scrisori de răspuns, care au şi apărut în decembrie 1939[274].

Imaginea generală asupra propagandei româneşti în Statele Unite, mai sus schiţată, se cere a fi completată cu o succintă trecere în revistă a principalelor metode utilizate de oficialii noştri în epocă. O parte din aceste metode au fost deja amintite, altele vor fi menţionate în capitolele următoare, dar şi acest paragraf

este necesar atât pentru sinteza care ne-o poate oferi la nivelul metodelor, cât și pentru că unele dintre acestea priveau simultan cele trei domenii de bază, anume politicul, economicul și culturalul. Serviciul Român de Propagandă a folosit în Statele Unite întreaga gamă de mijloace îndeobște utilizate în epocă, legate fiind de tipărituri, de tot felul, mijloace auditive (conferințe, emisiuni radio, concerte etc.) sau vizuale (filme, fotografii, afișe etc.).

Tiparul a fost o modalitate foarte uzitată în materie de propagandă, începând cu frecventa referință la presă, despre care am amintit deja și terminând cu publicarea de lucrări sau studii diverse. În martie 1928, European Publications, din New York, anunța legația că intenționează a edita un volum cu titlul: *Romania. Government, Finance and Business* și cu un supliment turistic. Un delegat al firmei urma a lua legătura cu Direcția presei pentru a stabili detaliile[275]. Nu cunoaștem, din arhivă, finalizarea proiectului. În iulie 1928, lucrarea lui Ch. V. Clark, *Greater Roumania* fiind epuizată, Direcția Presei a analizat posibilitatea reeditării ei, desigur, revizuită și completată[276]. Din această idee se va naște, după cum vom arăta la capitolul cultural, lucrarea *United Romania*, subvenționată de Direcția presei. În anul 1930 a fost încheiat cu firma B. P. Salmon, din Washington, un contract pentru editarea unei broșuri cu prezentarea generală a României, o hartă turistică și a unui supliment al lui „New York Herald"[277]. Valoarea contractului a fost de 3.500 $ (= 585.130 lei)[278].

Atașatul de presă de la Washington primea constant articole, pe diverse teme, cu sarcina de a le publica în presa americană. În martie 1931 s-a trimis un asemenea articol privind contribuția românească la dezvoltarea științelor medicale[279]. În cursul anului 1930, Direcția presei a redactat și trimis atașaților de presă 61 de asemenea articole, în 650 de exemplare. În Statele Unite au fost trimise 28 de asemenea materiale, dintre care: *Turismul în România*; *Educația fizică în România*; *Căile ferate române*, de Gr. Gafencu; *Rezultatele alegerilor municipale și comunale în România*; *Refacerea economică a României*, de G. Horia; *Stabilizarea monetară în România* etc.[280]. În anul 1931 s-au trimis 23 de studii[281], iar în 1933, 32 de materiale pe diverse teme[282].

Colegiul de stat din Pennsylvania pregătea o lucrare despre pacea mondială și a solicitat, în aprilie 1931, un articol pe această temă, scris de un savant român[283]. Direcția presei l-a solicitat pe prof. I. Simionescu să redacteze materialul, așa cum a indicat primul ministru, N. Iorga[284]. Materialul era trimis în iunie 1931 spre a fi publicat[285]. La sugestia profesorului J. Roucek, „National Municipal Review" a solicitat un articol privind proiectul de construire a 300 apartamente în București, cu fonduri americane[286]. Materialul cerut a fost pregătit, dar s-a precizat că era vorba de un proiect italian cu o investiție de 800.000 $[287]. Din 1932, Subsecretariatul de Stat al presei și informațiilor a început editarea

unui Buletin bibliografic, în care erau recenzate toate lucrările importante privind România. Buletinul a servit la culegerea materialului necesar publicării unor recenzii de cărți românești în revista „Books Abroad“[288].

Și „Foreign Affairs“ avea o rubrică permanentă de noi apariții editoriale, pregătită de prof. W. Langer. Acesta a solicitat, în mai 1932, o asemenea listă cu lucrări românești privind relațiile internaționale, editate în ultimii ani[289]. Considerând că o asemenea bibliografie era un util instrument de informare, directorul presei l-a însărcinat pe Zaharia Stancu, funcționar la Direcție, să pregătească lista respectivă care, în august 1932, era trimisă solicitantului[290]. Mary Francis, din Cincinnati, Ohio, pregătea în 1932 o lucrare în care dorea a releva modul în care formele geometrice au fost aplicate la diverse popoare în arhitectură, inginerie și artele decorative, și a solicitat material informativ și despre români[291]. Direcția Presei a trimis un colet cu lucrări privind arta populară în România, inclusiv un album privind covoarele țărănești[292].

Profesorul Roucek a început în mai 1933 elaborarea unui studiu privind traducerile literare românești în engleză, și a identificat opt lucrări, între care cinci de Panait Istrati[293]. Solicitând situația completă, Direcția Presei a mai adăugat șapte lucrări pe listă, între care *Sasha* de Duiliu Zamfirescu; *Poems* de M. Eminescu; *Recollections* de I. Creangă ș.a.[294]. James H. Baxter, din Washington, pregătea în 1933 o lucrare asupra istoriei timbrelor și cerea date privind imprimarea acestora în România. Solicitată de Direcția Presei, Fabrica de timbre din București a răspuns că procesul de imprimare era secret, dar oferea unele informații generale care au fost transmise solicitantului[295].

American Corporation, din New York, edita un număr pentru a cărui apariție din 1936 se cerea și o prezentare generală a României, din punct de vedere istoric, politic și economic[296]. Direcția presei a dat curs cererii și a elaborat un material de cinci pagini pentru publicația respectivă[297]. Redacția unui alt anuar, „Air Law Outline and Guide to Law of Radio and Aeronautic“, din Washington, solicita în aprilie 1936 informații privind statutul radiofoniei și al aviației în România pentru ediția 1937[298]. Direcția presei trimitea un material pe tema cerută[299]. Redacția unui alt anuar, „Political Handbook of the World“, solicita pentru 1937 date privind compoziția Parlamentului și situația partidelor politice din România[300]. Materialul cerut este trimis în timp util[301], așa încât secțiunea privind România, din ediția 1937, a menționatei publicații cuprindea o imagine exactă și completă asupra chestiunii[302].

Directorul lui American Council on Education, K. Holland, pregătea în 1937 o lucrare privind taberele de muncă din Europa și cerea legației informații pe această temă privind România[303]. Direcția presei solicită datele necesare de la Ministerul Muncii și le trimite autorului[304]. Redacția revistei „Adams

Impressions", din Washington, a cerut în iulie 1937 două desene, de un pictor român, pentru coperta publicației[305]. Direcția presei a obținut două asemenea desene de la pictorița Margareta Sterian[306]. Cytizen's Service, din Chicago, solicita în septembrie 1937 date privind sistemul asigurărilor pe viață în România, pentru a le publica într-un buletin[307]. Direcția presei a trimis un articol ca și Anuarul pentru știința asigurărilor, ediția 1936[308]. Legația a tradus articolul și l-a expediat redacției care l-a publicat[309]. În fine, un ultim exemplu. Pregătind un tratat de artă culinară, d-na Pearl Metzehim, solicită în iunie 1938 completarea unui chestionar și date suplimentare[310]. Direcția presei a asigurat completarea chestionarului pe care-l remite însoțit de două volume cu rețete culinare[311].

Difuzarea de materiale de tot felul a fost o metodă larg utilizată. Cum date specifice la acest nivel vom furniza și în capitolele următoare, vom da aici doar câteva exemple ilustrative pentru amploarea metodei. Louisville Community for the Perpetual Observance of the Armistice Day era interesată în august 1922, de lucrări privind participarea României la primul război mondial, ca și un drapel național[312]. J. J. Bănățanu cerea legației material documentar privind România, pentru a-l răspândi în rândul românilor-americani. Directorul presei a aprobat cererea apreciind „... că această încercare de propagandă poate da rezultate frumoase"[313]. Pentru a pregăti o serie de conferințe, Ch. Galitzi dorea, în mai 1928, un exemplar din lucrarea lui G. Rommenhoeler privind România Mare[314].

University of Southern California, din Los Angeles, solicita în august 1928 lucrări privind economia românească, pentru bibliotecă[315]. Direcția presei a trimis unsprezece lucrări reprezentative pe tema cerută[316]. Biblioteca Publică din New York solicita, în iulie 1933, cărți reprezentative despre România. Prin Institutul American din România se trimite un set de 32 volume[317]. O privire de ansamblu arată că Serviciul de propagandă a difuzat tipărituri de tot felul în 22 de state, în 1931, dintre care în S.U.A. 423 din totalul general de 8.894[318]. Multe asemenea materiale erau trimise direct legației, care dispunea astfel de un stoc propriu pe care-l utiliza după necesități. În acest scop, în noiembrie 1932, de exemplu, Direcția presei trimitea la Washington o ladă cu cărți, plăci și note muzicale[319].

După o vizită făcută în România, părintele Ioan Truția, delegatul Episcopiei Ortodoxe din America, a primit un colet cu cărți religioase și de cultură destinate propagandei naționale[320]. În fine, o ultimă mențiune: în iunie 1938, Legiunea Americană, postul Blissville, din statul New York, cerea și primea un drapel românesc pentru sediul organizației[321].

O mare amploare a fost dată procurării, la cerere, sau difuzării din oficiu, a unor fotografii privind peisajul sau realitățile românești. În martie 1930[322], Boncescu solicita fotografii cu scene istorice, pentru a le difuza, precum și un

film documentar[323]. Rosenthal sublinia importanța deosebită a trimiterii de reportaje fotografice, care însă trebuia să sosească la timp, dacă erau legate de stricta actualitate. El sublinia: „Chestia aceasta a fotografiilor este una din cele mai interesante, în nici o țară fotografia nefiind mai apreciată. E de mare interes pentru legăturile cu presa, ca noi să fim acei cari să le facem serviciul de a le procura în mod grațios aceste fotografii la timp"[324]. În anul 1931, propaganda românească a difuzat 14.815 fotografii în lumea întreagă, dintre care 1.288 în Statele Unite[325].

Rosenthal solicita în ianuarie 1932 un set de fotografii ale oamenilor politici români, pentru a le difuza la marile ziare[326]. Continental Photo Service, din New York, cerea în februarie 1932, un set de fotografii privind România și care nu fuseseră încă difuzate în America[327]. Direcția Presei trimitea 14 asemenea fotografii[328]. Relevând interesul americanilor pentru realitățile din Transilvania, Boncescu ruga a i se trimite un set de imagini pe această temă[329]. Direcția presei a trimis 35 de fotografii[330]. Publishers Photo Service din Stanford, Conn., solicita în mai 1932 fotografii privind Bucureștiul și mediul rural românesc[331]. Direcția presei a trimis 100 fotografii cu subiectul cerut[332].

În luna iulie 1932, Direcția presei a început a pregăti un serviciu propriu de reportaje fotografice și a cerut legației din Washington să stabilească contactele necesare pentru a furniza principalelor ziare materialele ce urma a le primi[333]. Numai în luna decembrie 1932 s-au trimis 130 de asemenea fotografii referitoare la realitățile românești[334]. Un ultim exemplu: în februarie 1933, International Institute, din Cleveland, solicita fotografii din viața țăranului român[335] și primea 80 de bucăți[336].

Filmul a fost un mijloc și, totodată, un domeniu nou pentru propaganda românească. Absența unei industrii naționale de filme a făcut ca necesarul în domeniu să fie asigurat cu cooperarea unor străini, americani mai ales, deoarece în special în S.U.A. acest nou instrument de cultură a făcut progrese rapide. Câteva exemple la acest paragraf vor fi completate cu datele din capitolul privind propaganda culturală. Astfel, între anii 1932-1940 s-au stabilit bune relații cu reprezentantul firmei Paramount pentru Europa Centrală, J. Dored. Acesta a fost o primă vizită în țară în mai 1932 și a filmat scene din viața românilor pentru jurnalele de actualități. Cu un automobil pe care avea montată și aparatura de înregistrare sonoră, destul de rar utilizată în epocă, Dored a filmat pe Valea Prahovei, în satul Drăguș, în Deltă și la Balcic, și ca un fapt mai puțin obișnuit, în câteva închisori. Au urmat alte 13 vizite legate de evenimente ca: funeraliile lui I. G. Duca, vizita lui Barthou la București, Conferința Micii Înțelegeri de la Sinaia, din august 1937, manevrele regale din același an etc. Filmele realizate au fost apoi difuzate în întreaga Europă prin Paramount[337].

Firma germană U.F.A. a realizat, în vara lui 1931, o serie de documentare privind România. Informat în acest sens, Boncescu solicita, în noiembrie 1932, cópii ale celor patru filme pentru a le difuza în America. În final, s-a aflat că reprezentanța din New York a firmei respective dispunea de cópii, cu text în engleză, și care puteau fi închiriate la un preț convenabil[338]. În alte cazuri, cum a fost acela al lui Charles V. Herbert trimis de „The Movietouns", din New York, nu s-a putut finaliza proiectul de realizare a unor filme. În situația menționată, tehnicianul american a amânat de câteva ori vizita anunțată, iar în final, în 1933, a anunțat că nu va mai veni, fiind presat de obligații urgente[339].

Radioul a fost un alt mijloc modern de propagandă, care a reținut atenția oficialilor români. În iunie 1932 și în august 1934, în baza unor lungi negocieri cu C.B.C. s-a organizat transmisia directă a unor mesaje ale lui Carol către poporul american[340]. În iulie 1935, directorul pentru Europa al aceleiași firme, C.B.C., a cerut Direcției presei programe cu muzică populară românească pentru a le difuza în America. Cu sprijinul Societății române de radiodifuziune, un asemenea program a fost aranjat în septembrie 1935[341].

Metodele auditive au însemnat, în epocă, mai ales susținerea unor conferințe sau comunicări la reuniuni științifice sau de altă natură. În ianuarie 1924, profesorul Clark s-a oferit a susține o serie de conferințe despre România la Pittsburg. Pregătirea acestora presupunea avansarea sumei de 150 $, care a fost aprobată de Direcția Presei[342]. De altfel, Clark va rosti asemenea conferințe și la București, cu ocazia vizitei din 1937 în special, pe teme legate de situația din Statele Unite[343]. La al 18-lea Congres interamerican, din septembrie 1928, care urma a discuta și chestiuni istorice și etnografice, a fost invitată și România[344]. Academia Americană de Științe Sociale și Politice, din Philadelphia, a invitat Uniunea Intelectuală din România să trimită delegați la congresul din aprilie 1932. Solicitată a sprijini acțiunea, Direcția Presei a refuzat din lipsă de fonduri[345]. Consiliul Național al Femeilor Americane a invitat o delegație română la congresul de la Chicago, din iulie 1933. Delegația română, formată din principesa Cantacuzino, W. Alexandrescu și Ch. Galitzi, a prezentat o serie de referate privind situația femeii române, ca și o conferință la radio. Direcția Presei a acordat o subvenție de 28.500 lei pentru a asigura reprezentarea țării[346]. Un delegat român a participat cu o comunicare și la Conferința bibliotecarilor americani, de la Chicago, din octombrie 1933[347].

Expozițiile au fost un prilej de a arăta publicului american valori materiale și spirituale românești. Mai multe asemenea expoziții, de profiluri diverse, cum se va vedea la capitolele respective, au fost organizate în Statele Unite. Cea mai importantă manifestare de acest gen rămâne, desigur, participarea românească

la Expoziția mondială de la New York, din 1939. La acest paragraf, să mai menționăm organizarea unei expoziții de artă și turism, în noiembrie 1936, în palatul I.T.T. din New York[348].

Incursiunea și organizarea unor vizite în România de către americani nu s-a limitat doar la ziariști. Pe lângă exemplele pe domenii care vor urma, să mai aducem aici câteva informații. În octombrie 1927 a vizitat țara dr. F. A. Albee, care a fost invitat a ține o conferință în chesituni medicale[349], după cum reverendul Fr. Gavin a vorbit în aprilie 1931 despre probleme religioase[350]. Sub auspiciile Fundației Carnegie, trei economiști americani au făcut o vizită de documentare în iulie 1931[351], iar în august a aceluiași an, o delegație de 25 de femei[352]. Bine organizată și sprijinită material a fost vizita prof. Robert J. Trevorow, din aprilie 1932, și care a susținut o serie de conferințe privind sistemul educațional american[353]. Scriitorul Ben Arneș, după o călătorie pe Dunăre în mai 1932, a menținut relațiile cu România, scriind mai multe articole în presă[354]. Strânse relații a avut și profesorul Charles Hodges, de la Universitatea de stat din New York, care a vizitat țara în mai 1932, august 1936 și august 1938, beneficiind de subvenții de la Direcția presei, primind materiale informative și scriind, în final, o serie de articole, mai ales în „Current History"[355].

Un grup de profesori și studenți de la Vesper George School of Art, din Newton, Mass., au vizitat țara în iulie 1932[356]. J. W. Jurewics, procuror general adjunct al statului Illinois, a călătorit în România în septembrie 1932, fiind îndrumat de Direcția presei și primind la plecare un pachet de cărți[357]. Profesorul Max David Gould, aflat la București în august 1932, solicită și primește o serie de date statistice pentru un studiu[358]; Herbert Feis, consilier economic prezidențial, a vizitat neoficial România în iunie 1936, stabilind totuși unele contacte cu cercurile de afaceri[359]; pianista E. Janssann a vizitat țara în noiembrie 1938[360] etc.

Nu putem încheia acest capitol fără a ne opri, în mod special, la chestiunile financiare, fără de care imaginea asupra propagandei ar fi incompletă. Unele date, în acest sens, au fost deja menționate. *Este important de subliniat că România a investit fonduri însemnate și în acțiunea de propagandă din Statele Unite.* Sumele au variat de la un an la altul, în funcție de disponibilități și diverse proiecte speciale, fiind înregistrată o curbă ascendentă până în 1930, apoi o reducere până în 1934 după care, până la război, fondurile vor crește continuu. Este foarte dificil a calcula cu precizie cifra exactă dar, luând în calcul salariile atașaților de presă, cheltuielile de cancelarie ale acestora, subvențiile diverse și alte cheltuieli, ajungem la o medie anuală care oscilează în jurul cifrei de 25.000 $. Suma, uriașă în epocă, a fost justificată ca necesitate dar, din nefericire, nu dispunem de indicatori exacți care să ne releve eficacitatea investiției.

După 1927, Societatea „Friends of Romania" a primit o subvenție lunară, de 100 $ inițial[361], iar din 1930, de 300 $ lunar[362]. La sfârșitul anului 1929, Davilla dispunea de un fond lunar de 1.000 $[363], dar aprecia că subvenția acordată revistei „Romania" era inutilă și insista pentru utilizarea sumei pentru publicarea unor articole în presă[364]. Direcția Presei a aprobat modificarea făcută și 500 $ au fost puși la dispoziția atașatului de presă ca fond de propagandă, iar ceilalți 500 $ au fost plătiți unui ziarist[365]. F. C. Nano, însărcinat cu afaceri în noiembrie 1930, aprecia că un serviciu de propagandă eficace necesita cel puțin 2.000 $ lunar, incluzând și acoperirea cheltuielilor pentru trimiterea telegramelor, deplasări pentru conferințe, dezvoltarea relațiilor cu presa etc. Rezoluția aplicată pe document, invocând situația dificilă a economiei, afecta 1.500 $ lunar[366].

Tabloul de subvenții și cheltuieli de propagandă pe anul 1930 avea 24 titulari, între care și: Societatea Amicii Statelor Unite din București, 100.000 lei anual; „Chicago Tribune", ediția pariziană, 3.640 $ (608.000 lei); Societatea „Friends of Romania", 300 $ lunar; profesorului Ch. U. Clark, 940.000 lei pentru volumul editat; revistei „Romania", 1.000 $ (= 168.000 lei), iar ziaristului W. Littlefield, 600 $ (100.000 lei)[367]. Așadar, cheltuielile de propagandă din 1930, cu titlul special, au costat, în ce privea Statele Unite, circa 2,5 milioane lei. Lista publicațiilor angajate pentru 1931 indica și *Greater Romania* de Ch. U. Clark, un rest de plată de 2.500 $ (415.000 lei); A. Popovici, lucrarea privind Basarabia - rest de plată 135.000 lei și pentru volumul editat la Praga de prof. Roucek, contribuția românească, 50.000 lei[368].

Suplimentul din „New York Herald", 1931, de opt pagini, a costat 500 $[369]. Dar, valoarea celor patru contracte încheiate cu B.P. Salmon pentru 1931, deci, inclusiv ediția specială menționată anterior, se ridica la 9.638 $ (circa 1,5 milioane lei)[370]. De reținut că, guvernul român plătea marea parte a cheltuielilor de propagandă în Statele Unite, singura excepție fiind legată de editarea revistei „Romania", unde participarea lui Cromwell era mai mare: în intervalul august 1931 - iunie 1932, el a plătit 14.750 $, în timp ce guvernul român doar 1.950 $[371].

Începând cu 1933, cheltuielile de propagandă au sporit prin subvenționarea Biroului antirevizionist al Micii Înțelegeri cu 150 $ lunar[372] și a filialei din New York a Agenției Rador (300 $ lunar)[373]. Unii colaboratori ai legației primeau, de asemenea, subvenții: W. Littlefield, ziarist, 600 $, în aprilie 1930[374]; J. Roucek, în aprilie 1930, 175 $ pentru facilitarea tipăririi unei lucrări referitoare la regimul minorităților[375]; profesorului Raphael, 500 $, în octombrie 1933, pentru o lucrare proiectată și nerealizată, în final[376] etc.

Aceste considerații de natură generală, privind propaganda românească în Statele Unite, au putut evidenția necesitatea acțiunii, ca și mecanismul și modalitățile de lucru. Deși, practic, nu se realiza o separare, propaganda românească a vizat cele trei mari domenii ale existenței, politicul, economicul și culturalul și, în acest sens, vom analiza procesul în capitolele următoare.

NOTE

[1] Ștefan Pascu, C. Gh. Marinescu, *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*, Dacia, Cluj, 1980, p. 199 - 344.

[2] S. Șerbănescu, *Propagandă în străinătate*, în „Arhiva pentru știință și reformă socială", V, 1924, nr. 3 - 4, p. 459 - 462.

[3] Pentru structurile din anii 1919 - 1916, vezi Arhivele Statului, fond M.P.N., presa internă, dosar 6, f. 4 - 10, Direcția presei, 27 august 1926, Referat, nr. 800, N. Dianu.

[4] S. Șerbănescu, *op. cit., loc. cit.*, p. 461.

[5] Vezi, V. Stoica, *Propaganda ungurească în contra României la Liga Națiunilor*, în „Arhiva pentru știință și reformă socială", III, 1922, nr. 4, p. 478 - 500.

[6] S. Șerbănescu, *op. cit., loc. cit.*, p. 462.

[7] Arhivele Statului, fond Președenția Consiliului de Miniștri, dosar 22/1927, f. 3, Jurnalul Consiliului de Miniștri, nr. 3788, 17 decembrie 1926, semnat de miniștri.

[8] Organismul a avut diverse denumiri: Direcția Generală a Presei și Propagandei; Direcția Generală a Presei și Informațiilor sau Subsecretariatul de Stat al Presei și Informațiilor. Vom folosi denumirea generică de Direcția Presei de vreme ce atribuțiile nu erau alterate de modificările de titlu. În octombrie 1939 se va crea M.P.N.

[9] Nicolae Dascălu, *La propagande exterieure de la Roumanie pendant les armees 1930 - 1934*, în „Revue Roumaine d'Histoire", 1984, no. 1, p. 56 - 57, detalii privind structura.

[10] Arhivele Statului, fond M.P.N., presa internă, dosar 218, f. 7, Atașații de presă acreditați ai României, 15 decembrie 1934, fără semnătură.

[11] *Ibidem*, presa externă, dosar 75, f. 10 - 94, rapoarte privind regimul atașaților de presă ai Bulgariei, Austriei, Cehoslovaciei, Iugoslaviei, Germaniei, Italiei, Poloniei, Japoniei, Franței, Turciei și S.U.A., în 1927.

[12] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 417, f. 296, M.A.S., Direcția presei, nr. 24507, 27 aprilie 1926, Dianu.

[13] *Ibidem*, vol. 416, f. 132 - 140, M.A.S., Direcția presei, 20 mai 1922, nr. 24791, Dianu; *Ibidem*, f. 142 - 147; *Ibidem*, f. 155 - 160.

[14] *Ibidem*, f. 178 - 179, Legația României, Roma, 14 iulie 1922, nr. 2640, Lahovary.

[15] *Ibidem*, vol. 417, f. 28, M.A.S., Direcția presei, nr. 42709, 27 iulie 1922, Dianu; *Ibidem*, f. 29 - 60, studiile respective.

[16] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 416, f. 177, M.A.S., 11 iulie 1922, nr. 35865, Duca; *Ibidem*, f. 178 - 215, studiile în cauză.

[17] *Ibidem*, vol. 471, f. 250, M.A.S., 11 octombrie 1923, nr. 56765, indescifrabil; *Ibidem*, f. 254 - 288, copie articol.

[18] *Ibidem*, vol. 472, f. 112, M.A.S., 5 martie 1924, nr. 12051, fără semnătură.

[19] *Ibidem*, vol. 417, f. 325 - 326, M.A.S., 13 decembrie 1926, nr. 70965, Mitilineu.

[20] *Ibidem*, f. 330, Legația României, Viena, 15 decembrie 1926, raport nr. 4557, Sturdza.

[21] *Ibidem*, vol. 372, f. 316 - 317, M.A.S., 25 iulie 1930, nr. 41011, indescifrabil.

[22] *Ibidem*, f. 199 - 217, corespondența Direcției presei cu respectivele ministere pentru adunarea datelor necesare.

[23] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 617, f. 25 - 51, telegramele circulare prin care se anunța trimiterea materialelor.

[24] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 943, Direcția presei și informațiilor, 27 martie 1937, nr. 1665, Atanasiu.

[25] *Ibidem*, f. 18, Direcția Presei și Propagandei, 21 ianuarie 1938, nr. 884, fără semnătură; *Ibidem*, f. 19 - 24, textul.

[26] *Ibidem*, f. 31, Subsecretariatul de Stat al Propagandei, 22 iulie 1939, nr. 2530, Dragu.

[27] *Ibidem*, propagandă, dosar 794, f. 223, Subsecretariatul de Stat al Presei și Informațiilor, referat nr. 3826, 30 mai 1932, Bădăuță.

[28] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 90, f. 29 - 30, Direcția Presei și Propagandei, 6 iulie 1928, Referat, E. Filotti.

[29] *Ibidem*, dosar 202, f. 5, Muzeul pedagogic, 11 aprilie 1928, I. Mazilu, către M.A.S.

[30] A.M.A.E., fond 71, S.U.A., vol. 36, f. 9 - 12, Memoriu referitor la starea actuală a afacerilor românilor aflători în Statele Unite din America, Cluj, 4 septembrie 1920, V. Lucaciu.

[31] *Ibidem*, f. 13.

[32] Arhivele Statului, fond M.P.N., Personal, dosar 1, f. 3 - 4, Legația României, Washington, 30 noiembrie 1928, Boncescu către Gafencu.

[33] *Ibidem*, f. 4.

[34] *Ibidem*, f. 5 - 7.

[35] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 472, f. 34, Legația României, Washington, 28 ianuarie 1924, nr. 108, F. C. Nano.

[36] *Ibidem*, f. 35.

[37] *Ibidem*, f. 36.

[38] *Ibidem*, f. 37.

[39] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Internă, dosar 214, f. 1 - 2, Consilierul tehnic, New York, 3 iunie 1932, nr. 285, Rosenthal.

[40] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 369, f. 26 - 27, Legația României, consilierul tehnic, New York, 13 august 1932, nr. 396, Rosenthal.

[41] *Ibidem*, f. 28.

[42] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 369, f. 31 - 33, Subsecretariatul de Stat al Presei și Propagandei, București, 2 septembrie 1932, nr. 5939, Filotti.

[43] *Ibidem*, f. 42, Legația României, consilierul tehnic, New York, 6 septembrie 1932, nr. 417, Rosenthal.

[44] *Ibidem*, f. 43, Subsecretariatul de Stat al Presei și Propagandei, 22 septembrie 1932, nr. 6345, Filotti.

[45] *Ibidem*, f. 70 - 75, Serviciul Presei, New York, 26 octombrie 1932, nr. 566, Rosenthal.

[46] A.M.A.E., fond 71, S.U.A., vol. 37, f. 121, Legația României, Washington, 8 ianuarie 1938, tel. nr. 1049, Boncescu.

[47] S. Șerbescu, *op. cit., loc. cit.*, p. 451.

[48] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 812, f. 12 - 15, D. Dimăncescu, San Francisco, 31 ianuarie 1936, către Filotti.

[49] *Ibidem*, f. 32 - 34, Serviciul Presei, San Francisco, 1 martie 1936, nr. 201, Dimăncescu.

[50] *Ibidem*, f. 42 - 44, San Francisco, 1 martie 1936, Dimăncescu către Titulescu.

[51] *Ibidem*, dosar 359, f. 1, Legația României, Washington, 15 ianuarie 1937, nr. 198, Davilla.

[52] *Ibidem*, f. 3 - 4.

[53] *Ibidem*, f. 5.

[54] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 473, f. 238 - 240, scrisoarea lui G. V. Lohan din 11 noiembrie 1924, către M.A.S.

[55] *Ibidem*, vol. 474, f. 63, Legația României, Washington, 10 februarie 1925, nr. 197, Nano.

[56] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 476, f. 374 - 377, J. J. Bănățanu, Cleveland, Ohio, 21 iulie 1926, către Mitilineu.

[57] *Ibidem*, f. 409, Legația României, Washington, 30 august 1926, nr. 4732, Djuvara.

[58] Arhivele Statului, fond M.P.N., presa externă, dosar 10, f. 41, Legația României, Washington, 13 aprilie 1927, nr. 8846, Boncescu.

[59] *Ibidem*, f. 50 - 51, G. Boncescu, Detroit, 27 mai 1927, către N. Dianu.

[60] *Ibidem*, dosar 10, f. 126, Legația României, Washington, 10 iulie 1928, nr. 3631, Cretzianu.

[61] *Ibidem*, dosar 192, f. 2, Legația României, Washington, 18 decembrie 1928, nr. 5938, Boncescu.

[62] *Ibidem*, f. 112 - 113, Legația României, Washington, 16 februarie 1929, nr. 785, Boncescu.

[63] *Ibidem*, f. 114 - 116, copie discurs.

[64] *Ibidem*, f. 221 - 233, coupuri ziare.

[65] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 477, f. 65, Legația României, Washington, 5 martie 1929, tel. nr. 9360, Cretzianu.

[66] *Ibidem*, f. 66, M.A.S., 9 noiembrie 1929, tel. nr. 14942, Mironescu.

[67] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 192, f. 163, Legația României, Washington, 15 mai 1929, raport bilunar, Boncescu; *Ibidem*, f. 182, coupură articol.

[68] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 205, f. 117, Legația României, Washington, 21 iulie 1930, nr. 3114, Boncescu.

[69] *Ibidem*, f. 118, Direcția Presei și Informațiilor, 20 august 1930, nr. 4394, Filotti.

[70] *Ibidem*, dosar 328, f. 94 - 95, Legația României, Washington, 12 aprilie1932, nr. 1412, E. H. Dimitriu; *Ibidem*, f. 96 - 108, textul.

[71] *Ibidem*, f. 131, Legația României, Washington, 23 aprilie 1932, nr. 1424, Boncescu.

[72] *Ibidem*, dosarele 328, 442, 755 și 1030, reunesc principalele buletine ale presei americane, aranjate cronologic, elaborate de Boncescu și însumând mii de pagini.

[73] *Ibidem*, Personal, dosar 1, f. 26, Direcția Generală a Presei și Propagandei, 4 aprilie 1938, nr. 1628, Dimăncescu.

[74] *Ibidem*, f. 29, Direcția Generală a Presei și Propagandei, 13 septembrie 1938, nr. 8343, Ciucianu.

[75] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 1030, f. 1 - 3, Legația României, Washington, 31 decembrie 1938, nr. 5745, Irimescu.

[76] *Ibidem*, Informații, dosar 17; *Ibidem*, presa externă, dosarele 535, 545, 577, 581, 819 și 895, reunesc rapoartele pricipale scrise de Rosenthal din februarie 1927 până în ianuarie 1938, când a fost destituit ca urmare a noii politici inaugurate de guvernul Goga - Cuza.

[77] Arhivele Statului, fond M.P.N., Informații, dosar 121, f. 2 - 5, Serviciul presei, New York, 17 iunie 1929, nr. 109, Rosenthal.

[78] *Ibidem*, f. 73 - 74, Direcția Presei și Informațiilor, 4 decembrie 1930, Referat, nr. 7262, Filotti.

[79] *Ibidem*, f. 75, Direcția Presei și Informațiilor, 14 decembrie 1930, nr. 7352, Filotti.

[80] *Ibidem*, f. 84, Serviciul presei New York, 30 martie 1931, nr. 126, Rosenthal.

[81] *Ibidem*, f. 86 - 87, Direcția Presei și Informațiilor, 29 aprilie 1931, nr. 2543, Filotti.

[82] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 534, f. 1, Legația României, Atena, 6 iulie 1934, nr. 2015, Langa - Rășcanu; *Ibidem*, f. 2, coupură ziar.

[83] *Ibidem*, Contabilitate, dosar 72, f. 1, Subsecretariatul de Stat al Presei și Informațiilor, 9 martie 1933, Referat, nr. 1654, Filotti.

[84] *Ibidem*, f. 2 - 3, Subsecretariatul de Stat al Presei și Informațiilor, 15 martie 1933, nr. 1831, Savel Rădulescu.

[85] *Ibidem*, f. 19, Subsecretariatul de Stat al Presei și Informațiilor, 21 aprilie 1933, Referat, nr. 2546, Filotti.

[86] *Ibidem*, f. 4, Subsecretariatul de Stat al Presei și Informațiilor, 21 aprilie 1933, nr. 2727, Filotti către Davilla.

[87] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 369, f. 101 - 102, Serviciul presei, New York, 3 iunie 1933, nr. 251, Rosenthal.

[88] *Ibidem*, Contabilitate, dosar 72, f. 8 - 10, Serviciul presei, New York, 24 iunie 1933, nr. 294, Rosenthal.

[89] Arhivele Statului, fond M.P.N., contabilitate, dosar 72, f. 11 - 28, schimbul de mesaje în acest sens.

[90] *Ibidem*, f. 30, Subsecretariatul de Stat al Presei și Informațiilor, 22 noiembrie 1933, nr. 7436, Filotti.

[91] *Ibidem*, f. 33, Serviciul Presei, New York, 6 decembrie 1933, nr. 736, Rosenthal.

[92] *Ibidem*, f. 42, Serviciul Presei, New York, 15 decembrie 1933, nr. 741, Rosenthal.

[93] *Ibidem*, f. 43, Serviciul Presei, New York, 11 ianuarie 1934, nr. 27, Rosenthal.

[94] *Ibidem*, f. 44 - 65, rapoarte privind începerea activității biroului.

[95] *Ibidem*, f. 68, Rador, New York, 16 martie 1934, Rosenthal.

[96] *Ibidem*, f. 72 - 100, coupuri din presa americană cu telegrame Rador.

[97] *Ibidem*, f. 112, Serviciul Presei, New York, 20 martie 1934, nr. 127, Rosenthal.

[98] *Ibidem*, f. 127, Serviciul Presei, New York, 22 iunie 1934, Rosenthal.

[99] *Ibidem*, f. 129, Direcția Presei și Informațiilor, 12 noiembrie 1934, nr. 7881, Filotti; *Ibidem*, f. 130 - 131, acte justificative ale cheltuielilor angajate de Rosenthal.

[100] *Ibidem*, Informații, dosar 277, f. 208 - 209, D. D. Dimăncescu, Paris, 27 decembrie 1933, către Filotti.

[101] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 812, f. 3, San Francisco, 31 ianuarie 1936, nr. 1, Dem Dimăncescu.

[102] *Ibidem*, f. 4 - 6.

[103] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 812, f. 1, San Francisco, 31 ianuarie 1936, nr. 2, Dimăncescu.

[104] *Ibidem*, f. 2, coupură.

[105] *Ibidem*, f. 60, San Francisco, 15 iulie 1936, nr. 705, Dimăncescu.

[106] *Ibidem*, f. 63, San Francisco, 1 august 1936, nr. 802, Dimăncescu.

[107] *Ibidem*, dosarele 376, 471, 631 și 741 cuprind o parte din buletinele presei americane pregătite de E. H. Dimitriu.

[108] *Ibidem*, dosar 328, f. 262, coupură din „Chicago Daily News“, 3 decembrie 1932.

[109] *Ibidem*, f. 261 - 262, coupură din „Chicago American“, 4 decembrie 1932.

[110] *Ibidem*, f. 94 - 95, Legația României, Washington, 12 aprilie 1932, nr. 267, E. H. Dimitriu.

[111] *Ibidem*, Personal dosar 50, f. 2, Decret regal nr. 1271, 18 martie 1938, Carol.

[112] A.M.A.E., fond 71, S.U.A., vol. 37, f. 310 - 311, Legația România, Washington, 25 februarie 1938, nr. 845, Babeș.

[113] Arhivele Statului, fond M.P.N., Informaţii, dosare 670, 712, 761 şi 780.

[114] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 471, f. 232 - 241, Legaţia României, Washington, 17 aprilie 1934, nr. 1363, Davilla.

[115] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 417, f. 340 - 343, Legaţia României, Washington, 23 mai 1931, nr. 2947, Boncescu.

[116] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 70, f. 101 - 106, Legaţia României, Washington, 16 iunie 1928, nr. 3248, Nano.

[117] *Ibidem*, f. 163, Direcţia Generală a Presei şi Propagandei, 4 august 1928, nr. 49716, Olănescu.

[118] *Ibidem*, dosar 101, f. 104, Legaţia României, Washington, 25 iunie 1928, nr. 3388, Cretzianu.

[119] *Ibidem*, Contabilitate, dosar 14, 71 f., acte justificative pentru cheltuielile din 1930.

[120] *Ibidem*, dosar 53, 296 f., acte justificative pentru cheltuielile din 1932.

[121] *Ibidem*, dosar 58, 320 f., textele telegramelor şi decontarea plăţilor, 1932; *Ibidem*, dosar 128, f. 66, cheltuieli 1939.

[122] *Ibidem*, Propagandă, dosar 910, 179 f., corespondenţa pentru încheierea abonamentelor; *Ibidem*, f. 4, tabelul sinoptic.

[123] *Ibidem*, Presa Internă, dosar 288, 107 f. (1935); *Ibidem*, dosar 362, 63 f. (1938).

[124] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 36, f. 15 - 16, The Society of Friends of Romania, New York, le 22 Avril 1921, T. T. Wells.

[125] *Ibidem*, vol. 474, f. 63 - 64, Legaţia României, Washington, 10 februarie 1925, nr. 197, Nano.

[126] *Ibidem*, f. 65 - 66, M.A.S., 20 martie 1925, nr. 2997, fără semnătură.

[127] Society of Friends of Romania, Bulletin, Series I - III, January - September, 1926, *Romania. Statistics and Review of Developments*, New York, 1926, 88 p.

[128] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 107, f. 16 - 23, Legaţia României, Washington, 19 decembrie 1927, nr. 6784, Boncescu.

[129] *Ibidem*, f. 26, Direcţia Presei, 12 ianuarie 1928, nr. 1349, Dianu.

[130] *Ibidem*, f. 27 - 28, Legaţia României, Washington, 29 martie 1928, nr. 1104, Boncescu.

[131] *Ibidem*, f. 29 - 30.

[132] *Ibidem*, f. 31 - 33.

[133] *Ibidem*, f. 35, M.A.S., Direcţia Presei şi Propagandei, 27 martie 1928, nr. 27815, Filotti.

[134] *Ibidem*, f. 36 - 68, corespondenţa Direcţiei presei cu respectivele instituţii.

[135] *Ibidem*, Contabilitate, dosar 6, f. 1, Legaţia României, Washington, 24 ianuarie 1929, nr. 359, Boncescu.

[136] *Ibidem*, f. 3 - 7, Corespondenţa Direcţiei Presei cu persoanele în cauză.

[137] *Ibidem*, f. 8, Legaţia României, Washington, 6 mai 1929, nr. 2423, Boncescu.

[138] *Ibidem*, f. 19 - 20, Legaţia României, Washington, 11 iunie 1929, nr. 2836, Boncescu.

[139] *Ibidem*, f. 23, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 8 decembrie 1929, nr. 718, Filotti.

[140] *Ibidem*, propagandă, dosar 107, f. 81, The Society of Friends of Romania, New York, 23 aprilie 1930, M. Babeş către Filotti.

[141] „Romania", January, 1929, no. 1, 133 p.

[142] *Ibidem*, April 1929, no. 2, 109 p.

[143] *Ibidem*, July 1929, no. 3, 80 p..

[144] „Romania", October 1929, no. 4, p. 5 - 9.

[145] *Ibidem*, 1931, no. 1 - 2, 72 p.

[146] *Ibidem*, 1932, no. 3 - 4, 154 p.

[147] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 107, f. 83 - 84, The Society of Friends of Romania, New York, 6 decembrie 1932, H. Babeş către Filotti.

[148] *Ibidem*, f. 86 - 87, E. Filotti, 29 decembrie 1932, către M. Babeș.

[149] *Ibidem*, f. 89 - 93, C. A. Davilla, Washington, 18 January 1933, to W. N. Cromwell.

[150] *Ibidem*, f. 94 - 95, Legaţia României, Washington, 5 aprilie 1933, nr. 1474, Davilla.

[151] *Ibidem*, Informaţii, dosar 493, f. 16 - 20, The Society of Friends of Romania, New York, 3 iulie 1935, H. Babeș.

[152] *Ibidem*, Propagandă, dosar 107, f. 104 - 108, Legaţia României, Washington, 26 ianuarie 1936, nr. 83, Davilla.

[153] *Ibidem*, f. 109 - 110, The Society of Friends of Romania, New York, June 30, 1936, indescifrabil.

[154] *Ibidem*, f. 114, Direcţia Generală a Presei și Informaţiilor, 31 octombrie 1936, nr. 6550, Anastasiu.

[155] Cf. „Buletinul Institutului American din România", vol. I, 1934, nr. 2 - 4, p. 177 - 178.

[156] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 88, f. 2, The Sons of Romania. An Association of American citizens, New York, April 9, 1927, Basil Alexander către prof. N. Șerban.

[157] *Ibidem*, f. 3, N. Şerban, Iaşi, 9 mai 1927, către Dianu.

[158] *Ibidem*, f. 4 - 5, Legaţia României, Washington, 22 iunie 1927, nr. 3520, Boncescu.

[159] *Ibidem*, f. 7 - 9, B. Alexander, Paris, 4 august 1932, către Filotti.

[160] *Ibidem*, informaţii, dosar 237, f. 2 - 6, relatarea festivităţii pentru presă.

[161] „Roumanian Bulletin", New York, vol. II, no. 7, January 1934, p. 1 - 2.

[162] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 88, f. 91, relatarea evenimentului.

[163] *Ibidem*, f. 89.

[164] *Ibidem*, f. 99.

[165] Cele mai bune lucrări continuă a fi: Şerban Drutzu, *Românii în America*, București, 1922, 207 p.; Christine A. Galitzi, *A Study of Assimilation Among the Romanians in the United States*, Columbia University Press, New York, 1929, 282 p.

[166] Arhivele Statului, fond Casa Regală, dosar 29 / 1920, f. 11 - 18, Românii din America și serviciul nostru consular, în iulie 1920, fără semnătură.

[167] *Idem*, fond M.P.N., Propagandă, dosar 37, f. 4 - 11, Delegaţia României, Washington, 4 iunie 1927, nr. 70, Boncescu.

[168] *Ibidem*, Propagandă, dosar 2, f. 103 - 110, The Society of Friends of the United States, Bucharest. Committee and Constitution.

[169] *Ibidem*, f. 52 - 61, The American Institute of Romania, Committee and Constitution.

[170] *Ibidem*, f. 1, 3, 7, 10, 61, 95, diverse situaţii privind plata subvenţiei.

[171] *Ibidem*, f. 8 - 9, schimbul de mesaje între Filotti și Societate.

[172] *Ibidem*, dosar 20, 370 f., privește organizarea și desfășurarea vizitei.

[173] *Ibidem*, dosar 32, f. 86.

[174] *Ibidem*, f. 13.

[175] *Ibidem*, f. 17.

[176] *Ibidem*, f. 18.

[177] *Ibidem*, f. 27, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 4 februarie 1931, nr. 649, Al. Bădăuţă.

[178] *Ibidem*, f. 34, Societatea Amicii Statelor Unite, 26 aprilie 1931, M. Oromolu către Direcţia Presei.

[179] *Ibidem*, f. 25, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 9 decembrie 1930, nr. 7674, Lupaşcu.

[180] *Ibidem*, f. 36, Societatea Amicii Statelor Unite, 7 mai 1931, M. Oromolu.

[181] *Ibidem*, f. 38.

[182] *Ibidem*, f. 39, Societatea Amicii S.U.A., Bucureşti, 20 iunie 1931, M. Oromolu, către Preşedintele Consiliului de Miniştri.

[183] *Ibidem*, f. 40.

[184] *Ibidem*, f. 73 - 74, Societatea Amicii Statelor Unite, Bucureşti, 5 mai 1934, M. Oromolu.

[185] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 2, f. 76 - 93, The Romanian Institute of Romania, Bucharest, 2 august 1935, M. Oromolu, Dare de seamă asupra activităţii celor cinci secţii.

[186] *Ibidem*, Studii şi documentare, dosar 55, 172 f., materiale reflectând pregătirea primului număr.

[187] „Buletinul Institutului American din România", vol. I, nr. 1, ianuarie 1934, p. 5 - 10.

[188] *Ibidem*, vol. I, nr. 2 - 4, aprilie - octombrie 1934, p. 154 - 160.

[189] *Ibidem*, vol. IV, 1937, p. 60 - 66.

[190] *Ibidem*, vol. II - III, 1935 - 1936, 93 p.

[191] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 130, f. 7 - 10, Legaţia României, Washington, 5 martie 1928, nr. 4, Boncescu.

[192] *Ibidem*, f. 11 - 12.

[193] *Ibidem*, dosar 101, f. 43, Direcţia Generală a Presei şi Informaţiilor, 11 aprilie 1928, nr. 177, Filotti.

[194] *Ibidem*, Informaţii, dosar 303, f. 1 - 83, pregătirea ediţiei speciale.

[195] „The Chicago Tribune". Romanian Supplement, Paris, December 1931, 40 p.

[196] Arhivele Statului, fond M.P.N., Informaţii, dosar 303, f. 83, Subsecretariatul de stat al presei şi informaţiilor, 18 martie 1932, nr. 2242, Filotti către Boncescu.

[197] *Ibidem*, f. 91 - 166, aspecte ale colaborării Direcţiei presei cu „Chicago Tribune", 1932 - 1934; *Ibidem*, Presa Externă, dosar 653, f. 36.

[198] Arhivele Statului, fond M.P.N., Informaţii, dosar 493, f. 1 - 90, pregătirea ediţiei speciale.

[199] „Romania", New York, Anniversary number, 1935, 119 p.

[200] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 1973, f. 1 - 4, corespondenţa Direcţiei presei cu redacţia.

[201] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 471, f. 110, American Geographical Society, New York, March 13, 1923, indescifrabil, către N. Arion.

[202] *Ibidem*, vol. 476, f. 439, M.A.S., 14 octombrie 1926, nr. 59173, Dianu către legaţia Washington; *Ibidem*, f. 449 - 452, textul articolului.

[203] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 152, f. 66 - 67, Legaţia României, Washington, 20 februarie 1929, nr. 546, Boncescu.

[204] *Ibidem*, dosar 205, f. 121 - 126, Legaţia României, Washington, 30 august 1930, nr. 3296, Boncescu.

[205] *Ibidem*, dosar 895, f. 72, Serviciul Presei, New York, 2 iunie 1937, nr. 941, Rosenthal.

[206] *Ibidem*, Propagandă, dosar 898, f. 1, Legaţia României, Washington, 31 martie 1932, nr. 1916, Boncescu.

[207] *Ibidem*, f. 3, Subsecretariatul de Stat al Presei şi Informaţiilor, 4 iunie 1932, nr. 2894, Filotti.

[208] *Ibidem*, f. 15, Legaţia României, Washington, 25 ianuarie 1933, nr. 302, Dimăncescu.

[209] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 898, f. 16, Subsecretariatul de Stat al Presei şi Informaţiilor, 19 februarie 1933, nr. 1036, Filotti.

[210] *Ibidem*, f. 17, Legaţia României, Washington, 29 septembrie 1933, nr. 847, Boncescu.

[211] *Ibidem*, f. 18, Subsecretariatul de Stat al Presei şi Informaţiilor, 22 octombrie 1933, nr. 6621, Filotti.

[212] *Ibidem*, dosar 919, f. 1, Serviciul Presei, New York, 12 aprilie 1932, nr. 100, Rosenthal.

[213] *Ibidem*, f. 2 - 5.

[214] *Ibidem*, f. 7, Subsecretariatul de Stat al Presei şi Informaţiilor, 17 iunie 1932, nr. 3670, Filotti.

[215] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 416, f. 1, Serviciul presei, New York, 15 august 1933, nr. 547, Rosenthal.

[216] *Ibidem*, f. 3, Serviciul Presei, New York, 6 decembrie 1933, nr. 732, Rosenthal.

[217] *Ibidem*, Propagandă, dosar 1945, f. 169, Hollywood Press Syndicate, February 19, 1938, indescifrabil.

[218] *Ibidem*, f. 170, Direcţia Generală a Propagandei, 6 aprilie 1938, nr. 1252, Dimăncescu.

[219] *Ibidem*, Informaţii, dosar 11, f. 3 - 7.

[220] *Ibidem*, Propagandă, dosar 200, f. 1 - 53, acte privind activitatea lui Klein.

[221] *Ibidem*, dosar 196, f. 1 - 15.

[222] *Ibidem*, dosar 134, f. 1 - 5.

[223] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 101, f. 83 - 87.

[224] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 201, f. 75 - 76, Legaţia României, Washington, 15 iunie 1929, nr. 813, Boncescu, consemnează impresiile.

[225] *Ibidem*, Propagandă, dosar 358, f. 1 - 8.

[226] *Ibidem*, dosar 373, f. 51, priveşte pregătirea şi desfăşurarea vizitei.

[227] *Ibidem*, dosar 309, f. 1 - 3.

[228] *Ibidem*, dosar 520, f. 3 - 10.

[229] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 192, f. 150, Legaţia României, Washington, raport bilunar, 1 iunie 1929, Boncescu.

[230] *Ibidem*, Propagandă, dosar 468, f. 1 - 9.

[231] *Ibidem*, dosar 762, f. 1 - 3.

[232] *Ibidem*, dosar 106, f. 20 - 21, Direcţia Generală a Poliţiei, 1 aprilie 1931, nr. 16988, indescifrabil, către Direcţia Presei.

[233] *Ibidem*, dosar 747, f. 1 - 6.

[234] *Ibidem*, dosar 740, f. 32, desfăşurarea şi urmările vizitei.

[235] *Ibidem*, dosar 830, f. 1 - 29.

[236] *Ibidem*, dosar 1012, f. 1 - 6.

[237] *Ibidem*, dosar 872, f. 1 - 8.

[238] *Ibidem*, dosar 386, 49 f., activitatea lui Amstrong.

[239] *Ibidem*, dosar 993, 32 f.

[240] *Ibidem*, dosar 1000, 23 f.

[241] *Ibidem*, dosar 1002, 68 f.

[242] *Ibidem*, dosar 192, 51 f.

[243] *Ibidem*, dosar 1023, 16 f.

[244] *Ibidem*, informaţii, dosar 308, f. 1 - 94, acte privind vizitele şi articolele scrise.

[245] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 577, f. 54 - 56, Legaţia României, Washington, 24 octombrie 1934, nr. 37, Boncescu.

[246] *Ibidem*, Propagandă, dosar 141, f. 1 - 4.

[247] *Ibidem*, dosar 1715, f. 2 - 8.

[248] *Ibidem*, dosar 2055, f. 1 - 8.

[249] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 758, f. 3, Lista corespondenţilor presei străine la Bucureşti, 1937, fără dată, fără semnătură.

[250] *Ibidem*, Informaţii, dosar 796, f. 18 - 21, Lista corespondenţilor presei străine la Bucureşti, 1939, fără dată, fără semnătură.

[251] *Ibidem*, f. 32 - 33, Asociaţia corespondenţilor presei străine în România, Bucureşti, 7 iunie 1940, fără semnătură.

[252] *Ibidem*, dosar 689, 36 f, priveşte activitatea lui F. C. John.

[253] *Ibidem*, Presa Internă, dosar 14, f. 58, Corpul II armată, Serviciul cenzurii, Biroul presei externe, Lista ziarelor şi periodicelor americane care trec pe la cenzură, fără dată, fără semnătură.

[254] *Ibidem*, Informaţii, dosar 769, f. 23 - 32, Lista ziarelor străine autorizate la intrarea în ţară şi răspândire, 1937, fără dată, fără semnătură.

[255] *Ibidem*, f. 33 - 42, Lista ziarelor prohibite la intrarea şi răspândirea în ţară, 1937, fără dată, fără semnătură.

[256] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 78, f. 1 - 18.

[257] *Ibidem*, f. 120; 126 - 128.

[258] *Ibidem*, dosar 290, f. 1 - 2.

[259] *Ibidem*, f. 3.

[260] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 572, f. 1 - 2, corespondenţa Direcţiei Presei cu Direcţia Generală a Poliţiei, aprilie 1934; *Ibidem*, dosar 514, f. 23, alte asemenea cazuri.

[261] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 417, f. 223, Legaţia României, Washington, 9 martie 1926, nr. 1220, Nano.

[262] *Ibidem*, f. 304, Legaţia României, Washington, 5 mai 1926, nr. 1364, Nano.

[263] Arhivele Statului, fond M.P.N., dosar 78, f. 131, priveşte colaborarea cu „America", în anii 1927 - 1938.

[264] A.M.A.E., fond 71, S.U.A., vol. 36, f. 54, Legaţia României, Washington, tel. nr. 880, 1 martie 1924, Bibescu.

[265] Arhivele Statului, fond M.P.N., presa externă, dosar 18, f. 1, L. Marcu, New York, 28 februarie 1927, către Preşedintele Consiliului de Miniştri, Bucureşti.

[266] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 475, f. 119, M.A.S., 17 noiembrie 1925, nr. 60802, Dianu către redacţia ziarului „America".

[267] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 120, f. 42 - 43, Legaţia României, Washington, 18 aprilie 1928, raport bilunar, Boncescu.

[268] *Ibidem*, Informaţii, dosar 121, f. 98, Serviciul Presei, New York, 1 iulie 1931, nr. 190, Rosenthal.

[269] *Ibidem*, presa externă, dosar 10, 107 f., Direcţia Generală a Presei şi Propagandei, 6 august 1927, nr. 44210, Dianu.

[270] *Ibidem*, Contabilitate, dosar 28, f. 21 - 23, ordonanţele de plată a abonamentului.

[271] Arhivele Statului, fond M.P.N., Informaţii, dosar 478, f. 23 - 49, diverse acte privind încheierea abonamentelor.

[272] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 666, f. 1, Legaţia României, Washington, 17 august 1935, nr. 514, Florescu.

[273] *Ibidem*, Propagandă, dosar 1862, f. 28, corespondenţa respectivă.

[274] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 1058, 81 f., privesc articolele respective şi pregătirea răspunsurilor.

[275] *Ibidem*, dosar 162, f. 1, European Publications, New York, March 5, 1928, indescifrabil.

[276] *Ibidem*, dosar 70, f. 157, Direcţia Generală a Presei şi Propagandei, 1 august 1928, nr. 48912, Olănescu.

[277] *Ibidem*, Propagandă, dosar 622, 115 f., negocierea şi finalizarea contractului.

[278] *Ibidem*, Contabilitate, dosar 28, 106 f., Direcţia Presei şi Informaţiilor, 4 mai 1932, Referat nr. 2063, Filotti.

[279] *Ibidem*, Informații, dosar 121, f. 83, Direcția presei și informațiilor, 28 martie 1931, nr. 2175, Filotti.

[280] *Ibidem*, Propagandă, dosar 625, f. 17 - 28, Dare de seamă asupra activității Serviciului de Propagandă în decursul anului 1930, fără dată, fără semnătură.

[281] *Ibidem*, Propagandă, dosar 839, f. 13 - 19, Serviciul Propagandei, Dare de seamă de activitate pe anul 1931, fără dată, fără semnătură.

[282] *Ibidem*, dosar 1446, f. 11 - 27, Dare de seamă de activitatea Serviciului Propagandei pe 1933.

[283] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 617, f. 135, Legația României, Washington, 23 aprilie 1932, nr. 2302, Nano.

[284] *Ibidem*, f. 136, adresa către prof. Simionescu.

[285] *Ibidem*, f. 137, Direcția Presei și Informațiilor, 18 iunie 1931, nr. 3322, Filotti.

[286] *Ibidem*, dosar 617, f. 149, Legația României, Washington, 5 mai 1931, nr. 2638, Boncescu.

[287] *Ibidem*, f. 150 - 153, Direcția Presei și Informațiilor, 3 iunie 1931, nr. 3701, Filotti.

[288] *Ibidem*, agenții, dosar 9, f. 3 - 43, chestiunea Buletinului și a materialelor pentru revista americană.

[289] *Ibidem*, Propagandă, dosar 904, f. 1, Serviciul Presei, New York, 24 mai 1932, nr. 265, Rosenthal.

[290] *Ibidem*, f. 2 - 3, Subsecretariatul de Stat al Presei și Informațiilor, 3 august 1932, nr. 4040, Filotti.

[291] *Ibidem*, dosar 829, f. 212 - 213, Legația României, Washington, 27 mai 1932, nr. 2700, Boncescu.

[292] *Ibidem*, f. 214, Subsecretariatul de Stat al Presei și Informațiilor, 23 iunie 1932, nr. 4129, Filotti.

[293] *Ibidem*, dosar 961, f. 260 - 262, Legația României. Washington, 23 mai 1933, nr. 2231, Boncescu.

[294] *Ibidem*, f. 263 - 264, Subsecretariatul de Stat al Presei și Informațiilor, 3 iulie 1933, nr. 3861, Filotti.

[295] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 1092, f. 1 - 7.

[296] *Ibidem*, Studii și documentare, dosar 65, f. 1, Legația României, Washington, 4 decembrie 1935, nr. 3606, Boncescu.

[297] *Ibidem*, f. 2, Direcția Generală a Presei și Propagandei, 21 ianuarie 1936, nr. 8409, Dragu; *Ibidem*, f. 3 - 8, copia articolului.

[298] *Ibidem*, Propagandă, dosar 1742, f. 1, Legația României, Washington, 9 aprilie 1936, nr. 1195, E. H. Dimitriu.

[299] *Ibidem*, f. 8, Direcția Generală a Presei și Propagandei, 10 iunie 1936, nr. 2480, Anastasiu; *Ibidem*, f. 2 - 7, materialul.

[300] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 749, f. 1, Legația României, Washington, 28 septembrie 1936, nr. 3337, Boncescu.

[301] *Ibidem*, f. 2, Direcția Generală a Presei și Informațiilor, 26 noiembrie 1936, nr. 6082, Anastasiu; *Ibidem*, f. 3 - 7, textul.

[302] *Ibidem*, f. 13, Legația României, Washington, 15 februarie 1937, nr. 633, Boncescu.

[303] *Ibidem*, Propagandă, dosar 1945, f. 37, Legația României, Washington, 6 aprilie 1937, nr. 1360, Boncescu.

[304] *Ibidem*, f. 38 - 46, corespondența pentru procurarea și trimiterea datelor.

[305] *Ibidem*, f. 79, Legația României, Washington, 14 iulie 1937, nr. 2613, Boncescu.

[306] *Ibidem*, f. 80, Direcția Generală a Presei și Informațiilor, 11 noiembrie 1937, nr. 4320, Anastasiu.

[307] *Ibidem*, f. 167, Legația României, Washington, 16 septembrie 1937, nr. 3321, Boncescu.

[308] *Ibidem*, f. 166, Direcţia Generală a Presei şi Propagandei, 5 martie 1938, nr. 1962, Busuioceanu.

[309] *Ibidem*, f. 179, Legaţia României, Washington, 2 aprilie 1938, nr. 1209, Boncescu; *Ibidem*, f. 170 - 184, copie articol.

[310] *Ibidem*, f. 204, Legaţia României, Washington, 30 iunie 1938, nr. 2833, E. H. Dimitriu.

[311] *Ibidem*, f. 205, Direcţia Generală a Presei şi Propagandei, 19 septembrie 1938, nr. 38882, Busuioceanu.

[312] A.M.A.E., fond 71, S.U.A., vol. 36, f. 42, Legaţia României, Washington, 11 august 1922, nr. 3394, Nano.

[313] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 89, f. 12, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 11 ianuarie 1928, nr. 1859, Dianu.

[314] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 70, f. 38-39, Christina Galitzi, New York, 31 mai 1928, către Filotti; *Ibidem*, f. 107, răspunsul afirmativ al Direcţiei presei.

[315] *Ibidem*, Propagandă, dosar 213, f. 1, cererea Universităţii.

[316] *Ibidem*, f. 3, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 15 octombrie 1928, nr. 58645, Dianu.

[317] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 318, f. 3-15, corespondenţa pentru procurarea şi trimiterea cărţilor.

[318] Arhivele Statului, fond M.P.N., Administrativ, dosar 3, f. 1-5, Subsecretariatul de Stat al Presei şi Informaţiilor, 1 ianuarie 1932, Raport asupra activităţii secţiei de fotografie şi publicaţiuni în cursul anului 1932, Al. Busuioceanu.

[319] *Ibidem*, propagandă, dosar 875, f. 2, Subsecretariatul de Stat la Presei şi Informaţiilor, 15 noiembrie 1932, nr. 6896, Filotti.

[320] *Ibidem*, dosar 1097, f. 12-27, acte privind trimiterea cărţilor.

[321] *Ibidem*, dosar 1945, f. 200, Legaţia României, Washington, 22 iunie 1938, nr. 2179, E. H. Dimitriu.

[322] *Ibidem*, dosar 455, f. 60, Legaţia României, Washington, 26 martie 1930, nr. 1165, Boncescu.

[323] *Ibidem*, f. 58, Direcţia Presei şi Informaţiilor, nr. 2687, 16 aprilie 1930, Filotti.

[324] *Ibidem*, Informaţii, dosar 121, f. 78-79, Serviciul presei, New York, 19 februarie 1931, nr. 118, Rosenthal.

[325] *Ibidem*, Administrativ, dosar 3, f. 2, doc. citat.

[326] *Ibidem*, Propagandă, dosar 794, f. 165, Serviciul presei, New York, 25 ianuarie 1932, nr. 50, Rosenthal; *Ibidem*, f. 166, notificarea trimiterii fotografiilor cerute.

[327] *Ibidem*, f. 185, Continental Photo Service, New York, February 24, 1932, indescifrabil.

[328] *Ibidem*, f. 186, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 28 aprilie 1932, nr. 2784, Filotti.

[329] *Ibidem*, f. 207, Legaţia României, Washington, 27 aprilie 1932, nr. 2276, Boncescu.

[330] *Ibidem*, f. 209, Subsecretariatul de Stat al Presei şi Informaţiilor, 11 iunie 1932, nr. 3427, Filotti.

[331] *Ibidem*, f. 221, Publishers Photo Service, Stanford, May 5, 1932, indescifrabil.

[332] *Ibidem*, f. 222, Subsecretariatul de Stat al Presei şi Informaţiilor, 15 iunie 1932, nr. 3737, Filotti.

[333] *Ibidem*, f. 242, Subsecretariatul de Stat al Presei şi Informaţiilor, 12 iulie 1932, nr. 4814, Dragu.

[334] *Ibidem*, dosar 875, f. 7, Subsecretariatul de Stat al Presei şi Informaţiilor, 13 decembrie 1932, nr. 8358, Filotti.

[335] *Ibidem*, dosar 794, f. 300, International Institute, Cleveland, February 3, 1933, M. Fergusson.

[336] *Ibidem*, f. 301, Subsecretariatul de Stat al Presei şi Informaţiilor, 21 martie 1933, nr. 1257, Filotti.

[337] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 890, 82 f., acte privind activitatea lui J. Dored în România, 1932-1940.

[338] *Ibidem*, dosar 875, f. 1-6, corespondența Direcției Presei cu legația în această chestiune.

[339] *Ibidem*, dosar 725, f. 2-27, corespondența Direcției Presei cu Herbert, 1931-1933.

[340] *Ibidem*, informații, dosar 1932, f. 1-20, pregătirea emisiunilor repective.

[341] *Ibidem*, dosar 822, f. 160-166, corespondența pentru pregătirea emisiunii.

[342] A.M.A.E., fond, 71, România, vol. 472, f. 1-2, corespondența legației cu M.A.S.

[343] Arhivele Statului, fond M.P.N., Studii și documentare, dosar 78, f. 1-14, copia textului conferinței din 14 aprilie 1937.

[344] *Idem*, fond M.I.C., Serviciul atașați comerciali, dosar 15/1926, f. 2-6, invitația la congres.

[345] *Idem*, fond M.P.N., Propagandă, dosar 82, f. 80-84, corespondența pe marginea participării românești.

[346] *Ibidem*, dosar 1093, f. 1-32, acte legate de activitatea delegației române la congres.

[347] *Ibidem*, presa externă, dosar 481, f. 86-99, rezumatul comunicării.

[348] *Ibidem*, propagandă, dosar 1888, f. 1-12, organizarea expoziției.

[349] *Ibidem*, dosar 27, 9 f., desfășurarea vizitei.

[350] *Ibidem*, dosar 766, 8 f.

[351] *Ibidem*, dosar 814, 3 f.

[352] *Ibdiem*, dosar 810, 17 f.

[353] *Ibidem*, dosar 703, 126 f.

[354] *Ibidem*, dosar 898, 56 f.

[355] *Ibidem*, dosar 995, 110 f.

[356] *Ibidem*, dosar 907, 23 f.

[357] *Ibidem*, dosar 848, 12 f.

[358] *Ibidem*, dosar 864, 7 f.

[359] *Ibidem*, dosar 1885, f. 1-2.

[360] *Ibidem*, dosar 2171, 22 f.

[361] A.M.A.E., fond 71, S.U.A., vol. 36, f. 446-449, chitanțe pentru primirea subvenției mai-august 1927.

[362] *Ibidem*, vol. 37, f. 148-153, iulie-decembrie 1930.

[363] *Ibidem*, f. 152, confirmarea primirii sumelor.

[364] Arhivele Statului, fond M.P.N., Contabilitate, dosar 6, f. 27-31, schimbul de mesaje între Davilla și Filotti.

[365] *Ibidem*, f. 32-33, Legația României, Washington, 3 noiembrie 1930, nr. 4655, Boncescu.

[366] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 477, f. 285, Legația României, Washington, 7 noiembrie 1930, nr. 9713, Nano.

[367] Arhivele Statului, fond M.P.N., Contabilitate, dosar 22, f. 128-129, Tabloul subvențiilor și cheltuielilor de propagandă angajate anticipat pe 1930, fără dată, fără semnătură.

[368] *Ibidem*, dosar 28, f. 30-32, Direcția Presei și Informațiilor, Lista publicațiilor angajate pe 1931, fără dată, fără semnătură.

[369] *Ibidem*, propagandă, dosar 621, f. 5-6.

[370] *Ibidem*, f. 27-29, Direcția Presei și Informațiilor. Contractele Salmon. Situația plăților la 16 aprilie 1931, fără semnătură.

[371] *Ibidem*, dosar 107, f. 88, W. N. Cromwell, New York, august 16, 1932, to Horia Babeș.

[372] *Ibidem*, Contabilitate, dosar 69, f. 15-16, Ordonanța de plată, nr. 4008, 6 decembrie 1933; *Ibidem*, f. 49; 51; 66.

[373] *Ibidem*, f. 27.

[374] *Ibidem*, dosar 14, f. 21, chitanța.

[375] *Ibidem*, f. 20.

[376] *Ibidem*, dosar 69, f. 11-13, 60-61.

CAPITOLUL 5

PROPAGANDA POLITICĂ, ANTIREVIZIONISTĂ

Domeniul de bază în care s-a realizat propaganda românească în Statele Unite a fost cel politic. O acțiune sistematică în acest sens a fost necesară atât datorită imaginii parțiale false a opiniei publice americane asupra realităților românești cât și datorită propagandei revizioniste maghiare în continuă extindere. Ca urmare, obiectivul principal al propagandei politice românești a fost combaterea revizionismului, iar pe un plan secundar s-a situat acțiunea de prezentare, într-o lumină reală, a situației minorităților naționale din România ca și a regimului politic românesc. De aici *și esența antirevizionistă a propagandei politice românești în Statele Unite.* Punctul de plecare l-a constituit, desigur, o observare atentă a acțiunilor revizioniste, pentru a cunoaște argumentele, metodele și persoanele implicate și pentru a putea răspunde la obiect.

„America îndepărtată, sublinia autorul unei lucrări din epocă, nu putea oferi revizioniștilot maghiari prea multe nădejdi. Mai cu seamă după ce Statele Unite au adoptat atitudinea lor de completă izolare față de politica europeană, s-a văzut că este zadarnic a se aștepta din partea lor un concurs real. Din cauza aceasta, propaganda ungurească în Statele Unite nu a fost atât de intensivă ca în alte țări. Pentru a câștiga însă simpatia opiniei publice din Statele Unite, ceea ce putea fi totuși de mare folos revizionismului unguresc, s-au făcut multe sforțări și s-au folosit toate mijloacele“[1].

S.U.A. nu a ratificat Tratatul de la Trianon, cum nu le-a ratificat nici pe celelalte semnate în 1919-1920, dar propaganda revizionistă a explicat această atitudine ca un protest împotriva „nedreptăților“ stipulate de acestea. În fapt, Statele Unite au jucat un rol important în elaborarea tratatelor de pace, iar neratificarea a fost doar o consecință a adoptării politicii izolaționiste. Cele 14 puncte ale președintelui Wilson, publicate la 18 ianuarie 1918, au jucat un rol important în dezmembrarea Austro-Ungariei de vreme ce punctul 10 preconiza afirmarea deplină a dreptului popoarelor la autodeterminare. Revizionismul a folosit mai ales comunitatea maghiară din America ca și bisericile protestante. Din 1920 a început procesul de organizare a propagandei revizioniste maghiare prin formarea unui comitet special condus de episcopul Marcinko. Încă de la 15 martie 1920, un memoriu semnat de 100.000 unguri-americani a fost înaintat Senatului care era solicitat a refuza ratificarea tratatului de pace dacă condițiile impuse Ungariei nu erau ameliorate[2]. S-a declanșat, simultan, o campanie de presă, primul articol revizionist fiind foarte probabil cel apărut în „Chicago

Tribune" din 20 aprilie 1920 și prin care România era violent atacată pentru operațiunile din Ungaria[3].

Într-un memoriu din septembrie 1920, dr. D. Moldovan, fost redactor al ziarului „La Roumanie", sublinia: „Maghiarii au început și urmează în ziarele lor contra noastră o propagandă ale cărei efecte deja se vor vedea și simte oricât ar fi unii din America înclinați să urmeze politica struțului și dacă stau și pentru viitor numai ca simpli spectatori ai focului care va arde casa noastră, nu vor putea învinui voia lui Dumnezeu pentru ce o să urmeze cu siguranță matematică"[4]. Ungurii-americani erau informați mai ales prin presa de la Budapesta care, pe de altă parte, alimenta periodicele de limbă maghiară din Statele Unite și în special „Szabodság", din Cleveland, „Amerikai Magyar Népszava" și „Elõre" din New York. Acțiunea presei era întregită de câțiva „stâlpi ai propagandei verbale"[5].

Din 1921 a fost antrenată în acțiune și biserica unitară americană, așa cum vom oferi detalii la paragraful privind minoritățile. În aprilie 1921, la New York este convocată prima reuniune a ungurilor emigranți din Transilvania care au decis a fonda o asociație a tuturor maghiarilor din Statele Unite având scopul de a milita pentru reîntregirea Ungariei. Alegerea conducerii, în frunte cu preotul reformat Szilagyi Andras, și a unui comitet de propagandă, a fost urmată de acțiunea rapidă de creare a unor comitete locale în toate centrele locuite de unguri. Liga Apărării Naționale Maghiare, de la Budapesta, a dus în tot anul 1921 o intensă propagandă pentru admiterea în S.U.A., ca emigranți, a foștilor funcționari de stat unguri din statele succesorale și care, la îndemnul cercurilor revizioniste, au refuzat a se integra în noile structuri și s-au refugiat în Ungaria. Rezultatul a fost imediat, guvernul american admițând imigrarea în bloc a acestor așa-ziși alungați din noile state din Europa de Est. În acest context s-a difuzat larg ideea barbariilor săvârșite de autoritățile statelor succesorale. Presa americană a difuzat drept reale asemenea știri. „New York Times", începând cu numărul din 13 noiembrie 1922, a publicat articole vădit ostile României de o clară inspirație maghiară[6].

Același ziar tipărea, la 26 noiembrie 1922, un articol în care se încerca a se argumenta ura șovină a Ungariei față de statele succesorale. „The Times Magazine", din 16 ianuarie 1923, difuza articolul *Ura înverșunată a Ungariei* în care România era din nou violent atacată. Asemenea materiale au dat roade căci în martie o delegație americană a sosit la Budapesta și a facilitat primirea a 40.000 colete cu alimente. Unul din membrii delegației, căpitanul Pedlor, a aderat deschis la cauza revizionismului, a dat o serie de declarații și s-a angajat a susține cauza maghiară[7]. Contele Apponyi, unul din liderii revizionismului maghiar, a sosit, în august 1923, la Washington și a început un turneu de

conferințe. Încercarea de a plasa, articole revizioniste, la publicații ca „Foreiga Affaire", nu a reușit dar, nota ministrul României „propaganda maghiară devine tot mai serioasă"[8].

Aniversarea a 30 de ani de la moartea lui Kossuth, în 1924, a fost prilejul unor manifestări în toate centrele locuite de maghiari și ocazia unor acțiuni revizioniste. Ziarul „Examiner" din Philadelphia, a publicat în iulie 1925 o serie de articole în care era evidențiat rolul cultural și politic al Ungariei în estul european. Autorul, ziaristul Harry B. Nason, căsătorit cu o maghiară stătuse mai mult timp la Budapesta unde a fost evident influențat de ideile revizioniste. Adunarea societății Christian Endeavor Society, de la Cleveland, din vara anului 1926, a prilejuit delegației maghiare participante organizarea unei întruniri revizioniste în jurul statuii lui Kossuth, din centrul orașului. Iar la defilarea organizată la încheierea congresului delegația maghiară a participat cu un automobil pe care era harta Ungariei după Trianon și lozinca iredentistă „Nem, nem, soha"[9].

Revizioniștii unguri au cultivat cu perseverență metoda atragerii unor ziariști americani mai ales prin subvenționarea călătoriei acestora în Ungaria. În vara lui 1927, un grup de 40 ziariști au beneficiat de o primire fastuoasă din partea autorităților maghiare[10]. Rezultatul a fost un șir de articole publicate în diverse periodice americane și apoi toate reunite într-o broșură, și care făcea elogiul Ungariei și deplângea soarta acesteia după Trianon[11].

Faimosul suporter al revizionismului, lordul Rothermere, a efectuat o călătorie de propagandă în Statele Unite în septembrie 1927 cu scopul declarat de a atrage simpatia opiniei publice americane pentru cauza Ungariei, la care aderase personal, cu toată forța sindicatului său de presă ce reunea 71 de periodice din Anglia și America[12]. Articolele de bază în care lordul își expunea ideile revizioniste (*Locul Ungariei sub soare* și *Magazia cu pulbere a Europei*, apărute în „The Daily Mail" în iunie 1927) au fost publicate și în multe ziare americane în ajunul sosirii autorului lor pe pământ american. Încă de la debarcarea la New York Rothermare a cerut ziariștilor prezenți să adere la ideea revizuirii Tratatului de la Trianon. Din inițiativa lordului, la 10 decembrie 1927, s-a fondat la New York Liga revizionistă, condusă de senatorul Hoover și sprijinită curând și de senatorul Borah[13].

În decembrie 1927, a apărut la New York o broșură semnată de profesorul Borchard, de la Yale University, în chestiunea optanților și apreciată de legația română, a fi „o lucrare de propagandă ungurească"[14]. Lordul Rothermere și-a expus ideile și într-un interviu apărut în „Magazine of Wall Street" din februarie 1928 în care afirma, între altele: „Dacă dorim să menținem pacea în Europa, și aceasta este desigur scopul tuturor oamenilor politici conștienți, atunci chestiunea revizuirii Tratatului de la Trianon trebuie să fie primul pas"[15].

Autoritățile românești au fost informate încă din noiembrie 1927 că la New York, pentru ziua de 15 martie 1928, se pregăteau mari manifestații revizioniste prilejuite de dezvelirea statuii lui Kossuth. Contele Apponyi, care era și președintele Asociației maghiaro-americane, conducea pregătirile[16]. Fondurile necesare ridicării statuii au fost adunate, prin subscripție publică lansată de ziarul „Amerikai Magyar Nepszava". Numai lordul Rothemere a donat 1000 $ pentru acest proiect[17]. Dar delegații sindicatului muncitorilor unguri din S.U.A. au declarat că nici un membru al lor nu va participa la ceremonie deoarece guvernul de la Budapesta călca în picioare ideile pentru care luptase Kossuth[18]. Ceremonia, larg comentată de presa americană, a avut loc la 15 martie cu participarea unei delegații de 480 persoane sosite de la Budapesta și reprezentanți a 150 de comunități maghiare din Statele Unite. Liga antihorthystă din New York a organizat un marș de protest care a stricat atmosfera festivă dorită de organizatori[19].

La Budapesta s-a fondat în iulie 1928 secția pentru America a Asociației naționale maghiare având scopul exclusiv de a organiza pe ungurii-americani, în spiritul revizionismului. Baronul Perényi Zsigmond a prezidat adunarea de constituire[20]. Această inițiativă a dat unele rezultate de vreme ce la sfârșitul lunii noiembrie 1928 Boncescu sublinia că propaganda ungurească a luat proporții uriașe, pentru care guvernul de la Budapesta cheltuia mari sume, având în vedere numărul sporit de publicații de tot felul care inundau bibliotecile publice, redacțiile ziarelor și cercurile intelectuale. „Chestiunea are o importanță covârșitoare, aprecia diplomatul român, întrucât propaganda ungurească în America câștigă teren și sunt indicațiuni că teza ungurească ar putea să câștige adepți printre unele dintre cele mai influente personalități din noua administrație a d-lui Hoover"[21].

Propaganda ungurească în Statele Unite urmărea „trezirea simpatiei publicului american pentru revizuirea Tratatului de la Trianon". La New York a început a funcționa Federația Mondială a ungurilor de peste mări care executa acțiunea de coordonare a mișcării revizioniste ce adoptase o multitudine de metode de lucru. „Dacă nu vom organiza mai sistematic și cât mai repede se poate propaganda românească, aprecia A. Popovici, dușmanii noștri ne vor face atâta rău încât numai cheltuieli formidabile și eforturi desperată vor mai putea înclina balanța în favoarea noastră"[22].

La începutul lunii februarie 1929, la Foreign Policy Association, din Boston, a avut loc o discuție în problema revizuirii tratatelor. Între vorbitori s-a aflat și A. de Boer, președintele Curții supreme din Budapesta, aflat în vizită în Statele Unite. Boer a argumentat teza revizionistă maghiară și a încercat a atrage simpatia auditoriului pentru cauza Ungariei[23]. Președinții ligilor națională

maghiară și a celei pentru revizuirea tratatelor, de la Budapesta, au adresat în februarie 1929 un manifest Asociației maghiarilor din America prin care cereau intensificarea activității revizioniste deoarece „viața în hotarele ungurești actuale este imposibilă"[24]. Numita asociație, The Hungary Society of America, a fost reorganizată în februarie 1930, președinte fiind ales prof. Philip M. Brown[25].

Pe fundalul marii depresiuni acțiunea revizionistă se intensifică, invocându-se în fața opiniei publice și teza că dificultățile economice curente erau generate de distrugerea unității economice a Ungariei vechi. La sfârșitul anului 1930 și începutul lui 1931 propaganda revizionistă maghiară în S.U.A. este marcată: printr-o conferință susținută de dr. Cornish la 10 noiembrie, la Universitatea din Baltimore, pe tema suferințelor minorității maghiare din Transilvania; o adunare a Ligii revizioniste maghiare din America pentru analiza activității marcată, în ultimii doi ani, de organizarea a 12 întruniri publice și deschiderea de filiale în patru noi state americane; în fine, lansarea unei petiții către Societatea Națiunilor pentru sprijinirea revizuirii și semnată în final de 10.000 persoane[26]. Pe „lista revizioniștilot" din Statele Unite, observatorii români au inclus, la jumătatea lunii ianuarie 1931, 25 de nume mai importante, între care senatorul W. Borah, N. Muray Butler, președintele Fundației Carnegie, Ch. Cline, primarul orașului Pittsburgh și C. Cornish, primul secretar al Federației unitarienilor din America[27].

În primul trimestru al anului 1931, activitatea revizionistă este marcată de: vizita episcopului John F. Pall, din Indiana, în Ungaria, urmată de articole în presă prin care cerea revizuirea Trianonului; o conferință la Clubul maghiar din Chicago, la 15 martie, în care s-a afirmat, între altele, că „Trianonul a balcanizat o națiune milenară"; o întrunire de protest a ungurilor din statul Wiscousin, la Milwaukee, la 15 martie 1931, în contra Trianonului desigur ca și anunțarea pregătirii unui zbor New York - Budapesta, cu un avion intitulat „Justice for Hungary"[28].

În al doilea trimestru din 1931, activitatea revizionistă a înregistrat în Statele Unite doar două conferință[29], iar în al treilea trimestru numai o întrunire de protest a ungurilor din statul New York[30]. În septembrie 1930, marele magnat al presei americane, Hearst, a vizitat Anglia și a purtat discuții și cu lordul Rotherimere cu care a încheiat un acord de colaborare, facilitat de opțiunile revizioniste ale celor doi bogătași[31]. „New York Sun" din 14 decembrie 1931 anunța o știre senzațională: contele Bethlen, campionul revizionismului, era pe cale de a deveni cetățean român. Cauza: suferind mari pierderi la bursă, Bethlen era practic ruinat și singura posibilitate de refacere rapidă era reintrarea în posesia moșiilor de mii de hectare pe care le avusese în Transilvania pe calea căpătării cetățeniei române. Astfel explica ziarul întrevederea ce avusese loc la

Timișoara între Bethlen și regele Carol II[32]. Știrea era, evident, falsă și pentru simplul motiv că moșiile magnaților unguri, expropriate prin legea reformei agrare din 1921 nu mai puteau fi luate de la noii proprietari.

Presa maghiară-americană a anunțat că în ianuarie 1932 la New York urma a se deschide o expoziție de artă casnică maghiară[33]. Asemenea manifestări au prilejuit întotdeauna acțiuni revizioniste. Soția contelui Bethlen a fost și ea angajată în propaganda revizionistă din Statele Unite, printr-un turneu de conferințe organizat în decembrie 1930 pe teme de artă și literatură maghiară oficial. În acest context Rosenthal sublinia: „Concerte, expoziții, conferință se produc zilnic. În toate publicațiile se face o întinsă publicitate pentru ca să se atragă vizitatori americani"[34]. În vara anului 1932, au fost înregistrate noi inițiative revizioniste. O delegație formată din 110 reprezentanți ai ungurilor-americani au prezentat senatorului Borah la 27 iunie un album și obiecte de artă dăruite de unele orașe din Ungaria. Acțiunea făcea parte din planul de a-l măguli mereu pe senator, considerat a fi cel mai de seamă exponent al revizionismului în Statele Unite. Un poet ungur i-a dedicat chiar un poem lui Borah și l-a publicat în „The New American"[35].

Un mijloc eficace de a atrage atenția opiniei publice americane asupra Ungariei a fost prilejuit de jocurile olimpice de vară de la Los Angeles, din 1932. 58 de atleți, însoțiți de un grup numeros de auxiliari, au participat la competiție cu multă reclamă. Cea mai bună propagandă, aprecia A. Popovici, o făceau nenumăratele orchestre maghiare care au umplut America și au pătruns și la posturile de radio. „Natural, considera diplomatul român, în împrejurările financiare în care ne găsim, niciodată nu ne va fi cu putință să contrabalansăm toate efectele propagandei maghiare care se desfășoară pe o scară foarte întinsă și dispune de bogate mijloace materiale. Apoi, ea își are rădăcinile foarte adânc în opinia publică americană, de la Kossuth încoace... Puțini americani raționează măsurând faptele și împrejurările cari au necesitat dezmembrarea Ungariei vechi (chiar dacă nu le-ar ignora, cum este cazul, aproape totdeauna) ci ei se lasă conduși de sentimentele lor care sunt mereu răscolite prin manifestațiuni continue și nesfârșite ale propagandei ungurești"[36]. Pentru anihilarea efectelor negative se cereau mari sacrificii financiare, singurele care puteau întreține o amplă acțiune de informare corectă a opiniei publice americane[37].

Presa maghiarilor-americani, subvenționată copios de Budapesta, a sprijinit necondiționat politica de revizuire a Trianonului. Analizând articolele tot mai agresive din ziare ca „Amerikai Magyar Nepszava" și „The New American"[38], Boncescu constata în mai 1934: „Propaganda maghiară dă semne de o nouă activitate... Pe de o parte s-a intensificat campania de informare a coloniei maghiare pentru a-i da posibilitatea să întrebuințeze noi argumente în

contactul și cu lumea americană, iar pe de altă parte reprezentanți ai Ligii revizioniste au întreprins un nou ciclu de conferință în limba engleză"[39]. Între vorbitori s-a aflat și Tibor Bartok, ziarist la „Amerikai Magyar Nepszava", care în mai 1934 a susținut conferințe revizioniste în șapte mari orașe americane[40].

Desigur, articole revizioniste apăreau și în ziarele americane propriu-zise. „Washington Herald" din 9 aprilie 1933 publica un lung interviu acordat de Mussolini care insista pentru modificarea politicii Micii Înțelegeri și pentru repararea nedreptății făcute Ungariei prin Trianon[41]. Ziarul „Magyarsag" din Budapesta a obținut un interviu de la președintele Roosevelt care ar fi declarat că sprijină revizionismul ca o soluție a menținerii păcii. Articolul a fost preluat de multe ziare americane. În vara anului 1933, mișcarea revizionistă a fost activă mai ales prin cele 27 de conferință susținute de prof. Zsigmond Dietrich, de la Universitatea din Florida, și prin inițierea de către Cluburile Rotary din Ungaria a unor acțiuni, în același domeniu, în rândul cluburilor similare americane[42].

Ziarele „The Baltimore Sun", din 20 august 1934 și „New York Herald Tribune", din 21 august au publicat un interviu al generalului Gömbös care a dezvoltat ideea „cruzimii tratatului de la Trianon" față de Ungaria[43]. Iar „Collier's Magazine" din 11 mai 1935 publica un articol al ziaristului T. R. Yabarra care, după o vizită în Ungaria, a devenit suporter al revizionismului[44]. Tot în trimestrul doi 1935 se mai înregistrează următoarele acțiuni: o conferință, la New York, a publicistului Herman Heydt, despre trecutul și prezentul Ungariei, și în care vorbea despre Trianon ca „rușinea civilizației"; serbarea libertății maghiare, la Chicago, cu care prilej s-a adoptat o moțiune revizionistă adresată Senatului; conferințe susținute de M. Laszlo și Fred A. Moore ca și lansarea de către ziarul „Szabadsag" a unei acțiuni de strângere a un milion de semnături americane pentru un memoriu adresat Societății Națiunilor[45]. În trimestrul trei 1935 sinteza românească înregistra: un interviu acordat de directorul presei de la Budapesta și apărut în „New York Times" din 16 septembrie; ziarul „Szabadsag" anunța că s-au strâns deja 100.000 semnături pe petiția lansată; un post de radio din New York difuza o conferință a ziaristului Kun Andor despre necesitatea mișcării revizioniste; o delegație a cercetașilor unguri, aflată în turneu în Statele Unite, făcea și propagandă revizionistă; s-a trimis bisericii Riverside Church, din New York, un drapel maghiar ca simbol al țării care a făcut mari sacrificii pentru salvarea lumii creștine și au început pregătirile pentru o mare serbare maghiară la New York, proiectată la 1 septembrie[46].

La finele anului 1935, redacția ziarului „Szabadsag" anunța că după o campanie de trei luni s-au strâns un sfert de milion de semnături și că acțiunea continua. În aceeași etapă, „Washington Post" susținea într-un articol de fond că lumea nu este statică și era necesară adaptarea la condițiile internaționale

în continuă schimbare. Adunarea generală a ungurilor din America a ales și o comisie permanentă revizionistă care urma a coordona direct activitatea din sfera respectivă. Ziaristul Elemer Horvarth a vorbit la un post de radio despre pierderile Ungariei prin prevederile Trianonului, iar la legația din Washington s-au deschis două săli cu obiecte de artă de pe întinsul vechiului regat[47].

Boncescu constata, spre finele anului 1935, că „... propaganda ungurească în Statele Unite, neîntreruptă chiar atunci când publicitatea ei nu este zgomotoasă, se întețește din nou de câtăva vreme, luând forme agresive"[48]. La Washington tocmai se crease un birou de propagandă, finanțat de guvernul de la Budapesta și condus de un preot, Edmond Vasnavy, din Cleveland, care a lansat imediat o campanie pentru semnarea unei petiții adresată președintelui Roosevelt. De asemenea, pentru 6 octombrie începuse pregătirea unui mare meeting la Philadelphia. Deși S.U.A. era foarte mare, sublinia diplomatul român, știrile circulau foarte repede mai ales datorită radioului care era foarte utilizat și de revizioniștii unguri[49]. La începutul anului 1936 s-a clarificat și acțiunea, menționată, de adunare a unui milion de semnături pe memoriul adresat Societății Națiunilor. Majoritatea semnatarilor erau desigur maghiari-americani, a căror număr, conform recensământului din 1930 depășea cu puțin un sfert de milion. Practic doar 78 de americani au semnat petiția, iar între aceștia se aflau doi senatori, doi membri ai Camerei, un guvernator (de Massachusets) și doi primari (Boston și Cleveland), care au aderat din consi-derente electorale fără îndoială[50].

Ca urmare, era clar că inițiativa era un fiasco dacă după câteva luni de propagandă doar 78 de americani au semnat petiția. În ansamblu, aprecia ministrul României, Davilla, propaganda maghiară era activă dar nu a prea avut efectele dorite mai ales datorită faptului că guvernul Statelor Unite nu manifesta nici un interes pentru problemele extra-americane, conform doctrinei izolaționiste, și insista pentru respectarea tratatelor internaționale. Pe de altă parte, comunitatea maghiară din S.U.A. nu era chiar așa de unită, elementele de stânga neaderând la revizionism din opoziție față de regimul reacționar de la Budapesta care, pe de altă parte, releva din când în când că nu dispune de fonduri nelimitate[51].

„Washington Post" publica la 12 ianuarie 1936 un articol semnat de contele Bethlen care încerca a convinge cititorii că Ungaria avea toate motivele să nu adere la politica de sancțiuni, stabilită de Societatea Națiunilor în legătură cu războiul italo-etiopian și în primul rând pentru că nu erau luate în considerare cererile maghiare de revizuire[52]. Iar „San Francisco Chronicle", din 18 ianuarie 1936, publica un articol în care se afirma că România „vrea să mai taie o felie din Ungaria"[53]. Cu toate acestea, privind procesul de la postul său de observație

din Vestul american, Dimăncescu afirma în ianuarie 1936: „În vremuri normale America era un fel de forum căruia se adresau nemulțumirile pentru a face auzită cauza lor. Acestui forum se adresaseră în trecut revizioniștii și dintre ei, cu persistență și ardoare, ungurii erau cei mai activi. Îmi îngădui să afirm că anul 1935 a însemnat eșecul definitiv al propagandei maghiare în Statele Unite, mai ales după ce contele Teleki, la încheierea turneului american, a declarat că eforturile de a câștiga opinia publică americană erau fără rost. Pentru noi, cei care am luptat aci contra propagandei maghiare afirmațiunea contelui Teleki este cea mai bună recompensă pe care ne-o poate oferi un adversar“[54].

Totuși, sub impulsul evenimentelor internaționale din primăvara anului 1936, revizionismul maghiar intră într-o nouă fază de ascensiune. „Revizioniștii unguri, sublinia un diplomat român, constată pur și simplu că o parte însemnată a tratatelor de pace a fost iarăși dărâmată, dezbinarea foștilor aliați devine cronică, și din pricina aceasta se naște slăbirea crescândă a autorității morale a Societății Națiunilor“[55]. Obișnuita sinteză a propagandei revizioniste maghiare înregistra la capitolul S.U.A., în primul trimestru 1936: o conferință, pe tema *Idealurile Ungariei* susținută în februarie la Universitatea Columbia, de către prof. Herman A. Heydt; un articol în „New York Times“, din 10 ianuarie 1936, prin care ziaristul G. Wells insista pentru modificarea tratatelor de pace; o conferință a aceluiași Wells la Universitatea de stat din New York prin care pleda pentru stabilizarea europeană prin revizuirea Trianonului; un concert de muzică maghiară, organizat de The Singing Church, din Boston, precedat de un discurs al reverendului Book care a elogiat în fața auditoriului calitățile națiunii maghiare; trimiterea de către Clubul maghiar din Chicago a unei scrisori destinată președintelui Roosevelt, care era solicitat a sprijini revizionismul și prezentarea unui stand cu materiale revizioniste (broșuri, hărți etc.) la Permanent Travel Exibition din New York, în luna martie [56].

Să mai menționăm, în finalul paragrafului, doar câteva articole revizioniste publicate în ziare americane: în „Current History“, din septembrie 1936, un articol semnat de Tibor Eckhardt care cerea o soluție radicală a problemei maghiare[57]; în „Baltimore Sun“ din 22 decembrie 1936, o lungă corespondență de la Budapesta care releva avântul mișcării revizioniste, sub impulsul sprijinului deschis acordat de Mussolini[58]; în „Sentinel“, din Milwankee, Wisc., din 20 mai 1938, se menționa o adunare de protest a ungurilor din localitățile din zonă de față la încălcarea drepturilor conaționalilor din Transilvania[59]; iar „New York Herald Tribune“, din 11 mai 1939, pe marginea vizitei contelui Teleki la Berlin, susținea că o parte din pretențiile maghiare la adresa Transilvaniei erau justificate[60].

Acestea au fost doar câteva aspecte ale revizionismului maghiar în acțiune în Statele Unite, dar ele ne-au permis a descifra motivațiile și metodele de lucru.

Totodată, amploarea, deși oscilantă, a acțiunii maghiare este elementul care a determinat obligatoriu riposta propagandei românești. Este clar faptul că această contrapropagandă românească a fost impusă de acțiunea maghiară, a fost determinată necondiționat de creșterea propagandei ostile țării și a avut deci un caracter esențialmente pozitiv.

La 4 octombrie 1923, cu ocazia unei vizite protocolare la Departamentul de Stat, prințul Bibescu, ministrul României, a comentat negativ vizita contelui Apponyi în Statele Unite și mai ales activitate lui de propagandă în contra tratatelor de pace. Secretarul de stat nu a făcut nici o declarație în acest sens[61]. Chiar a doua zi Bibescu solicita la Direcția presei din București 50 de exemplare din lucrarea *Hongrie et démocratie*, de J. Street, editată la Londra, și care releva esența negativă a campaniei dusă de contele Apponyi. Totodată, scrisori în aceeași chestiune au fost trimise și au apărut în „New York Times" și „Washington Post" după cum s-a pregătit și un articol de fond, mai mare, care urma a fi plasat la un ziar important. Acțiunea oficială a contelui ungur, respectiv solicitarea unui împrumut pentru Ungaria, nu a reușit[62]. Broșura menționată a fost solicitată legației din Londra care trimite direct la Washington cele 50 de exemplare[63]. Bibescu a stabilit legătura cu editorul broșurii și a aranjat ca să se trimită tuturor ziarelor americane importante câte un exemplar[64].

Secretarul legației române din Washington, A. Popovici, a fost delegat a reprezenta țara la discuțiile organizate la deschiderea Institutului internațional de la Williamstown, din august 1925. Între alți participanți se afla și reverendul dr. Cornish care nu a făcut un secret din intenția de a ataca verbal România în chestiunea minorităților. Popovici a luat imediat legătura cu preotul american și a avut o lungă discuție care a relevat că interlocutorul avea convingeri ferme și era un bun orator, fiind clar „că dânsul nu vrea să fie convins de adevăr, că prea l-au câștigat conducătorii minorităților pentru punctul lor de vedere și că îl doare mai ales exproprierea pământurilor bisericii unitariene. Orice explicație documentară a fost zadarnică..."[65].

În plenara reuniunii, la 4 august, în fața unei săli pline, între care și doi ziariști unguri, Cornish a ținut un lung discurs în care a evocat frumusețea peisajului Transilvaniei și soarta neagră a minorităților, dar a folosit numai afirmații generale. A luat apoi cuvântul A. Popovici care a combătut afirmațiile făcute. A doua zi, 5 august, s-a discutat situația din Ungaria în baza unui material prezentat de un diplomat maghiar. Popovici a întrebat direct care este situația minorităților și a reformei agrare din Ungaria. În ultima zi diplomatul român a fost solicitat a ține o conferință despre România și în aceeași după-amiază, vorbește două ore despre situația românilor din Transilvania înainte de 1918, despre unire și noua situație din țară. „Am impresia, nota Popovici, că România

a ieșit învingătoare din aceste dezbateri"[66]. Ziare ca „New York Times", „The Boston Globe" și „Washington Star" au publicat comentarii pe marginea conferinței diplomatului român[67].

Materialele și discuțiile care au avut loc au fost publicate în broșura cu titlul *Some Political Problems of Contemporany Europe* dar care nu a prezentat decât o parte din argumentația lui Popovici pe marginea discursului lui Cornish. În schimb, broșura avea în anexă, la cererea diplomatului român, un memorandum al guvernului din București în legătură cu situația școlilor minoritare din Transilvania în anii 1922 - 1923[68]. Duca s-a declarat foarte mulțumit de activitatea depusă de Popovici la Williamstown și a cerut măsuri pentru intensificarea relațiilor legației cu Institutul internațional[69]. Acesta a inclus în programul din 1927 și dezbaterea chestiunii minorităților din Transilvania în baza unui raport ce urma a-l elabora prof. Royce de la Universitatea din New York și care a solicitat deja, legației române, date. Cretzianu cerea aprobarea ca și de data aceasta să fie trimis la Williamstown, A. Popovici „... deoarece cei interesați în a ne ponegri pândesc ocazia ca să ne atace atunci când nimeni din partea noastră nu este de față"[70].

Externele aprobă deplasarea și suma de 450 $ în acest scop[71]. Ca urmare, la lucrările care au avut loc între 28 iulie - 25 august 1927[72], România a fost reprezentată de A. Popovici. Acesta, în referatul prezentat la 15 august, a criticat afirmațiile că în România postbelică s-a instaurat un regim de dictatură, schițează direcțiile evoluției țării după unire și insistă asupra regimului minorităților[73]. În timpul reuniunii, Popovici a discutat cu mulți participanți, le-a distribuit materiale informative despre România și a încercat a le trezi interesul pentru cunoașterea reală a situației din țară. „La toți, nota Popovici, am găsit bunăvoință și dorința de a cunoaște România mai de aproape. Toți au fost impresionați de reforma agrară și de programul cultural al guvernului. Unii, care fuseseră influențați de propaganda ungară, au rămas uimiți când le-am înșirat fapte și cifre statistice care nu numai că i-au câștigat pentru punctul nostru de vedere dar i-au lăsat cu bănuiala față de motivele informatorilor maghiari. Nu a fost prea greu să spulber minciunile dușmanilor noștri deoarece n-aveam decât să arăt progresele României pe terenul democrației și să le compar cu lipsa de reformă agrară și sufragiu universal în Ungaria care a mai introdus și un numeros clausis în școlile ei"[74].

În ciuda pregătirilor intense făcute, propaganda maghiară la sesiunea din 1927 a Institutului internațional, nu a reușit. Americani ca prof. Spencer sau emigrantul ungur Iaszi, au atacat violent Ungaria pe temeiul lipsei de democrație. România, în schimb, aprecia Popovici, nu avea nimic de ascuns, avea chiar multe realizări democratice, așa încât existau șanse de a câștiga prieteni în rândul intelectualilor americani[75].

La Cleveland, în decembrie 1927, a fost fondată Asociația Română din America, de către J. J. Bănățanu și având ca scop „a combate campania dusă contra României în Statele Unite" prin metode ca tipărirea de broșuri, articole sau conferințe. În acest sens era trimis un memoriu președintelui Consiliului de Miniștri al României, care era solicitat a acorda ajutor sub forma trimiterii de materiale informative[76]. Ministrul de externe, la care a ajuns petiția, a aprobat cererea și Direcția presei a început a trimite lucrări, periodice și alte materiale, Asociației în cauză[77]. Rezultatele nu au întârziat a apărea. La 19 decembrie Boncescu anunța că Asociația a tipărit ca broșură, din fonduri proprii, un mic articol al prof. J. Labot, de la Georgetown University, prin care era criticată teza revizionistă a lordului Rothermere. Broșura, cu titlul *Lord Rothermere's Activity is Misplaced*, a fost însoțită de o circulară a Asociației și difuzată la toate societățile românilor - americani și la peste 100 ziare[78].

Într-o scrisoare adresată ministrului Industriei și Comerțului din București, L. Mrazec, care de asemenea fusese solicitat a acorda ajutor sub formă de material informativ[79], Bănățanu preciza că broșura a fost difuzată „... așa ca să se cunoască și latura românească în această controversă ridicată de prietenul grofilor din Ungaria care este lordul Rothermere"[80]. Iar prof. Labot releva contradicția între preocuparea lordului pentru soarta ungurilor din statele succesorale și indiferența față de soarta milioanelor de români, cehi, slovaci și sârbi care au gemut sub cizma maghiară înainte de 1918. „A încerca astăzi a revizui Tratatul de la Trianon, sublinia profesorul american, și de a restitui zece milioane de cetățeni care nu sunt unguri și care au aversiune pentru maghiari și pentru regimul lor feudal, singurul care există încă azi în lume, aceasta ar însemna a lucra contra ideii de pace de care se pare că Rothermere este animat"[81].

La invitația lui Foreign Policy Association, A. Popovici a făcut o vizită la Boston și a susținut la 4 februarie 1928 conferința pe tema *Ce se petrece în România*? Reuniunea a fost deschisă de președintele Asociației d-na R. G. Hopkins după care Aurel Popescu a schițat rolul României în relațiile internaționale și situația partidelor politice din țară. A luat cuvântul G. Lathrop, predicator la prima biserică unitariană din Brooklyn, care vizitase anterior România și care a vorbit mai mult despre abuzurile din timpul alegerilor din iulie 1927. Apoi Francisc Deak a vorbit, monoton și confuz, într-o engleză greu înțeleasă, despre chestiunea optanților. „Dacă ar fi căutat cu lumânarea, nota Popovici, nu puteau găsi un ungur mai slab". Ultimul vorbitor a fost A. Popovici care a prezentat situația politică din România, a relevat caracteristicile politicii externe și a dat replica cuvenită în chestiunea optanților[82].

Societatea americană a păcii sărbătorea, în mai 1928, centenarul care, în opinia lui Cretzianu, era un bun prilej de afirmare a politicii externe românești.

Titulescu era cel mai indicat reprezentant, iar dacă el nu putea veni, „... ar fi util pentru prestigiul nostru și ca mijloc de propagandă națională, să se trimită un orator sau conferențiar cu un nume cunoscut în străinătate"[83]. Titulescu fiind foarte ocupat, a solicitat ca să fie numit un alt delegat[84], mai ales că o invitație oficială a fost adresată României de către președintele Asociației păcii[85]. În final, reprezentantul României la reuniunea aniversară a fost chiar G. Cretzianu[86] care la 11 mai 1928, în plenară, a omagiat obiectivul Asociației și a relevat dorința de pace a țării noastre care era amenințată de propaganda revizionistă maghiară, stimulată în ultima vreme de lordul Rothermere[87]. Textul cuvântării a fost multiplicat în 200 exemplare și difuzat gratuit la ziare și instituții culturale[88].

Relevând progresele propagandei maghiare din anul 1928, A. Popovici constată că „față de această întinsă și tenace acțiune noi am fost nevoiți să ne limităm la o prea timidă atitudine defensivă"[89]. În această situație secretarul legației evidenția necesitatea unei acțiuni energice, marcată prin difuzarea de publicații, fotografii, hărți și filme ca și prin organizarea de expoziții. Popovici pleda pentru declanșarea unei campanii menită a demonstra monstruozitatea Ungariei medievale, a cărei renaștere era dorită de revizioniști. Ca metode de lucru, mai sugera reactivarea Societății „Friends of Romania", folosirea energiei românilor - americani și a Camerei de comerț româno-americană din New York, ca și invitarea unor ziariști și profesori americani la București, pentru cunoașterea directă a realităților din țară[90].

În septembrie 1925, Thomas Healy a reușit a publica în „New York Times", un articol în care releva netemeinicia propagandei revizioniste maghiare. Replica maghiară a apărut imediat, sub forma unui răspuns semnat de A. Deri, „un ziarist ungur bine introdus în toate redacțiile de aici"[91]. În acest context, atașatul român de presă de la New York, sublinia: „Atrag atenția asupra intensificării mijloacelor de acțiune aici în America. Repet: suntem din ce în ce mai dezarmați în fața ungurilor. Pe când ei sunt admirabil organizați, reprezentați prin persoane de mâna întâi, în toate orașele se activează în societate, în presă prin ziarele lor și prin ziarele americane, prin teatru, prin concerte din ce în ce mai reușite și prin regulate audițiuni la radio, noi nu putem face nimic"[92]. Oficiile de presă românești erau descompletate și fără fonduri, în timp ce alte state, ca Bulgaria, Polonia, Jugoslavia și Rusia sovietică, făceau o intensă propagandă[93]. Despre România apăreau mai ales informații privind comploturi și manifestații de stradă, iar cele câteva ziare românești din S.U.A., care ar putea face ceva, se mențin la un nivel scăzut. „Continuând ca până acum, sublinia Rosenthal, pierdem mereu teren și e din ce în ce mai rău"[94].

Energiile românilor - americani nu au fost însă neglijate. În noiembrie 1931, prin Consulatul din Cleveland, s-a sugerat Uniunii Asociațiilor Românești să

trimită senatorului Borah telegrama prin care să se protesteze contra declarațiilor revizioniste ale acestuia. Într-adevăr, cu ocazia vizitei lui Barthou la Washington, Borah a declarat unui grup de ziariști francezi că revizuirea frontierelor Ungariei era de stringentă urgență[95]. Mai multe telegrame au fost trimise senatorului care era informat că majoritatea românilor - americani emigraseră din Transilvania pentru a scăpa de oprimarea națională a Ungariei. Restabilirea frontierelor medievale ale regatului maghiar, se sublinia în telegramă, contravenea principiilor autodeterminării și putea însemna reluarea politicii de maghiarizare forțată. De aici și opoziția semnatarilor la politica de revizuire a Trianonului[96]. Ca urmare a valului de protest, senatorul Borah a declarat ministrului Cehoslovaciei la Washington, ca și unui corespondent al ziarului praghez „Narodni Politika", că el nu susținea de fapt restaurarea deplină a vechilor frontiere ale Ungariei[97].

Articole antirevizioniste apăreau în presa americană și independent de acțiunea propagandei statelor Micii Înțelegeri. În revista „The Analist" din octombrie 1931, se aprecia că depresiunea avea efecte mai grave în Ungaria, ca urmare a proastei administrări a țării și a marilor fonduri afectate înarmării. „Cauza esențială a crizei maghiare, se afirma în articol, este spiritul militar șovinist, responsabil într-o mai mare măsură de tulburările din acea parte a lumii decât toate crizele și recoltele mediocre puse la un loc"[98]. Iar „Christian Science Monitor" din 24 noiembrie, releva tensiunea dintre Ungaria și statele vecine, ca urmare a revendicărilor teritoriale lansate de Budapesta[99].

Adesea, asemenea articole duceau la replica revizioniștilor. La un material semnat de Paul Bonrour, apărut în „New York Times", din 6 mai 1932, și care insista pentru ameliorarea relațiilor statelor central-europene și formarea Confederației dunărene, s-a publicat o scrisoare de răspuns, semnată Josif Paczas, care afirma că refacerea țărilor din zonă era imposibilă ca urmare a deciziilor inechitabile pentru Ungaria, adoptate de Conferința de pace. Legația română a acționat de asemenea, și în „New York Times" din 29 mai 1932, apărea articolul semnat de Th. Healy, care insista pentru oprirea procesului de deznaționalizare a minorităților din Ungaria și prezenta situația minorităților din statele succesorale[100].

Articolul a fost, la rândul-i, atacat printr-o scrisoare semnată de Ch. Jessup și publicată în „New York Times" din 12 iunie, ca și prin alte materiale[101]. Acestea nu au avut ecou deoarece erau simple materiale de propagandă cuprinzând afirmații foarte generale. Davilla putea deci aprecia că „... propaganda maghiară este neputincioasă când frazele sale sunătoare dar goale sunt atacate cu fapte și date concrete"[102]. La 5 august 1932, F. D. Roosevelt, pe atunci guvernator al statului New York, a dat un interviu ziarului „New York Times" care, la 5 august 1932, susținea că era vorba de o declarație de simpatie pentru Ungaria și

pentru revizionism. Basil Alexander, președintele Asociației „Sons of Romania., a trimis imediat o scrisoare de protest lui Roosevelt care răspunde printr-o notă din 23 august apărută în același ziar, prin care afirmă că declarația sa a fost greșit interpretată de redacție[103]. În același sens, Roosevelt a răspuns direct și lui B. Alexander[104].

La sfârșitul anului 1932, multe ziare americane au publicat comentarii pe marginea manifestațiilor care au avut loc la Cluj, cu un caracter antirevizionist[105]. În aceeași perioadă începe a se finaliza proiectul de creare a unui Birou antirevizionist al Micii Înțelegeri în Statele Unite.

În acest sens, Davilla a elaborat un memoriu pe care l-a înaintat colegilor săi, iugoslav și cehoslovac, de la Washington. Documentul preciza că organismul în discuție urma a avea misiunea „... de a concentra toate informațiile asupra propagandei revizioniste, de a pregăti tot materialul pentru contrapropagandă și de a determina o acțiune simultană, de la caz la caz, a celor trei comunități". Conducerea noului organism urma a fi încredințată lui A. Popovici. Crearea Biroului era determinată de amploarea propagandei maghiare în Statele Unite, ce lua forma publicității în ziare, reviste, prin conferințe, radio, teatru, cinema și muzică. „Pentru a o urmări metodic și a o combate cu succes, se sublinia în Memoriu, este necesar să avem un birou devotat în mod exclusiv acestui scop"[106].

Succesele de până atunci ale revizionismului se datorau, în opinia autorului documentului, activității stăruitoare și tenace a liderilor ei cât și unității ungurilor din America. Un front comun al cehilor, iugoslavilor și românilor puteau avea o pondere mai mare dacă organizarea era adecvată. Se impunea deci crearea de comitete naționale independente în fiecare centru, dar aflate în strânsă legătură prin intermediul unui comitet în trei, care trebuia să aibă contact permanent cu comitetul central de la Washington. Acesta din urmă avea sarcina de a culege informații și de a determina replica adecvată la fiecare acțiune revizionistă în parte. Cheltuielile de întreținere urmau a fi suportate în părți egale de cele trei state din Mica Înțelegere[107].

Proiectul fiind aprobat, Boncescu semnala, la jumătatea lunii februarie 1933, materialul informativ necesar demarării activității Biroului antirevizionist: tablouri statistice comparative privind situația din Transilvania înainte și după unire, la nivelul școlar, religios, al activității artistice și culturale minoritare, administrativ, al justiției, agriculturii, comerțului, industriei și finanțelor. De asemenea, se cereau date semnificative pentru politica guvernului român de a promova, în Transilvania, igiena socială, protecția muncii, de a construi uzine electrice, case de locuit, șosele și căi ferate. Pe de altă parte, era necesar a se trimite cărți și ziare, alte informații prin legația română de la Budapesta, privind situația politică, economică și culturală din Ungaria[108].

Direcţia Presei a iniţiat imediat acţiunea de adunare a datelor solicitate. Ministerele care puteau oferi informaţii, prefecturile judeţelor ardelene ca şi institutele de învăţământ superior de la Cluj şi Timişoara, au primit adresele respective şi, în scurt timp, au furnizat informaţiile necesare[109], acestea din urmă fiind centralizate şi trimise urgent la Washington[110]. Între timp, legaţia română din Budapesta a fost invitată, în mod special, a pregăti sinteza asupra actualităţilor din Ungaria[111].

Începând cu luna martie 1933, Direcţia presei a afectat Biroului cota stabilită pentru România, şi care era de 150 $ lunar, ce au fost plătiţi cu regularitate[112]. Tot în martie 1933, Boncescu sublinia că dezvoltarea propagandei antirevizioniste, necesită şi buna cunoaştere a presei minoritare din România şi solicita abonamente la cele mai importante ziare: „Brassoi Lapok", „Keleti Ujsag" şi „Siebenbürgisch Deutsches Tageblatt"[113]. Direcţia presei a încheiat abonamentele solicitate[114]. Crearea Biroului antirevizionist din S.U.A. a avut loc nu întâmplător ci ca parte din procesul de reorganizare a Micii Înţelegeri. Adoptarea pactului alianţei, în februarie 1933, a fost de altfel interpretată de multe ziare americane ca o încercare activă de combatere a revizionismului[115]. Iar eşecul Planului celor patru, lansat de Mussolini, ca urmare a opoziţiei ferme a Micii Înţelegeri, s-a datorat tot politicii antirevizioniste a celor trei state aliate, fapt evidenţiat şi de presa americană[116].

Davilla a rostit, în mai 1933, o conferinţă publică la Washington, în care a relevat motivele care au dus la reorganizarea alianţei şi dorinţa statelor membre de a menţine pacea şi status quo-ul european. Diplomatul român a subliniat că revizuirea ar duce la sacrificarea unor părţi din actualele state naţionale, aşa încât trebuie combătută cu toate energia. Multe ziare au reprodus pasaje din cuvântare, care a fost deci un mijloc adecvat de propagandă antirevizionistă[117].

Agenţia United Press a difuzat, la începutul lunii iunie 1933, ştirea că în timpul unor manifestaţii revizioniste din Transilvania, s-a creat o atmosferă încărcată ce a dus la incendierea a două sate locuite şi de unguri[118]. Imediat, legaţia română a cerut informaţii şi a publicat o dezminţire[119]. Boncescu a iniţiat o discuţie cu directorul agenţiei United Press asupra posibilităţii ca informaţiile despre Mica Înţelegere să fie trimise de corespondentul de la Praga şi nu de cel din Viena. Răspunsul a fost însă evaziv[120].

„Current History" publica, în septembrie 1933, un articol în care prof. A. Guerard analiza chestiunea revizionismului. Ideea de bază era că frontierele din 1919 nu erau poate perfecte dar „... răul fundamental nu e în modul în care graniţele au fost trasate ci însăşi existenţa lor. Remediul nu e modificarea graniţelor ci scăderea importanţei lor"[121]. Aniversarea a 15 ani de la Unirea

Transilvaniei cu România a fost marcată de o mare serbare organizată la Cleveland de Comitetul național al românilor - americani. Cu acest prilej, ministrul Davilla a rostit un discurs în care a relevat pericolul revizionismului pentru pacea lumii. Vorbitorul a susținut că poziția Statelor Unite în această chestiune trebuia condusă de principiile formulate de Wilson[122]. La reuniune au participat și delegați ai comunităților provenind din celelalte state ale Micii Înțelegeri. Ca urmare, a avut loc primul mare miting antirevizionist din Statele Unite[123].

Presa americană a comentat pe larg declarația făcută de Titulescu la Košiće, în legătură cu pericolul revizionist și a accentuat semnificația tezei revizionism înseamnă război. „New York Times" din 13 decembrie, aprecia că Mica Înțelegere se va opune revizuirii frontierelor pe orice cale[124]. La aniversarea a 300 de ani de la fondarea Universității Georgetown, Davilla a reprezentat România și a rostit un discurs în care a relevat politica pacifică, antirevizionistă a țării, ca singură linie acceptabilă pentru dezvoltarea civilizației umane[125].

La începutul anului 1934, la Cluj, a apărut primul număr al revistei „Revue de Transylvenie" care, prin conținut și spirit, a fost un excelent instrument de propagandă antirevizionistă. Un număr de 50 de exemplare din acest prim număr au fost trimise spre difuzare în Statele Unite. Însărcinatul cu afaceri, R. Florescu, a difuzat revista unor instituții publice, redacții și persoane care manifestau interes pentru chestiunile europene[126]. La 13 decembrie 1934, W. Lippman publica în „New York Herald Tribune" un articol extrem de favorabil antirevizionismului. „Fără a pretinde bineînțeles că punctul de vedere al d-lui Lippman a fost determinat în acest mod indirect, de mine, nota Davilla, cred totuși că aceste conversații cu d-sa i-au influențat sau cristalizat părerea"[127].

În „Roumanian Bulletin", editat de asociația „Sons of Romania" din New York, în numărul din ianuarie 1935, a apărut un articol consacrat fenomenului revizionist care era bine cunoscut de mulți americani, ca urmare a propagandei asidue a Ungariei. Una din tezele promovate era legată de situația comunităților maghiare rămase în statele succesorale care erau acuzate de naționalism când, în fapt, se uita „șovinismul feroce" care domnea în Ungaria antebelică[128]. Vizitele unor ziariști americani în România au fost prilejul cunoașterii la fața locului a situației minorităților din țară. Exemplele deja date pot fi completate cu acela al publicistului A. Sturner care, în primăvara anului 1935, a efectuat o vizită de documentare de o lună în țară pentru a pregăti o lucrare privind Tratatul de la Trianon[129].

Manifestările antirevizioniste de la București, din 12 noiembrie 1936, s-au bucurat de largi comentarii favorabile în presa americană. „New York Times", din 13, 14 și 15 noiembrie, „New York Evening Post", din 14 noiembrie și „New York Herald Tribune" din aceeași zi, au relatat evenimentele și au explicat

realist cauzele lor[130]. Misiunea lui Ciotori în Statele Unite, la care am mai făcut referiri, a vizat și determinarea unei acțiuni mai folositoare în favoarea intereselor naționale ale României, ca și lămurirea opiniei publice americane. Trimisul român a acționat în direcția activizării comunității româno-americane, a informării publice americane, ca și a influențării atitudinii cercurilor oficiale în problema revizionismului. Pe marginea acestei acțiuni, Davilla nota că o amplă reflectare în presa americană a procesului de democratizare a societății românești era suficientă pentru a contracara orice propagandă revizionistă[131].

După discursul revizionist rostit de Mussolini la Milano, în noiembrie 1936, Nicolae Iorga a pregătit și editat imediat un răspuns. Broșura respectivă a fost trimisă, spre difuzare, în 100 exemplare și în Statele Unite[132]. În iulie 1937, imediat după un miting revizionist organizat la Philadelphia, comitetele naționale locale ale americanilor provenind din Mica Înțelegere au inițiat o manifestație de răspuns cu un pronunțat caracter antirevizionist[133].

În repetate rânduri s-a menționat locul important pe care chestiunea drepturilor minorităților l-a ocupat în propaganda antirevizionistă. Pe lângă canalele deja menționate, o sursă de dezinformare a opiniei publice americane în această privință a fost Biserica unitariană americană, care a trimis în România mai multe delegații de investigare la fața locului a drepturilor religioase ale minorităților în special. Prima misiune sosește în vara lui 1921 și, după puțin timp, raportul respectiv este imprimat, unde oare, la Budapesta desigur[134]. Un memoriu este înaintat și guvernului român, care era informat de „situația nenorocită, de atmosfera de neîncredere și bănuială“ în care trăiau minoritarii din țară. Pentru ameliorarea situației era formulat un program de revendicări în opt puncte. Pe marginea rezumatului care i-a fost prezentat, primul-ministru Averescu a notat că ministrul Goga va analiza și va răspunde la fiecare afirmație[135]. Ministerele care se ocupau de chestiunile criticate au fost solicitate a ancheta cazul și a înainta răspunsurile necesare. Ministerul Artelor și Cultelor, condus de Goga, a trimis președenției Consiliului, la 16 iulie, un răspuns pe marginea a cinci puncte din programul de revendicări taxat drept o fantezie[136].

Începând cu a doua misiune, intră în arenă și preotul C. Cornish. Anunțând, la 16 iunie 1924, plecarea misiunii unitariene spre România, Bibescu preciza că delegații vorbeau numai engleza așa că „... trebuie îngrijit să nu mai fie călăuziți de tălmaci unguri, ca de obicei“[137]. Raportul elaborat în urma vizitei, mai consistent ca volum, a fost publicat în anul următor la Boston[138]. O sinteză a raportului a fost înaintat guvernului român al cărui răspuns era solicitat de Cornish în octombrie 1924[139]. Ministrul de externe, I. G. Duca, a răspuns imediat că documentul cu pricina, care respingea punct cu punct toate acuzațiile aduse, fusese deja trimis prin poștă[140].

Lucrurile nu s-au oprit aici. În vara anului 1926, o nouă misiune unitariană străbate țara, Transilvania mai ales, și publică un nou raport, defavorabil și acesta, și comentat în consecință de presa americană[141]. Unul dintre membrii acestei comisii, J. M. Cabot, nepot al senatorului H. Cabot - Lodge, a publicat, chiar la sfârșitul anului 1926, o lucrare asupra situației minorităților din Transilvania[142]. Anterior, autorul vizitase România, în 1923, și primise o serie de materiale de informare privind cultele minoritare și aplicarea reformei agrare. „De la noi însă, se preciza într-un raport diplomatic, d-sa s-a dus prin Budapesta, iar în Londra, Oxford și Boston, care sunt centrele de propagandă în contra noastră pe tema oprimării bisericilor protestante, a fost înconjurat de agenți unguri și afiliații lor. Aceștia i-au pus la dispoziție toată literatura de propagandă ungurească, față de care a noastră este dispersată"[143].

Lectura lucrării arată că, în ciuda simpatiei autorului pentru unguri, primele opt capitole cu aspecte istorice, deși au unele erori, sunt destul de obiective și în multe locuri chiar favorabile: „Politica de maghiarizare urmată de guvernele ungare, metodele brutale întrebuințate de unguri în învățământ și în administrație pentru a suprima conștiința românească, persecuțiile politice la care au fost supuși fruntașii transilvăneni, sunt înfățișate destul de clar și pe alocuri, față de această purtare violentă a cârmuirii ungare, e arătată toleranța noastră largă"[144]. În schimb, situația minorităților naționale din Transilvania este prezentată numai în culori întunecate. Totuși „... adevăratul scop al cărții nu a fost atât prezentarea chestiunii minorității noastre maghiare, cât susținerea unei teme favorite a propagandei maghiare din ultimii ani în țările anglo-saxone: rectificarea frontierei. Cabot cere răspicat revizuirea și cedarea unei părți din Transilvania Ungariei"[145].

La sfârșitul lunii martie 1927, Cretzianu a fost informat că reverendul Cornish a organizat o campanie de strângere a unor semnături pe un memoriu adresat guvernului român care urma a analiza și ameliora situația minorităților naționale din țară. O delegație urma a se prezenta la legația română din Washington cu memoriul respectiv semnat de 35.000 persoane[146]. Într-adevăr, la 4 aprilie 1927, memoriul respectiv este înmânat ministrului României[147], iar sinteze sunt trimise la unele ziare americane care publică comentarii pe marginea lui[148]. Cei șase delegați, sosiți în momentul în care Cretzianu lipsea de la Legație, au lăsat memoriul însoțit de o scrisoare explicativă[149]. Analiza documentului relevă falsitatea multor revendicări formulate pe marginea persecuției catolicilor și protestanților din România. „Dar cei care au înscenat această manoperă, aprecia Cretzianu, nu s-au oprit la așa puțin știind că publicul american de toate religiile este lesne de amăgit când se agită înaintea lui spectrul persecuției religioase, mai ales când acest spectru este agitat de personaje ecleziastice

marcante". Ca urmare, s-au cerut drepturi, nu numai de natură religioasă, pentru toate minoritățile naționale din România[150].

Organizația care a adunat pentru petiție semnături, a proiectat a trimite în țară emisari secreți însărcinați a strânge dovezi despre pretinsele persecuții. Pentru situația cultului catolic s-a făcut apel la profesorul Sands care manifesta ezitări, apreciind că inițiatorii acțiunii aveau idei preconcepute. În opinia lui Cretzianu, se cerea acționat discret pentru ca Sands să fie convins a accepta misiunea deoarece după cunoașterea situației reale va acționa în consecință la revenirea în America[151]. Un alt emisar vizat a fost H. Atkinson, secretarul general al Asociației mondiale pentru promovarea păcii și care, în mai 1927, a solicitat viza de intrare în România. Pe marginea documentului era pusă rezoluția: „Nu avem motive a ne opune la acordarea vizei"[152].

Petiția trimisă guvernului român în aprilie 1927, este analizată de M.A.S., care vede în aceasta „... o nouă acțiune de propagandă ungurească, condusă de binecunoscuții agenți ai guvernului unguresc, Cornish și Wycs.". Autorul acestei aprecieri, N. P. Comnen, l-a cunoscut pe Cornish în timpul călătoriei acestuia în Transilvania, în 1925, a discutat mult cu el și a putut constata „reaua lui credință". Între semnatarii petiției, se număra și reprezentantul Statelor Unite la Conferința economică de la Geneva. Fiind bine cunoscut de omologul său român, Niculcea, acesta l-ar putea întreba pe american cum a ajuns a semna și i-ar putea furniza material informativ asupra situației reale[153]. Ministerul de Externe însărcinează pe Niculcea să acționeze în sensul recomandării făcute de Comnen[154]. Intervenția solicitată are loc și delegatul american declară că a semnat numai la insistențele lui Cornish și că regretă exagerările făcute de ziare, numai din interese politice, asupra importanței deciziei lui. Boyden și-a exprimat convingerea că guvernul român nu a neglijat chestiunea minoritară și că a făcut multe pentru crearea unui statut echitabil acestora[155].

Legația din Washington era informată asupra opiniei Externelor, că petiția pregătită de Cornish era o nouă acțiune a propagandei maghiare și că „reaua credință a acestor ațâțători ai opiniei publice americane a fost dovedită în repetate rânduri atât de noi cât și de străinii care au vizitat România în ultimul timp". Un răspuns complet și documentat la petiție, era oferit de lucrarea semnată de M. Tichner, care trebuia utilizată pentru „a denunța în fața opiniei publice americane pe acești falși apostoli". Cretzianu era informat că s-a discutat chestiunea cu Boyden, unul din semnatari, și a fost avertizată legația română de la Vatican deoarece exista intenția ca petiția să fie trimisă și Papei[156]. Toate aceste măsuri erau comunicate de către M.A.S. și președintelui Consiliului de Miniștri, Averescu[157].

La 1 iunie 1927, M.A.S. informa Legația de la Vatican că între semnatarii petiției lansate de Cornish era și cardinalul O'Connel, arhiepiscop de Boston

„... ademenit să sprijine cu autoritatea sa morală acțiunea bazată pe alegațiuni și proceduri incorecte“. Legația era însărcinată a informa pe secretarul Papei asupra „erorii în care s-a lăsat indus arhiepiscopul de Boston, care a crezut în persecuțiile îndreptate împotriva catolicilor din România“[158]. Cretzianu era informat, la sfârșitul lunii mai 1927, că prof. Sands a refuzat a accepta misiunea de anchetă care i-a fost încredințată, așa încât a fost înlocuit cu reverendul Mac Guan, un caracter independent și care urma a pleca în misiune însoțit de trei pastori protestanți[159].

În intervalul 19 iunie - 7 iulie 1927, o altă delegație a Institutului american pentru drepturile religioase a vizitat România, beneficiind de sprijin oficial. Delegații au vizitat multe centre din țară: Iași, Chișinău, Tighina, Cernăuți, București, Brașov, Ciuc, Tg. Mureș, Sibiu, Alba Iulia și Sighișoara. La Iași, de exemplu, au discutat cu rabinul-șef, cu mitropolitul Moldovei ca și cu lideri locali ai Ligii Apărării Național Creștine, între care se afla și studentul Moța. Iar la Chișinău, americanii au discutat cu arhiepiscopul Gurie, cu pastorul Gutchievici și cu rabinul-șef, după cum în Transilvania au fost mereu însoțiți de șase preoți de diverse confesiuni[160]. După vizita din Basarabia și Bucovina, facilitată de guvern, delegația a trimis o scrisoare de mulțumire la Externe[161].

În acest răstimp, în Statele Unite apărea de sub tipar un nou raport al comisiei care vizitase România la începutul anului 1927[162]. „Acest raport, aprecia Cretzianu, alcătuit într-un spirit de dușmănie și de absolută rea credință are menirea clară de a servi propagandei maghiare“. Deși atacurile erau nejustificate, iar faptele erau denaturate sau exagerate, ele puteau avea efecte asupra opiniei publice americane care era foarte sensibilă la drepturile religioase. Ca urmare, se cerea a se elabora un răspuns bine documentat, convingător și difuzat cât mai larg[163].

Raportul Comisiei Atkinson, care vizitase România în iunie-iulie 1927, a fost publicat într-o formă preliminară, în „New York Times“ din 7 decembrie 1927. Documentul susținea că antisemitismul era parte integrantă din „prigoana de rasă și confesională“ care domnea în țară. Deși se recunoșteau unele progrese între situația din trecut și cea din momentul anchetei, se aprecia că exista o mare discrepanță între prevederile liberale ale Constituției și realitate. Raportul preliminar vorbea de politica de românizare a învățământului minoritar, de aplicarea eronată a legii cetățeniei române etc. „Comisia a fost impresionată de inteligența populației, de activitatea, de atitudinea binevoitoare și sprijinul prietenos al poporului român, mai evident printre țăranii de la sate“[164]. Comentariul care însoțea raportul și care aparținea redacției, susținea că situația României era mai dificilă decât a statelor vecine, că se cerea consolidarea structurilor existente cu respectarea drepturilor minorităților[165]. Cretzianu

sublinia și el esența nefavorabilă a raportului preliminar și necesitatea unei replici adecvate[166]. Un efect și mai dezastruos a avut publicarea integrală a raportului Comsiei, în 1928, sub forma unei broșuri de peste o sută de pagini[167].

Asemenea materiale, larg difuzate, puteau influența negativ imaginea americanilor asupra situației din România așa încât au generat o replică sistematică și imediată din partea oficialităților românești. Mai ales diplomații români acreditați în Statele Unite au acționat direct pentru prezentarea realistă a situației minorităților naționale din țară.

Cu ocazia Anului Nou evreesc, din 1924 ministrul României a fost invitat a ține o cuvântare la una din sinagogi din New York. Bibescu a profitat de ocazie pentru vorbi de situația evreilor români și a denunța propaganda mincinoasă dusă contra României și de unele cercuri interesate. „New York Times" a comentat favorabil discursul ministrului român[168]. Aceeași reacția s-a înregistrat în luna următoare, noiembrie 1924, când Bibescu a vorbit la adunarea anuală a evreilor - români din Philadelphia[169]. În vara anului 1925 în Statele Unite a fost angajată imprimarea unei broșuri privind situația minorităților naționale. Materialul, inclusiv fotografiile, au fost pregătite de Comnen, ministrul României la Berna. Se recomanda legației din Washington ca „tipărirea și difuzarea broșurii să se facă cu toată discreția, pentru a nu se afla originea lucrării"[170]. Bibescu anunța că la broșură se lucra de mult și va apare chiar în acea lună, iulie 1925[171].

La sfârșitul anului 1925 Nano a inițiat difuzarea a 450 de exemplare din lucrarea semnată de H.Tichner și care privea realist situația minorităților din România. Prin intermediul asociațiilor românilor - americani, lucrarea a fost expediată persoanelor care se interesau de chestiune, ca și unui mare număr de preoți de toate confesiunile, al căror nume a fost luat dintr-un anuar[172]. În februarie 1926 legația din Washington era informată de M.A.S. că președintele Uniunii evreilor pământeni, Filderman, urma a face o vizită în Statele Unite și a propus a iniția și acțiuni de propagandă în favoarea țării. I s-a dat material informativ adecvat și se cerea legației a-l spirjini[173]. În același timp Nano confirma primirea a 20 de exemplare din Harta etnografică a Transilvaniei, imprimată în 1919, și pe care urma a o difuza unor biblioteci publice[174].

Legația întreținea bune relații cu toți americanii care aveau influență în cercurile religioase. În mai 1926, Djuvara a dat un dejun în onoarea reverendului Walsh, vicepreședinte al Universității Catolice din Washington și care tocmai încheiase o vizită în România. Prezent la dejun era și profesorul Scott, președintele Academiei de Drept Internațional de la Haga, care a declarat că România trebuia să reziste presiunilor exercitate de Societatea Națiunilor în chestiunea minorităților și care puteau afecta suveranitatea țării. Profesorul american a

apreciat că susținerea minorităților din România de către forțe din exterior putea duce la crearea unor veritabile focare de iredentism[175].

Foarte adesea se recurgea la trimiterea unor scrisori de răspuns la unele articole critice apărute în presa americană. Pe marginea raportului preliminar al Comisiei pentru drepturile minorităților religioase publicat în „Boston Herald", Cretzianu trimitea, la 24 mai 1927, o scrisoare în care-l informa pe editor că a fost indus în eroare prin materialul publicat și care, între altele, afirma că bisericile minoritare din România au fost lipsite de proprietățile lor funciare. În fapt, sublinia Cretzianu, este vorba de aplicarea uniformă a legii agrare care nu a făcut distincție de felul proprietății, laică sau ecleziastică. Pe de altă parte, guvernul român acorda importante subvenții învățământului minoritar, inclusiv celui unitarian, deși linia oficială era de a se dezvolta școli publice, întreținute din taxele locale, și în care se preda, unde era cazul, în limba populației majoritare din comunele respective. Înainte de 1918, preciza ministrul României, în Transilvania funcționau 322 școli reformate și 26 unitariene, iar după unire 641 școli reformate și 49 unitariene. Cu toate acestea era clar că pastorii și preoții unguri cultivau sentimente iredentiste în rândul enoriașilor lor[176].

Arhiepiscopia Ortodoxă de Alba Iulia și Sibiu aprecia că broșura editată în 1925, care cuprindea raportul Comisiei ce vizitase țara în anul anterior, era incorectă și putea avea efecte negative deoarece opinia publică americană era sensibilă la stânjenirea libertății ocnștiinței. În revista „The Churchman", din New York, au fost publicate mai multe articole negative despre situația religioasă din România așa încât consilierul arhiepiscopal Scarlat a trimis o scrisoare prin care lua atitudine și prezenta starea reală a lucrurilor[177].

Guvernul Brătianu format în iulie 1927 a adoptat un manifest în care se sublinia că la baza politicii sale stăteau principiile democratice înscrise în Constituție. În acest context urmau a fi respectate drepturile minorităților și se va încerca integrarea armonioasă a acestora în viața politică a țării. Documentul a fost trimis și la Serviciul Presei, din Washington, care după traducere l-a difuzat la multe ziare[178]. Primind fondurile necesare, Boncescu a imprimat în iunie 1927, în 1000 de exemplare, o broșură de 20 de pagini privins situația evreilor din România. Apoi, evident, broșura a fost difuzată gratuit în toată America[179].

La cererea Bibliotecii Publice din New York, Direcția Presei trimitea în decembrie 1927 un Memorandum al guvernului român, publicat la Geneva în 1925, de aproape 200 pagini privind protejarea învățământului minoritar în România[180]. Publicarea raportului Comisiei Atkinson, în decembrie 1927, a impus replica imediată a oficiilor diplomatice românești. Legația și Consulatul general din New York au trimis scrisori explicative care au apărut în „New York

Times" din 8 și 9 decembrie 1927[181]. Totodată, un memorandum explicativ a fost expediat, pe aceeași temă, principalelor agenții de presă dar, din cauze necunoscute, documentul nu a fost publicat[182].

A. Popovici, așa cum preciza, la 4 februarie 1928 a susținut la sediul Asociației de politică externă din Boston o expunere pe marginea situației politice din România și a făcut referiri și la situația minorităților[183]. Ca un răspuns mai amplu la același raport al Comisiei Atkinson, ziaristul W. Littlefield a pregătit un articol privind minoritățile etnice și religioase din România. În prima parte autorul a relevat caracterul românesc al Transilvaniei, ca leagăn al poporului român, schițează situația cultural-spirituală din regiune, iar în partea a doua critică principalele afirmații incluse în raportul publicat in extenso sub titlul *Romania. Ten Years After*[184]. Articolul a apărut la sfârșitul anului 1928, în mai multe periodice americane.

Vicepreședintele lui United Romanian Jews of Romania, Leon Fischer, a vizitat în mai-iunie 1928 țara și a avut întrevederi cu regina Maria, Gh. Brătianu, I. Maniu, N. Titulescu și alți demnitari. Revenit acasă, Fischer a publicat în „New York Times" din 14 iulie 1928 un articol în care afirma că situația evreilor din România s-a ameliorat mult în ultima vreme grație preocupării permanente a guvernului[185]. Secretarul consulatului român din Philadelphia publica și el la 20 iulie 1928 în ziarul local „The Jewish Exponent" un articol în care releva ameliorarea statutului evreilor din România[186]. În ianuarie 1929 a vizitat România și Avram Karolnic, director al ziarului „The Day" din New York, cu scopul de a cunoaște la fața locului viața evreilor din țară[187].

G. Boncescu a vorbit la 4 ianuarie 1929 la Clubul femeilor republicane despre sitruația minorităților din România. El a prezentat date și fapte care infirmau tezele din raportul Comisiei Atkinson[188]. Iar în februarie 1929, Boncescu a vorbit pe aceeași temă la ședința Uniunii Evreilor Americani din România și la Asociația de comerț din Chicago[189]. Leon Feraru, profesor la Columbia University, a ținut la 22 februarie 1929 la Jewish Center, din Brooklyn o conferință despre situația evreilor din România[190].

Anunțarea, în iulie 1929, a intenției de modificare a legii cultelor din România a generat agitație în Statele Unite, în cercurile interesante. Mai ales evreii se simțeau vizați, de unde și măsuri speciale adoptate de Legația română. Rosenthal a ținut la 18 iulie o conferință în chestiune, în fața unor lideri evrei, iar apoi are o lungă discuție cu Herman Spier, secretarul executiv al lui United Romanian Jews of America. Efectual acestor eforturi a fost pozitiv, „orice neplăcere fiind înlăturată pentru moment", dar legația considera necesar un răspuns explicativ al guvernului român[191]. Direcția Presei a trimis instrucțiuni în care se sublinia că trebuia explicat organizațiilor evreiești că modificarea

legii cultelor acorda comunităţilor israelite libertatea de a se organiza după rituri, la fel ca şi în alte ţări, inclusiv în S.U.A. Dezbaterea proiectului de lege în Parlament a dus la adoptarea deciziei de consultare a Uniunii evreilor pământeni înainte de adoptarea regulamentului de aplicare a legii[192].

Rosenthal anunţa în curând că a comunicat lămuririle respective asociaţiilor evreieşti şi a trimis o notă ziarelor interesate[193]. La sfârşitul lunii august 1919, Direcţia Presei trimite la New York un material mai amplu privind modificarea legii cultelor[194]. Rosenthal discută din nou chestiunea cu cei de la United Romanian Jews of America şi obţine încheierea unei minute pe marginea întrevederii. O notă explicativă a fost trimisă şi a apărut în ziarele evreieşti din New York[195]. Asemenea eforturi perseverente au produs în timp efectele dorite. În august 1931, Rosenthal constata: „Unul din rezultatele cele mai palpabile ale activităţii noastre aici a fost cel obţinut cu presa evreiască. În timp ce în presa americană s-au dus campanii sistematice iar unele publicaţiuni s-au pretat chiar la invenţiuni josnice, presa evreiască şi-a păstrat atitudinea favorabilă“[196].

Cu ocazia vizitei făcute în România în noiembrie 1930, şeful secţiei minorităţii de la Societatea Naţiunilor a primit şi un memoriu al guvernului român în chestiunea respectivă. Problema a generat însă noi atacuri împotriva ţării din partea unor organizaţii americane. La 10 noiembrie 1930, L. Cornish a prezentat în faţa unor studenţi şi profesori de la Universitatea J. Hopkins o expunere asupra situaţiei minorităţilor naţionale din România. Ca urmare, Boncescu sugera organizarea unei dezbateri publice la Boston, sub auspiciile lui Foreign Policy Association şi la care putea lua cuvântul Popovici şi câţiva prieteni ai ţării. Pentru pregătirea acţiunii era solicitat tot materialul informativ disponibil în chestiunea minorităţilor[197]. Profesorul J. Roucek publica în revista „World Unity“, numărul din noiembrie 1932, un articol în care prezenta pe larg situaţia reală a minorităţilor din România[198].

Cele două direcţii speciale ale propagandei politice româneşti din Statele Unite, antirevizionism şi minorităţi, au fost întregite cu acţiunea de prezentare a caracteristicilor regimului din România. În aprilie 1924, Bibescu a iniţiat publicarea unei broşuri cu programul de guvernare al cabinetului Brătianu. Jumătate din preţul imprimării, respectiv 150 $, a fost obţinută dintr-o donaţie iar cealaltă jumătate a fost acoperită de Direcţia Presei din M.A.S.[199]. Aceasta trimitea textul tradus în engleză, ca şi unele clişee pentru ilustrarea broşurii[200]. Un set de fotografii ale miniştrilor din cabinetul aflat la conducerea ţării a fost difuzat agenţiilor de presă în iulie[201] şi noiembrie1924[202]. Un articol privind progresele Dobrogei după 1918, şi apărut în revista engleză „Countries of the World“, a fost solicitat de legaţia din Washington şi a fost trimis în 50 de exemplare spre a fi difuzat în cercurile americane[203]. Biblioteca din New York

dorea în aprilie 1925 un discurs, imprimat, rostit de Duca, cu privire la eforturile României de consolidare a păcii mondiale[204]. Externele trimiteau Legației cinci exemplare din broșură, unul pentru bibliotecă, iar celelalte pentru a se utiliza „în folosul cauzei noastre"[205].

Difuzarea de fotografii a fost utilizată și în propaganda politică cu caracter general. În noiembrie 1925, Direcția Presei cerea pentru propaganda în străinătate, de la Institutul Geografic, fotografii cu imagini din Basarabia care erau în acel moment solicitate[206]. Într-adevăr, încă de la 8 noiembrie, prof. Clark, aflat atunci la Quebec, cerea câteva asemenea fotografii despre Basarabia[207], iar în mai 1926 alte două lucrări privind aceeași provincie (semnate de Cazacu și respectiv de Tătărescu)[208]. Tot în mai 1926 și Legația din Washington dorea 70 de exemplare din lucrarea menționată a lui Cazacu[209]. Unul din exemplare i-a fost trimis lui L. E. van Norman, fostul atașat comercial al S.U.A. la București, și care a găsit-o interesantă[210]. O altă carte pe aceeași temă, de O. Ghibu (*De la Basarabie russe à la Bassarabie roumaine*) a fost trimisă la Washington în zece exemplare, în septembrie 1926[211]. Dat fiind interesul pentru Basarabia, Direcția Presei a acordat sprijin documentar lui A. Boldur pentru editarea unei lucrări mai ample privind Basarabia. De asemenea, a fost subvenționată tipărirea unei broșuri bazată pe o anchetă internațională la care au fost antrenați, prin Legația din Washington, și 8 profesori americani[212].

Tabloul guvernării liberale din anii 1922-1926, schițat într-un volum cuprinzător (*Activitatea corpurilor legionare și a guvernului, de la ianuarie 1922 până la 27 martie 1926*, București 1926, 424 p.), a fost trimis în 30 de exemplare în Statele Unite și difuzat în cercurile coloniei române, dată fiind limba în care era tipărit, ca și la unele biblioteci[213]. În iulie 1926, profesorul Clark i-a prezentat lui Djuvara planul unui ciclu de conferințe la câteva universități americane, ca un răspuns la un articol al lui Racovski în problema Basarabiei. Clark a precizat că nu avea pretenții financiare și a insistat „...asupra adâncei sale convingeri că, cauza noastră este dreaptă.[214]. Același Clark, a susținut o conferință despre Transilvania, în fața unui auditoriu restrâns reunit în casa fostului ministru Roberty Lansing, care era și președintele Societății de Arheologie[215]. Numărul special al revistei „La Roumanie Nouvelle", consacrat vizitei reginei Maria în Statele Unite, a fost trimis în 100 exemplare la Washington spre difuzare[216].

Pe marginea articolului semnat de Anne O'Hara Mc Cormick apărut în „New York Times Magazine", din 8 mai 1927, Boncescu a pregătit un răspuns apreciind că inexactitățile și afirmațiile răuvoitoare formulate de autoare nu puteau fi ignorate[217]. Constatând că „New York Times" și publicațiile subsidiare manifestau o evidentă ostilitate față de România, mai ales datorită faptului că

redactorul șef, Ochs și mulți redactori erau evrei, Boncescu a început din mai 1927, o acțiune sistematică de ameliorare a relațiilor cu acest mare cotidian[218]. Margaret Fergusson, directoarea Institutului Internațional al Asociației Creștine a Tinerilor, a vizitat de mai multe ori România, între anii 1927-1936, din dorința de a cunoaște poporul român. După vizite a ținut în S.U.A. conferințe asupra realităților din țară[219].

Secretarul Legației române A. Popovici a prezentat, la 21 martie 1928 la Baltimore, o conferință de o oră și jumătate asupra realităților politice din România postbelică. Apoi a împărțit celor prezenți 25 de exemplare din lucrarea lui Silviu Dragomir privind situația minorităților din țară[220]. Același subiect a avut expunerea lui Popovici la postul de radio N.B.C., în ziua 30 iulie 1928. „Evening Star" din 25 iulie, a anunțat pregătirea emisiunii și a precizat că România era prima țară care folosea radioul pentru a face cunoscute problemele sale politice națiunii americane. „New York Times" din 31 iulie și „America" din 2 august 1928, au comentat pozitiv emisiunea[221].

„New York Public Library" a solicitat contra cost, în septembrie 1928, seria completă a „Dezbaterilor parlamentare" din 1920-1922. Direcția Presei a inițiat corespondența cu „Monitorul Oficial" pentru adunarea și trimiterea volumelor respective[222]. Pentru informarea presei, Legația din Washington cerea, în noiembrie 1928, biografiile însoțite de fotografii, ale membrilor noului guvern român[223]. Boncescu a solicitat în ianuarie-februarie 1928 o serie de fotografii, dispozitive și filme care puteau fi folosite pentru ilustrarea conferințelor privind realitățile românești[224].

La Nordwestern University, din Evanston, Illinois, Boncescu a susținut o conferință despre istoria politică a României moderne[225]. În luna următoare, în aprilie 1929, la Rotary Club, din Charleston, Boncescu a vorbit despre situația din România după unire, la fel și la Lions Club, din aceeași localitate. Presa locală a publicat rezumate ale expunerilor [226]. În fiecare an Legația română organiza un program special de manifestări pentru a marca ziua națională. În mai 1929, de exemplu, au fost pregătite articole pentru presă, un ciclu de conferințe și un spectacol la New York[227].

„Pacific and Atlantic Photos", din New York, care furniza reportaje ziarelor „Chicago Tribune" și „New York Daily News", a trimis un reporter special la București, în iunie 1930, pentru a fotografia ceremonia înscăunării lui Carol. Cele două ziare au publicat apoi o serie de imagini legate de eveniment[228]. O altă firmă din același domeniu, News Picture Service din Washington, solicita și primirea, în august 1930, de fotografii ale membrilor cabinetului român[229]. Un set de fotografii privind depunerea jurământului de către regele Carol a fost primit la Washington la 26 iunie 1930. Boncescu nu le-a mai putut difuza deoarece au

sosit prea târziu, marile ziare americane publicând deja fotografiile trimise, de corespondenții lor speciali de la București, cu avionul[230]. La fel s-a întâmplat în august 1930 cu fotografiile luate la parastasul regelui Ferdinand. Boncescu sublinia în acest context: „Ziarele nu publică de două ori și la date diferite fotografii referindu-se la același subiect". În consecință, se cerea ca asemenea materiale de strictă acualitate să fie trimise cu avionul legației din Paris, care trebuia să le expedieze la Havre pentru transatlantice[231].

Boncescu a trimis în octombrie 1930, principalelor agenții de presă, o dezmințire privind reaua administrare a țării de către cabinetul G.G. Mironescu. Comunicatul a apărut în „Evening Star" din 10 octombrie[232]. Un material similar, furnizat de Legație, va apare în „Evening Star", „Sun" și „New York Times" din 24 aprilie 1931[233]. În octombrie 1930 Boncescu a aranjat publicarea a două articole despre Carol, în revista „Liberty"[234], iar în noiembrie, unul despre regina Maria, în „Washington Herald"[235]. Serviciul propagandei a trimis Legației, în martie 1931, două articole privind realizările domniei lui Carol. Dimăncescu, aflat atunci la Washington, preciza că articolele nu pot fi plasate în presa americană care refuza a publica materiale oficiale. Totuși atașatul de presă promitea a încerca să strecoare informațiile din materiale în unele articole „sub forma apropiată spiritului presei de aici"[236].

Ministrul României, Davilla, a rostit la 25 ianuarie 1931, la postul de radio C.B.C., o conferință asupra situației politice din țară[237]. Primind, în ianuarie 1931, un comunicat Rador asupra situației din țară, Rosenthal l-a transmis imediat unor ziare care l-au publicat. Sistemul fiind bun, diplomatul insista a i se transmite pe viitor, la timp, asemenea comunicate care erau preluate mai ales de ziarele care nu aveau corespondenți la București[238]. Direcția Presei a cerut ca în ediția revizuită a lucrării *Greater Romania*, aflată în lucru la sfârșitul anului 1931, prof. Clark să introducă un capitol despre regele Carol și o fotografie a acestuia[239].

Revista „The National Geographic Magazine" publica, în august 1932, articole furnizate evident de serviciile de propagandă ale Ungariei și Bulgariei[240]. Direcția Presei constata că de doi ani se încerca includerea unui material despre România în revista respectivă. Un redactor al acesteia, Tobien, a vizitat țara în 1930 și a făcut o serie de fotografii care nu au fost valorificate. Se cerea deci Legației să insiste pentru imprimarea fotografiilor și a două articole care urmau a fi trimise acesteia[241]. Modalitățile de aplicare ale reformei agrare din 1921, prezentau și un deosebit interes politic, așa încât Dimitriu solicita 100 de exemplare din studiul semnat de E. Petrini, privind reforma și minoritățile naționale, spre a fi difuzate[242].

Prin intermediul Legației, din decembrie 1933 s-a aranjat publicarea memoriilor reginei Maria, în „Saturday Post", într-un serial. Lucrarea, în două

volume, va apare și independent în 1935, la editura „Scribners and Sons“ din New York[243]. Rezultatele alegerilor parlamentare din decembrie 1933 au fost comunicate Legației pentru a le aduce la cunoștința opiniei publice americane[244]. În martie 1933 s-a trimis editorului reviste „The World“ din New York, un articol despre situația din România, însoțit de o scrisoare de recomandare din partea lui Hott, care-l cunoștea personal pe gazetar[245]. Comunicatul Rador, care anunța măsurile adoptate de guvernul Duca împotriva legionarilor, difuzat de Rosenthal, a fost publicat imediat în multe ziare americane[246]. Davilla a prezentat la 4 februarie 1934, la stația de radio C.B.S., o cuvântare asupra situației politice din România, marcată de asasinarea lui Duca, și a relevat eforturile de unire a forțelor democratice pentru depășirea crizei[247]. După o vizită făcută la San Francisco, Davilla a acordau un interviu unor ziare americane și a declarat că democrația este singura soluție a crizei politice românești[248]. Pe marginea unui articol apărut în „Washington Post“ din 12 aprilie 1934, Davilla a trimis o scrisoare redacției care era informată asupra erorilor din material și mai ales asupra opticii false asupra procesului unirii din 1918[249].

A 57-a aniversare a independenței României, din mai 1934, a fost marcată printr-o emisiune la N.B.C., cuprinzând un program de muzică, o cuvântare a lui Davilla și o alocuțiune a scriitorului american de origine română Peter Neagoe, ca și de un program artistic organizat de asociația „Sons of Romania“[250]. Preocupat de a intensifica difuzarea de materiale informative privind situația din țară, Boncescu elabora în iunie 1934 o listă cu persoane și instituții care erau interesate în primirea de lucrări românești[251]. Pe baza informațiilor culese din diverse surse, ziaristul J. Steel a început a publica în „New York Evening Post“, în februarie 1935, un serial asupra situației din Balcani și care prezenta situația din România în culori întunecate. Rosenthal a inițiat imediat o discuție cu editorul și a pregătit un răspuns drastic, care a și apărut în numărul din 22 februarie al aceluiași ziar. Legația a pregătit și ea un material care a fost trimis la mai multe redacții și a apărut și în „New York Times“, și prin care se nega existența „sclaviei“ în România, susținută de Steel[252].

În onoarea contra-amiralului R. Byrd, explorator polar, decorat de Carol cu „Virtutea Aeronautică“, Davilla a dat la New York, la 6 iunie 1935, un mare banchet. A fost un bun prilej de a releva în alocuțiunea introductivă, aspecte ale situației din România, care apoi au fost preluate de „New York American“ și „New York Times“ din 7 iunie[253]. În preajma declanșării războiului, propaganda românească a vizat mai ales evidențierea situației dificile a țării. Ministrul României, R. Irimescu, a prezentat la 11 aprilie 1939, la Naval Academy Association, din New York, o conferință asupra situației țării după München[254]. Asasinarea primului ministru, Armand Călinescu a fost explicată

într-un comunicat, însoțit de fotografii, preluate de multe ziare americane[255]. Revista „Times“ din New York publica, în noiembrie 1939, un lung articol în care comenta favorabil poziția României în criza europeană[256]. Declarațiile lui Grigore Gafencu și Nicolae Iorga privind neutralitatea României, furnizate presei de Legație, au fost apreciate ca moderate și bine venite[257]. În fine, la sfârșitul anului 1939 a mai fost pregătită o lucrare, semnată de H. Bolitho, privind situația din România în timpul regelui Carol al II-lea, și care a fost editată și difuzată în aprilie 1940[258].

*

Propaganda politică a României în Statele Unite a fost o necesitate dictată de incompleta cunoaștere a realităților din țară de către opinia publică americană. Ca direcții majore de acțiune, s-a evoluat în primul rând spre combaterea revizionismului, spre o amplă prezentare a regimului minorităților și a regimului politic în general. Ca metode de acțiune s-a folosit întreaga gamă de posibilități oferite de tipar, radio, fotografi etc. Adânc implicați au fost toți diplomații români, începând cu ministrul și terminând cu secretarul de legație. Toți aceștia au relevat mereu forurilor tutelare necesitatea de a adapta metodele de acțiune la mentalitatea și condițiile specifice din America. S-a accentuat în mod special obligativitatea de a se scrie articole de presă în maniera caracteristică ziarelor americane, de unde și încercarea permanentă de a influența ziariști cunoscuți.

Fără îndoială că necesitățile propagandei politice au fost mari și că programul de acțiune a fost în general realist. Realizările însă, au fost adesea defavorizate de conjunctură sau, uneori, de cerințele financiare. Totuși, bilanțul este, în esență, satisfăcător și a jucat un rol stimulativ. O situație și mai clară de realizări pozitive s-a înregistrat în sfera culturală.

NOTE

[1] A. Gociman, ***România și revizionismul maghiar***, Universul, București, 1936, p. 103.

[2] ***Ibidem***, p. 104.

[3] ***Ibidem***, C. I. Codarcea, ***Front antirevizionist***, Cluj, 1933, p. 9.

[4] A.M.A.E., fond 71, S.U.A., vol. 36, f. 4, Dr. D. Moldovan, Cluj, 4 septembrie 1920, către M.A.S., Memoriu referitor la starea actuală a românilor aflători în Statele Unite din America.

[5] ***Ibidem***, f. 5.

[6] A. Gociman, *op. cit.*, p. 105-106.

[7] ***Ibidem***, p. 107.

[8] Arhivele Statului, fond Casa regală, dosar 15/1923, vol. II, f. 164, Legația României, Washington, 28 august 1923, nr. 4156, Bibescu.

[9] A. Gociman, *op. cit.*, p. 107.

[10] Arhivele Statului, fond M.P.N., informaţii, dosar 109, f. 2, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 21 ianuarie 1928, Referat nr. 4707, Dianu.

[11] *Ibidem*, f. 3, Direcţiunea Siguranţei Statului, 30 ianuarie 1928, Notă, fără semnătură.

[12] *Ibidem*, presa externă, dosar 163, 86 f., acte care consemnează cariera revizionistă a lordului Rothermere; vezi şi A. Gociman, *op. cit.*, p. 29-45.

[13] C. I. Codarcea, *op. cit.*, p. 10-13.

[14] Arhivele Statului, fond M.P.N., Studii şi documentare, dosar 3, f. 113, Legaţia României, Washington, 28 decembrie 1927, nr. 6943, Boncescu.

[15] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 163, f. 1-5, Legaţia României, Washington, 9 februarie 1928, nr. 14, Boncescu.

[16] *Ibidem*, dosar 105, f. 7, Direcţiunea Siguranţei Generale, 11 noiembrie 1927, Notă, fără semnătură.

[17] *Ibidem*, f. 12-16, Legaţia României, Washington, 26 ianuarie 1928, nr. 386, Cretzianu.

[18] *Ibidem*, f. 17-18, Legaţia României, Washington, 5 martie 1928, raport nr. 22, Boncescu.

[19] *Ibidem*, f. 19-24, Legaţia României, Washington, 16 martie 1928, nr. 32, Boncescu.

[20] *Ibidem*, dosar 102, f. 105, Direcţia generală a presei şi propagandei, 24 iulie 1928, nr. 390, Olănescu.

[21] *Ibidem*, Personal, dosar 1, f. 30-31, G. Boncescu, Washington, 30 noiembrie 1928, către Grogore Gafencu.

[22] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 199, f. 22-23, Referatul d-lui secretar de legaţie A. Popovici către excelenţa sa dl. G. Cretzianu, în chestia propagandei maghiare în Statele Unite, Washington, 10 decembrie 1928.

[23] *Ibidem*, dosar 192, f. 77-80, Legaţia României, Washington, 28 februarie 1929, nr. 979, Boncescu.

[24] *Ibidem*, dosar 55, f. 17-22, Direcţia Poliţiei şi Siguranţei generale, 1 iulie 1929, nr. 4, 41837, Cristescu.

[25] Arhivele Statului, fond M.P.N., Informaţii, dosar 235, f. 1, Legaţia României, Washington, 6 martie 1930, nr. 891, Boncescu.

[26] *Ibidem*, dosar 268, f. 35, Propaganda revizionistă maghiară, de la 15 noiembrie 1930 până la 15 ianuarie 1931, M. Blenche.

[27] *Ibidem*, f. 10-11.

[28] *Ibidem*, f. 109-112, Propaganda revizionistă maghiară de la 15 ianuarie 1931 la 15 aprilie 1931, M. Blenche.

[29] *Ibidem*, f. 156-158, Propaganda revizionistă maghiară, de la 15 aprilie la 15 iunie 1931, M. Blenche.

[30] *Ibidem*, f. 192, Propaganda revizionistă maghiară, de la 15 iulie la 15 octombrie 1931, M. Blenche.

[31] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 163, f. 51-52, Legaţia României, Washington, 25 septembrie 1930, nr. 4069, Boncescu.

[32] *Ibidem*, dosar 328, f. 64, Legaţia României, Washington, 14 decembrie 1931, nr. 45, Boncescu.

[33] *Ibidem*, f. 40, Legaţia României, Washington, 17 decembrie 1931, nr. 46, Boncescu.

[34] *Ibidem*, Informaţii, dosar 121, f. 123, Serviciul presei, New York, 30 decembrie 1931, nr. 386, Rosenthal.

[35] *Ibidem*, Propagandă, dosar 950, f. 19, Legaţia României, Washington, 27 iulie 1932, nr. 842, A. Popovici, Noile progrese ale propagandei maghiare în Statele Unite.

[36] *Ibidem*, f. 20-21.

[37] *Ibidem*, f. 22-24.

[38] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 328; *Ibidem*, dosar 568; *Ibidem*, informaţii, dosar 58, cuprind articole din ziarele menţionate.

[39] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 568, f. 8-9, Legaţia României, Washington, 21 mai 1934, nr. 1777, Boncescu.

[40] *Ibidem*, f. 10-11.

[41] *Ibidem*, dosar 442, f. 67-68, Legaţia României, Washington, 10 aprilie 1933, nr. 19, E. H. Dimitriu.

[42] *Ibidem*, Informaţii, dosar 268, f. 540, Propaganda revizionistă maghiară, de la 15 iulie până la 15 octombrie 1933, M. Blenche.

[43] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 534, f. 3-7, Legaţia României, Washington, 23 august 1934, nr. 2681, Boncescu.

[44] *Ibidem*, dosar 568, f. 12-14, Legaţia României, Washington, 15 mai 1935, nr. 27, Boncescu.

[45] *Ibidem*, dosar 607, f. 64-66, Propaganda revizionistă maghiară, 1 aprilie - 1 iulie 1935, M. Blenche.

[46] *Ibidem*, f. 167, 170, Propaganda revizionistă maghiară, 1 iulie - 2 octombrie 1935, M. Blenche.

[47] *Ibidem*, f. 274-275, Propaganda revizionistă maghiară, 1 octombrie - 1 decembrie 1935, M. Blenche.

[48] *Ibidem*, Informaţii, dosar 236, f. 4-5, Legaţia României, Washington, 1 noiembrie 1935, nr. 724, Boncescu.

[49] *Ibidem*, f. 6-10.

[50] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 568, f. 33-34, Legaţia României, Washington, 30 martie 1936, nr. 1170, Davilla; *Ibidem*, f. 37-38, Lista unor semnatari.

[51] *Ibidem*, f. 35-36.

[52] *Ibidem*, f. 28-30, Legaţia României, Washington, 13 ianuarie 1936, nr. 110, Boncescu.

[53] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 812, f. 6-7, San Francisco, 21 ianuarie 1936, nr. 3, Dimăncescu.

[54] *Ibidem*, f. 3, San Francisco, 31 ianuarie 1936, nr. 1, Dimăncescu.

[55] *Ibidem*, Propagandă, dosar 1917, f. 2, Propaganda revizionistă maghiară, 15 aprilie 1936, M. Blenche.

[56] *Ibidem*, f. 11-13.

[57] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 819, f. 10, Serviciul presei, New York, 12 septembrie 1936, nr. 697, Rosenthal.

[58] *Ibidem*, dosar 741, f. 77-78, Legaţia României, Washington, 22 decembrie 1936, nr. 41, E. H. Dimitriu.

[59] *Ibidem*, dosar 568, f. 59-60, Legaţia României, Washington, 20 iunie 1938, nr. 2678, E. H. Dimitriu.

[60] *Ibidem*, dosar 1030, f. 176, Legaţia României, Washington, 11 mai 1939, nr. 99, E. H. Dimitriu.

[61] *Idem*, Microfilme S.U.A., rola 637, c. 32, Department of State, Office of the Secretary, Memorandum of Interview With the Minister of Romania, Prince Bibescu and Mr. Nano, October 4, 1923.

[62] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 471, f. 248, Legaţia României, Washington, 5 octombrie 1923, nr. 5268, Bibescu.

[63] *Ibidem*, f. 249-251, Corespondenţa Direcţiei Presei cu Legaţia din Londra.

[64] *Ibidem*, f. 252, Legaţia României, Londra, 13 octombrie 1923, tel. nr. 2520, Djuvara.

[65] *Ibidem*, vol. 372, f. 32-33, Legaţia României, Washington, 14 august 1925, nr. 4062, A. Popovici.

[66] *Ibidem*, f. 34-45.

[67] *Ibidem*, f. 46-50, Legaţia României, Washington, 27 august 1925, nr. 4211, Nano.

[68] *Ibidem*, vol. 36, f. 80-81, Legaţia României, Washington, 12 septembrie 1925, fără nr., A. Popovici.

[69] *Ibidem*, vol. 475, f. 69, M.A.S., 4 septembrie 1925, tel. nr. 45776, Duca.

[70] *Ibidem*, vol. 372, f. 114-115, Legaţia României, Washington, 25 iunie 1927, nr. 3726, Cretzianu.

[71] *Ibidem*, f. 116, M.A.S., 19 iulie 1927, tel. nr. 40, Ghika.

[72] *Ibidem*, f. 123-124, programul; *Ibidem*, f. 125-153, lista membrilor institutului.

[73] *Ibidem*, f. 154-161, copia materialului.

[74] *Ibidem*, vol. 372, f. 162-163, Legaţia României, Washington, 1 septembrie 1927, nr. 4126, A. Popovici.

[75] *Ibidem*, f. 164-168.

[76] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 89, f. 1, The Roumanian Association of America, Cleveland, December 7, 1927, J. J. Bănăţanu.

[77] *Ibidem*, f. 3, Direcţia Presei şi Propagandei, 11 ianuarie 1928, nr. 1859, Ghika.

[78] *Ibidem*, f. 6-7, Legaţia României, Washington, 19 decembrie 1927, nr. 6776, Boncescu; *Ibidem*, f. 8-15, copie articol Labot.

[79] *Idem*, fond M.I.C., Direcţia Generală a Comerţului, Serviciul ataşaţi, dosar 15/1926, f. 7, scrisoarea lui Bănăţanu.

[80] *Ibidem*, f. 8.

[81] *Idem*, fond M.P.N., propagandă, dosar 89, f. 9-10.

[82] *Ibidem*, Informaţii, dosar 76, f. 2-7, Legaţia României, Washington, 10 februarie 1928, A. Popovici.

[83] A.M.A.E., fond 71, S.U.A., vol. 37, f. 51, Legaţia României, Washington, 3 aprilie 1928, nr. 9076, Cretzianu.

[84] *Ibidem*, f. 52, Geneva, 6 aprilie 1928, tel. nr. 1418, Titulescu.

[85] *Ibidem*, f. 53, invitaţia; *Ibidem*, f. 64-79, program.

[86] *Ibidem*, f. 58, Geneva, 26 aprilie 1928, tel. nr. 1455, Titulescu.

[87] *Ibidem*, f. 61, Cleveland, 12 mai 1928, nr. 2005, Cretzianu.

[88] *Ibidem*, f. 63-64, Legaţia României, Washington, 24 mai 1928, nr. 2823, Cretzianu; *Ibidem*, f. 86-90, textul.

[89] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 252, f. 6-7, Legaţia României, Washington, 15 ianuarie 1929, A. Popovici către G. Cretzianu.

[90] *Ibidem*, f. 8-13.

[91] *Ibidem*, Informaţii, dosar 121, f. 13-14, Serviciul presei, New York, 4 septembrie 1929, nr. 863, Rosenthal.

[92] *Ibidem*, f. 15.

[93] *Ibidem*, f. 16-22, diverse articole de propagandă ale statelor respective.

[94] *Ibidem*, f. 15.

[95] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 342, f. 3-4, Legaţia României, 2 noiembrie 1931, nr. 5628, Boncescu.

[96] *Ibidem*, f. 5-6.

[97] *Ibidem*, f. 6.

[98] *Ibidem*, dosar 328, f. 14, Legaţia României, Washington, 27 noiembrie 1931, nr. 40, Boncescu.

[99] *Ibidem*, f. 15.

[100] *Ibidem*, f. 160-163, Legaţia României, Washington, 17 iunie 1932, nr. 2962, Davilla.

[101] *Ibidem*, f. 164-170.

[102] *Ibidem*, f. 166.

[103] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 88, f. 19-24, B. Alexander, New York, 23 august 1932, către Filotti.

[104] *Ibidem*, f. 26, B. Alexander, New York, 5 september 1932, către Filotti; *Ibidem*, f. 27, copia răspunsului dat de Roosevelt.

[105] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 369, f. 84-88, Serviciul presei, New York, 7 decembrie 1932, nr. 598, Rosenthal.

[106] *Ibidem*, Propagandă, dosar 1101, f. 1-2, Legația României, Washington, 8 februarie 1933, nr. 503, Davilla.

[107] *Ibidem*, f. 3-6.

[108] *Ibidem*, f. 7-10, Legația României, Washington, 15 februarie 1933, nr. 598, Boncescu.

[109] *Ibidem*, f. 14-24; *Ibidem*, f. 27-35; *Ibidem*, f. 44-163, corespondența respectivă.

[110] *Ibidem*, f. 269, Subsecretariatul de Stat al Presei și Informațiilor, 5 iulie 1933, nr. 4609, Filotti.

[111] *Ibidem*, f. 26, Subsecretariatul de Stat al Presei și Propagandei, 30 martie 1933, nr. 2196, Filotti.

[112] *Ibidem*, Contabilitate, dosar 69, passim, ordonanțe de plată a cotei.

[113] *Ibidem*, Propagandă, dosar 1101, f. 11, Legația României, Washington, 9 martie 1933, nr. 966, Boncescu.

[114] *Ibidem*, f. 13, Subsecretariatul de Stat la Presei și Informațiilor, 2 aprilie 1933, nr. 2003, Filotti.

[115] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 328, f. 364-367, Legația României, Washington, 13 martie 1933, nr. 14, E. H. Dimitriu.

[116] *Ibidem*, f. 368-373, Legația României, Washington, 27 martie 1933, nr. 16, E. H. Dimitriu.

[117] *Ibidem*, dosar 442, f. 154-158, Legația României, Washington, 24 mai 1933, nr. 29, E. H. Dimitriu.

[118] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 442, f. 196-198, Legația României, Washington, 7 iunie 1933, nr. 2325, Boncescu.

[119] *Ibidem*, f. 200, textul.

[120] *Ibidem*, f. 201.

[121] *Ibidem*, f. 240, Legația României, Washington, 24 august 1933, nr. 42, E. H. Dimitriu.

[122] *Ibidem*, dosar 369, f. 173-175, Serviciul presei, New York, 17 decembrie 1933, nr. 745, Rosenthal.

[123] *Ibidem*, dosar 251, f. 61-79, Serviciul presei, New York, 28 decembrie 1933, nr. 753, Rosenthal.

[124] *Ibidem*, dosar 369, f. 187-188, Serviciul presei, New York, 15 decembrie 1933, nr. 740, Rosenthal.

[125] *Ibidem*, dosar 471, f. 181-182, Legația României, Washington, 10 aprilie 1934, nr. 1264, Davilla.

[126] *Ibidem*, f. 336, Legația României, Washington, 20 iunie 1934, nr. 2007, R. Florescu; *Ibidem*, f. 337-340, lista.

[127] *Ibidem*, informații, dosar 435, f. 1-2, Legația României, Washington, 20 decembrie 1934, nr. 4272, Davilla; *Ibidem*, f. 3-4, coupură articol.

[128] „Romanian Bulletin“, New York, vol. III, no. 7, January 1935, p. 1-2.

[129] Arhivele Statului, fond M.P.N., Contabilitate, dosar 53, f. 12, Direcția Presei și Informațiilor, 27 iunie 1935, Referat, nr. 4115, nesemnat.

[130] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 819, f. 49-60, Serviciul presei, New York, 18 noiembrie 1936, nr. 733, Rosenthal.

[131] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 359, f. 2-7, Legația României, Washington, 15 ianuarie 1937, nr. 198, Davilla.

[132] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 819, f. 133, Serviciul presei, New York, 27 februarie 1937, nr. 783, Rosenthal.

[133] *Ibidem*, dosar 568, f. 58-59, relatarea manifestației pentru presa română.

[134] *American Unitarian Association Mission to Transylvania*, Report, Budapest, 1922, 23 p.

[135] Arhivele Statului, fond N.P.N., dosar 9/1921, f. 82-84, P.C.M., 15 iunie 1922, Rezumat, fără semnătură, către Averescu.

[136] *Ibidem*, f. 88, Ministerul Artelor și Cultelor, 16 iulie 1921, nr. 32516, Octavian Goga către P.C.M.

[137] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 372, f. 13, Legația României, Washington, 6 iunie 1924, tel. nr. 304, Bibescu.

[138] Anglo-American Commission of 1924 to the Minority Churches of Transylvania, *The Religions Minorities in Transylvania*, Beacon Press, Boston, 1925, 174 p.

[139] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 473, f. 216, L.C. Cornish Boston, October 18, 1924, către Duca.

[140] *Ibidem*, f. 217, I. G. Duca, Bucharest. October 31, 1924, către Cornish.

[141] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 67, f. 10-15, extrase din ziare americane.

[142] J. M. Cabot, *the Racial Conflict in Transylvania*, Beacon Press, Boston, 1926, 206 p.

[143] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 10, f. 3-4, Legația României, Washington, 3 decembrie 1926, nr. 7089, G. Anagnostache.

[144] *Ibidem*, f. 5-6.

[145] *Ibidem*, f. 8.

[146] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 372, f. 74, Legația României, Washington, 29 martie 1927, nr. 8833, Cretzianu.

[147] *Ibidem*, f. 75.

[148] *Ibidem*, f. 76, un articol din „Washington Post“, 5 aprilie 1927.

[149] *Ibidem*, f. 77, Legația României, Washington, 4 aprilie 1927, nr. 8838, Cretzianu.

[150] *Ibidem*, f. 78-80, Legația României, Washington, 5 aprilie 1927, nr. 8856, Cretzianu.

[151] *Ibidem*, f. 85, Legația României, Washington, 3 mai 1927, nr. 8866, Cretzianu.

[152] *Ibidem*, f. 87, Legația României, Washington, 19 mai 1927, nr. 8872, Cretzianu.

[153] *Ibidem*, f. 88, M.A.S., 22 mai 1927, Referat, Comnen.

[154] *Ibidem*, f. 89, M.A.S., 23 mai 1927, nr. 2157, Ghika către Niculcea.

[155] *Ibidem*, f. 99-101, Geneva, 30 mai 1927, Niculcea către M.A.S.

[156] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 373, f. 92, M.A.S., 1 iunie 1927, nr. 23855, Ghika.

[157] *Ibidem*, f. 94-95, M.A.S., 1 iunie 1927, referat nr. 23895, Ghika către P.C.M.

[158] *Ibidem*, f. 91, M.A.S., 1 iunie 1927, nr. 23895, Ghika către legația Vatican.

[159] *Ibidem*, f. 98, Legația României, Washington, 31 mai 1927, nr. 8878, Cretzianu.

[160] Arhivele Statului, fond M.P.N., Informații, dosar 72, f. 3-8, Ministerul de Interne, Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale, 31 martie 1928, Referat, nr. 23688, Voinescu.

[161] *Ibidem*, presa externă, dosar 101, f. 17, textul telegramei semnată de Atkinson.

[162] F. L. Weis, *A Report of the Conditions of the Minority Churches of Transylvania, 1927*, The Beacon Press, Boston, 1927, 16 p.

[163] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 372, f. 102, Legația României, Washington, 9 iunie 1927, nr. 85, Cretzianu.

[164] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 18, f. 1-4, Legaţia României, Washington, 8 decembrie 1927, nr. 6560, Boncescu.

[165] *Ibidem*, f. 7-8.

[166] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 67, f. 19, Legaţia României, Washington, 9 decembrie 1927, nr. 8998, Cretzianu.

[167] *Romania. Ten Years After*, The Beacon Press, Boston, 1928, 143 p.

[168] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 36, f. 63, Legaţia României, Washington, 8 octombrie 1924, nr. 5427, Bibescu.

[169] *Ibidem*, f. 64-69, Legaţia României, Washington, 5 noiembrie 1924, nr. 5895, Bibescu.

[170] *Ibidem*, vol. 474, f. 298, M.A.S., 7 iunie 1925, nr. 35916, Duca.

[171] *Ibidem*, f. 304, Legaţia României, Washington, 9 iulie 1925, nr. 3489, Bibescu.

[172] *Ibidem*, vol. 372, f. 53, Legaţia României, Washington, 29 decembrie 1925, nr. 6920, Nano.

[173] *Ibidem*, vol. 476, f. 112, M.A.S., 17 februarie 1926, nr. 9841, indescifrabil.

[174] *Ibidem*, f. 125, Legaţia României, Washington, 19 februarie 1926, nr. 839, Nano.

[175] *Ibidem*, vol. 372, f. 63, Legaţia României, Washington, 7 mai 1926, nr. 2542, Djuvara.

[176] *Ibidem*, f. 90, copie scrisoare.

[177] *Ibidem*, vol. 477, f. 6-26, corespondenţa Arhiepiscopiei cu Direcţia Presei în această problemă, aprilie 1927.

[178] Arhivele Statului, fond M.P.N., presa externă, dosar 10, f. 114, Legaţia României, Washington, 2 iulie 1927, nr. 131, Boncescu.

[179] *Ibidem*, f. 109, Legaţia României, Washington, 2 iulie 1927, nr. 135, Boncescu.

[180] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 372, f. 121-122, schimbul de mesaje între Direcţia presei şi bibliotecă.

[181] Arhivele Statului, fond M.P.N., presa externă, dosar 67, f. 10-12, Statement from the Romanian Legation, December 7, 1927.

[182] *Ibidem*, Propagandă, dosar 18, f. 9, raportul din 8 decembrie 1927 trimis de Boncescu, citat.

[183] *Ibidem*, Informaţii, dosar 76, f. 2-7, raportul lui A. Popovic, din 10 februarie 1928, citat.

[184] *Ibidem*, Presa externă, dosar 101, f. 110-125, copie articol.

[185] *Ibidem*, Propagandă, dosar 155, 16 f., pregătirea, desfăşurarea şi urmările vizitei.

[186] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 101, f. 135-136, Legaţia României, Washington, 25 iulie 1928, nr. 38889, E. H. Dimitriu.

[187] *Ibidem*, Propagandă, dosar 185, 4 f., pregătirea vizitei.

[188] *Ibidem*, Presa Externă, dosar f. 50, Legaţia României, Washington, 8 ianuarie 1929, nr. 146, E. H. Dimitriu.

[189] *Ibidem*, f. 113-116, Legaţia României, Washington, 28 februarie 1929, fără număr, Boncescu; *Ibidem*, f. 134-138, textul prescurtat, transmis presei.

[190] *Ibidem*, Informaţii, dosar 17, f. 18-22, Leon Feraru, New York, 26 februarie 1929, către Filotti.

[191] *Ibidem*, f. 32-40, Legaţia României, Washington, 20 iulie 1929, nr. 3603, Nano.

[192] *Ibidem*, f. 61, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 6 august 1929, nr. 48451, Filotti.

[193] *Ibidem*, f. 62, Serviciul Presei, New York, 10 august 1929, nr. 135, Rosenthal.

[194] *Ibidem*, f. 65, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 23 august 1929, nr. 50299, Vrianu.

[195] *Ibidem*, f. 66-68, Serviciul Presei, New York, 31 august 1929, nr. 119, Rosenthal; *Ibidem*, f. 69-85, coupuri din presa evreiască cu anunţul difuzat.

[196] Arhivele Statului, fond M.P.N., Informaţii, dosar 121, f. 102, Serviciul presei, New York, 14 august 1931, nr. 207, Rosenthal.

197 *Ibidem*, Presa Externă, dosar 202, f. 65-66, Legaţia României, Washington, 23 noiembrie 1930, nr. 4997, Boncescu.

[198] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 369, f. 76, Serviciul presei, New York, 10 noiembrie 1932, Rosenthal.

[199] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 472, Legaţia României, Washington, 8 aprilie 1924, nr. 1868, Bibescu.

[200] *Ibidem*, f. 232, M.A.S., 5 mai 1924, nr. 18778, indescifrabil.

[201] *Ibidem*, vol. 473, f. 48, Legaţia României, Washington, 22 iulie 1924, nr. 3894, indescifrabil.

[202] *Ibidem*, f. 226, Legaţia României, Washington, 4 noiembrie 1924, nr. 5870, Bibescu.

[203] *Ibidem*, f. 187, M.A.S., 13 octombrie 1924, nr. 53887, fără semnătură.

[204] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 474, f. 171, cererea Bibliotecii, datată 7 aprilie 1925.

[205] *Ibidem*, f. 172, M.A.S., 29 aprilie 1925, nr. 22858, fără semnătură.

[206] *Ibidem*, vol. 475, f. 249, M.A.S., 26 noiembrie 1925, nr. 62996, Duca către Institutul geografic.

[207] *Ibidem*, f. 250, Ch. Clark, Quebec, November 8, 1925, către Dianu.

[208] *Ibidem*, vol. 476, f. 329-330, corespondenţa Direcţiei presei cu prof. Clark.

[209] *Ibidem*, f. 270, Legaţia României, Washington, 25 mai 1926, nr. 2873, Popovici.

[210] *Ibidem*, f. 293, Louis E. van Norman, Washington, June 3, 1926, către Dianu.

[211] *Ibidem*, f. 415, Legaţia României, Washington, 9 septembrie 1926, nr. 4881, Anagnostache.

[212] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 78, 82 f., primeşte legăturile Direcţiei presei cu A. Boldur, 1927-1930.

[213] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 476, f. 200, Legaţia României, Washington, 22 aprilie 1926, nr. 2098, Djuvara.

[214] *Ibidem*, f. 383, Legaţia României, Washington, 22 iulie 1926, nr. 3992, Djuvara.

[215] *Ibidem*, f. 493, Legaţia României, Washington, 22 noiembrie 1926, nr. 6903, Cretzianu.

[216] *Ibidem*, f. 481, M.A.S., 3 noiembrie 1926, nr. 63098, Duca.

[217] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 10, f. 65, Legaţia României, Washington, 11 mai 1927, nr. 31, Boncescu.

[218] *Ibidem*, f. 69, Legaţia României, Washington, 11 mai 1927, nr. 31, Boncescu; *Ibidem*, f. 77, Legaţia României, 18 iunie 1927, nr. 98, Boncescu.

[219] *Ibidem*, Propagandă, dosar 76, 10 f.; *Ibidem*, dosar 105, 16 f., pregătirea şi desfăşurarea vizitelor.

[220] A.M.A.E., fond 71, S.U.A., vol. 37, f. 45 - 50, Legaţia României, 31 martie 1928, nr. 1868, Cretzianu.

[221] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 101, f. 140, Legaţia României, Washington, 3 august 1928, nr. 4163, Cretzianu; *Ibidem*, f. 141 - 150, textul conferinţei; *Ibidem*, f. 151 - 153, coupuri din ziarele respective.

[222] *Ibidem*, Propagandă, dosar 213, f. 5 - 7; *Ibidem*, f. 16 - 19; *Ibidem*, f. 39; *Ibidem*, f. 70 - 71, corespondenţa în cauză.

[223] *Ibidem*, dosar 90, f. 79, Legaţia României, Washington, 16 noiembrie 1928, nr. 5304, Cretzianu.

[224] *Ibidem*, f. 82 - 83; *Ibidem*, dosar 83, f. 32 - 36; *Ibidem*, f. 47, solicitări de material vizual din partea legaţiei.

[225] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 1927, f. 72, Chicago, 12 februarie 1929, nr. 41, Boncescu.

[226] *Ibidem*, f. 161 - 171, Legaţia României, 15 mai 1929, raport bilunar, Boncescu.

[227] Arhivele Statului, fond M.P.N., presa externă, dosar 192, f. 162 - 189, Legaţia României, 15 mai 1929, raport bilunar, Boncescu.

[228] *Ibidem*, Propagandă, dosar 455, f. 102 - 104, notă asupra activităţii fotoreporterului american.

[229] *Ibidem*, f. 152 - 153.

[230] *Ibidem*, f. 127, Legaţia României, Washington, 26 iunie 1930, nr. 2608, Boncescu.

[231] *Ibidem*, f. 153 - 154, Legaţia României, Washington, 7 august 1930, nr. 3399, Boncescu.

[232] *Ibidem*, dosar 205, f. 162 - 163, Legaţia României, Washington, 11 octombrie 1930, nr. 4291, Boncescu.

[233] *Ibidem*, f. 228, Legaţia României, Washington, 25 aprilie 1931, nr. 228, Boncescu.

[234] *Ibidem*, f. 173, Legaţia României, 17 octombrie 1930, nr. 4430, Boncescu.

[235] *Ibidem*, f. 178, Legaţia României, Washington, 11 noiembrie 1930, nr. 4811, Boncescu.

[236] *Ibidem*, Informaţii, dosar 221, f. 254, Legaţia României, Washington, 22 martie 1931, nr. 16, Dimăncescu.

[237] *Ibidem*, Propagandă, dosar 617, f. 174, Legaţia României, Washington, 23 mai 1931, nr. 2947, Boncescu.

[238] *Ibidem*, Informaţii, dosar 121, f. 94, Serviciul presei, New York, 5 iunie 1931, nr. 170, Rosenthal.

[239] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 477, f. 355, M.A.S., Direcţia presei, 30 noiembrie 1931, nr. 7790, Filotti.

[240] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 369, f. 28 - 29, Serviciul presei, New York, 13 august 1932, nr. 396, Rosenthal.

[241] *Ibidem*, f. 32 - 33, Subsecretariatul de Stat al Presei şi Informaţiilor, 1 septembrie 1932, nr. 5939, Filotti.

[242] *Ibidem*, Propagandă, dosar 829, f. 400 - 401, Legaţia României, Washington, 12 octombrie 1932, nr. 4795, E. H. Dimitriu.

[243] *Ibidem*, Informaţii, dosar 386; *Ibidem*, Presa Externă, dosar 442, se referă la publicarea articolelor şi a lucrării, 1932 - 1935.

[244] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 12, f. 12, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 6 ianuarie 1934, nr. 65, Filotti.

[245] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 471, f. 128, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 27 martie 1933, nr. 17507, indescifrabil.

[246] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 369, f. 163 - 164, Serviciul presei, 5 decembrie 1933, nr. 730, Rosenthal.

[247] *Ibidem*, dosar 545, f. 97 - 103, Serviciul presei, 9 februarie 1934, nr. 76, Rosenthal.

[248] *Ibidem*, f. 148, Serviciul presei, New York, 11 aprilie 1934, nr. 159, Rosenthal.

[249] *Ibidem*, dosar 471, f. 245 - 248, copie scrisoare.

[250] Arhivele Statului, fond M.P.N., presa externă, dosar 545, f. 227 - 272, Serviciul presei, New York, 15 mai 1934, nr. 284, Rosenthal.

[251] *Ibidem*, dosar 471, f. 336 - 340, Legaţia României, Washington, 20 iunie 1934, nr. 2007, Boncescu.

[252] *Ibidem*, dosar 645, f. 52, priveşte articolele lui Steel şi reacţia legaţiei române.

[253] *Ibidem*, dosar 581, f. 88 - 93, Serviciul Presei, New York, 7 iunie 1935, nr. 23, Rosenthal.

[254] A.M.A.E., fond 71, S.U.A., vol. 37, f. 22 - 23, Legaţia României, Washington, 21 aprilie 1939, nr. 1547, Boncescu.

[255] Arhivele Statului, fond M.P.N., Informaţii, dosar 720, f. 1 - 2, Serviciul presei, New York, 11 octombrie 1939, nr. 186, Babeş.

[256] *Ibidem*, dosar 736, f. 11, M.P.N., 10 noiembrie 1939, Notă, nesemnată.

[257] *Ibidem*, f. 20, M.P.N., 1 decembrie 1939, Notă, nesemnată.

[258] *Ibidem*, dosar 720, f. 8, Legaţia României, Washington, 10 aprilie 1940, nr. 1584, Boncescu.

CAPITOLUL 6

PROPAGANDA CULTURALĂ

Şi mai evidentă a fost necesitatea propagandei culturale româneşti de vreme ce la nivelul oficial cât şi la al opiniei publice ştirile despre viaţa şi aspiraţiile spirituale ale poporului român au fost minime. Chiar multe din cele transmise erau eronate. Ca urmare, putem afirma că s-a pus un accent special pe acţiunile de informare a americanilor asupra vieţii culturale româneşti.

Mecanismul de acţiune al propagandei a avut aceeaşi structură şi în sfera culturală: Legaţia din Washington, care prin ataşaţii de presă mai ales, sugera acţiuni; directorul presei de la Bucureşti, care decidea sau indica priorităţi; secţia culturală din Serviciul de propagandă, care pregătea materiale şi, din nou, Legaţia care materializa deciziile. Această filieră, mereu perfecţionată, va duce la rezultate remarcabile şi în propaganda culturală aplicată în sfera ştiinţei, învăţământului, literaurii, teatrului, operei, muzicii şi artelor plastice. O parte din acţiuni ar putea fi incluse în domeniul relaţiilor culturale dar, fiind legate de Serviciul de propagandă, chiar numai prin sprijin moral sau material, sunt plasate în sfera propagandei.

În *domeniul ştiinţei* s-a ajuns la unele succese, mai ales prin colaborarea cu savanţi americani. Deosebit de rodnică a fost cooperarea cu Charles U. Clark, care a vizitat în perioada interbelică ţara de şapte ori şi a fost ales membru de onoare al Academiei Române. Încă din 1919 va începe pregătirea unei lucrări care va şi apare în 1922 privind România Mare[1]. După câţiva ani, în 1927, Clark propune reeditarea lucrării ce urma a fi revizuită. Directorul presei acceptă ideea, lucrarea fiind pregătită cu materiale furnizate de Secţia culturală şi căpătând un nou titlu. Contractul încheiat cu autorul prevedea acordarea unei subvenţii de 5000 $ (= 835.000 lei)[2]. În septembrie 1931 manuscrisul era terminat, fiind revizuit la Secţia culturală după care a fost predat la editură. Apare în martie 1932 cu titlul *United Romania*. Un număr de 300 exemplare sunt preluate de Direcţia Presei care le va difuza în lumea anglo-saxonă[3]. De asemenea, profesorul Clark a ţinut o serie de conferinţe şi a publicat articole în presa americană asupra realităţilor româneşti pe care le cunoştea din vizitele întreprinse în ţară şi graţie materialelor de informare trimise de la Bucureşti[4].

Extrem de bogată a fost şi activitatea lui J. S. Roucek care, din 1928, era profesor la Universitatea de stat din New York. După vizita făcută în România, Roucek a manifestat un interes permanent pentru realităţile româneşti, solicitând şi terminând multiple materiale de informare. În 1930, fiind solicitat a scrie o

carte despre Rmânia, Roucek acceptă cu condiția de a se plăti cheltuielile de editare. Amplu sprijinit cu material documentar, profesorul american scoate în 1932 volumul *Contemporany Romania and her Problems* care a fost difuzat de Legația română în toată America. Încă din 1930, Direcția Presei a subvenționat și editarea tezei de doctorat a lui Roucek privind Societatea Națiunilor și problema minorităților naționale în Europa. Același sprijin material și documentar a fost acordat profesorului american pentru a susține conferințe, a publica studii referitoare la literatura și sociologia românească, articole despre evenimente din actualitate ca și o sumă de recenzii a unor lucrări apărute în România în reviste ca „Books Abrood", „American Historical Review" sau „Journal of Modern History"[5].

Profesorul Arthur I. Andrews, de la Universitatea Harvard, care în 1929 era și membru în Comitetul Internațional de Științe Istorice, a ținut o serie de conferințe despre România în mai multe orașe americane și a prezentat filmul de propagandă „România azi". Primind material documentar de la Legația română, profesorul Andrews a publicat mai multe articole despre istoria României în revistele „Current History" și „American Historical Review". Pasionat de filatelie, el a primit o colecție de timbre românești pe care le-a expus la muzeul de specialitate din Cambridge, Mass., în martie 1933. Iar în decembrie 1934 a organizat secția românească la expoziția de fotografii privind primul război mondial. Profesorul Andrews va sugera și emiterea unor timbre speciale pentru a marca comemorarea a 15 ani de la Unirea din 1918 și 20 de ani de la luptele din vara anului 1917. Vizitând România în 1931 a fost decorat cu „Steaua României" pentru contribuția adusă la promovarea intereselor românești în Statele Unite[6].

Sporadic, propaganda românească a colaborat și cu alți oameni de știință americani. Astfel, după vizita făcută în România în 1928, profesorul J. Kerner de la Miami University, a început a pregăti o lucrare despre conferințele balcanice. La proiect s-a asociat apoi și profesorul Harry Howard. Autorii au solicitat și primit sprijin documentar de la București care a subvenționat și o parte din cheltuielile de editare. Lucrarea va apare în 1936 fiind apreciată ca o bună analiză a problematicii abordate. Direcția Presei a cmpărat 110 exemplare din volum (= 291 $) pentru a subvenționa astfel tipărirea[7].

Profesorul Thomas Healy de la Georgetown University, „care a adus servicii apreciabile României", a vizitat țara în iunie 1927 și a ținut cu acest prilej o serie de conferințe asupra relațiilor româno-americane[8]. De altfel, ca o recunoaștere a meritelor sale, profesorul Healy împreună cu profesorul J.J. Labot, de la aceeași universitate, și cu ziaristul W. Littlefield au fost decorați cu ordine românești[9]. Trecând în revistă activitatea profesorului Healy, ministrul României

la Washington preciza, la sfârşitul anului 1928, că acesta „nu a pierdut o singur ocaziune spre a ajuta activitatea noastră de propagandă, mergând chiar până la a iscăli articolele scrise de legaţie“[10]. În vara anului 1930, din iniţiativa lui Healy la Georgetown University, s-a instituit premiul şi medalia de aur „Nicolae Iorga“ ce urmau a fi conferite pentru cea mai bună lucrare de absolvire consacrată României. Medalia oferită de profesorul Healy a şi fost acordată la începutul lunii iunie 1930 pentru o lucrare privind reforma agrară din România[11]. În aceeaşi perioadă, la Colegiul de fete din Hackettstown, N.J., a avut loc serbarea de sfârşit de an la care au fost invitaţi ministrul României, Davilla, şi ataşatul de presă, Boncescu. Cu acest prilej, Davilla a vorbit despre educaţie ca mijloc de înţelegere universală[12]. O altă lucrare privind România, din punctul de vedere al civilizaţiei, a fost începută de profesorul M. Raphael, care a şi primit pentru editare, o subvenţie de 500 $ din partea Direcţiei Presei de la Bucureşti, dar nu a terminat-o[13].

Dintre savanţii români, fără îndoială că Nicolae Iorga a fost acela care era cel mai bine cunoscut în Statele Unite, pe care le-a şi vizitat la începutul anului 1930. Cu acest prilej, Nicolae Iorga a cunoscut o serie de universităţi şi instituţii de cultură, a rostit multiple conferinţe despre români, reunite în volumul *My American Lectures*, editat la Bucureşti de Direcţia Presei, reuşind astfel a realiza o excelentă operă de propagandă în favoarea ţării[14]. Lucrarea mai sus citată a fost larg difuzată în Statele Unite, contribuind în acest fel la mai buna cunoaştere a civilizaţiei româneşti[15]. Într-o scrisoare adresată lui Iorga în aprilie 1930 se aprecia: „Numai pe pământul binecuvântat de Dumnezeu, al Americii, s-a spus cu adevărat că sunteţi cea mai extraordinară personalitate a lumii moderne“[16].

Nicolae Iorga va menţine contacte strânse cu periodice ca „Thought“, editată de Universitatea din Chicago, sau „Social Sciences Abstracts“ din New York, precum şi cu personalităţi ca profesorii Th. Healy, J. Roucek şi R. Kerner, corespondenţa cu aceştia, ca şi cu alţi americani, fiind substanţială[17].

În *domensiul învăţământului,* propaganda românească a urmărit a conlucra la dezvoltarea legăturilor bilaterale şi a face cunoscut sistemul educaţional din ţară. Un interes justificat s-a manifestat pentru susţinerea cursurilor de limbă română de pe lângă unele universităţi americane. Astfel, în mai 1930 Boncescu anunţa că la Universitatea Harvard a fost inaugurat un asemenea curs, pentru studenţi şi profesori, susţinut de M. Raphael[18]. Acesta va fi invitat a face cercetări în România, asigurându-i-se de către Direcţia Presei toate cheltuielile de deplasare. După o vizită preliminară, în iulie 1932, profesorul Raphael a executat un stadiu de documentare în intervalul octombrie 1932-februarie 1933. În acest răstimp a început a elabora o gramatică a limbii române şi o antologie de documente vechi româneşti. Direcţia Presei i-a acordat în acest sens o subvenţie de 50.000 lei. Totodată i-au fost procurate şi trimise în Statele Unite, după

încheierea documentării în ţară, o serie de lucrări de filologie. În vara anului 1933 Raphael a discutat cu Davilla proiectul editării unei lucrări asupra civilizaţiei româneşti contemporane[19].

Considerând că proiectul este interesant, E. Filotti a aprobat a acorda o subvenţie de 1000 $ pentru publicare, şi 1000 $ pentru autor. Acesta a cerut un termen de doi ani pentru pregătirea volumului, dar Filotti a insistat pentru cel mult şase luni deoarece „nevoile propagandei noastre şi evoluţia rapidă a situaţiei internaţionale ne obligă la realizări imediate şi fac inutile proiecte de lungă durată"[20]. Autorul, acceptând a încheia lucrarea, i s-au trimis multiple materiale de informare, inclusiv un interesant studiu pregătit de Direcţia Generală a Poliţiei asupra mişcării comuniste din România[21]. De asemenea, i s-a plătit în rate lunare, restul de 500 $ acordat ca subvenţie dar, cu toate acestea, lucrarea nu a fost încheiată. În septembrie 1935, Boncescu informa Bucureştiul că profesorul Raphael a declarat că nu poate termina lucrea, fiind însă gata a scrie diverse articole sau a susţine conferinţe. În condiţiile date proiectul a căzut. Cel puţin cursul de limba şi literatura română, de la Universitatea Harvard, a continuat[22].

Încă de la terminarea primului război mondial, cursuri similare de limbă şi literatură română erau ţinute la Universitatea Columbia, de profesorul Leon Feraru care, în aprilie 1924, a solicitat sprijinul Legaţiei României, pentru a extinde această activitate[23]. Rezultatele înregistrate au fost cât se poate de promiţătoare. Raportul privind activitatea Secţiei de limbi romanice a Universităţii Columbia menţiona, în perioada octombrie 1926-februarie 1927, 70 de teme legate de lingvistica românească, care au fost dezbătute[24]. Secţia edita şi o publicaţie periodică, „Romanic Review", în care publica studii despre literatura română şi profesorul Leon Feraru. Acesta a elaborat şi publicat o serie de articole şi studii despre România şi literatura română şi în alte periodice, ca de pildă, „New York Times", „New York Evening World" sau în „Bulletin of Poetry Society of America"[25].

Universitatea Columbia a fost vizitată la începutul anului 1926 de o delegaţie de cadre universitare române conduse de profesorul N. Şerban, de la Universitatea din Iaşi. Acesta a constatat că presa americană publica multe articole nefavorabile despre România şi a insistat pe lângă directorul Presei de la Bucureşti, asupra necesităţii unei acţiuni de propagandă sistematică în Statele Unite, considerând că „inactivitatea în această privinţă este aproape criminală". N. Dianu, directorul Presei, i-a solicitat profesorului Şerban să studieze chestiunea propagandei în S.U.A pentru a adopta măsurile optime[26]. De altfel, Şerban a iniţiat încă de la începutul călătoriei sale în S.U.A., crearea unui Institutut de Cultură Românească pe lângă Departamentul de Limbi Romanice al Universităţii Columbia. Organizat în 1926 chiar, acest institut avea ca preşedinte de onoare

pe rectorul Universităţii Columbia, dr. Butler, iar ca vicepreşedinţi, pe însărcinatul cu afaceri al României, Radu Djuvara şi pe W. N. Cromwell. Din consiliul executiv au făcut parte o serie de profesori universitari români (N. Şerban şi I. Borcea, de la Iaşi; M. Petrescu, de la Bucureşti, precum şi I. Inculeţ). Scopul declarat al Institutului era conlucrarea la dezvoltarea relaţiilor intelectuale româno-americane. Fondurile necesare desfăşurării au fost procurate din subvenţii ale Legaţiei române ca şi din donaţii ale românilor americani[27].

Un proiect lansat la conducerea Institutului a fost adunarea de fonduri pentru construirea unei Case româneşti pe lângă Universitatea Columbia. Însărcinatul cu afaceri al României aprecia că „ar fi nimerit ca, fiind extrem de folositor penetraţiunei intelectuale şi naţionale române pe pământul american, de urgenţă să se strângă un minimum de fonduri din partea guvernului român, a instituţiilor româneşti şi a publicului de la noi, pentru a dovedi aici interesul întregului nostru neam pentru această frumoasă iniţiativă, fapt dealtminterea pe dată creator de interese şi de donaţiuni americane". Pe marginea documentului s-a pus o rezoluţie, în sensul că se va aştepta raportul special al lui Petrescu care făcea parte din suita reginei Maria cu ocazia vizitei în Statele Unite[28].

O iniţiativă similară s-a născut la Universitatea din Pittsburg, unde, în mai 1929 a fost afectat un spaţiu pentru crearea unei camere-muzeu românească. Imediat s-a constituit un comitet care a acţionat pentru adunarea fondurilor necesare amenajării[29]. Activitatea a fost însă foarte lentă, de vreme ce, în 1938, Comitetul pentru organizarea sălii româneşti discuta încă modalităţile de organizare a exponatelor şi mai ales preocurarea acestora[30].

Institutul de Cultură Românească a organizat multiple manifestări de profil consacrate României. Astfel, în martie 1929 au fost pregătite patru conferinţe publice, în care urmau a se preciza impresiile unor vizitatori americani în ţară, Maria Ionescu urma a vorbi despre arta românească în secolele XIV-XVII, iar Leon Feraru, despre literatura română[31].

Strânse relaţii au fost create şi cultivate, mai ales de Boncescu, cu Universitatea Georgetown din Washington. Aici funcţionau, de altfel, ca profesori, câţiva simpatizanţi ai României, Healy şi Labot. Cu ocazia aniversării bicentenarului naşterii lui George Washington, la cererea Direcţiei presei, Ministerul Instrucţiunii din România a creat o bursă, purtând numele marelui preşedinte. Ştirea difuzată de presă a avut ecou pozitiv în rândurile opiniei publice americane[32]. La aceeaşi universitate, secretarul Legaţiei române, A. Popovici, a inaugurat în septembrie 1933 un *curs de studii* asupra Micii Înţelegeri destinat doctoranzilor[33]. Legaţia a fost, de altfel, reprezentată la toate evenimentele importante din istoria Universităţii Georgetown: aniversarea a 300 ani de la fondare, în februarie 1934[34], numirea noului rector, în noiembrie 1935 etc. Cu

prilejul din urmă, Legaţia a cerut la Bucureşti ca şi Universităţile din România, să fie reprezentate, deoarece „Georgetown University" arată neîntrerupt mult interes pentru răspândirea cunoştinţelor asupra istoriei noastre"[35].

Valorile culturii româneşti au fost promovate cu consecvenţă de Christina A. Galitzi, colaboratoare activă a Serviciului de Propagandă[36], autoarea unei valoroase lucrări privind românii-americani[37]. Ea a stat mult timp în Statele Unite, lucrând ca profesoară de limbă franceză la Scripps College din Claremont, de unde va pleca, în iulie 1936, în Chile, pentru a conduce o şcoală[38]. La începutul anului 1937 a efectuat un lung turneu în S.U.A., ca trimis al Academiei Române, D. N. Ciotori. Acesta a vizitat şi universităţile Harvard, Princeton, Yale şi Chicago, unde a ţinut conferinţe despre situaţia din România[39]. De asemenea, la cererea Direcţiei Presei a studiat chestiunea combaterii propagandei revizioniste maghiare din Statele Unite[40]. Conferinţa lui Ciotori la Universitatea Princeton, din ziua de 14 martie 1937, s-a referit la evoluţia poporului român, fiind urmată de dezbateri care au durat două ore, dovadă a interesului auditorului pentru temă[41]. Un alt savant român care a vizitat marile universităţi americane a fost D. Gusti[42]. Acesta a fost primit în audienţă şi de preşedintele Roosevelt, după cum a publicat şi o mică broşură despre legea Serviciului social[43].

Mulţi profesori americani au vizitat România cu sprijinul material al Direcţiei Presei care le-a alcătuit un program adecvat şi le-a furnizat tot felul de materiale documentare, cărţi şi fotografii mai ales. În aceste condiţii, în 1930, de exemplu, au vizitat ţara: un grup de studenţi sub egida lui International Students Hospitality Association; profesorul G. Wells, de la Universitatea din Chicago; profesorul M. W. Graham, de la Universitatea din California; profesorul Ch. U. Clark şi profesorul Van Valkenburg de la City College, din Detroit[44]. Iar în cursul anului 1932, din cei 50 de vizitatori străini ai ţării, sprijiniţi de Serviciul de Propagandă, 31 au fost americani, între care şi o serie de profesori: James F. Clarke, de la Universitatea Harvard, căruia i s-a oferit „un stoc important de publicaţii"; S. Teworan, de la Georgetown University, a ţinut conferinţe la Cluj, Bucureşti şi Iaşi şi „i s-au acordat toate înlesnirile de călătorie"; Charles Hodges, de la Universitatea din New York; un grup de nouă profesori americani, conduşi de E. Lindgreen, de la Universitatea din Newton, Mass.; Maxwell I. Raphael, de la Harvard, sosit pentru documentare, şi Earle B. Babook, de la Universitatea din New York[45]. Un grup de 15 profesori americani a reprezentat S.U.A. la Congresul internaţional al profesorilor americani din învăţământul secundar ţinut la Bucureşti în iulie 1928[46]. Delegaţia americană a apreciat favorabil, în presă, organizarea lucrărilor şi ospitalitatea românească[47].

Din iniţiativa Serviciului de Propagandă, unor savanţi americani li s-au acordat înalte onoruri ştiinţifice. Aşa cum menţionam, profesorului Ch. U. Clark

i s-a acordat titlul de membru de onoare al Academiei Române, iar profesorului James Brown Scott, președintele Institutului de Drept Internațional de la Haga și, totodată, secretar al Fundației Carnegie, i s-a decernat titlul de doctor honoris causa al Universității din Cluj, în iulie 1930[48]. Era o recunoaștere a contribuției profesorului Scott la includerea României în sfera de activitate a Fundației Carnegie. Încă în 1923 s-a constituit la New York cercul universitar român de studii internaționale sub auspiciile Fundației Carnegie. Scopul acestui cerc era de a iniția cercetări și discuții pentru a facilita cunoașterea problemelor internaționale în lumea universitară, de a publica materiale în acest sens[49]. Pentru anul universitar 1934-1935, Fundația Carnegie a acordat României o bursă pentru specializarea în dreptul internațional la una din universitățile americane. Prin intermediul lui Boncescu, Ministrul Instrucțiunii de la București a făcut pregătirile necesare pentru selecționarea bursierului[50].

Relații mai strânse au existat cu Fundația Rockefeller, ca urmare a eforturilor depuse de Legația română din Washington. În decembrie 1929, A. Popovici releva ministrului plenipotențiar Cretzianu că relațiile țării cu Fundația erau încă slabe, dar ele trebuia cultivate, de vreme ce „Standard Oil" obținea mari profituri din România. Trebuia găsite modalități eficace de cointeresare a Fundației la problemele românești. Până în acel moment făcuseră cercetări în S.U.A., sub auspiciile Fundației Rockefeller, doar câțiva licențiați români[51]. Majoritatea erau burse pentru ingineri și cadre medicale. La acestea se adăugau donații de fonduri pentru instituții de asistență socială, iar în 1930 aproape 12.000 $ pentru realizarea recensământului populației României. Secția medicală a Fundației Rockefeller a donat, în 1931, suma de 7.800 $ pentru crearea Centrului de studiere a malariei de la Iași și 6.100 $ Institutului de Igienă din Cluj pentru a organiza plasa Gilău, ca model de zonă sanitară. Pentru anul 1932, marea fundație americană a acordat României 3 burse în domeniul igienei, 4 pentru fizică-biologie, 2 pentru sociologie și 4 pentru istorie. În același timp, a donat peste 22.000 $ Institutului Social Român[52]. În ianuarie 1937 s-a constituit la București Asociația foștilor studenți din România ai Fundației Rockefeller și care a avut 70 de membri fondatori, foști bursieri începând cu 1923, majoritatea fiind medici sociologi, biologi și juriști[53].

Asemenea burse de studii au fost acordate mai ales datorită insistențelor Legației Române, și de alte instituții de învățământ americane. Același A. Popovici aprecia, în decembrie 1928, că se poate rezolva, „cu chibzuială și tact", și chestiunea schimbului de studenți între România și Statele Unite. Dificultatea consta doar în găsirea de candidați americani pentru a studia la București. Studenți români puteau fi primiți mai ales de universitățile din Washington, care ofereau condiții excelente pentru pregătirea de ingineri și economiști, în special[54]. În

noiembrie 1926, Şcoala de Stat de Agricultură din statul New York a acordat patru burse unor studenţi români[55]. Institutul Internaţional de pe lângă Teachers College al Universităţii Columbia a oferit în 1927 o bursă pentru un doctorand în ştiinţe politice[56].

Conducerea Universităţii „George Washington" a solicitat, în iunie 1933, încurajarea trimiterii de studenţi români precizând că 39 de ţări erau reprezentate prin tineri la instituţia respectivă[57]. O statistică publicată de Institutul Internaţional de educaţie releva că România avea 24 de studenţi la diverse colegii sau universităţi americane în 1924, 39 în 1925, 28 în 1926, 41 în 1928, 31 în 1930, 22 în 1931, 21 în 1933 şi 9 în 1934[58]. În anul 1938, România avea 1672 tineri la studii în diverse ţări, dintre care 898 în Germania şi 455 în Franţa, iar în S.U.A. doar doi[59]. Aceeaşi cifră se menţine şi pentru anul universitar 1940-1941, fiind vorba de un student în medicină, la Boston, şi unul la Politehnică, în Colorado[60].

Evident că aceşti studenţi au putut fi utilizaţi, cu folos, pentru realizarea propagandei româneşti pe diverse căi. O serie de instituţii americane au oferit şi distincţii unor studenţi români. Astfel, în octombrie 1932, The New History Society din New York a invitat România a fi reprezentată la un concurs pentru acordarea a trei premii pentru cele mai bune lucrări pe teme: în ce mod poate contribui tineretul universitar la crearea Statelor Unite ale lumii[61]. Iar în 1932, cetăţeanul Thomas C. Mac Donald a oferit Universităţii Columbia cinci medalii de aur pentru cele mai bune teze privind istoria României. Medaliile au fost bătute la Paris şi au început a fi acordate, anual, din 1935[62].

Difuzarea largă de informaţii şi materiale de tot felul, tipărituri, în primul rând, a fost o metodă eficace de acţiune a propagandei româneşti, cu efecte pozitive şi sesizabile cel mai adesea. La începutul anului 1927, profesorul W. W. Bride, în baza informaţiilor furnizate de Legaţia română, a elaborat o scrisoare tip, pe care a trimis-o la peste 40 de şcoli din statul Maryland, cărora le atrăgea atenţia asupra erorilor din manualele şcolare de istorie în legătură cu evoluţia poporului român. Pentru serviciile aduse României, profesorul Bride a fost decorat, în mai 1927, cu un ordin românesc[63]. Pregătind un manual de geografie, Teacher's College de pe lângă Universitatea Columbia a cerut ataşatului român de presă a completa un chestionar cu date privind România. În februarie 1931, Direcţia Presei şi Propagandei trimitea chestionarul în cauză completat, precum şi un set de lucrări privind geografia românească[64].

Pentru a face cunoscute cercurilor americane interesate situaţia învăţământului minoritar din România, Direcţia Presei trimitea Legaţiei din Washington mai multe tabele statistice în domeniu. Documentele au fost apreciate ca valoroase şi „dată fiind importanţa acestor informaţii pentru propaganda românească în Statele Unite" au mai fost solicitate încă şase exemplare din

fiecare pentru a fi difuzate[65]. Cererea este satisfăcută[66] și în curând mai este trimis un tabel nominal cu învățătorii minoritari care funcționau în diverse județe[67].

Prin intermediul atașatului de presă de la Washington mai ales, sau direct, la cerere sau din oficiu, Serviciul de Propagandă a trimis numeroase materiale diverselor instituții americane de învățământ. Universității Yale, din New Haven, i s-au trimis mai multe volume despre chestiunea optanților unguri, în decembrie 1926, la cerere[68]; un set de 43 lucrări, cerute, privind arta și literatura rommână[69], precum și 10 exemplare din volumul de poezii de Eminescu, în februarie 1931[70].

Universitatea Californiei de Sud a solicitat, în august 1928, lucrări despre istoria și cultura românească. Direcția presei a expediat în octombrie 1928 un pachet cu 12 volume cu tematica indicată[71]. În acest context, într-un referat al Direcției Presei se sublinia „absoluta necesitate pentru opera noastră de propagandă externă de a achiziționa un stoc de lucrări reprezentative despre România“[72]. Propunerea este aprobată și în lunile următoare sunt cumpărate, din țară sau străinătate, volume mai importante editate în limbi străine referitoare la istoria și cultura românească[73]. O intensă corespondență are loc, în anii 1935-1940, cu aceeași universitate din Los Angeles pentru trimiterea de cărți privind viața economică și socială a României, precum și pentru expedierea regulată a unor publicații periodice oficiale. Direcția Presei a făcut intervențiile necesare la Ministerul Instrucțiunii, Finanțe, Culte, Lucrări Publice, Interne, Apărare și Justiție, pentru a trimite cele solicitate[74].

Dimăncescu, secretarul de presă din San Francisco, cerea Direcției Presei, în august 1934, câte 10 exemplare din istoria românilor de Seton Watson și din istoria războiului mondial de Kirițescu, precum şi o serie de hărți ale României Mari „pentru a le distribui la profesorii de istorie din California“[75]. Unii dintre acești profesori se adresau direct oficialilor români pentru a cere materiale. Astfel, profesorul M. W. Graham, de la Universitatea California, solicita în 1935 studii privind punctul de vedere al României în chestiunea definirii agresiunii, precum și date despre organizarea și funcționarea Comisie mixte de frontieră româno-sovietică, în vederea pregătirii unui curs[76].

Profesorul Caldwell de la Marion Junior High Scool, din Massachusetts, cerea, în aprilie 1927, un set de fotografii reprezentative despre România, precizând că elevii erau interesați a cunoaște mai multe decât reieșea din manuale[77]. Universitatea Clark din Worcester, Mass., primea la cerere, în februarie 1929, un set de 19 lucrări și mai multe hărți ale României pentru muzeul propriu[78]. În ianuarie 1930, profesorul J. du Bois, de la Centenary College, din New York, solicita o colecție de povești populare românești pentru elaborarea unor studii. Direcția a trimis 5 volume semnate de P. Ispirescu, I. Creangă,

I. Slavici și M. Eminescu[79]. Boncescu cerea și el, pentru biblioteca legației, lucrări de genul celor cerute de J. du Bois: *Povești* de I. Slavici; *Opere complete* de I. Creangă, ***Basmele românilor*** de P. Ispirescu și *Povestind copiilor* de M. Eminescu[80].

Universitatea din Dakota de Nord solicita, în iunie 1930, o serie de hărți românești. Direcția Presei a trimis, în luna următoare, 3 hărți, 9 volume și 36 fotografii privind România[81]. Pentru Best Lakeside School, din Wiscousin, s-a trimis în februarie 1931 un set de cărți, iar profesorului Stephen A. Eringis, de la University of Washington, cărți și fotografii[82]. „Theodore Roosevelt School", din Rochester, N. Y., a solicitat și a primit, în octombrie 1933, o păpușă în costum popular românesc, care a fost inclusă în colecția internațională de exponate a școlii[83]. Alte două asemenea păpuși, cerute direct regelui Carol, au fost trimise de Direcția Presei pentru expoziția de la Virginia Silver State Juvenile Home, din Toledo, Iowa, însoțite fiind de un set de cărți și fotografii[84].

Prin intermediul prof. A. I. Andrews, în februarie 1933 s-a trimis un colet incluzând 16 volume, 10 hărți și 22 fotografii pentru Asociația profesorilor de istorie din New England (incluzând șase state din estul Statelor Unite)[85]. Un set de 50 de fotografii a fost trimis și Departamentului educației din orașul Buffalo, care intenționa a crea un set de diapozitive privind realitățile românești, destinate școlilor locale[86]. Materiale informative cât mai complete, asupra sistemului de învățământ din România, au fost solicitate de Biroul educației, din cadrul Ministerului de Interne, care era unica agenție federală ce se ocupa de educație. Direcția Presei a trimis, în iunie 1933, un număr de 16 legi, regulamente și lucrări abordând tematica respectivă[87].

Material documentar era trimis, așa cum mai precizam, și pentru elaborarea unor lucrări. Profesorului R. Kerner, de la Universitatea Berkeley, i se trimiteau în august 1934 o serie de volume privind politica externă a României după război[88]; decanului facultății de finanțe a Colegiului St. John, din Brooklyn, îi erau expediate în iulie 1933 mai multe materiale privind organizarea corpului de experți contabili români, pentru a redacta un studiu[89]; unui student care dorea a scrie o lucrare de absolvire despre limbile romanice, i s-au trimis mai multe lucrări de gramatică românească[90], iar unui doctorand de la Harvard, o serie de volume privind istoria diplomatică a primului război mondial[91].

În *domeniul literaturii*, propaganda românească a beneficiat mai ales de eforturile profesorului Leon Feraru. Acesta, așa cum am mai precizat, publica în special articole sau scurte notițe în diverse periodice, îndeosebi în „The Romanic Review", referitoare la literatura română[92]. La 6 mai 1929, la Christodora House, din New York, a fost organizată o seară de poezie românească la care a asistat și Rosenthal. Cu acest prilej, L. Feraru și W. A. Broder au ținut

conferințe despre poezia românească. Au fost recitate versuri din Eminescu și Alecsandri, traduse de Feraru, precum și „Mama lui Ștefan cel Mare", tradusă de May Folwell Hoisington. A urmat un program de arii și doine românești susținut de M. Haynson[93]. În aceeași lună, la 21 mai, Leon Feraru a citit câteva traduceri de doine și balade românești la un muzeu din New York, iar la sfârșitul lunii a recitat din traducerile făcute de el din opera lui Eminescu, Alecsandri, P. Cerna și G. Coșbuc. Manifestarea din urmă a avut loc la Labor Temple Poetry Forum din New York[94]. Dată fiind activitatea bogată a profesorului Feraru, „care s-a arătat apt și în măsură a ne aduce servicii apreciabile și în legătură cu combaterea propagandei românești din America", legația din Washington a propus a i se acorda regulat o subvenție anuală stimulatorie[95].

Un alt american, care a realizat în special traduceri literare, a fost F. Bloom, redactor la „New York Times", originar din România. În vara anului 1929, după ce a tradus în engleză mai multe nuvele de Al. Brătescu-Voinești, Bloom solicita să i se trimită alte câteva volume de același autor. Direcția Presei a trimis lucrările cerute[96]. Una din nuvelele traduse a și fost publicată în nr. 3/1929 al revistei „Romania"[97]. Traduceri ale unor lucrări mai ample din literatura română au fost efectuate de Lucy Byng, care s-a îngrijit și de editarea lor. Așa a văzut lumina tiparului în Statele Unite și „Pădurea Spânzuraților" a lui Liviu Rebreanu (1930). Pentru a stimula asemenea traduceri, în 1932 Academia Română a decis ca marele premiu „Hamangiu" să fie acordat pentru cea mai bună traducere în engleză unor poezii de Eminescu. Știrea a fost comunicată și Legației din Washington[98]. Boncescu a răspuns că a comunicat informația presei și cercurilor interesate, inclusiv lui Leon Feraru și lui Oscar Leonard, care tradusese din opera lui Caragiale. Se părea, însă, că nu există candidați. În acest context, Boncescu a soliciutat a i se trimite 100 de exemplare din volumul de poezii ale lui Eminescu, traduse de S. Ponkhurst[99].

După o lungă vizită în România, scriitoarea E. C. Miller a publicat, în 1931, romanul „Young Trajan" care „prezintă într-o lumină favorabilă obiceiurile, tradițiile și firea poporului român"[100]. Ajungând la aceeași concluzie, Rosenthal a propus a se cumpăra un număr de exemplare din acest volum, precum și din culegerea de poezii populare apărută în 1930[101], pentru a fi distribuite la școlile românilor americani, deoarece „ar fi un mijloc minunat de a menține legătura sufletească cu țara a celor peste 100.000 de copii de români din America osândiți astfel să nu mai poată ști nimic despre România"[102]. Sugestia a fost aprobată de directorul presei, Filotti, care a afectat în acest scop suma de 30.000 lei (= 177 $)[103].

În decembrie 1931, E. Herbert, din New York, a propus publicarea unui volum de nuvele de Delavrancea, pe care le-a tradus. Era vorba de 19 nuvele,

dar editarea acestora nu a fost posibilă din cauza economiilor financiare determinate de marea depresiune[104]. În ciuda condițiilor generale nefavorabile, în ianuarie 1932, Rosenthal a discutat cu mai mulți scriitori americani posibilitatea editării unei antologii a literaturii române, considerând că este momentul a prezenta publicului american România și din punctul de vedere al creației literar-artistice. Materialul necesar fiind suficient, se impunea doar „o selecție bună din scriitorii noștri și prezentarea ei într-o bună traducere, însoțită de o succintă caracterizare a scrisului românesc“[105]. Directorul Presei a considerat că proiectul e interesant, dar a cerut a se căuta o editură dispusă a tipări antologia fără pretenții bănești, deoarece „nu se mai putea suporta nici o cheltuială din lipsă de fonduri“. Evident, materialul urma a fi pregătit la București, „în cele mai bune condiții“[106]. După cum era de așteptat, editorul căutat nu a fost găsit. Dar, în septembrie 1932, Filotti îl informa pe Rosenthal că editura Putnam, din New York, a scos în 1931 primul volum al unei antologii a literaturii europene. Era, deci, oportun a se lua legătura cu respectiva editură, pentru a propune a include și literatura română în următorul volum, materialul fiind furnizat de Serviciul de Propagandă[107]. Răspunsul editurii a fost că primul volum în cauză nu a adus nici un beneficiu și deci, foarte probabil, că nu se va mai scoate următorul. Se promitea totuși că, în caz de continuare a seriei, se va ține seama de oferta românească[108].

O metodă eficace de propagandă a fost publicarea de recenzii ale unor lucrări literare românești în revistele americane de specialitate. O colaborare fructuoasă și în această privință s-a realizat cu profesorul J. Roucek, care era un susținător consecvent al revistei „Books Abrood“. Recenziile, scrise la București, erau trimise Legației din Washington care de obicei realiza și traducerea, după care le remitea lui Roucek care le semna și se îngrijea de publicare. Pe această cale, mai ales în anii 1935-1940, publicul american a fost ținut la curent cu progresele literaturii românești[109].

Serviciul de Propagandă a încurajat, moral și material, vizitarea României de către scriitori americani. Asemenea vizite, mai ales cele de durată, puteau duce la formarea unei impresii realiste asupra situației din țară și la reflectarea ei corespunzătoare în lucrări literare. Exemplul scriitoarei E. C. Miller, deja citat, este cât se poate de semnificativ pentru eficacitatea acestei metode. Cazul nu a fost singular. În februarie 1929, scriitorul american Sherwood Anderson a vizitat România și în special Transilvania. Dacă până atunci el fusese suporter al revizionismului maghiar, în articolele ce consemnau impresiile culese în călătorie, se reflecta o modificare sensibilă a poziției[110]. Aceeași modificare s-a înregistrat la scriitorul Al. Powell care, în lucrarea „Embottled Borders“, susținea tezele revizioniste. După călătorie, care a inclus și o audiență la rege, Powell a plecat ca un amic al țării. Iar în seria de trei articole publicate în revista

„Liberty", la începutul anului 1931 se făceau referiri pozitive la România. Aceeași atitudine a fost menținută și în următoarea lucrare a lui Powell, „Thunder over Europe", apărută în vara lui 1931[111].

În *sfera teatrului*, activitatea propagandei românești în S.U.A. a fost limitată din diverse cauze. Astfel, în primăvara anului 1932, o trupă a Teatrului Național din București a solicitat sprijinul Subsecretariatului de Stat al Presei pentru organizarea unui turneu în Statele Unite. S-au făcut intervențiile necesare, atât la Legația din Washington, cât și pe lângă Leon Feraru. Răspunsul unanim al celor consultați a fost că din cauza crizei economice nu existau șanse pentru succesul turneului[112]. De asemenea, au fost furnizate informații din domeniul teatrului, cerute de cetățenii americani. În toamna anului 1934, profesoara Louis Tuers de la Universitatea Wiscousin a solicitat o listă a celor mai populare piese de teatru românești și indicarea celor traduse în engleză[113]. S-a trimis lista cerută, cu precizarea că nici una din piesele menționate nu a fost tradusă în engleză[114]. Un alt profesor, Ralph Raid, de la Northwestern University din Evanston, Ill, s-a interesat în decembrie 1938 de organizarea spectacolelor de teatru în aer liber în România, în vederea pregătirii unor acțiuni similare pe stadionul universității. Direcția Presei și Informațiilor a solicitat precizările necesare de la Direcția Generală a Teatrelor care a răspuns cu un referat care, în traducere desigur, a fost transmis solicitantului[115].

Direcția Presei și a Propagandei a trimis adesea și Legației din Washington diverse articole privind teatrul românesc. Astfel, în 1930 au fost expediate, pentru a fi publicate sau ca materiale informative, articolele semnate de I. M. Sadoveanu: *Organizația și tradiția teatrală românească în teatrele naționale* și *Teatrul și politica culturală în România*[116].

Opera română s-a bucurat de prestigiu în Statele Unite, mai ales prin activitatea tenorului George Metaxa care, în 1932, a jucat la New York într-un spectacol al cărui erou principal era chiar un român (The Cat and the Fiddle)[117]. Un lung turneu a întreprins, la sfârșitul anului 1939 și începutul lui 1940, soprana Pia Igy. Aceasta a susținut la 27 septembrie 1939 un concert și în cadrul săptămânii românești organizată la Expoziția mondială de la New York[118]. În fine, cântăreața americană Elleonor Cook a dat „un concurs foarte prețios în opera noastră de propagandă în America" prin interpretarea unor melodii reprezentative din folclorul românesc[119]. În același timp, Direcția presei a trimis legației din Washington o serie de discuri de muzică românească (20 de plăci în aprilie 1930, de pildă)[120], sau a procurat informații în domeniu: în iulie 1938 s-au trimis biografiile a 19 muzicieni români pentru a fi incluse în enciclopedia „Musical America"[121]. De asemenea, în 1930 a fost trimis lui Boncescu un studiu asupra muzicii moderne românești pentru a fi publicat[122].

Valorile muzicii culte româneşti au fost propagate în Statele Unite, mai ales prin activitatea lui George Enescu care, pentru a cita un comentariu al ziarului „Românul", „... pentru românii americani cari trăiesc cu dorul de ţară în suflet, marele maestru este cea mai scumpă solie"[123]. Cu ocazia cântării, în prezenţa sa, a Rapsodiei Române la Manhattan Opera House, în februarie 1929, Enescu a declarat: „Când văd că aici se face ceva pentru ţara mea, eu nu ştiu ce e oboseala. Viaţa mea toată mi-am pus-o fără preget în serviciul artei; iar arta mea este pusă la dispoziţia lumii întregi. Lumea însă trebuie să cunoască ţara mea aşa cum e. Peste tot unde mă duc eu nu uit că aceasta este prima mea datorie"[124]. Enescu a efectuat turnee în S.U.A. în 1929, 1932, 1933, 1937 şi 1939, contribuind din plin la afirmarea valorii muzicii româneşti[125]. Cu prilejul turneului din 1932, Rosenthal nota: „niciodată maestrul Enescu n-a avut în America o primire mai entuziastă decât aceea care i s-a făcut acum, cu prilejul recentului turneu. Presa a fost de data aceasta unanimă în a-i aduce cele mai mari elogii. La concertele sale au venit să asiste cei mai de seamă muzicieni aflători acum în America. A fost sărbătorit în toate cercurile şi de numeroase societăţi.[126].

Un alt muzician român, violonistul Sandu Albu, a efectuat turnee în S.U.A. în 1931 şi 1934, primind însemnate subvenţii din partea Serviciului de Propagandă[127]. El are meritul de a fi organizat la New York, în mai 1934, primul concert pur românesc în Statele Unite. De asemenea, graţie relaţiilor personale pe care le-a creat, a contribuit la difuzarea de partituri, discuri şi cărţi româneşti în America, mai ales prin intermediul asociaţiei National Federation of Music Clubs. Evident, toate aceste materiale muzicale au fost procurate de Serviciul de Propagandă[128].

Mai ales în condiţiile civilizaţiei americane, cele două mijloace tehnice ultramoderne pentru perioada interbelică, radioul şi filmul au fost mijloace de propagandă extrem de eficace. *Radioul* oferea posibilitatea răspândirii rapide şi masive a unor valori culturale, deşi mai întotdeauna se pune problema unor subvenţii speciale. Încă din decembrie 1924, însărcinatul cu afaceri al României anunţa la Bucureşti că a fost invitat a prezenta la postul N.B.C. o conferinţă asupra României, costul emisiunii fiind de 200 $. Apreciind valoarea acestei posibilităţi, I. G. Duca a aprobat plata sumei[129]. La 3 martie 1928, o conferinţă rostită de viceconsulul român, S. Drutzu, a fost urmată la postul de radio I.B.C. din New York de un concert de muzică naţională. Cretzianu a apreciat că experienţa a fost foarte reuşită, aşa încât trebuia extinsă pe viitor. Singura piedică era de natură financiară, bani fiind necesari şi pentru orchestră şi eventualii cântăreţi interpreţi[130].

Uneori asemenea emisiuni nu impuneau cheltuieli. Conferinţa rostită la postul N.B.C. la 30 iulie 1928 de către A. Popovici asupra problemelor postbelice

românești, nu a costat nici un ban[131]. Direcția presei a sprijinit pe tehnicienii americani sosiți în România pentru înregistrări. În august 1930, o asemenea echipă trimisă de Radio Goodwill Tour a sosit în țară pentru a înregistra muzică populară în vederea difuzării ei în Statele Unite[132]. Propaganda prin radio a fost realizată și de diplomați români aflați doar în trecere prin S.U.A. În iulie 1933, fiind în concediu, atașatul de presă la Varșovia, A. Cotruș, însoțit de soția lui, a vizitat Statele Unite. Cu acest prilej, la 15 și 28 iulie, d-na Cotruș a prezentat la C.B.C. două concerte de muzică românească[133]. Asemenea programe, chiar mai ample, erau pregătite în special cu ocazia zilei naționale a României. În 1934, grație eforturilor lui Rosenthal, stația N.B.C. a prezentat un amplu program muzical românesc susținut în parte de violonistul Sandu Albu. Succesul acțiunii l-a determinat pe Rosenthal să propună decorarea conducerii companiei N.B.C.[134].

Adesea chiar firme americane sugerau acțiuni de interes comun. Astfel, în februarie 1935, Radio Personalites, care edita și un anuar, a solicitat un mesaj personal din partea reginei Maria. Serviciul de Propagandă a trimis înregistrarea unui discurs mai vechi al reginei[135]. The Radio Institute of the Audible Arts a solicitat, în vara anului 1935, furnizarea de informații regulate asupra programelor culturale ale Radiodifuziunii române pentru a le include într-un anuar internațional. Mijlocită de Direcția Presei, cooperarea celor două instituții a durat până în toamna lui 1938 când firma americană și-a încetat activitatea[136]. Directorul pentru Europa al companiei C.B.S., aflat la Londra, a solicitat Legației române facilitarea contractului cu Societatea Română de Radiodifuziune, în vederea furnizării de muzică populară românească, în special. „Acum, nota atașatul de presă de la Londra, când mijloacele tehnice dau prilejul să se stabilească un contact direct între poporul nostru și cel american, se poate deștepta interes și simpatie pentru noi și se pot înlătura atâtea impresii false despre viața și caracterul poporului nostru". În acest context, diplomatul român sublinia ce pierderi morale considerabile „suferea România de pe urma inabilității de a folosi radiodifuziunea și filmul pentru a arunca lumină asupra poporului și pământului românesc"[137].

Ca urmare a eforturilor depuse de Direcția Presei, la 17 noiembrie 1935, s-a realizat prima emisiune radiofonică direcrtă între România și Statele Unite, prin intermediul companiei C.B.S. Emisiunea a constat din alocuțiunile rostite de N. Titulescu și de ministrul S.U.A. la București și dintr-un program muzical. Programul a fost auzit excelent în America, evenimentul fiind salutat de presă[138]. Încă din 1935, pentru a stimula propaganda prin radio, Direcția Presei a trimis Legației din Washington o serie de partituri muzicale pentru a fi oferite diverselor posturi de radio americane[139]. Aflat în Vestul american, Dimăncescu a popularizat și el valorile românești pe calea undelor: la 10 aprilie 1936 a rostit la postul N.B.C. o conferință[140], iar la 23 iulie a vorbit la un post local despre bucătăria românească[141].

Filmul a fost folosit relativ puțin pentru propaganda culturală românească, atât din cauza crizei financiare, cât și ca urmare a absenței mijloacelor tehnice necesare în țară. De aceea, metoda cea mai utilizată a fost încurajarea, mai ales materială, a realizării de filme de către străini, cu aparatură proprie. În iulie 1924, firma Reel Colors Inc. din New York a solicitat un film despre România pentru a-l difuza pe ecranele americane, cu scopul de a contribui la informarea culturală a publicului. Deși era o bună ocazie pentru o acțiune de propagandă, Ministerul Afacerilor Străine nu a putut satisface cererea, deoarece nu exista nici un film de genul celui cerut[142]. Ca urmare, în 1927, Direcția Presei a facilitat activitatea lui Philip Prat care, fiind trimis de Muzeul de Istorie Naturală din New York, a filmat în Dobrogea activități și mai ales obiceiuri populare[143]. Casa Pathé a propus, în decembrie 1929, a realiza un scurt film sonor cu regele Mihai, ceea ce era un util instrument de propagandă. Regina-mamă s-a opus și proiectul nu s-a finalizat[144]. La începutul anului 1930, Casa Educației Poporului a încercat a împrumuta filme educative din Statele Unite. Intenția nu s-a putut finaliza din cauza taxelor de tot felul și a prețului transportului[145].

Abia în septembrie 1929, Direcția Presei a semnat un contract cu firma „Filmul Românesc" pentru a realiza un film de propagandă, de jumătate de oră, intitulat „România Azi". Încheiat în decembrie 1929, filmul, care a costat peste 3 milioane, plătit în parte de Direcția Presei, a inclus și aspecte culturale pe lângă cele politice și economice[146]. Primit la începutul lunii aprilie 1930 la Washington, filmul a suferit unele adaptări la situația din Statele Unite, a fost însoțit de o serie de discuri pentru ilustrarea muzicală și apoi larg difuzat în multe centre americane: New York, Detroit etc[147].

Primul film sonor turnat în România a fost realizat de „Fox Corporation" în mai 1929. Echipa respectivă a mai filmat în special cântece și dansuri populare, și în 1931 și 1932[148]. La cerere, Direcția presei a furnizat discuri și partituri pentru filmul artistic „Iancu Jianu" turnat în S.U.A. în vara anului 1930[149]. Un reprezentant al companiei „Paramount Pictures", care a realizat în vara lui 1930 un film sonor din actualitatea românească, a propus în 1933 a include în jurnalele de actualități: imagini din România. Direcția Presei a acceptat să se trimită urgent filme din actualitatea românească la Paris, unde „Paramount" realiza jurnalele europene[150]. Nu întâmplător, unii americani au formulat și propuneri de fondare a unor întreprinderi cinematografice în România. Astfel, în noiembrie 1930, inginerul de origine română, G. G. Popovici, a propus regelui fondarea unor studiouri pentru filmele sonore[151]; iar în 1931-1932, după ce a filmat în țară „locuri și oameni", Nicholas L. Dollant, din New York, s-a adresat Consiliului de Miniștri pentru a fi sprijinit oficial la constituirea unei „American-Roumain Film Corporation". Guvernul român a promis tot sprijinul moral necesar unei întreprinderi constituite cu capital american[152].

O activitate susținută în propaganda prin film a avut reprezentantul secției cinematografice a ziarului „The Chicago Tribune", Julius Janak. Acesta a realizat multe filme din actualitatea românească în cursul vizitelor sale anuale din etapa 1931-1936. Între altele, a înregistrat pe peliculă deschiderea a diverse expoziții, serbări etc. Filmele erau apoi difuzate în S.U.A. de „Universal Pictures Corporation" din New York[153]. Era apreciat de directorul presei a fi „o persoană de încredere, cât și un element prețios pentru răspândirea fotografiilor în cele mai de seamă ziare și reviste ilustrate din Europa și S.U.A."[154].

După o vizită făcută în România, în vara anului 1931, d-na Myrtle Hague Robinson, din Fresno, California, a propus Direcției Presei realizarea unui film pentru Educational Films Company of America. Proiectul este lansat în aprilie 1934 și directorul presei acceptă a acorda o subvenție de 100.000 lei, precum și sprijinul necesar pentru filmări. Până în martie 1937, M. H. Robinson nu a găsit timp liber pentru călătoria în România, așa încât proiectul cade[155]. Uneori se recurgea la împrumutarea unor filme realizate de companii europene pentru necesități urgente. Astfel, având nevoie a ilustra un ciclu de conferințe, Boncescu a sugerat a se împrumuta câteva documentare referitoare la folclorul românesc de la Casa de filme U.F.A. din Berlin. Direcția Presei a făcut intervenția necesară, prin atașatul de presă, și filmele au fost procurate[156].

Anul 1934 a fost un moment important în propaganda culturală prin film, grație activității depuse în România de doi americani: K. Kostich și ing. G. G. Popovici. În aprilie 1934, Direcția Presei a încheiat cu Kostich un contract pentru realizarea unui film în schimbul unei subvenții de 400 $. Filmările au avut loc în luna august la București, Constanța, Brăila, Galați, Chișinău, Cernăuți, Segarcea și pe Valea Prahovei. Au fost înregistrate diverse aspecte din actualitatea românească, monumente istorice și ale naturii, precum și obiceiuri populare. O copie a filmului a fost predată Direcției presei, care a difuzat-o în diverse țări. Altă copie a fost înfățișată chiar de Kostich, care o prezenta, îmbrăcat într-un costum popular dăruit la București, publicului american: în școli, colegii, cluburi, asociații de tot felul[157].

O colaborare la fel de fructuoasă s-a realizat cu ing. G. G. Popovici, care lucrase la studiourile „Paramount" ca tehnician de sunet, iar apoi trecuse ca operator la „Eastern Service Studios". El a negociat cu Rosenthal realizarea unui film sonor despre România, în care scop a sosit în țară în luna august. Timp de două luni a filmat pe litoralul Mării Negre, în Deltă, pe Valea Prahovei și Valea Oltului, la Sarmisegetuza, în Bucegi și Oltenia. I s-a plătit deplasarea și șederea în țară, precum și o subvenție, încât s-a ajuns la suma de 150.000 lei. Filmul a fost gata pentru vizionare în decembrie 1934. Cele două copii furnizate Direcției Presei au fost amplu difuzate în diverse țări[158].

Propaganda vizuală s-a realizat și prin *fotografie*, situată, ca și radioul și filmul, la confluența dintre domenii și mijloace de acțiune propagandistică. Direcția Presei trimitea, mai ales la cerere, diverse fotografii Legației de la Washington, sau unor instituții și cetățeni americani. Câteva exemple doar și în această direcție. Legația din Washington solicita, în martie 1926, câteva serii de fotografii din colecția A. Bellu, „artiștii noștri", scoasă de Cartea Românească. Fotografiile erau necesare deoarece edituri, ziare, reviste și cetățeni americani cereau asemenea materiale a căror difuzare „aduce foloase foarte evidente"[159]. În februarie 1929, Legația înainta la București o listă cu materiale de propagandă, între care figurau „ca absolut necesare" și clișee fotografice[160].

Direcția Presei și Informațiilor trimitea, la cerere, în noiembrie 1930, cinci fotografii ale teatrelor naționale din România și preciza că se pregăteau și fotografiile pentru articolul privind sursele hidroenergetice ale țării[161]. Boncescu solicita, în februarie 1931, un set de fotografii pentru a ilustra conferințele publice proiectate. Direcția Presei a trimis 100 de fotografii la Washington și 160 la New York[162]. Un nou set de 130 fotografii, alese chiar de Boncescu cu ocazia unei scurte reveniri în țară, sunt expediate în decembrie 1932[163]. Diversele articole trimise de Serviciul de Propagandă spre publicare în presa americană erau adesea însoțite și de material ilustrat. Astfel, în decembrie 1933, Subsecretariatul de Stat al Presei trimitea la New York 10 articole însoțite de 14 fotografii[164]. Rosenthal indica și el, adesea, necesitățile în materiale de propagandă. În aprilie 1934, de exemplu, solicita: fotografii ale unor scriitori, artiști, compozitori pentru un studiu inspirat de el asupra muzicii și altul asupra litoralului Mării Negre. Direcția presei a trimis cele două articole cerute, precum și 49 de fotografii[165].

După o vizită efectuată în România, E. A. Cross a solicitat și a primit o serie de fotografii menite a ilustra conferințele publice pe care le pregătea în legătură cu impresiile culese[166]. Réaction Commission a orașului San Francisco a primit, la cerere, o carte consacrată dansurilor populare precum și 20 de fotografii cu costume populare românești și care erau menite a servi la elaborarea unor studii în chestiunile respective[167].

Câteva cifre statistice de ansamblu, vor sugera volumul acțiunii de difuzare a unor fotografii care, evident, nu se refereau numai la aspectele culturale. Totuși o imagine de ansamblu este sugestivă și posibilă de oferit pentru anii 1930 - 1934 când, nu trebuie uitat, conjunctura economică a generat o restrângere a bazei materiale a propagandei externe românești. Folosim totuși aceste date deoarece sunt singurele de sinteză oferite de arhivă. Serviciul român de propagandă a difuzat următoarele cantități de fotografii în anii: 1930 - 10.968 din care 915 în S.U.A.; 1931 - 14.815, respectiv 1.288; 1932 - 12.497, respectiv 854; 1933 - 18.903, respectiv 620 și în 1934 - 13.135, respectiv 463[168]. Așadar,

în pofida scăderii cifrelor, datorată numai crizei, în anii 1930 - 1934, România a difuzat în Statele Unite peste 4.000 de fotografii diverse.

Organizarea unor *expoziții* a fost o altă metodă eficace de acțiune a propagandei românești. Nu este vorba însă de o limitare la expunerea unor obiecte de artă, deoarece, adesea s-au pregătit manifestări mai complexe, cu caracter politic, economic și cultural. Exemplificările care vor urma, vor tinde însă a fi circumscrise la manifestările predominant culturale. Prima încercare de a asigura participarea României la o expoziție americană, după 1918, a avut loc în 1926 când, la Philadelphia, s-a organizat o mare acțiune internațională. Guvernul român a afectat pentru participare, suma de 23 milioane de lei dar diverși factori s-au opus acțiunii. Astfel, Tzigara - Samurcaș considera, în aprilie 1926, că participarea la expoziția de la Philadelphia era inoportună deoarece impunea cheltuieli mari: organizatorii insistau și pentru construirea unui pavilion românesc, ceea ce ar fi costat circa 65.000 $. Materialele deja adunate, respectiv obiecte de artă, fotografii, mostre de produse, puteau fi revândute sau utilizate la alte manifestări[169]. Editura Culturală Națională tipărise, pentru aceeași expoziție, un volum intitulat ***Showing Romania***, care avea și o ediție franceză. Ministerul Afacerilor Străine a fost solicitat a cumpăra o parte din tiraj pentru a-l folosi în scopuri de propagandă[170]. Direcția presei a achiziționat 200 exemplare[171]. Ziarul „Cuvântul", în ediția din 17 iulie 1926, afirma că prestigiul României nu ar fi avut de suferit dacă se organiza participarea la expoziția de la Philadelphia. „Ce ne interesa pe noi era faptul că puteam arăta Americii că nu suntem o țară de barbari așa cum ne descriu ungurii în presa americană"[172].

Încă din iunie 1927, Direcția Presei a inițiat pregătirile pentru participarea României, cu două standuri, la Expoziția de artă și industrie a femeilor, deschisă la New York în luna octombrie. Și de data aceasta pregătirile au avansat, dar ele nu s-au finalizat. S-a decis amânarea pentru sesiunea din 1928, iar apoi pentru cea din 1930. Pentru aceasta din urmă, s-au adunat covoare țesute manual, broderii, costume populare și s-a pregătit un film, dar, în ultima clipă, participarea s-a amânat deoarece criza a făcut ca taxa de 1.500 $ cerută de organizatori să pară prea mare[173]. Nu a fost, de altfel, unica neparticipare a țării la expoziții americane. Orașul Cleveland a organizat, în martie 1929, o expoziție internațională în cadrul căreia României i s-a oferit o sală. Legația din Washington a solicitat la București a se trimite broderii, țesături, tablouri și pirogravuri pentru a trage foloase de pe urma acestui „bun prilej de propagandă culturală". Inițiativa nu s-a valorificat din aceleași cauze financiare[174].

Abia la 18 decembrie 1929, la International House din New York, este inaugurată prima expoziție de artă românească în Statele Unite. Au fost expuse covoare, broderii, tablouri, lucruri de mână și obiecte în lemn. După cuvântul

de deschidere, rostit de Davilla, a avut loc o serbare, cu dansuri și muzică românească. „Scopul acestei serbări, sublinia Boncescu, a fost în primul rând de a mulțumi celor care au contribuit materialmente și moralmente la Camera românească ce urmează a se găsi la Pittsburg“[175].

Primăria orașului Asbury Park din New Jersey pregătea, în toamna anului 1930, un muzeu internațional, o sală a națiunilor, în care s-a rezervat loc și României. Direcția Presei a trimis în acest scop fotografii de format mare, cu imagini etnografice precum și un set de mostre ale bogățiilor subsolului[176]. O inițiativă similară a avut un colegiu din Wayne, Penn., care dorea a primi și steagul național românesc însoțit de mesaje ale unor școlari, pentru un album. Direcția Presei a acționat pentru pregătirea mesajelor a trei elevi români și le-a trimis destinatarilor însoțite de un drapel românesc și fotografii cu imagini din țară[177]. Manifestând grijă și pentru înfățișarea clădirilor reprezentative diplomatice ale țării, Direcția Presei a trimis, în toamna lui 1930, o ladă cu costume naționale și fotografii pentru a fi expuse la Washington, și cărți, discuri și obiecte casnice pentru sediul Serviciului Presei din New York[178].

La începutul lunii mai 1931, Legația din Washington informa că la New York, The American College of Art Association pregătea o expoziție de artă plastică maghiară care mai apoi urma a fi mutată în alte centre[179]. Direcția Presei a cerut imediat lui Boncescu să studieze posibilitatea organizării unei manifestări românești similare, dar fără a angaja cheltuieli[180]. Condițiile generate de criză au făcut însă proiectul de nerealizat. În anii 1931 - 1933 a continuat a se trimite, la cerere, pentru muzeul organizat de primăria orașului Asbury Park, diverse obiecte: tablouri, fotografii și țesături populare[181]. Legația Statelor Unite la București a transmis, în ianuarie 1931, invitația de participare a României la expoziția organizată în 1933 la Chicago, cu ocazia aniversării centenarului fondării orașului. Într-un referat al Direcției Presei se sublinia că „... participarea României ar fi de dorit cu atât mai mult cu cât la alte expoziții similare din America, țara noastră n-a fost totdeauna în măsură să fie suficient reprezentată“[182]. În absența unei decizii de la București, românii - americani au realizat, prin subscripție, banii necesari pentru participarea țării. La insistențele Legației din Washington, Direcția Presei a acordat o subvenție simbolică de 500 $. Ca urmare a eforturilor depuse, ziua României la Expoziția internațională de la Chicago, 3 septembrie 1933, a fost un real succes[183].

Cu prilejul Jocurilor olimpice de vară, din august 1932, la Los Angeles s-a organizat și o expoziție de artă la care a fost invitată și România. Boncescu sugera „... numele sculptorului Brâncuș ale cărui opere sunt foarte bine cunoscute în Statele Unite“[184]. Lucrările, care trebuia trimise organizatorilor până la 1 aprilie 1932, urmau să reflecte aspecte sportive. Făcând investigațiile necesare,

Direcția Presei constata că nu există lucrări de valoare legate de sport, așa încât sugera posibilitatea prezentării unor fotografii sau afișe care să formeze secția românească „ce putea fi cu minimum de cheltuială o frumoasă și demnă manifestare de propagandă și afirmare“[185]. Organizatorii nu au acceptat însă fotografii, iar afișele sportive trebuia să fie unicate. În ultimul moment, două pictorițe române au oferit câteva tablouri care au și fost trimise, cu sprijinul Subsecretarului de Stat al Presei, la Los Angeles[186].

Cu ocazia Expoziției internaționale de la Chicago, din septembrie 1933, s-a organizat și o secție consacrată femeilor celebre. România a trimis fotografiile și biografiile a 8 figuri istorice feminine[187]. Pornind de la succesul deosebit al unei expoziții de vechi broderii bulgărești, deschisă la New York în ianuarie 1933, Boncescu a propus inițierea unei manifestări similare. Sugestia a fost analizată la București dar, din considerente financiare, realizarea s-a amânat deși Tzigara - Samurcaș se oferise a împrumuta exponatele necesare[188]. În iulie 1933, la Chicago, s-a deschis și o expoziție de cărți, organizată de Consiliul național al femeilor americane. România a fost reprezentată cu un stand ce reunea 25 volume scrise de femei (Carmen Sylva, Otilia Cazimir, Hortensia Papadat-Bengescu) și procurate de Direcția Presei, și 15 volume mai vechi, trimise de Academia Română[189].

La Universitatea din Oglethorpe, Georgia, în februarie 1933, s-a inițiat fondarea unui Institut de Cultură Românească ce a organizat reprezentarea României, prin tablouri și cărți, la o expoziție permanentă consacrată păcii. În anii 1933 - 1938, Direcția Presei a trimis pentru această secție, mai multe materiale, inclusiv obiecte de artă veche românească[190]. Proiectul unei cetățene române, Anișoara Stan, din Cluj, de a organiza în 1933, o expoziție de artă populară la New York, nu a putut fi sprijinit financiar de Direcția Presei, din lipsă de fonduri[191]. Muzeul municipal de artă și știință din Rochester solicita, în august 1934, obiecte sau reproduceri miniaturale ale unor case și unelte românești. Au fost confecționate sau procurate 12 obiecte (pentru care s-a plătit suma de 15.000 lei) între care: un costum popular, un covor oltenesc, o horă țărănească cu 12 păpuși, un cor de nuntași din 19 păpuși, o casă țărănească ș.a.[192]. Pentru expoziția internațională de manuale școlare, de la Philadelphia, din aprilie 1936, Boncescu a solicitat și a primit 52 asemenea piese care au și fost expuse[193].

Cu ocazia unei serbări organizată la New Orleans, Boncescu a obținut piesele necesare pentru a prezenta un stand cu costume populare românești, în martie 1937. Exponatele s-au bucurat de aprecierea unanimă a vizitatorilor și a presei locale. Totodată, Boncescu a facilitat editarea, de către un club feminin local, a unei broșuri de 20 de pagini, intitulată *The Kingdom of Carmen Sylva*, care a fost difuzată gratuit vizitatorilor expoziției[194]. Expoziția panamericană,

organizată la Dallas, în iunie 1937, a format și o secție internațională de documente vechi privind proprietatea funciară. Direcția Presei a informat Arhivele Statului asupra manifestării și a facilitat trimiterea copiilor unor vechi documente românești[195]. Organizată în noiembrie 1937, la Centrul Rockefeller din New York, Expoziția internațională a dansului a inclus și exponate românești: cărți și fotografii[196].

Pentru Goldengate International Exposition, organizată la San Francisco în 1939, România a trimis 20 de fotografii cu costume și jocuri populare precum și un album de muzică populară, manifestarea fiind dedicată folclorului[197]. Pentru participarea la Expoziția internațională de fotografii de la Baltimore, din toamna anului 1938, Direcția Presei a organizat un concurs național de selectare a celor mai bune piese[198].

Cea mai importantă participare românească la o expoziție americană a fost cea din 1939, la Expoziția mondială de la New York consacrată aniversării a 150 de ani de la alegerea primului președinte al S.U.A. Președintele Roosevelt a lansat personal mesaje către toți șefii de state, inclusiv pentru Carol al II-lea. Ca urmare a acceptării invitației au fost adoptate multiple măsuri organizatorice, prin crearea unui Comisariat general condus de D. Gusti, și afectarea unui buget de 5 milioane lei. La New York a fost construit un pavilion românesc, au fost adunate și prezentate piese de artă, cărți, mostre de produse și resurse minerale, s-au prezentat filme documentare, s-au organizat concerte, s-a realizat o emisiune specială de radio etc. Așadar, a fost o manifestare complexă și amplă, cu latură politică, economică și culturală, care a dat bune rezultate pe măsura eforturilor materiale și morale depuse[199]. A fost editată și o broșură specială, difuzată gratuit vizitatorilor[200].

Dezvoltarea continuă a legăturilor cu *presa* americană a fost o importantă cale de realizare și a obiectivelor propagandei culturale. În această direcție s-au făcut și eforturi financiare vizibile, publicarea de articole fiind, de regulă, însoțită de acordarea unor subvenții. Un colaborator apropiat al Direcției Presei a fost ziaristul W. Littiefield care, în aprilie 1930, de exemplu, a primit suma de 600 $ (= 100.800 lei) „pentru diverse articole scrise și publicate"[201]. Direcția Presei, așa cum am relevat deja, trimitea constant și la Washington articole și pe teme culturale, pentru publicarea în presa americană. Astfel, în anul 1930, au fost expediate articole din această sferă: ***Cultura populară în România***; ***Renașterea națională în România***; ***Ideologia contemporană română*** (de T. Vianu); ***Cartea în România*** (de E. Bucuța); ***Cooperarea intelectuală a României*** (de Gh. Țițeica); ***Arheologia în România după război*** (de R. Vulpe); ***Educația și ocrotirea uceniciei*** (de St. Cunescu); ***Muzeul național de antichități din București*** (de R. Vulpe); ***Vestigii ale vechilor populații*** (de Dongorozi);

Universitatea de la Vălenii de Munte (de A. Medianu) precum și cele deja citate, privind teatrul și muzica[202].

Să vedem și modalitatea de plasare a unor asemenea articole în periodice americane. În 1923, în urma unei înțelegeri cu o publicistă engleză, s-a ajuns la un acord cu American Geographical Society pentru a tipări un articol asupra României semnat de ea, respectiv de E. M. Sanders. Direcția Presei a trimis redacției articolul, însoțit de fotografii, a făcut corecturile necesare și astfel, în numărul din iulie 1923 al revistei „American Geographical Review", a apărut un frumos articol asupra geografiei românești. Direcția Presei a achiziționat 100 de exemplare pe care le-a difuzat în lumea anglo-saxonă, în Polonia, Grecia, Ungaria și Suedia[203].

Uneori, asemenea articole erau solicitate chiar de redacții. Astfel, în iulie 1928, editorul anuarului „The Lawers Directory", a solicitat Legației române un studiu asupra legislației românești, pentru a fi inclus în ediția 1929. Direcția Presei a stabilit contactele necesare și a obținut concursul lui C. Hamangiu, care s-a angajat a redacta studiul cerut[204]. Alte asemenea articole de drept românesc au fost publicate în periodice americane, în anii 1930 - 1933, grație concursului dezinteresat al unui avocat american de origine română, H. Josephs. Direcția Presei a obținut colaborarea lui I. Cohen, secretarul general al Societății Române de Legislație Comparată care, în acest fel, a publicat mai multe articole. Astfel, în numărul din septembrie 1932, în „New York University Quarterly Review" apărea un studiu referitor la principiile noului proiect al codului comercial român[205].

Dincolo de asemenea articole izolate, Direcția Presei a încercat a obține editarea unor numere speciale consacrate României, ca cel din ianuarie 1926 al revistei „Art and Archaelogy". Calitățile deosebite ale acestei ediții au determinat Legația din Washington să cumpere 1.200 exemplare, larg difuzate în Statele Unite, în timp ce Legația de la Londra a achiziționat 200 exemplare răspândite în Anglia[206].

Pentru ediția specială a ziarului „America", din august 1930, cea din 1933 ca și pentru aceea din septembrie 1935, Direcția Presei a furnizat articole, scrise de personalități politice și culturale românești, ca și materialul ilustrativ adecvat, precum și subvențiile necesare[207]. Raporturile cu acest ziar au fost, mai ales în anii '30, strânse și au constat în acordarea de ajutor financiar și asigurarea de articole și fotografii (în iulie 1937, Direcția Presei trimitea redacției 50 fotografii cu costume populare pentru expoziția anuală organizată de redacție)[208]. O altă ediție specială, integral pregătită de Serviciul de Propagandă, a fost cea din 1935 a revistei „Romania". Pentru aceasta au fost trimise 20 de articole diverse, fotografii și mesaje ale unor personalități românești marcante. Desigur, s-a acordat

și o subvenție specială pentru acoperirea cheltuielilor de editare[209]. Redacția revistei „Books Abroad“ s-a oferit, în august 1938, a scoate un număr special consacrat României cu condiția acordării unei subvenții de 400 $ și furnizarea a cel puțin 20 recenzii. Direcția Presei nu a acceptat oferta „din lipsă de disponibilități financiare“[210].

O metodă eficace de întreținere a relațiilor și cu ziariștii americani a fost facilitarea vizitelor acestora în România prin acordarea de reduceri la tarifele C.F.R., uneori chiar gratuități, acoperirea altor cheltuieli și furnizarea de diverse materiale informative. Pentru o necesară viziune de ansamblu, să menționăm ziariștii americani care, în anul 1930, au beneficiat de sprijinul Direcției Presei: 23 de persoane, între care: B. C. Salmon, de la „New York Herald“; S. Geyde, de la „New York Times“; Carol Binder, de la „Chicago Daily News“; R. H. Markham, de la „Christian Science Monitor“, etc.[211].

Iar pentru imaginea generală, să trecem în revistă vizitatorii din 1932: un grup de profesori americani, conduși de H. Lindergreen; li s-au făcut înlesniri și li s-au dăruit cărți de artă; Jerome W. Jurewicz, ziarist din Chicago, i s-a înlesnit călătoria în România unde s-a documentat în problema campaniei antirevizioniste; James E. Clarke, de la Universitatea Harvard, i s-a oferit un stoc important de publicații pentru studiile istorice; prof. Treworov, a vizitat România în aprilie - mai, a ținut conferințe la Cluj, București și Iași și s-au acordat toate înlesniri de călătorie; White Burnett, ziarist la „New York Sun“; John Gunther, reprezentantul la Viena al ziarului „Chicago Daily News.; Leo Ferrero Lombroso, reprezentant al trustului „Hearst Press“ la Paris; William Shirer de la „Chicago Tribune“; Cesar Saerchinger, trimis de C.B.S.; prof. Charles Hodges, de la Universitatea din New York; M. Robinson, ziaristă din New York; George W. Robin, de la „Harpers Magazine Scribners“ din New York; Alexandru Pop, reprezentant al ziarului „America“; David Gold, reprezentant pentru Europa al lui „World Economics Press Service“ din New York; Sara Smith, scriitoare din New York; Robert S. Bind, de la „New York Times“; J. H. Ransdell, editor din New York; M. I. Raphael, de la Harvard; prof. Earle B. Babcock, de la Universitatea din New York și S. Godye, de la „New York Times“. Așadar, un total de 31 americani din totalul de 150 pentru anul 1932[212].

Câteva exemple suplimentare vor sugera diversitatea vizitatorilor americani cu preocupări din sfera culturală, ca și locul acestei metode în cadrul preocupărilor propagandei române. Un grup de 600 de studenți americani, care făceau o călătorie în jurul lumii, doreau a trece și prin România, în februarie 1929, drept care solicitau reduceri C.F.R. ca și cazare. Direcția Presei a apreciat că grupul este prea mare pentru posibilitățile de cazare existente și deci nu poate acorda sprijinul necesar[213]. Profesorul Suzallo, trimis de Fundația Carnegie, a beneficiat de sprijin

pentru susținerea unor conferințe, în mai 1928, asupra sistemului educațional american[214]. Un grup de 13 studenți petrec luna iulie 1928 în România, în baza unui program elaborat de Direcția presei[215]. Fotograful Frank Simecek de la „Brown Photo Service" din Stanford, Conn., vizitează România în iulie, primind un însoțitor, bilete C.F.R. gratuite, precum și permisul de a lua imagini în diverse zone[216]. O excursie a unui grup de 8 studenți americani, din iulie 1929, este subvenționată de Direcția presei, cu suma de 40.000 lei[217].

Invitați de Legația română, profesorii Smith și Hodges, de la Universitatea din New York, au beneficiat de toate facilitățile pentru susținerea unui ciclu de conferințe asupra civilizației americane[218]. Daniel Desfoldes, directorul secției discuri a companiei R.C.A. din Comden, N.J., a înregistrat o serie de melodii populare[219]. Trimisul Societății Naționale de Geografie, W. Tobien, a sosit în țară în iulie 1930, pentru a face fotografii necesare revistei „National Geographic Magazine". Sprijinit de Direcția Presei, Tobien a vizitat Brașovul, Delta Dunării, Banatul, Bucovina, Clujul și Craiova, realizând peste 100 de fotografii apreciate a fi de mare interes pentru propaganda românească și deci se cerea acționat pentru publicarea lor. O parte din fotografii au și fost inserate în ediția din aprilie 1934 a revistei menționate[220].

Un grup de experți, conduși de E. Hastings, a sosit, în septembrie 1930, în țară, pentru a studia muzica și obiceiurile poporului român și a pregăti câteva plăci destinate școlilor americane[221]. Sub auspiciile lui International Students Hospitaly, 18 studenți americani au vizitat România în toamna lui 1930[222]. După o primă vizită în România, în mai 1930, Elma Pratt, din New York, a lansat proiectul fondării unei școli de vară pentru artiști americani. Ca urmare a eforturilor depuse, în iulie 1934 era inaugurat, la Bran, un curs frecventat de 26 studenți care studiau arta populară. O nouă ediție a cursului, cu 36 studenți, va avea loc în 1936. Întreaga activitate a fost sprijinită de Direcția Presei care a furnizat d-nei Pratt și materiale necesare pentru eliberarea unor articole privind arta românească și care au fost publicate în periodice americane[223].

William Shirer, care după 1945 va deveni faimos prin lucrările sale despre al Treilea Reich, a vizitat România în 1931 și, așa cum am arătat, în 1932. Rezultatul a fost o serie de articole, apărute în „Chicago Tribune", asupra situației din Basarabia, mai ales[224]. După o scurtă călătorie în Polonia, un mic grup de 4 folcloriști americani, au vizitat România în august 1932, beneficiind de scutirea taxei pentru viză și de reducere de 50% la tarifele C.F.R.[225]. Profesorul Richard Sallet, de la Universitatea din Chicago, a întreprins, în auguat 1932, studii antropo-geografice în Dobrogea și Basarabia[226]. În iulie 1934, d-na Lewin Rose, din Hartford, Conn., a vizitat România (fiind primită în audiență și de regină) pentru a pregăti o serie de conferințe asupra celor văzute[227]. Delegația Statelor

Unite la Congresul Internațional de Geografie de la Varșovia, a trecut, în toamna anului 1934, și prin România, culegând material informativ pentru studiu[228].

Trimis de revista „World Letters", scriitorul R. W. Barton a sosit în România, în martie 1935. El a vizitat o serie de școli și a consemnat impresiile culese în câteva scrieri literare destinate școlarilor americani[229]. După o vizită efectuată în România, în august 1935, profesorul Verner McKenzie, de la Universitatea din Seattle, a ținut o serie de conferințe și a consemnat unele impresii într-un volum editat în 1936[230]. În fine, un ultim exemplu: în octombrie 1935, ziaristul J. McCullah vizitează Iași, Cernăuți și Chișinău, cu obișnuitele facilități oficiale. Dar în volumul editat în 1936, el prezintă în culori foarte sumbre cele văzute, ceea ce a nemulțumit oficialitățile române[231].

O ultimă metodă de propagandă care se cere a fi analizată și separat, este *difuzarea de materiale*, de tipărituri mai ales. Direcția Presei a fost permanent preocupată, chiar înainte de centralizarea serviciilor de propagandă externă, pentru alcătuirea unui fișier general, pe țări, care să includă persoane și instituții cărora li se puteau trimite diverse materiale. În ianuarie 1925 a fost solicitată o listă și din partea Legației de la Washington. Alcătuind materialul cerut, în funcție de situația existentă, ministrul plenipotențiar al României, sublinia: „În general, pot afirma că majoritatea scriitorilor americani sunt, sau caută să fie, nepărtinitori și sunt dispuși să comenteze favorabil faptele ori evenimentele din România, după cum acestea corespund sau nu cu concepțiile lor. Majoritatea covârșitoare a americanilor adevărați nu cunosc Europa și ne judecă prin prisma ideilor și a prejudecăților americane. Numai la puțini dintre ei se poate vedea o pornire pătimașă sau interesată și aceștia sunt de obicei străini, sau de origine străină. În genere, se poate spune că simpatiile pentru România întrec antipatiile. Vădit porniți contra noastră sunt aproape numai americanii de origine ungară și evreiască.[232].

În aprilie 1929, Direcția Presei solicita lui Rosenthal a înainta o listă cu numele și adresa societăților cărora ar fi util a li se trimite publicații privind actualitățile din țară „pentru a intensifica propaganda noastră în cercurile financiare și culturale"[233]. Răspunsurile date de Rosenthal și Boncescu au dus la alcătuirea unei liste care, în 1929, cuprindea 10 periodice și 31 de persoane cărora li se putea trimite, „cu folos", materiale de propagandă. Între aceștia din urmă, figurau și A. I. Andrews, Ch. U. Clark, W. Littlefield, B. Schmidt, profesor la Universitatea din Chicago, Leo Posvolski, profesor la Institutul Economic din Washington și T. Shotwell, de la Fundația Carnegie[234]. Asemenea liste erau mereu completate cu nume noi[235].

La jumătatea lunii septembrie 1924, Legația din Washington primea, de la București, două colete cu materiale de propagandă între care: 20 exemplare

din *La nouvelle Roumanie*, de Em. de Martonne; 20 exemplare din *Cinq conferences sur la Sud-Est de l'Europe*, de N. Iorga; 20 de exemplare din ediția specială, consacartă României, din „La Tribune de Geneve" și alte 14 lucrări, în mai multe exemplare[236]. Legația indica și ea necesitățile de materiale, în funcție de cerere. În august 1925, de exemplu, solicita *La Roumanie en images* și alte lucrări similare, precum și mai multe exemplare din anuare ca cele editate de Socec sau „Anuarul Universal" și „Geografia României Mari", „Orașele din România" ș.a.[237]. În martie 1926, F. C. Nano solicita de urgență broșura privind învățământul primar și normal din România, și legea asupra învățământului primar de stat, din 1925, precum și orice altă publicație din același domeniu[238]. Legația solicita, în iunie 1926, câteva exemplare din cele mai bune reviste de artă și arheologie. Direcția Presei a procurat și a expediat la Washington, șase lucrări din domeniul cerut, între care și *La Roumanie pitoresque* de N. Iorga[239].

După o vizită făcută în România, în septembrie 1927, de șeful Diviziei documentare de la Biblioteca Congresului, s-a pus problema unui schimb regulat de publicații. Cum Biblioteca Academiei nu dispunea de mijloacele necesare, Direcția presei a trimis regulat, după 1931, publicații oficiale românești, cataloage de editură și dezbaterile parlamentare[240]. Prin intermediul legației americane de la București, Arkansas Museum of Natural History, din Little Rock, solicita, în aprilie 1928, o păpușă românească pentru a fi expusă la secția copii. Chiar la începutul lunii mai, Direcția Presei a remis Legației americane o păpușă (în valoare de 2000 lei)[241].

La cererea Universității Clark din Worcester, Mass., Direcția Presei a trimis 19 lucrări asupra economiei românești, precum și o serie de hărți[242]. Iar în mai 1929, erau trimise Legației din Washington, 22 volume de literatură română[243], care însă nu au fost suficiente. Boncescu mai solicita 10 exemplare din versiunea engleză a *Vieții la țară*, a lui Duiliu-Zamfirescu și 10 volume din poeziile lui Eminescu, traduse de Lucy Bing[244]. Rosenthal semnala, în martie 1929, că nu primește regulat ziarele românești la care era abonat și cerea câteva lucrări de istoria României „pentru nevoile serviciului". Direcția presei îi trimitea câteva lucrări de Iorga precum și o serie de articole și fotografii, spre a fi publicate în presa americană[245].

O firmă din Massachusetts solicita, în aprilie 1929, gravuri din istoria poștei române, pentru a le include în calendarul pentru 1930. Boncescu considera că „valoarea de propagandă a acestei publicațiuni pentru răspândirea cunoștințelor despre România, este incontestabilă", așa încât insista pentru procurarea celor solicitate. Grație eforturilor depuse, în noiembrie 1929, erau expediate 19 tablouri cu imagini din trecutul poștei române[246]. În august 1929, Legației din Washington i se trimitea un colet cu broșuri de propagandă[247], iar în septembrie, Direcția

Presei solicita lui Rosenthal o listă cu lucrări în engleză care puteau servi propagandei externe[248]. O păpușă românească, era solicitată, și primită și de „Sussex Comp“, din Gleenwood, N.J., pentru o expoziție permanentă[249].

Posesor al unei mari colecții de lucrări privind primul război mondial, J. Broodman, din New York, solicita în ianuarie 1931, materiale privind participarea României. Pornind de la necesitatea de a informa corect Occidentul asupra istoriei românești în anii primului război mondial, Direcția Presei a trimis colecționarului, până în 1935, un număr de 117 volume și studii pe tema dată[250]. Un pachet cu lucrări de geografie erau trimise, în ianuarie 1931, profesorului M. Gray, din Indiana[251]. H. Goodman, din New York, solicita în iulie 1931, materiale pentru o antologie universală, cu scrisori de dragoste ale unor personalități culturale. Direcția Presei a trimis 5 volume despre viața lui V. Alecsandri, M. Eminescu și Șt. O. Iosif[252]. Pregătind o lucrare despre geografie, profesorul K. B. Siles solicita informații despre Societatea Română de Geografie. Direcția Presei a trimis, în octombrie 1931, numărul jubiliar, din 1925, al Buletinului societății în cauză[253].

În noiembrie 1932, Boncescu era informat că s-a expediat Legației o ladă cu note muzicale, plăci de patefon și cărți, între care și 100 exemplare din lucrarea lui Iorga, *My American Lectures*[254]. La cererea Facultății de Drept a Universității Harvard, în decembrie 1932, era trimis proiectul noului cod comercial al României[255]. Apărută cu sprijinul material al Direcției Presei, lucrarea lui G. Moroianu despre lupta românilor transilvăneni pentru libertate, a fost difuzată și în S.U.A.: din cele 20 exemplare primite, 8 sunt trimise principalelor universități, iar altele 8, unor istorici americani[256]. Tipărită și în S.U.A., *Hora Stacato* de G. Dinicu a fost achiziționată și de Direcția Presei într-un număr de exemplare, spre a fi difuzată în lume[257]. O altă lucrare, editată cu sprijinul material al Direcției Presei, un album fotografic semnat de K. Hielscher, a fost de asemenea difuzat și în Statele Unite. Între cei cărora li s-a trimis un exemplar a fost și E. Hoover, directorul F.B.I.[258].

Muzeul municipal din Rochester solicita și în 1934, diverse obiecte românești pentru a fi expuse într-o secție specială. Direcția Presei a procurat și a expediat diverse obiecte și țesături populare, în valoare totală de 20.000 lei[259]. Biblioteca Institutului Hoover, din Stanford, solicita în octombrie 1935, o serie de reviste și lucrări de istorie, precum și publicații oficiale pentru a îmbogăți secția românească. Direcția Presei a făcut demersurile necesare și în scurt timp a trimis 3.664 numere din dezbaterile parlamentare din 1911 - 1925, precum și alte publicații[260]. Legația din Washington și Serviciul Presei din New York, au primit, în februarie 1936, un colet cu materiale de propagandă: cărți, fotografii și albume de artă[261]. Biblioteca publică din New York a solicitat, de mai multe

ori, lucrări românești. Astfel, în august 1936, erau cerute volumele pentru anii 1923 - 1925 din Colecția de legi și regulamente a România. Boncescu recomandă satisfacerea cererii deoarece biblioteca era importantă și era necesar ca țara noastră să fie cât mai bine reprezentată în fondurile instituției[262]. În fine, ultimele două exemplare din cererile de materiale informative: ziaristul C. C. Lance, din Birmingham, Alabama, dorea, în august 1939, lucrări privind istoria căilor ferate în România și i se trimiteau 39 de studii și volume[263]; Oscar Leonard solicita, în noiembrie 1939, informații despre mișcarea literară în România, pentru un articol. Deși conjunctura internațională era complet alterată, în martie 1940, Direcția Presei trimitea solicitantului câteva volume și o listă cu ultimele apariții literare importante[264].

*

Propaganda României în Statele Unite a fost o necesitate și în sfera culturală, ca urmare a necunoașterii sau a falsificării unor fapte de către cercuri interesate. Acțiunea de informare a opiniei publice americane a demarat lent și a întâmpinat obstacole de natură financiară în special. Privită pentru întreaga perioadă interbelică, propaganda culturală românească în S.U.A. a fost amplă și complexă. Au fost vizate principalele domenii ale vieții culturale: știința, învățământul, teatrul, opera, muzica și artele și s-a recurs la o multitudine de mijloace și metode vizuale sau auditive. Filmul, radioul, fotografia și tipăriturile de tot felul, au fost utilizate în largă măsură[265].

Nu au fost însă fructificate pe deplin toate posibilitățile de a realiza acțiunile de propagandă, mai ales din considerente financiare. Într-o societate ca cea americană, unde filmul și radioul făcuseră mari progrese în perioada dată, nu s-au putut finaliza toate posibilitățile de propagandă deoarece lipseau, de regulă, fondurile necesare. La aceasta conlucra și accentul secundar pus pe propaganda culturală, care, în chip vădit, nu a avut prioritate față de acțiunile de natură politică sau economică. De remarcat că distanța nu a fost un obstacol deoarece, în chestiuni de propagandă politică antirevizionistă, S.U.A. a ocupat un loc important în prioritățile propagandei românești. Așadar, concepția ce domina epoca, ca și factorul financiar, au determinat anumite limite ale propagandei culturale.

Dincolo de acestea, acțiunea oficială a României a avut momente de mare intensitate, ca de pildă în anii 1927 - 1929, și, lucrul cel mai important, nu a încetat niciodată. Fără a fi specifice doar propagandei culturale, metode ca înconjurarea vizitării României de către americani, cu acordarea unor facilități materiale și morale, organizarea de expoziții, mai ales de artă, ca și difuzarea de

materiale, au fost metodele cele mai larg folosite în această sferă. Difuzarea de materiale de propagandă, așa cum am relevat, a cuprins o sferă foarte largă de persoane și instituții de tot felul care au solicitat sau li s-au trimis din oficiu, cărți, studii, periodice, fotografii, discuri, păpuși etc. Foarte adesea procurarea acestora a presupus căutări și cheltuieli din partea Serviciului de propagandă, care se ocupa direct de acest aspect.

Așadar, s-au întreprins investițiile morale, cât și materiale, pentru a oferi opiniei publice americane o imagine cât mai cuprinzătoare și oricum exactă asupra vieții culturale românești, chiar dacă acțiunea a avut o intensitate oscilantă. Sporadic, în funcție de informațiile existente, am indicat cheltuielile impuse de realizarea unor acțiuni. O cifră de ansamblu nu este cunoscută și nici nu ar putea fi contabilizată. Oricum, s-au investit sume foarte mari care ar duce, probabil, la un total impresionant. De aici și intenția legitimă de evaluare a eficacității eforturilor, materiale desigur și morale, depuse. După cum este bine știut, cel mai adesea, rezultatele acțiunilor de propagandă sunt foarte greu de evaluat în absența unor indicatori preciși. În ce privește propaganda culturală în Statele Unite, fără îndoială că opinia publică americană era mai bine informată asupra României, la sfârșitul perioadei interbelice decât la începutul ei. La aceasta au conlucrat sutele de articole în presa cotidiană, zecile de articole în revistele de specialitate, miile de volume de tot felul, difuzate împreună cu fotografii, discuri și alte obiecte, miile de volume donate unor mari biblioteci, ca și exponatele incluse în colecțiile diverselor muzee. Prin tot atâtea căi, americanul de rând a putut afla de existența României, în general, ca și de unele aspecte ale vieții culturale a românilor.

NOTE

[1] Charles Clark, *Greater Romania*, *op. cit.*, passim.

[2] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 66, f. 75, Direcția Presei și Informațiilor, 19 iunie 1930, referat nr. 3256, E. Filotti.

[3] *Ibidem*, f. 140, Legația României, Washington, 23 martie 1932, nr. 1701, Boncescu.

[4] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosarele 66 și 1946 cuprind acte care reflectă bogata activitate a profesorului Clark, de la City College, din New York.

[5] *Ibidem*, dosarele 225 și 786 privesc activitatea lui Roucek; *Ibidem*, Contabilitatea, dosar 14, f. 20, plata subvenției pentru editarea tezei lui de doctorat.

[6] *Ibidem*, dosar 319, f. 236, reflectă activitatea profesorului Andrews.

[7] *Ibidem*, dosar 232, privește relațiile Direcției Presei cu Kerner și Howard, pentru editarea lucrării.

[8] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 10, f. 82, Legația României, Washington, 12 iunie 1927, nr. 237, Boncescu.

[9] *Ibidem*, dosar 120, f. 35, Legația României, Washington, 30 aprilie 1928, nr. 163, Boncescu.

[10] A.M.A.E., fond 71, S.U.A., vol. 37, f. 129, Legaţia României, Washington, 28 decembrie 1928, nr. 6062, Cretzianu.

[11] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 205, f. 85, Legaţia României, Washington, 19 iunie 1930, raport bilunar, Boncescu.

[12] *Ibidem*, f. 86.

[13] *Ibidem*, Contabilitate, dosar 69, f. 14, Legaţia României, Washington, 23 octombrie 1933, nr. 3725, Boncescu; *Ibidem*, f. 15, dispoziţia de plată, datată 14 decembrie 1933.

[14] Pentru detalii, vezi Nicolae Dascălu, *Nicolae Iorga's Visit to the United States of America*, în „Revue Roumaine d'Histoire", 1983, nr. 2, p. 115 - 125.

[15] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 736, f. 1 - 28, corespondenţa Legaţiei din Washington cu Direcţia Presei, pentru difuzarea volumului.

[16] Biblioteca Academiei, Secţia manuscrise, Corespondenţa Nicolae Iorga, vol. 360, f. 115 - 116, Volbură Năsturel, Jimbolia, 8 aprilie 1930.

[17] *Ibidem*, f. 16 - 17; 127 - 129; 157 - 158; 164; 169; 173; *Ibidem*, vol. 359, f. 64; 112; 119; 141 - 142; 228 etc.

[18] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 588, f. 2 - 3, Legaţia României, Washington, 23 mai 1930, nr. 2104, Boncescu.

[19] *Ibidem*, f. 6 - 56, diverse documente care reflectă activitatea profesorului Raphael.

[20] *Ibidem*, f. 57 - 58, Direcţia Presei şi Informaţiilor, Bucureşti, 15 ianuarie 1934, nr. 296, E. Filotti către G. Boncescu.

[21] *Ibidem*, f. 62 - 69, Direcţia Generală a Poliţiei, nr. 10273, Bucureşti, 8 februarie 1934, indescifrabil, către Direcţia Presei.

[22] *Ibidem*, f. 73 - 115, evoluţia discuţiilor pentru elaborarea lucrării.

[23] A.M.A.E., fond 71, S.U.A., vol. 36, f. 53, Legaţia României, Washington, 22 aprilie 1924, nr. 2080, Bibescu.

[24] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 115, f. 3 - 8, Columbia University, Report of the Executive Officer of the Department of Romance Languages for the Period October 28, 1926 - February 23, 1927, fără semnătură.

[25] *Ibidem*, f. 18 - 19.

[26] *Ibidem*, Propagandă, dosar 35, f. 1 - 6, Corespondenţa lui N. Şerban cu Direcţia presei.

[27] A.M.A.E., fond 71, S.U.A., vol. 36, f. 139, Legaţia României, Washington, 23 septembrie 1926, nr. 5196, Djuvara.

[28] *Ibidem*, f. 140, Legaţia României, Washington, 26 septembrie 1926, nr. 5198, Djuvara.

[29] „America", nr. 121, din 22 mai 1929, p. 1.

[30] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Internă, dosar 239, f. 21 - 24, The University of Pittsburgh, Pit., June 14, 1938, R. C. Mitchell adviser on nationality rooms, to M. Oromolu.

[31] *Ibidem*, Informaţii, dosar 17, f. 8 - 11, Leon Feraru, New York, 26 februarie 1929, către Filotti.

[32] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 328, f. 90 - 92, Legaţia României, Washington, 18 martie 1932, nr. 1627, Boncescu.

[33] *Ibidem*, dosar 442, f. 249, Legaţia României, Washington, 1933, nr. 3444, Boncescu.

[34] *Ibidem*, dosar 545, f. 122, Serviciul Presei, New York, 23 februarie 1934, nr. 98, Rosenthal.

[35] A.M.A.E., fond 71, S.U.A., vol. 37, f. 236, Legaţia României, Washington, 22 noiembrie 1935, nr. 4356, Florescu.

[36] Arhivele Statului, fond M.P.N., Personal, dosar 43, f. 58, consemnează activitatea.

[37] Christina A. Galitzi, *op. cit.*

[38] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 812, f. 60, San Francisco, 15 iulie 1936, nr. 705, Dimăncescu.

[39] *Ibidem*, informaţii, dosar 587, f. 3 - 13, D. N. Ciotori, Bucureşti, fără dată, către A. Lepădatu.

[40] *Ibidem*, presa internă, dosar 359, f. 2 - 6, Legaţia României, Washington, 15 ianuarie 1937, nr. 198, Davilla.

[41] A.M.A.E., fond 71, S.U.A., f. 271, Comunicat Rador, 16 martie 1937.

[42] *Ibidem*, vol. 38, f. 46 - 48, D. Gusti, Paris, 21 iunie 1939, către M.A.S.

[43] D. Gusti, *Considerations on the Social Service Law in Romania*, Columbia University Press, New York, 1939, 25 p.

[44] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 625, f. 31 - 33, Direcţia Presei şi a Propagandei, Lista cu excursiile făcute de ziarişti, publicişti, sau diferite grupuri de profesori şi studenţi, în ţară, în 1930, fără dată, fără semnătură.

[45] *Ibidem*, Presa Internă, dosar 904, f. 39 - 46, Subsecretariatul de Stat al Presei şi Informaţiilor, Dare de seamă de activitatea Serviciului propagandei pe 1932, fără dată, fără semnătură.

[46] *Ibidem*, Propagandă, dosar 167, f. 50 - 112, organizarea şi desfăşurarea lucrărilor.

[47] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 205, f. 120, Legaţia României, Washington, 30 iulie 1930, nr. 3279, Boncescu.

[48] *Ibidem*, Propagandă, dosar 119, f. 1 - 50, acte privind pregătirea acordării titlului.

[49] „Buletinul Institutului American din România", vol I, 1933 / 1934, nr. 1, p. 67 - 68.

[50] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 468, nepaginat, se referă la acordarea bursei.

[51] *Ibidem*, dosar 199, f. 23 - 24, Legaţia României, Washington, 10 decembrie 1928, A. Popovici către G. Cretzianu.

[52] „Buletinul Institutului American din Bucureşti", vol. I, nr. 2 - 4, p. 166 - 167.

[53] *Ibidem*, vol. IV, 1937, nr. 1, p. 126 - 127.

[54] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 199, f. 23, Legaţia României, Washington, 10 decembrie 1928, A. Popovici către G. Cretzianu.

[55] A.M.A.E., fond 71, S.U.A., vol. 36, f. 252 - 255; 273 - 274, corespondenţă pentru soluţionarea ofertei.

[56] Arhivele Statului, fond M.P.N., Informaţii, dosar 39, f. 1 - 18, acte privind acordarea bursei.

[57] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 442, f. 210, Legaţia României, Washington, 21 iunie 1933, nr. 2530, Boncescu.

[58] „Buletinul Institutului American din România", vol. II - III, 1935 - 1936, p. 80 - 81.

[59] Arhivele Statului, fond M.P.N., Contabilitate, dosar 109, f. 9 - 20, Situaţia statistică a studenţilor români în străinătate, 1940 / 1941, fără dată, fără semnătură.

[60] *Ibidem*, f. 22 - 24.

[61] *Ibidem*, Propagandă, dosar 981, f. 1 - 5, corespondenţa legaţiei cu Subsecretariatul presei în problema premiilor.

[62] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 874, f. 1 - 130, acte privind gravarea şi acordarea medaliilor, 1932 - 1939.

[63] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 36, f. 452 - 454, Legaţia României, Washington, 11 mai 1927, nr. 2911, Cretzianu.

[64] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 585, f. 193 - 195, corespondenţa Direcţiei Presei cu Legaţia din Washington.

[65] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 372, f. 305, Legaţia României, Washington, 4 martie 1930, nr. 781, indescifrabil; *Ibidem*, f. 272 - 304, tabelele în cauză.

[66] *Ibidem*, f. 306, Direcţia Presei, 5 aprilie 1930, nr. 21960, Filotti.

[67] *Ibidem*, f. 307, Ministerul Instrucţiunii, 30 aprilie 1930, nr. 20228, indescifrabil, către Direcţia presei; *Ibidem*, f. 308 - 309, tabelele (indică 4033 învăţători minoritari).

[68] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 301, f. 164 - 165.

[69] *Ibidem*, dosar 585, f. 222 - 229.

[70] *Ibidem*, dosar 619, f. 86 - 87.

[71] *Ibidem*, dosar 215, f. 1 - 3.

[72] *Ibidem*, f. 11, Direcţia Generală a Presei şi Propagandei, 3 septembrie 1928, Referat, Al. Bădăuţă.

[73] *Ibidem*, f. 12 - 54, diverse facturi şi corespondenţă cu edituri.

[74] *Ibidem*, dosar 1524, f. 64, corespondenţa Direcţiei Presei cu University of Southern California, 1935 - 1940.

[75] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 413, f. 34, San Francisco, 31 august 1934, nr. 809, Dimăncescu.

[76] *Ibidem*, dosar 454, f. 1 - 6.

[77] *Ibidem*, Propagandă, dosar 90, f. 1 - 4.

[78] *Ibidem*, dosar 213, f. 101 - 105.

[79] *Ibidem*, dosar 428, f. 31 - 32.

[80] *Ibidem*, f. 215, Legaţia României, Washington, 30 aprilie 1930, nr. 1735, Boncescu.

[81] *Ibidem*, dosar 585, f. 37 - 50.

[82] *Ibidem*, dosar 619, f. 102 - 106.

[83] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 312, f. 68, confirmarea primirii.

[84] *Ibidem*, Propagandă, dosar 2112, f. 1719, adresa de expediere; *Ibidem*, f. 69 - 70, confirmarea primirii.

[85] *Ibidem*, dosar 929, f. 1 - 2; 20 - 23.

[86] *Ibidem*, dosar 455, f. 98, confirmarea primirii.

[87] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 442, f. 152 - 153.

[88] *Ibidem*, dosar 413, f. 31, confirmarea primirii.

[89] *Ibidem*, dosar 442, f. 225 - 228.

[90] *Ibidem*, Propagandă, dosar 1212, f. 46 - 47.

[91] *Ibidem*, dosar 106, f. 13 - 14.

[92] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 257, f. 3 - 7, titlurile unor studii publicate în revista menţionată în 1928 şi 1929.

[93] *Ibidem*, dosar 201, f. 101 - 102, Serviciul presei, New York, 7 mai 1929, nr. 57, Rosenthal.

[94] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 257, f. 8 - 9; *Ibidem*, dosar 78, f. 35, articolele din presa americană despre aceste manifestări.

[95] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 477, f. 36, Legaţia României, Washington, 28 ianuarie 1928, nr. 470, Cretzianu.

[96] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 213, f. 203 - 204.

[97] *Ibidem*, dosar 301, f. 160, Legaţia României, Washington, 16 septembrie 1929, nr. 4261, Boncescu.

[98] *Ibidem*, dosar 610, f. 6, Direcţia Presei şi a Informaţiilor, nr. 4489, Bucureşti, 12 august 1930, Filotti.

[99] *Ibidem*, f. 7 - 8, Legaţia României, Washington, 20 octombrie 1930, nr. 4473, Boncescu.

[100] *Ibidem*, dosar 800, f. 6, Legația României, Washington, 28 noiembrie 1931, nr. 6050, Boncescu.

[101] *Why the Bee is Busy*, edited by Idella Purnell and J. M. Waterwosc, Macmillan, New York, 1930, 134 p.

[102] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 800, f. 1, Legația României, Washington, 7 octombrie 1931, nr. 264, I. Rosenthal.

[103] *Ibidem*, f. 2; 9, anunțarea deciziei și confirmarea primirii sumei.

[104] *Ibidem*, dosar 556, f. 1 - 26, corespondența lui Herbert cu Direcția presei.

[105] *Ibidem*, dosar 949, f. 1, Serviciul Presei, New York, 1932, 20 ianuarie, nr. 27, Rosenthal.

[106] *Ibidem*, f. 2, Subsecretariatul de Stat al Presei și Informațiilor, 10 februarie 1932, nr. 801, Filotti.

[107] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 369, f. 48, Subsecretariatul de Stat al Presei și Informațiilor, 20 septembrie 1932, nr. 6395, Filotti.

[108] *Ibidem*, f. 66, Serviciul Presei, New York, 15 octombrie 1932, nr. 453, Rosenthal.

[109] *Ibidem*, Propagandă, dosar 1440, f. 1 - 31; 69 - 73; 128 - 146, corespondența cu legația și extrase cu recenziile publicate.

[110] *Ibidem*, Informații, dosar 135, f. 1 - 12, acte legate de vizită.

[111] *Ibidem*, Propagandă, dosar 543, f. 1 - 31, desfășurarea și efectele vizitei.

[112] *Ibidem*, dosar 945, f. 1 - 65, corespondența pentru pregătirea turneului.

[113] *Ibidem*, dosar 1125, f. 130, Legația României, Washington, 2 noiembrie 1934, nr. 3635, Boncescu.

[114] *Ibidem*, f. 131, Subsecretariatul de Stat al Presei și Informațiilor, 12 decembrie 1934, nr. 8084, Filotti.

[115] *Ibidem*, dosar 2112, f. 7 - 10, corespondența respectivă.

[116] *Ibidem*, dosar 625, f. 19, Dare de seamă asupra activității Serviciului de propagandă, în decursul anului 1930.

[117] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 369, f. 5, Serviciul presei, New York, 11 iunie 1932, nr. 297, Rosenthal.

[118] *Ibidem*, Propagandă, dosar 2420, f. 1 - 8, diverse rapoarte asupra turneului.

[119] *Ibidem*, dosar 923, f. 1 - 10, rapoarte și articole din presa americană.

[120] *Ibidem*, dosar 525, f. 7 - 8, Direcția Presei și Informațiilor, 11 aprilie 1930, nr. 1888, Filotti.

[121] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 1941, f. 4, Direcția Presei și Informațiilor, nr. 939, 27 iulie 1938, Cisek.

[122] *Ibidem*, dosar 625, f. 23, Dare de seamă ..., citată.

[123] „Românul", Cleveland, 1930, nr. 5, p. 3.

[124] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 201, f. 41, copie interview.

[125] *Ibidem*, dosar 819, f. 79 - 94; *Ibidem*, Propagandă, dosar 768, f. 27 - 43; *Ibidem*, dosar 1125, f. 26; 235; 282 - 285; *Ibidem*, dosar 1970, f. 1 - 57, rapoarte și articole din presă.

[126] *Ibidem*, Propagandă, dosar 768, f. 44 - 45, Serviciul Presei, New York, 22 martie 1932, nr. 89, Rosenthal.

[127] *Ibidem*, Presa Internă, dosar 163, f. 64 - 85; *Ibidem*, Propagandă, dosar 1332, f. 1 - 29, diverse rapoarte și articole din presă privind activitatea lui Sandu Albu în S.U.A.

[128] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 319, f. 17 - 63, difuzarea materialelor muzicale.

[129] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 473, f. 332, Legația României, Washington, 20 decembrie 1924, nr. 264, F. C. Nano.

[130] *Ibidem*, fond 71, S.U.A., vol. 37, f. 25 - 44, Legația României, Washington, 21 martie 1928, nr. 1513, Cretzianu.

[131] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 101, f. 140 - 150, Legația României, Washington, 3 august 1928, nr. 4163, Cretzianu.

[132] Arhivele Statului, fond M.P.N., Informații, dosar 111, f. 23 - 24, Direcția Presei și Informațiilor, 28 august 1930, referat nr. 4953, Filotti.

[133] *Ibidem*, Propagandă, dosar 1125, f. 48 - 50, Legația României, Varșovia, 8 septembrie 1933, nr. 745, A. Cotruș.

[134] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 545, f. 188 - 143, pregătirea și realizarea programului.

[135] *Ibidem*, Informații, dosar 502, f. 1 - 14, corespondența cu „Radio Personalities".

[136] *Ibidem*, Propagandă, dosar 1482, f. 1 - 11, corespondența cu The Radio Institute of the Audible Arts.

[137] *Ibidem*, dosar 1519, f. 2 - 3, Legația României, Londra, 1 noiembrie 1935, Ciotori.

[138] *Ibidem*, f. 4 - 9, pregătirea programului.

[139] *Ibidem*, dosar 1125, f. 144 - 145, Direcția Presei și Propagandei, 13 februarie 1935, nr. 1212, Filotti.

[140] *Ibidem*, presa externă, dosar 277, f. 58, Serviciul Presei, San Francisco, 5 mai 1936, nr. 502, Dimăncescu.

[141] *Ibidem*, f. 42, Serviciul Presei, San Francisco, 25 iulie 1936, nr. 804, Dimăncescu.

[142] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 473, f. 47, M.A.S., 20 iulie 1924, nr. 38541, Dianu.

[143] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 46, f. 1 - 12, pregătirea și desfășurarea lucrărilor.

[144] *Ibidem*, Informații, dosar 183, f. 1 - 5, corespondența Direcției Presei cu Legația.

[145] *Ibidem*, Propagandă, dosar 474, f. 1 - 6, corespondența în problema împrumutului.

[146] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 318, f. 1 - 62, corespondența Direcției presei cu „Filmul Românesc" pentru realizarea documentului.

[147] *Ibidem*, propagandă, dosar 336, f. 184 - 186, Legația României, Washington, 4 aprilie 1930, nr. 845, Boncescu; *Ibidem*, dosar 318, f. 62 - 63; 70 - 80; 127 - 130, difuzarea filmului în S.U.A., și comentarea presei.

[148] *Ibidem*, dosar 339, f. 1 - 53, corespondență realizată pentru pregătirea filmărilor.

[149] *Ibidem*, dosar 451, f. 1 - 17, acte privind procurarea materialului solicitat.

[150] *Ibidem*, dosar 419, f. 1 - 6; 17 - 19, desfășurarea vizitei și corespondența ulterioară cu S. R. Sozio.

[151] *Ibidem*, f. 14 - 15, George G. Popovici, New York, 25 noiembrie 1930.

[152] *Ibidem*, dosar 833, f. 1 - 17, corespondența cu Dollant.

[153] *Ibidem*, dosar 684, f. 1 - 73, acte care reflectă activitatea lui J. Janak.

[154] *Ibidem*, f. 74, Direcția Presei și Informațiilor, 3 iunie 1936, nr. 3369, Dragu.

[155] *Ibidem*, dosar 624, 82 f., privește activitatea doamnei M. H. Robinson legat de proiectul românesc.

[156] *Ibidem*, dosar 875, f. 1 - 3, corespondența respectivă.

[157] *Ibidem*, dosar 1312, f. 1 - 49, acte privind activitatea lui K. Kostich; *Ibidem*, contabilitate, dosar 40, f. 13 - 15, acte privind plata subvenției.

[158] *Ibidem*, dosar 391, f. 1 - 102, activitatea lui G. G. Popovici pentru realizarea filmului.

[159] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 476, f. 152, Legația României, Washington, 10 martie 1926, nr. 1315, F. C. Nano.

[160] *Ibidem*, vol. 477, f. 63, Legația României, Washington, 16 februarie 1929, nr. 9339, Sturdza.

[161] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 455, f. 195 - 196, Direcția Presei și Informațiilor, 13 noiembrie 1930, nr. 6740, Filotti.

[162] *Ibidem*, f. 243 - 249, corespondenţa Direcţiei Presei cu Washington şi New York.

[163] *Ibidem*, dosar 875, f. 7, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 11 decembrie 1932, nr. 8858, Filotti.

[164] *Ibidem*, presa externă, dosar 369, f. 155, Subsecretariatul de Stat al Presei şi Informaţiilor, 1 decembrie 1933, nr. 7593, Filotti.

[165] *Ibidem*, dosar 545, f. 185; 229, corespondenţa Direcţiei Presei cu Rosenthal.

[166] *Ibidem*, Presa Internă, dosar 312, f. 44, E. A. Cross, November 16, 1936, către M.A.S.

[167] *Ibidem*, f. 69, Recreation Commission, San Francisco, January 11, 1938, H. Practor.

[168] Nicolae Dascălu, *La propagande exterieure* ..., p. 68.

[169] Arhivele Statului, fond St. Georges, dosar 38, f. 1 - 2, Tzigara - Samurcaş, Bucureşti, 28 aprilie 1926, către Ministerul Industriei şi Comerţului.

[170] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 476, f. 393, Cultura Naţională, Bucureşti, 19 august 1926, către M.A.S.

[171] *Ibidem*, f. 395.

[172] *Ibidem*, fond 71, S.U.A., vol. 36, f. 128, copie articol.

[173] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 68, f. 1; 4 - 5; 56 - 57; 86; 114 - 117, corespondenţa Direcţiei presei cu Serviciul presei din New York.

[174] *Ibidem*, dosar 116, f. 38 - 46.

[175] *Ibidem*, presa externă, dosar 205, f. 22 - 27, Legaţia României, Washington, 1 ianuarie 1930, raport bilunar, Boncescu.

[176] *Ibidem*, propagandă, dosar 455, f. 202; 205, raportul Consulatului general din New York şi răspunsul Direcţiei presei.

[177] *Ibidem*, propagandă, dosar 480, f. 1 - 7, corespondenţa pentru trimiterea exponatelor.

[178] *Ibidem*, dosar 617, f. 104; 106, confirmările de primire a obiectelor respective.

[179] *Ibidem*, dosar 650, f. 1, Legaţia României, Washington, 1 mai 1931, nr. 2334, E. H. Dimitriu.

[180] *Ibidem*, f. 2, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 22 mai 1931, nr. 3324, Filotti.

[181] *Ibidem*, dosar 678, f. 1 - 26, corespondenţa Direcţiei Presei cu organizatorii expoziţiei, 1931 - 1933.

[182] *Ibidem*, dosar 122, f. 9 - 10, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 17 august 1931, nr. 5679, Al. Busuioceanu.

[183] *Ibidem*, f. 11 - 38; *Ibidem*, Presa Externă, dosar 442, f. 237, Legaţia României, Washington, 17 septembrie 1933, nr. 3024, Davilla.

[184] *Ibidem*, Propagandă, dosar 901, f. 1 - 2, Legaţia României, Washington, 30 ianuarie 1932, nr. 605, Boncescu.

[185] *Ibidem*, f. 6 - 7, Subsecretariatul de Stat al Presei, 23 februarie 1932, nr. 8431, referat, St. Neniţescu.

[186] *Arhivele Statului*, fond M.P.N., Propagandă, dosar 901, f. 8 - 11, corespondenţa pentru trimiterea exponatelor româneşti.

[187] *Ibidem*, dosar 911, f. 1 - 12, corespondenţă pentru procurarea şi trimiterea exponentelor.

[188] *Ibidem*, dosar 1042, f. 1 - 3.

[189] *Ibidem*, dosar 1074, f. 1 - 6, corespondenţa pentru procurarea volumelor şi expedierea lor.

[190] *Ibidem*, dosar 678, f. 19 - 39; *Ibidem*, dosar 1096, f. 1 - 16, corespondenţa Direcţiei Presei pentru asigurarea materialelor.

[191] *Ibidem*, dosar 1171, f. 1 - 4, corespondenţa cu Anişoara Stan.

[192] *Ibidem*, dosar 1210, f. 1 - 5.

[193] *Ibidem*, dosar 1762, f. 1 - 4.

[194] *Ibidem*, dosar 1769, f. 1 - 35, documente care reflectă pregătirea şi ecourile manifestării.

[195] *Ibidem*, dosar 1957, f. 1 - 4.

[196] *Ibidem*, informaţii, dosar 607, f. 1 - 4.

[197] *Ibidem*, propagandă, dosar 1959, f. 1 - 2.

[198] *Ibidem*, dosar 2117, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 14 martie 1938, nr. 1050, Atanasiu.

[199] Pentru participarea României la Expoziţia internaţională de la New York, vezi: Arhivele Statului, fond Ministerul Industriei şi Comerţului, Direcţia administraţiei, dosar 16/1938; *Ibidem*, Direcţia contabilităţii, dosar 16/1938; *Ibidem*, Direcţia industriei, dosare 14 şi 15/1938; *Idem*, fond M.P.N., propagandă, dosar 2365.

[200] *România at the New York World's Fair*, 1939, 6 p.

[201] Arhivele Statului, fond M.P.N., Contabilitate, dosar 14, f. 21, chitanţă, 8 aprilie 1930, W. Littlefield.

[202] *Ibidem*, Propagandă, dosar 625, f. 17 - 27, Dare de seamă..., citată.

[203] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 471, f. 132; 179; 239 - 240; 316 - 317; 333 - 340, corespondenţa pentru tipărirea articolului şi difuzarea revistei.

[204] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 1, f. 201 - 202; 221 - 225.

[205] *Ibidem*, Informaţii, dosar 233, f. 1 - 41, corespondenţa pentru tipărirea articolelor, 1930 - 1933.

[206] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 476, f. 144, Legaţia României, Washington, 5 martie 1926, nr. 1174, F. C. Nano.

[207] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 78, f. 36 - 97, corespondenţa Direcţiei Presei cu redacţia: *Ibidem*, Propagandă, dosar 844, f. 1 - 40.

[208] *Ibidem*, f. 104; 109 - 110, în chestiunea fotografiilor.

[209] *Ibidem*, informaţii, dosar 493, nepaginat, pregătirea ediţiei speciale; o încercare anterioară, din 1932, a eşuat; *Ibidem*, Propagandă, dosar 1093, f. 1 - 103.

[210] *Ibidem*, propagandă, dosar 1440, f. 200 - 202.

[211] *Ibidem*, dosar 625, f. 39 - 41, Dare de seamă, citată.

[212] *Ibidem*, presa internă, dosar 904, f. 38 - 46, Subsecretariatul de Stat al Presei şi Informaţiilor, Dare de seamă de activitatea Serviciului propagandei pe 1932.

[213] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 192, f. 3 - 9.

[214] *Ibidem*, dosar 65, f. 1 - 10.

[215] *Ibidem*, dosar 114, f. 1 - 13.

[216] *Ibidem*, dosar 369, f. 2 - 4.

[217] *Ibidem*, dosar 298, f. 1 - 25.

[218] *Ibidem*, dosar 355, f. 1 - 7.

[219] *Ibidem*, dosar 525, f. 6, Legaţia României, Washington, 12 martie 1930, nr. 902, Boncescu.

[220] *Ibidem*, dosar 576, f. 1 - 79, acte privind evoluţia relaţiilor cu W. Tobien.

[221] *Ibidem*, dosar 397, f. 1.

[222] *Ibidem*, dosar 461, f. 1 - 6.

[223] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 326, 270 f., reflectă activitatea Elnei Pratt, 1930 - 1936.

[224] *Ibidem*, Propagandă, dosar 831, f. 1 - 40, documente ce reflectă vizitele din 1931 şi 1932 ale lui W. Shirer.

[225] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 326, f. 42 - 49.

[226] *Ibidem*, Propagandă, dosar 856, f. 1 - 8.

[227] *Ibidem*, dosar 1402, f. 1 - 4.

[228] *Ibidem*, dosar 1408, f. 1 - 3.

[229] *Ibidem*, dosar 1296, f. 1 - 20, vizita lui Berton şi copii ale scrisorilor sale.

[230] *Ibidem*, dosar 1673, f. 1 - 18.

[231] *Ibidem*, dosar 1674, f. 1 - 12, vizita lui McCullah şi referate asupra lucrării sale.

[232] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 474, f. 224, Legaţia României, Washington, 2 aprilie, 1925, nr. 952, Bibescu.

[233] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 201, f. 69, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 8 aprilie 1929, nr. 22-1, Filotti.

[234] *Ibidem*, Informaţii, dosar 137, f. 5 - 8.

[235] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 205, f. 236 - 243, Legaţia României, Washington, 23 iulie 1931, nr. 4215, Boncescu.

[236] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 473, f. 141 - 142, Legaţia României, Washington, 16 septembrie 1024, nr. 4951, Bibescu.

[237] *Ibidem*, vol. 475, f. 56, Legaţia României, Washington, 28 august 1925, nr. 4221, Nano.

[238] *Ibidem*, vol. 476, f. 170. Legaţia României, Washington, 16 martie, nr. 1415, Nano.

[239] *Ibidem*, f. 331 - 332, nota legaţiei şi răspunsul M.A.S.

[240] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosarele 48 şi 759, oglindesc relaţiile cu Biblioteca Congresului, 1927 - 1939.

[241] *Ibidem*, dosar 223, f. 12 - 15, schimbul de mesaje cu legaţia S.U.A.

[242] *Ibidem*, dosar 215, f. 101 - 105, Corespondenţa cu Universitatea Clark.

[243] *Ibidem*, f. 161 - 162.

[244] *Ibidem*, f. 256 - 257.

[245] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 201, f. 61 - 62.

[246] *Ibidem*, Propagandă, dosar 321, f. 1 - 7.

[247] *Ibidem*, dosar 301, f. 91.

[248] *Ibidem*, f. 131, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 12 septembrie 1929, nr. 490, Cisek.

[249] *Ibidem*, dosar 617, f. 77 - 78.

[250] *Ibidem*, dosar 709, f. 1 - 17, corespondenţa cu Broodman.

[251] *Ibidem*, dosar 300, f. 11 - 14.

[252] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 320, f. 23 - 24; 46, corespondenţa cu H. Goodman.

[253] *Ibidem*, Propagandă, dosar 617, f. 270 - 276.

[254] *Ibidem*, dosar 875, f. 2, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 15 noiembrie 1932, nr. 6896, Filotti.

[255] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 1, f. 364 - 368.

[256] *Ibidem*, Informaţii, Washington, 29 aprilie 1934, nr. 1157, Boncescu.

[257] *Ibidem*, Contabilitate, dosar 68, f. 38 - 41, Serviciul presei, New York, 6 martie 1934, nr. 109, Rosenthal.

[258] *Ibidem*, propagandă, dosar 1068, f. 159; 185 - 186.

[259] *Ibidem*, contabilitate, dosar 89, f. 1 - 2, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 18 octombrie 1934, nr. 7298, Voronca.

[260] *Ibidem*, Propagandă, dosar 1509, f. 1 - 20, corespondenţa cu biblioteca Institutului.

[261] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 581, f. 208, Serviciul presei New York 5 februarie 1936, nr. 16, Rosenthal.

[262] *Ibidem*, Studii şi documentare, dosar 57, f. 67, Legaţia României, Washington, 12 august 1936, nr. 2739, Boncescu.

[263] *Ibidem*, Propagandă, dosar 2112, f. 79 - 83.

[264] *Ibidem*, f. 95 - 96, corespondenţa Legaţiei cu Direcţia Presei în această problemă.

[265] Aspecte ale problemei sunt analizate şi în: Nicolae Dascălu, *Propaganda culturală a României în S.U.A. în perioada interbelică*, în *Românii în istoria universală*, vol. III, 1, Iaşi, 1988, p. 243 - 286.

CAPITOLUL 7

ALTE ACȚIUNI DE PROPAGANDĂ: ECONOMICĂ ȘI TURISTICĂ

Fără îndoială că acțiunile de propagandă în sfera politică și culturală au fost acelea care au dominat datorită unei alegeri deliberate din partea organelor de decizie de la București. Pe de altă parte, s-au mai înregistrat inițiative semnificative în sfera economică, ca și în cea a turismului. Este surprinzător, la o primă analiză, locul puțin important pe care acțiunea economică l-a ocupat în propaganda românească din Statele Unite, date fiind interesele Bucureștiului de a avea o imagine adecvată și la acest nivel. Într-adevăr, mai ales pentru a obține împrumuturi sau investiții americane în economia românească, s-a acționat pentru realizarea unei imagini de prosperitate a ramurilor economice de bază. Acțiunea a fost însă sporadică deoarece era legată de momentele în care se lansau împrumuturile, iar pe de altă parte, în sfera propagandei economice acționa și Ministerul Industriei și Comerțului. Acesta din urmă nu a avut însă suficiente resurse pentru a acționa adecvat și în S.U.A.

Metodele de lucru au fost similare cu cele deja menționate. Apariția de articole critice la adresa situației economice a țării ducea de regulă la replica Legației. Astfel, când Secția americană a Camerei Internaționale de Comerț publica, în iulie 1925, un buletin de informații în care economia României era prezentată în culori întunecate, Legația din Washington a intervenit prompt, a evidențiat erorile și a furnizat materiale de informare[1]. Boncescu a încheiat, în iunie 1927, un aranjament cu revista „World Agriculture" pentru a publica articole privind agricultura românească. Ca urmare, solicita la București articole și fotografii[2]. Negocierea unui împrumut românesc pentru refacerea leului, în primăvara anului 1928, a dat prilej unei părți a presei americane, a celei evreești și maghiare mai ales, să atace România pentru a determina eșecul discuțiilor. Boncescu a sesizat acest pericol, a dus tratative cu unii editori și a inițiat o adevărată campanie de răspuns[3].

Pentru a preveni apariția unor materiale critice, Legația română încerca a furniza date cât mai complete asupra economiei țării. Asemenea informații au fost oferite Institutului Internațuinal de Finanțe condus de Asociația bancherilor americani, care a și publicat o broșură ce se încheia cu concluzii pozitive asupra viitorului economic al României. Broșura a fost larg difuzată și de Legație[4]. Încă din timpul discuțiilor din Parlamentul român asupra modificării legii minelor, în sensul acordării de drepturi egale societăților străine cu cele naționale, în exploatarea subsolului, Direcția Presei de la București îi cerea lui Boncescu

să informeze, pe larg, presa americană asupra conținutului nou al acestui act normativ[5]. Vizitând, în mai 1930, șantierele navale de la Norfolk, Boncescu a folosit prilejul pentru a ține la Camera de Comerț locală o conferință asupra situației economice a României și a perspectivelor relațiilor comerciale româno-americane[6]. Direcția Presei trimitea și articole ce urmau a fi traduse și publicate în periodicele de specialitate, prin intermediul atașaților de presă. Astfel, în iunie 1930, era trimis un articol, semnat de Liviu Nasta, privind agricultura în România[7].

În alte ocazii, atașații de presă solicitau asemenea materiale: despre noile tratate comerciale ale României, în septembrie 1930, de exemplu[8]. În octombrie 1930, Boncescu a ținut, la Clubul „XX Century" din Washington, o conferință despre reforma agrară din România și perspectivele economice ale țării[9]. Iar în iunie 1933, Filotti cerea atașaților din S.U.A. să informeze presa americană că guvernul român a luat toate măsurile necesare pentru plata integrală a cuponului împrumutului de stabilizare și a celorlalte împrumuturi ce aveau scadența la 1 august. Totodată, se preciza că a fost plătită și anuitatea în contul datoriei de război față de S.U.A.[10]. După numai două zile de la primire, presa americană publica informația respectivă[11]. Legația a avut un rol important și în inițierea constituirii Camerei de Comerț române din S.U.A., ce avea între obiective facilitarea comerțului bilateral și difuzarea de informații economice menite a contribui la atingerea acestui scop[12].

Difuzarea de informații, sub diverse forme, la cerere sau din oficiu, a fost de altfel, o metodă larg utilizată de Direcția presei din București, prin intermediul atașaților, mai ales. Exista de altfel o listă, mereu îmbogățită, cu instituții și personalități străine cărora li se puteau trimite, „cu folos", asemenea lucrări. Lista pentru anul 1929 indica, în S.U.A., 5 ziare („New York Times", „The World" etc.), 2 reviste („Foreign Affairs" și „Current History"), 5 periodice ale românilor - americani („America", „Deșteptarea", „Foaia Poporului", „Românul" și „Tribuna Română"), cele 4 consulate românești (Chicago, Philadelphia, Saint Paul și New York) precum și numele a 32 personalități politice și științifice (între care Charles U. Clark, W. Littefield, Frank Sismonds, Arthur Andrews etc.[13]. Câteva exemple concrete, din domeniul economic care ne interesează, vor releva natura materialelor difuzate.

Banca Chrissoveloni, din București, solicita în septembrie 1921, un abonament la buletinul Ministerului Industriei și Comerțului, ediția franceză („Correspondance Economique") pentru filiala din New York[14], iar Columbia University cerea, în octombrie a aceluiași an, publicații pentru bibliotecă[15]. Yale University propunea, în noiembrie 1921, un schimb permanent între „Yale Review" și „Correspondance Economique"[16]. Relații de schimb cu

buletinul M.I.C. s-au realizat și cu revista „The World's Markets", din New York[17], precum și cu buletinul editat de Federal Reserve Board din Washington[18]. American International Corporation, din New York, cerea, în iulie 1923, expedierea regulată a aceluiași buletin economic[19]. Direcția Presei și Propagandei, din Ministerul de Externe, trimitea, în noiembrie 1923, Legației din Washington, 10 exemplare din *Situația tezaurului public la 28 februarie 1922*, iar după câteva zile, 11 broșuri cu diverse statistici și informații privind agricultura, cerând a fi difuzată în funcție de mijloacele disponibile[20].

Biblioteca publică din New York solicita, în ianuarie 1924, câteva numere lipsă din „Correspondance Economique"[21], iar Legația română, 10 exemplare din ultima apariție a buletinului. Cererea a fost satisfăcută, nota de răspuns incluzând și o listă cu 14 destinatari din S.U.A., care primeau deja gratuit, respectiva publicație[22]. Biblioteca Institutului Hoover, din California, solicita, în ianuarie 1927, o colecție completă a publicațiilor Ministerului Industriei și Comerțului. Pe marginea documentului apare rezoluția: „Se va satisface în limitele posibilului"[23]. Mary J. Booth, din Charleston, Illinois, se adresa Ministerului Industriei și Comerțului cu rugămintea de a i se trimite lucrări privind geografia economică a României, precum și mostre de produse industriale și agricole. Obișnuita rezoluție preciza că se vor trimite ultimele numere din „Correspondance Economique"[24].

Ministerul Industriei și Comerțului remitea o parte din publicațiile de propagandă, prin intermediul Direcției Presei. Astfel, în august 1928 erau transmise 40 de exemplare din broșurile privind minele metalifere și uzinele metalurgice de la Hunedoara, pentru a fi difuzate în S.U.A., precum și un articol (*Bogăția minieră a României*) spre a fi publicat în presa americană, solicitând alte 50 exemplare și primind, în final, doar 20[26]. În aprilie 1930, același Boncescu informa că în baza acestor materiale, Biroul minelor din S.U.A. a editat o mică broșură asupra resurselor minerale ale României[27]. Direcția Presei mai expedia la Washington, în ianuarie 1929, 10 exemplare din Legea minelor și 10 din Legea energiei, editate în engleză, pentru a fi difuzate[28].

După o vizită în România, din toamna anului 1930, unul din bibliotecarii Universității Princeton, a solicitat lucrări privind economia și mai ales finanțele țării. Un set de cărți și broșuri pe această temă a fost trimis, în februarie 1931, bibliotecii[29]. Unor particulari, cărțile cerute li se trimiteau prin intermediul Legației române. Astfel, în ianuarie 1931, erau expediate, pentru Jane Relisz, din New York și M. Couly, volumele: *Economic Survey of Romania* și *The Economic Resources of Romania*, și ediția specială, din 1930, a ziarului „Manchester Guardian" consacrată economiei românești[30].

Chase National Bank solicita, în februarie 1931, legile privind bugetele României din ultimii doi ani. Cererea a fost satisfăcută, la fel ca toate celelalte[31]. Asemenea materiale trebuia, desigur, a fi tipărite în engleză. Primind, în martie 1931, lucrarea lui M. Libros, *La situation economique de la Roumanie en 1929*, Rosenthal sublinia dificultatea răspândirii unor materiale editate în alte limbi decât engleza[32]. Departamentul agrar de la Universitatea de stat din Minnesota solicita, în august 1932, o listă cu instituțiile agricole din România pentru a le trimite regulat publicațiile ce le edita. Lista cerută era trimisă în octombrie 1932[33]. Legația cerea adesea, lucrări privind petrolul românesc și mai ales pe cele legate de export. În martie 1933, Boncescu solicita 20 exemplare din broșura privind situația petroliferă a României în 1932, dar fiind cererile mari, i s-au trimis doar 4 exemplare[34]. Alte lucrări erau trimise din oficiu. Astfel, broșura semnată de V. G. Vasiliu, *The Income Tax in Great Britain and Romania*, a fost trimisă mai multor destinatari din S.U.A., între care Universitatea Columbia (decembrie 1936) și Universitatea din Kentucky (în martie 1937)[35].

Așa cum am precizat, publicul larg american era informat asupra realităților economice românești, mai ales prin intermediul presei. La acest nivel, s-au înregistrat două căi de acțiune: numere speciale din periodice închinate României, în general, și care inevitabil abordau probleme economice, ca și prin articole în presa cotidiană. Mai ales în primul caz, rolul legației a fost determinant deoarece asemenea ediții speciale implicau anumite cheltuieli. Cât despre articolele curente, acestea erau doar în parte inspirate de diplomații români și, în absența unei mențiuni speciale, este de înțeles că ele sunt o reflectare a punctului de vedere al ziariștilor ce le semnau.

La sfârșitul lunii septembrie 1923, Ministrul României la Washington, solicita Direcției Presei din Ministerul de Externe, materialele scrise și clișeele folosite pentru ediția specială a ziarului parizian „Le Temps" consacrată economiei românești, pentru a scoate o ediție analoagă în S.U.A., precizând că aceasta nu va implica nici un fel de cheltuială[36]. Ca urmare a intervenției Direcției Presei, redacția ziarului francez a acceptat a ceda clișeele și articolele publicate, ce au fost luate chiar de Bibescu care, în decembrie 1923, trecea prin Paris în drum spre Washington[37]. Arhiva nu conține nici un indiciu asupra valorificării materialelor respective. Revista societății „Friends of Romania", din New York, „Romania", care era subvenționată de guvernul român, a consacrat nr. 1 - 3 din 1926, țării noastre. Această ediție specială, includea, în fapt, doar statistici privind populația, finanțele, producția industrială și agricolă, comerțul, comunicațiile și sistemul bancar[38].

Așa cum precizam mai sus, revista „World Agriculture" a răspuns inițiativelor lui Boncescu și, în mai 1927, s-a arătat dispusă a scoate o ediție

consacrată agriculturii românești. Articolele și fotografiile necesare au fost solicitate de la București. Direcția Presei intervine la Ministerul Agriculturii și la cel al Muncii pentru materialele necesare care au și fost trimise la Washington, în noiembrie 1927. Redacția a solicitat totuși, în februarie 1928, sprijin financiar, Boncescu propunând cumpărarea a 500 exemplare valorând 150 $. Direcția Presei răspunde, în martie 1928, că fondurile necesare lipsesc, așa încât proiectul nu se finalizează[39]. Marele cotidian „Washington Post“ înainta, în iunie 1927, oferta editării unui număr special consacrat României, cu ocazia marcării a 50 de ani de la fondarea ziarului. O pagină, cu ilustrații, urma a costa 3 $. Lipsa de fonduri a făcut ca oferta să fie respinsă[40]. Aceeași rezolvare s-a dat ofertei firmei Dosemus, din New York, de a face publicitate pentru România[41]. În nota de răspuns, Filotti sublinia că: „... actuala situație financiară nu ne permite să încheiem contracte de publicitate“. Asemenea contracte costau mult și adesea nu dădeau rezultatele scontate, așa cum a dovedit experiența cu firma Ivy Lee care, în iulie - decembrie 1928, a susținut prin publicitate, campania pentru lansarea împrumutului românesc de stabilizare[42].

Relațiile cu Ivy Lee au fost de durată și au dus la unele rezultate, conform unui plan de acțiune stabilit în urma vizitei la București a americanului, în iunie 1928[43]. Materialul publicitar, sub forma de articole și fotografii era trimis regulat de Direcția Presei[44]. Astfel au fost imprimate broșuri, dintre care cea mai reușită a fost editată în 1929 și aborda aspecte diferite ale situației economice a țării: consecințele unirii; pădurile; industria de țigări; minele de sare; situația agriculturii și asistența socială, însoțite toate de tabele statistice[45]. Tipărită în 10.000 exemplare, această broșură a fost difuzată în întreaga Americă. Iar articolele inserate de Ivy Lee în diverse ziare, au contribuit desigur la mai buna cunoaștere a economiei românești și au stimulat interesul unor americani, ca de exemplu J. Salder, din New York. Acesta scria, în octombrie 1929, pentru a cere informații asupra modalităților de investiții în industria petrolieră românească. El preciza că are această intenție ca urmare a articolelor apărute în „Chicago Tribune“, sub titlul *Privește România cum se dezvoltă* (Watch Romania Grow)[46].

Cu „Chicago Tribune“ s-a ajuns și la o colaborare directă în anul 1934 când, în ediția din 30 noiembrie se publică jumătate de pagină cu articole și fotografii privind industria românească[47]. În revista Departamentului Muncii al Statelor Unite, a fost publicat, în septembrie 1938, un articol privind asigurarea socială a muncitorilor din porturile românești[48]. Legația a solicitat imediat Direcției Presei, material informativ privind legislația socială și asigurările din România, pentru a-l trimite redacției. Au fost expediate 23 de broșuri cu tematica respectivă și care au servit redacției la publicarea, în numărul din aprilie 1939,

a unui articol referitor la organizarea muncii în țara noastră[49]. Ocazional, s-a folosit și metoda traducerii unor articole cu caracter economic, ca de pildă *Principiile noului proiect al codului comercial român*, de J. G. Cohen și care a apărut apoi în „New York Law Quarterly Review", în septembrie 1932[50]. Expozițiile economice au fost o metodă eficace de prezentare a resurselor țării. În noiembrie 1931, Boncescu a propus organizarea unei expoziții economice românești ambulante (mobilă) de genul aceleia care exista deja în Japonia[51]. Direcția Presei a studiat propunerea și a descoperit că materialele expoziției românești din Japonia, fuseseră promise, după închiderea acțiunii, unor muzee. Însărcinatul cu afaceri al României la Tokio, Stoicescu, a inaugurat încă de la 15 octombrie 1932, o expoziție comercială la Osaka și a aranjat ca materialele acesteia să fie apoi donate Muzeului Comercial din Osaka pentru organizarea unei secții permanente. Totuși, la insistențele Direcției Presei, Stoicescu a făcut demersul necesar și o parte din exponate sunt trimise în Statele Unite[52]. Ca urmare, la 23 iunie 1932, la New York, s-a deschis expoziția industrială de artă casnică românească, ce avea cinci secțiuni care înfățișau în principal resursele țării[53].

În noiembrie 1935, la San Antonio, Texas, s-a deschis expoziția internațională a mierii de albine. Ca urmare a anunțării din timp a manifestației, au fost trimise și produse românești apicole[54]. Cea mai mare acțiune din sfera expozițională rămâne desigur participarea la Expoziția mondială de la New York din 1939, la care am făcut referiri în capitolul anterior. Deși manifestarea a avut un caracter complex, latura economică de organizare a inclus și un birou de propagandă condus de Boncescu și care asocia și pe un reprezentant al Ministerului Economiei Naționale. Casa Românească, a cărei construcție a costat 166.000 $, amenajarea interiorului, 3,8 milioane lei și a restaurantului 2,5 milioane, a cuprins un mare spațiu afectat în parte aspectelor economiei, exponatelor agricole, zootehnice, forestiere, industriale etc. Bugetul general a ajuns, la 31 octombrie 1939, la aproape 40 milioane lei[55]. Pentru informarea vizitatorilor a fost pregătit un ghid al pavilionului, a fost editat un buletin informativ, s-au imprimat cinci timbre-reclamă, s-a adunat un set de fotografii, iar un articol privind economia României, publicat de Charles Hodges în revista „Travel" din februarie 1939, a fost multiplicat în 1.000 exemplare[56].

Necesitatea propagandei turistice a fost mereu relevată de diplomații români. Astfel, în mai 1927, G. Cretzianu afirma: „Cred că o campanie mai întinsă de propaganda turistică ar putea prezenta pentru noi deosebite avantaje. În adevăr, în organizarea vizitării continue a Țărei de către cât mai mulți americani s-ar putea găsi un excelent mijloc de contrapropagandă față de campaniile fanteziste a dușmanilor noștri în Statele Unite. Numărul americanilor ce trec

anual granița este atât de mare că nu cred că ar fi greu a atrage o parte din ei în regiuni care ar prezenta farmecul noutății și, în unele locuri ca Valea Prahovei, comodități analoage ca cele obișnuite de ei. Raporturile unor asemenea vizitatori absolut dezinteresați, protestările lor spontane poate față de acuzațiuni fanteziste în contrazicere cu cele auzite sau văzute de ei, ar avea poate „a la longue" un efect extrem de apreciabil"[57].

Pentru informarea americanilor asupra posibilităților turistice ale României, Boncescu solicita, în mai 1929, un număr de 500 exemplare din broșura *Les excursions en Roumanie*, din care jumătate în franceză și jumătate în engleză, precum și setul de diapozitive după fotografiile ce le includea[58]. Dimăncescu informa, în mai 1930, Direcția Presei că linia de vapoare Fabre, ce organiza curse pe traseul New York - Constanța - Constantinopol, a reclamat faptul că turiștii americani nu pot vizita portul românesc datorită complicatelor formalități vamale. „Dat fiind că asemenea turiști constituie o propagandă vie, avem tot interesul ca să le facilităm coborârea în portul Constanța, mai ales că fiecare turist în parte, pe lângă bunele impresii ce ar putea duce, lasă în urmă și o sumă apreciabilă în dolari"[59].

Cu sprijinul financiar al Direcției Presei, Societatea Amicii Statelor Unite din București, a editat, în 1930, o hartă turistică a țării, cu text englezesc, în 20.000 exemplare. Un număr de 1.500 bucăți au fost trimise în Statele Unite pentru difuzare[60]. În iulie 1930, Departamentul comerțului al S.U.A. a elaborat un studiu asupra turismului, în care evidenția marea amploare a acestuia, grație unei întinse propagande prin broșuri, afișe, filme și conferințe. În 1929, circa 16 milioane de americani au vizitat numai Canada, iar în Europa, au plecat cam tot atâția. Din totalul de 592 milioane dolari cheltuiți de turiștii americani în afara S.U.A., releva raportul, 190 milioane au fost lăsați în Franța, iar în România doar 406.000. „Cu o publicitate bine chibzuită, aprecia Boncescu, și care n-ar cere mari fonduri este cert că numărul turiștilor americani ar crește în fiecare an și ar spori și veniturile țării"[61].

Într-adevăr, datorită diverselor cauze, inclusiv a propagandei, numărul turiștilor americani în România crește, ceea ce duce și la sporirea veniturilor statului provenind din această sursă: 870.000 dolari, în 1929 și 1,1 milioane, în 1931. Sesizând această creștere spectaculoasă, Dimăncescu releva eforturile depuse de el pe lângă agențiile de turism din California[62]. În special a acționat pentru a include România pe itinerariile făcute de aceste agenții[63]. Pe de altă parte, au fost solicitate și difuzate numeroase imprimate turistice[64]. În aprilie 1931, Boncescu cerea materialul turistic disponibil și primea 33 broșuri, în mai multe exemplare fiecare[65]. Dimăncescu solicita, în martie 1933, afișe turistice[66] și primea 50 de bucăți[67], iar în septembrie 1933, un ghid turistic și o hartă a țării[68].

Consulatul General al României din New York, solicita 300 de pliante turistice *România*, editate de Societatea Amicii Statelor Unite, din București[69]. Direcția Presei trimitea 100 de exemplare[70], iar la solicitarea a 100 afișe turistice[71], se trimiteau 90 de bucăți diverse[72] aceluiași oficiu. În iunie 1936, Boncescu informa Direcției Presei că erau necesare câteva exemplare din *Ghidul României*, broșura cu hotelurile din țară, hărți turistice și pliantul *România*[73]. Toate cele cerute, în mai multe exemplare, sunt trimise în luna următoare la Washington[74]. Iar Rosenthal primea, în septembrie 1936, un set de 500 exemplare din pliantul *România. The ideal Land for Tourist* și 100 de placate turistice diverse[75]. În iulie 1938, s-au trimis în Statele Unite 100 exemplare din pliantul Roumanie și 100 exemplare din broșura Roumania[76].

Asemenea materiale erau trimise și la cererea directă a unor firme sau particulari americani. În iulie 1924, Societatea Trans-Atlantic Passenger Conferences s-a oferit a răspândi gratuit afișe turistice românești[77], în care scop se trimit 1.000 de bucăți[78]. Goodrich Transit Company din Chicago solicita, în aprilie 1931, un set de fotografii cu imagini din România[79]. Un pachet cu publicații turistice era trimis, în august 1932, lui John Ruppel, din Wiscansin[80], iar în decembrie 1935, un set de fotografii și broșuri cu imagini din București, lui M. Finds, din North Carolina[81]. Riverside School, din Toledo, Ohio, solicita în decembrie 1935, hărți cu fotografii din România[82], la fel ca și școala primară din Melrose Park, Illinois, în ianuarie 1937[83].

Încă din vara anului 1932, Hamburg-Amerika Linie a sugerat Direcției Presei să insiste pentru adoptarea gratuității acordării vizei turistice[84]. Ideea a fost reținută dar aplicată parțial, din evidente considerente financiare. În iulie 1934, toți cei implicați au fost anunțați că se vor acorda vize gratuite pentru turiștii care vor petrece un timp oarecare în stațiunile balneo-climaterice din țară. Primind decizia, Boncescu a publicat un anunț în câteva ziare americane[85]. Pe de altă parte, așa cum subliniam, Legația din Washington acorda viză gratuit la mulți ziariști, profesori etc., a căror călătorie în țară putea fi utilă[86].

Tiparul a fost un mijloc important și în propaganda turistică, mai ales prin editarea unor ghiduri de profil. Firma David Kennedy solicita, în ianuarie 1927, materialele informative privind România, pentru a le include în ediția 1928 a ghidului pe care-l edita[87]. Agenția de turism Pharos a trimis, în octombrie 1930, Legației române un chestionar pentru pregătirea unei broșuri turistice a sud-estului european[88]. Direcția Presei trimitea, în februarie 1931, un set de 15 broșuri turistice pentru Agenție[89], iar după câteva zile, un set de fotografii și răspunsuri la chestionar[90].

Reprezentantul la Berlin al ziarului „New York Times“ s-a adresat atașatului de presă român, propunându-i aplicarea unui plan de propagandă

turistică în paginile marelui cotidian[91]. Răspunsul a fost negativ deoarece exista deja un contract cu un reprezentant de la „New York Tribune“, anume B. P. Salmon[92]. Cu acesta s-a negociat și editarea unei broșuri de propagandă turistică, în 10.000 exemplare (cost 1.000 $)[93], precum și a unei hărți turistice, în 20.000 exemplare (cost 1.000 $)[94].

„New York Herald Tribune“ oferea, și în mai 1931, încheierea unui contract de propagandă turistică, o pagină din ediția duminicală urmând a costa 300 $[95]. Direcția Presei a anunțat că situația bugetară a țării nu permitea încheierea contractului, mai ales că s-au suspendat, din aceeași cauză, și contractele cu „Chicago Tribune“[96]. Pentru ediția 1933 a ghidului turistic *Europe you don't know*, Serviciul de Propagandă a pregătit un material reprezentativ, text și fotografii[97].

Heath Coggins Publishers, apreciind că nu există încă o broșură de propagandă turistică asupra României, se oferea în martie 1934, a tipări una și a o difuza în Statele Unite[98]. După câteva luni, aceeași firmă propunea a i se trimite regulat fotografii și alte materiale pentru a le difuza și a juca, deci, rolul unui oficiu de turism[99]. Consultată de Direcția Presei, Legația a apreciat că acoperirea celor două oferte ar costa circa 4.000 $, ceea ce era prea mult față de serviciile oferite[100]. Direcția Presei a fost de acord, anunțând totodată că la Viena era în curs de tipărire o broșură ce urma a fi difuzată și în Statele Unite[101]. În anii 1935 - 1936, firma americană s-a mai adresat de câteva ori Direcției Presei cu oferte de publicitate turistică dar pretențiile financiare fiind foarte mari, nu li s-a dat curs[102]. Filiala din Viena a firmei All Nations Publicity Service sugera, în decembrie 1934, editarea unei ediții speciale, consacrată României, a revistei-ghid *Europe you don't know*[103]. Direcția Presei a acceptat oferta de tipărire a unei broșuri de 10 p. la prețul total de 2.500 șilingi[104]. Tirajul urma a fi de 60.000 exemplare ce puteau fi distribuite de marile agenții turistice din lume. Prețul total, în lei, ajungea la 100.000[105]. Direcția Presei trimite textele și fotografiile necesare[106] și, în martie 1935, broșura apare în tirajul redus de 10.000 exemplare, cu textul în limba engleză[107]. Ulterior, apare și restul de tiraj, difuzat gratuit la agențiile de turism internațional, așa încât în iunie 1935 se achită suma stabilită[108]. Aceeași firmă propune a se insera un capitol, privind România, și în ediția 1936 a ghidului. Propunerea este acceptată[109]. *The Europe you don't know*, 1936, avea 17 pagini cu texte și fotografii din România[110].

Asemenea ghiduri se tipăreau și în țară. La începutul anului 1935, ghidul *Romania*, ediție engleză, a fost imprimat la tipografia Monitorului Oficial[111]. Un număr de 100 exemplare au fost trimise și Legației din Washington[112]. Desigur, broșuri de propagandă turistică imprimate în Marea Britanie, ca de

pildă *European Guide*, ediția 1936, editat de Amalgamated Publicity Services, în care capitolul privind România a fost pregătit de Serviciul de Propagandă[113], au fost difuzate și în S.U.A.

Expozițiile speciale au fost un excelent mijloc de propagandă turistică. În octombrie 1927, România a fost invitată a participa la expoziția internațională de voiaj, de la Chicago[114]. Lipsa de fonduri suficiente a împiedicat participarea țării la această manifestare, la fel ca și la Pacific Southeast Exposition, organizată în februarie 1928, la Long Beach, California[115]. Legația română a primit, în mai 1928, o invitație la a doua ediție a expoziției de voiaj de la Chicago, organizată sub deviza turism și educație. Spațiul era oferit gratuit, urmând a se expune fotografii, lucrări și a se rula un film. Costul participării nu putea depăși 400 $[116]. Direcția Presei dă curs acestei invitații și adună fotografii, broșuri și alte lucrări, de la diverse ministere. Exponatele adunate sunt trimise în octombrie 1928, și aranjate conform indicațiilor date[117]. Eforturile depuse au făcut ca participarea românească la Expoziția de voiaj de la Chicago, deschisă între 11 - 18 noiembrie 1928, să fie apreciată ca un succes[118].

International House, din New York, a deschis în iunie 1932, o expoziție de turism la care România a participat cu un stand de fotografii și afișe[119]. Basil Alexander a încercat a organiza, în vara anului 1932, o expoziție „România pitorească" la New York, dar în final a renunțat la proiect[120]. Direcția Presei asigură însă participarea României, cu un stand de tipărituri și fotografii, la Expoziția de turism organizată la Boston, în august 1932, de către firma Buik[121]. International Travel Exposition, ce urma a fi organizată la New York, în mai 1934, a fost considerată de Rosenthal, ca un prilej de propagandă turistică[122]. Directorul Presei a răspuns însă că „... dată fiind cifra la care s-ar ridica devizul acestei participări, în prezent depășind posibilitățile noastre, cum și faptul că peste ocean Mica Antantă urmează să facă mai târziu propagandă colectivă, renunțăm de a lua parte, urmând ca această absență să fie ulterior recuperată printr-un întreg plan de propagandă turistică"[123].

Firma Buik a organizat și în 1936 o expoziție de turism, la Boston, la care România a participat cu un set de afișe de turism, colorate[124]. La Expoziția de placate turistice și comerciale, organizată la Cleveland în vara anului 1935, țara noastră a fost reprezentată cu un stand ce reunea 68 afișe[125]. Cu ocazia deschiderii Centrului internațional din San Francisco, s-a organizat o expoziție la care Dimăncescu a obținut gratuit spațiu în care a prezentat o serie de afișe, fotografii și broșuri cu caracter turistic[126]. În fine, pentru o expoziție organizată la Cleveland, în ianuarie 1938, Direcția Presei a trimis o serie de afișe turistice[127].

Rezultatul propagandei turistice se putea evalua vizibil, prin numărul vizitatorilor străini. În martie 1930, s-a realizat o delimitare de competență în

sfera vizitelor străinilor în țară: „Excursiile din străinătate în țară, având un caracter de propagandă, necesitând în majoritatea cazurilor luarea de măsuri ce incumbă acestei Direcții, rămân și pe viitor de competența noastră", preciza Filotti[128]. Prin propaganda turistică, România a ajuns a fi mai bine cunoscută în lumea întreagă. O mare expoziție de afișe de la Berlin, din 1932, publicarea de articole în toate părțile lumii, inclusiv în Australia și Jawa, au dus la rezultate importante. A crescut și numărul turiștilor americani în România, veniturile realizate din această sursă crescând, așa cum precizam, de la 306.000 $ în 1927, la 1,1 milioane în 1932 „,... ceea ce înseamnă că în urma propagandei noastre turistice, călătorii americani au adus țării un venit de circa 180 milioane lei într-un singur an". Pe de altă parte, emigranții români în S.U.A. trimiteau acasă sume importante: 10 milioane $ în 1927; 10 milioane în 1929 și 15 milioane în 1931. Aceasta însemna circa 25 milioane lei intrați în țară sub formă de devize într-un termen scurt. Era deci un succes al propagandei românești, în S.U.A.[129].

Să completăm exemplele din capitolele anterioare cu noi date privind călătoriile unor americani în țara noastră: M. F. Fischlach, mare industriaș, în iunie 1929[130]; Basil Alexander, președintele Asociației „Sons of Romania", în iulie 1929[131]; S. K. Kushelevsky, expert din Departamentul Comerțului, în august 1939[132]; un grup de 300 turiști, în ianuarie 1930, sub egida lui Fidel Traveling Club, din Elisabeth, N.J.[133]; 30 de sași stabiliți în Salem, Ohio, în iulie 1930[134]; 100 de studenți de la Universitatea din Newton, Mass., în august 1933[135], etc.

Aceste câteva aprecieri privind propaganda economică și turistică relevă că Serviciul de Propagandă al României nu a neglijat nici un domeniu de acțiune. Amploarea inițiativelor din cele două sfere a fost însă determinată de interesele generale ale țării și, mai ales, de cuantumul resurselor financiare afectate.

NOTE

[1] *Idem*, fond M.I.C., Direcția Generală a Comerțului, Secretariat, dosar 15/1925, f. 451 - 466, MA.E., București, 20 octombrie 1925, nr. 5187, indescifrabil, către M.I.C.

[2] *Idem*, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 10, f. 84, Legația României, 20 iunie 1927, nr. 104, Boncescu.

[3] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 120, f. 29 - 38; 40 - 43 rapoartele lui Boncescu asupra măsurilor inițiale.

[4] *Ibidem*, dosar 101, f. 186 - 187, Legația României, Washington, 24 noiembrie 1928, nr. 5654, Boncescu.

[5] *Ibidem*, dosar 1, f. 237, Direcția Presei și Informațiilor, București, 10 ianuarie 1929, nr. 76, Filotti către Boncescu.

[6] *Ibidem*, dosar 205, f. 73 - 74, Legația României, Wasington, 15 mai 1930, raport bilunar, Boncescu.

[7] *Ibidem*, f. 80, Direcţia Presei şi Informaţiilor, Bucureşti, 16 iunie 1930, nr. 3194, Filotti către Boncescu.

[8] *Ibidem*, dosar 276, f. 1 - 2, schimbul de note între Boncescu şi Direcţia Presei în acest sens.

[9] *Ibidem*, dosar 205, f. 137, Legaţia României, Washington, 16 octombrie 1930, nr. 96, Boncescu.

[10] *Ibidem*, dosar 442, f. 189, Subsecretariatul de Stat al Presei şi Informaţiilor, Bucureşti, 15 iunie 1933, nr. 7111, Filotti către Boncescu.

[11] *Ibidem*, f. 195, Legaţia României, Washington, 17 iunie 1933, nr. 2498, Boncescu.

[12] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 1, f. 203 - 212, Constituion and by - law of the Romanian Chamber of Commerce in the United States, copie.

[13] *Ibidem*, Informaţii, dosar 137, nepaginat, Lista de instituţii, ziare şi personalităţi din ţările străine cărora ar putea să se trimită cu folos lucrări de propagandă, 1929, fără semnătură, 4 f.

[14] *Idem*, fond M.I.C., Direcţia Generală a Comerţului, Serviciul informaţii, Secretariat, dosar 2/1921, f. 93.

[15] *Ibidem*, f. 133, cererea Universităţii Columbia.

[16] *Ibidem*, f. 135 - 190, corespondenţa cu Yale University.

[17] *Ibidem*, dosar 6/1923, f. 251 - 253.

[18] *Ibidem*, f. 255 - 256.

[19] *Ibidem*, f. 278 - 279.

[20] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 314, adresate ministerului către Legaţia din Washington.

[21] Arhivele Statului, fond M.I.C., Direcţia Generală a Studiilor şi Legiferării Economice, Direcţia Informaţiilor şi Publicaţiilor, dosar 2/1924, f. 11 - 12, cererea Bibliotecii şi răspunsul.

[22] *Ibidem*, f. 78 - 79, schimbul de note; *Ibidem*, f. 80 - 83, lista menţionată.

[23] *Ibidem*, Direcţia Generală a Comerţului, Serviciul ataşaţi, dosar 16/1927, f. 14.

[24] *Ibidem*, f. 72 - 74, scrisoarea trimisă de Mary J. Booth la 13 aprilie 1927.

[25] *Idem*, fond M.P.N., Propagandă, dosar 215, f. 3, M.I.C. către M.A.E.; *Ibidem*, f. 4 - 15, articolul respectiv.

[26] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 215, f. 18 - 21, corespondenţa lui Boncescu cu Direcţia presei.

[27] *Ibidem*, f. 22, Legaţia României, Washington, 17 aprilie 1930, nr. 1469, Boncescu.

[28] *Ibidem*, f. 63, Direcţia Presei şi Informaţiilor, Bucureşti, 5 ianuarie 1929, nr. 231, Filotti.

[29] *Ibidem*, dosar 618, f. 4 - 8, corespondenţa Direcţiei Presei cu Biblioteca Universităţii.

[30] *Ibidem*, f. 14, Direcţia Presei şi Informaţiilor, Bucureşti, 9 ianuarie 1931, nr. 97, Filotti către Boncescu.

[31] *Ibidem*, f. 118 - 119.

[32] *Ibidem*, f. 186, 208, schimbul de note între Rosenthal şi Direcţia presei.

[33] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 389, f. 1 - 4; 8.

[34] *Ibidem*, Contabilitate, dosar 71, f. 20, Legaţia României, Washington, 20 martie 1933, nr. 1148, Boncescu.

[35] *Ibidem*, Presa Internă, dosar 312, f. 45; 57, confirmările de primire.

[36] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 471, f. 247, Legaţia României, Washington, 28 septembrie 1923, nr. 5052, Bibescu.

[37] *Ibidem*, f. 365, M.A.E., Bucureşti, 20 decembrie 1923, nr. 70154, Arion.

[38] „România“ Series 1 - 3, January - September, 1926, 88 p.

[39] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 83, f. 1 - 2; 4; 8; 16; 30 - 31; 40 și 46 corespondența lui Boncescu cu Direcția Presei pentru procurarea materialelor.

[40] *Ibidem*, f. 5 - 7, Legația României, Washington, 6 iunie 1927, nr. 72, Boncescu.

[41] Arhivele Statului, fond M.P.N., Presa Externă, dosar 201, f. 142, Legația României, Washington, 24 mai 1929, nr. 77, Boncescu.

[42] Arhivele Statului, fond M.P.N., presa externă, dosar 201, f. 155, Direcția presei, și informațiilor, 1 iulie 1929, nr. 35423, Filotti.

[43] *Ibidem*, Propagandă, dosar 124, f. 1 - 2.

[44] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 477, f. 42, Direcția Presei, 5 septembrie 1928, nr. 56823, Dianu.

[45] *The New Romania. Some of its Resources*, New York, 1929, 31 p.

[46] Arhivele Statului, fond M.P.N., Informații, dosar 10, f. 22, J. Salder, New York, October 14, 1929, to M.F.A., Bucharest; *Ibidem*, f. 23 - 26, trimiterea răspunsului.

[47] *Ibidem*, dosar 303, f. 144 - 165, pregătirea materialelor pentru numărul special care, ulterior, este limitat la jumătatea de pagină inserată în ediția din 30 noiembrie 1934.

[48] *Ibidem*, Studii și documentare, dosar 57, f. 163 - 164, Legația României, Washington, 8 noiembrie 1938, nr. 4897, E. H. Dimitriu.

[49] *Ibidem*, f. 165 - 166, trimiterea broșurilor; *Ibidem*, f. 172, Legația României, Washington, 25 mai 1939, nr. 1913, Boncescu.

[50] *Ibidem*, Contabilitate, dosar 44, f. 68, Legația României, Washington, 29 octombrie 1932, nr. 5085, E. H. Dimitriu.

[51] *Ibidem*, Propagandă, dosar 803, f. 1, Legația României, Washington, 7 noiembrie 1931, nr. 5735, Boncescu.

[52] *Ibidem*, f. 2 - 37, pregătirea Expoziției din Osaka și trimiterea materialului la New York, la începutul anului 1932.

[53] *Ibidem*, f. 38, Legația României, Washington, 1 iulie 1932, nr. 3237, Boncescu.

[54] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propaganda, dosar 1956, f. 1 - 3, pregătirea participării.

[55] *Idem*, fond M.I.C., Direcția Industriei, dosar 14/1938, 168 f., pregătirea participării românești și cheltuielile aferente.

[56] *Ibidem*, fond M.P.N., Propagandă, dosar 1011, f. 109 - 110, Legația României, New York, 1 aprilie 1939, nr. 287, H. Babeș.

[57] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 477, f. 30, Legația României, Washington, 23 mai 1927, nr. 3166, Cretzianu.

[58] Arhivele Statului, fond 71, M.P.N., Propagandă, dosar 213, f. 223 - 224, Legația României, Washington, 9 mai 1925, nr. 2243, Boncescu.

[59] *Ibidem*, dosar 605, f. 4 - 5, Direcția Presei și Informațiilor, 19 mai 1930, Referat, Dimăncescu.

[60] *Ibidem*, dosar 74, f. 35 - 38, Direcția Presei și Informațiilor, 16 august 1930, nr. 4602, Filotti.

[61] *Ibidem*, dosar 605, f. 6 - 12, Legația României, Washington, 5 august 1930, nr. 3375, Boncescu.

[62] *Ibidem*, dosar 550, f. 149 - 150, San Francisco, 29 martie 1933, nr. 316, Dimăncescu; *Ibidem*, dosar 605, f. 182, 207, Legația României, Washington, 8 septembrie 1933, nr. 3119, Boncescu.

[63] *Ibidem*, dosar 605, f. 53, Legaţia României, Washington, 22 martie 1931, nr. 15, Dimăncescu.

[64] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 619, f. 243, Legaţia României, Washington, 7 aprilie 1931, nr. 1437, Boncescu.

[65] *Ibidem*, f. 244, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 2 mai 1931, nr. 2932, Filotti.

[66] *Ibidem*, dosar 550, f. 155, San Francisco, 29 martie 1933, nr. 303, Dimăncescu.

[67] *Ibidem*, f. 156, Subsecretariatul de Stat al Presei şi Informaţiilor, 4 mai 1933, nr. 2683, Filotti.

[68] *Ibidem*, dosar 226, f. 21 - 22, corespondenţa lui Dimăncescu cu Direcţia presei, septembrie 1933.

[69] *Ibidem*, dosar 550, f. 180, Consulatul General al României, New York, 20 ianuarie 1934, nr. 396, Tărcăuanu.

[70] *Ibidem*, f. 181, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 13 februarie 1934, nr. 818, Filotti.

[71] *Ibidem*, f. 182, Consulatul General al României, New York, 20 ianuarie 1934, nr. 402, Tărcăuanu.

[72] *Ibidem*, f. 183 - 185, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 20 februarie 1934, nr. 1122, Filotti.

[73] *Ibidem*. dosar 1474, f. 109 - 110, Legaţia României, Washington, 4 iunie 1936, nr. 1878, Boncescu.

[74] *Ibidem*, f. 111, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 8 iulie 1936, nr. 3776, Dragu.

[75] *Ibidem*, 136, Serviciul Presei, New York, 12 septembrie 1936, nr. 513, Rosenthal; *Ibidem*, f. 137 - 139, un exemplar.

[76] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 1945, f. 214, Direcţia generală a presei şi propagandei, 29 iulie 1938, nr. 4221, Bădăuţă.

[77] A.M.A.E., fond 71, România, vol. 473, f. 75, Legaţia României, Washington, 31 iulie 1924, nr. 3795, Nano.

[78] *Ibidem*, f. 76, Direcţia Presei, 16 septembrie 1924, nr. 47532, Dianu.

[79] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 794, f. 1 - 2, corespondenţa cu firma respectivă.

[80] *Ibidem*, dosar 829, f. 330, Subsecretariatul de Stat al Presei şi Informaţiilor, 18 august 1932, nr. 5675, Filotti.

[81] *Ibidem*, dosar 1474, f. 45 - 47.

[82] *Ibidem*, f. 49; 51.

[83] *Ibidem*, f. 147 - 148.

[84] *Ibidem*, dosar 106, f. 30, adresa respectivă.

[85] *Ibidem*, dosar 1078, f. 46 - 47, Legaţia României, Washington, 15 august 1934, nr. 2863, Boncescu.

[86] *Ibidem*, dosar 1079, 190 f., asemenea cazuri, din anii 1933 - 1939.

[87] *Ibidem*, dosar 182, f. 1 - 2, Legaţia României, Washington, 4 ianuarie 1927, nr. 6983, Cretzianu.

[88] *Ibidem*, dosar 615, f. 2, Legaţia României, Washington, 14 octombrie 1930, nr. 4344, Boncescu.

[89] *Ibidem*, f. 2, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 24 februarie 1931, nr. 646, Filotti.

[90] *Ibidem*, f. 4, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 28 februarie 1931, nr. 893, Filotti.

[91] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 605, f. 16 - 20, Legaţia României, Berlin, 6 ianuarie 1931, Geormănescu.

[92] *Ibidem*, f. 21, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 10 februarie1931, nr. 744, Filotti.

[93] *Ibidem*, dosar 621, f. 27 - 29.

[94] *Ibidem*, f. 3 - 4.

[95] *Ibidem*, dosar 550, f. 18 - 21, oferta.

[96] *Ibidem*, f. 24, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 24 iunie 1931, nr. 4397, Filotti.

[97] *Ibidem*, dosar 1445, f. 27, Direcţia Presei şi Informaţiilor, Secţia de fotografii şi publicaţiuni, Referat, 1 februarie 1935, Al. Bădăuţă.

[98] *Ibidem*, dosar 1271, f. 1.

[99] *Ibidem*, f. 3.

[100] *Ibidem*, f. 6 - 7, Legaţia României, Washington, 17 mai 1934, nr. 1719, Boncescu.

[101] *Ibidem*, f. 8, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 13 iunie 1934, nr. 3946, Filotti.

[102] *Ibidem*, f. 9 - 50, corespondenţa Direcţiei Presei cu firma americană, 1935 - 1936.

[103] *Ibidem*, dosar 1442, f. 1 - 5, oferta.

[104] *Ibidem*, f. 6, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 19 ianuarie 1935, nr. 80, Filotti.

[105] *Ibidem*, f. 8, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 14 ianuarie 1935, nr. 327, Filotti.

[106] *Ibidem*, f. 9 - 14.

[107] *Ibidem*, f. 15, Legaţia României, Viena, 28 martie 1935, nr. 37, Blaga; *Ibidem*, f. 20 - 26, un exemplar din broşură.

[108] *Ibiem*, f. 29 - 93.

[109] *Ibidem*, f. 94 - 120.

[110] *The Europe yon don't Know*, edited by Al. A. Norwald, published by All Nations Publicity Service, Vienne, 1936, 103 p. (România, p. 57 - 74).

[111] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 1535, f. 1 - 8, pregătirea ghidului.

[112] *Ibidem*, f. 10, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 18 februarie 1935, nr. 1329, Filotti.

[113] *Ibidem*, Presa Externă, dosar 720, 26 f., pregătirea secţiunii româneşti.

[114] *Ibidem*, Propagandă, dosar 83, f. 22, Legaţia României, Washington, 7 octombrie 1927, nr. 4341, Boncescu.

[115] *Ibidem*, dosar 167, f. 1 - 3.

[116] *Ibidem*, dosar 116, f. 1, Legaţia României, Washington, 25 mai 1928, nr. 2728, Cretzianu.

[117] *Ibidem*, f. 2 - 21, adunarea materialului; *Ibidem*, f. 22 - 31, programul Expoziţiei.

[118] *Ibidem*, f. 34 - 37, Consulatul României, Chicaco, 22 decembrie 1928, nr. 8455, Burcă.

[119] *Ibidem*, dosar 550, f. 76 - 78.

[120] *Ibidem*, Presa Interenă, dosar 239, f. 1 - 20.

[121] *Ibidem*, Propagandă, dosar 1445, f. 26, Direcţia presei şi informaţiilor, 1 decembrie 1935, Referat, Al. Bădăuţă.

[122] *Ibidem*, dosar 1236, f. 1, Serviciul Presei, New York, 4 ianuaruie 1934, nr. 6, Rosenthal.

[123] *Ibidem*, f. 2, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 7 februarie 1934, nr. 403, Dragu.

[124] *Ibidem*, dosar 1474, f. 56 - 58.

[125] *Ibidem*, dosar 1468, f. 1 - 2.

[126] *Ibidem*, dosar 1474, f. 97 - 98.

[127] Arhivele Statului, fond M.P.N., Propagandă, dosar 1474, f. 203 - 204.

[128] *Ibidem*, dosar 210, f. 72, Direcţia Presei şi Informaţiilor, 17 martie 1930, Referat, nr. 1312, Filotti.

[129] *Ibidem*, dosar 605, f. 223 - 227, Direcţia Presei şi Informaţiilor, Raport despre turismul american în România şi sumele trimise de emigranţii români în ţară, 16 iulie 1933, fără semnătură.

[130] *Ibidem*, dosar 210, f. 32.

[131] *Ibidem*, f. 37.

[132] *Ibidem*, f. 42; Departamentul Comerţului al Statelor Unite a scos în iunie 1932 o circulară specială, *Lining Costs in Roumania for Americans*, în care erau indicate preţurile la servicii, restaurante, transport etc.; *Ibidem*, f. 94 - 97, Legaţia României, Washington, 4 iunie 1932, nr. 3279, Boncescu.

[133] *Ibidem*, dosar 289, 5 f., pregătirea vizitei.

[134] *Ibidem*, dosar 434, 12 f.

[135] *Ibidem*, dosar 1024, 57 f.

CONCLUZII

După primul război mondial, România Mare și Statele Unite intră într-o nouă fază de evoluție a relațiilor bilaterale. Potențialul politic, economic și spiritual sporit al poporului român a reținut, în proporții diferite, atenția oficialității și a opiniei publice americane. Este chiar imaginea pe care americanii și-au putut-o forma despre români, despre existența lor cotidiană și perspectivele evoluției lor. Cercurile oficiale erau informate mai ales prin intermediul rapoartelor oficiilor diplomatice ale S.U.A. din România, ale Legației în special. Iar opinia publică avea în presă, faimoasa presă americană, de o mare diversitate dar cu un specific bine definit, principalul canal de informare. Desigur, ceea ce se numește a fi lumea intelectuală, cea academică îndeosebi, beneficia de un plus de informații din diverse lucrări.

Evident, informația oficială, diplomatică, era în esență corectă și destul de cuprinzătoare pentru evenimentele politice și economice. Comentariile de presă au fost influențate de doi factori de bază: izolaționismul Statelor Unite și înclinația cititorului comun de a beneficia de știri senzaționale sau de scandal. Efectul a fost următorul: pe de o parte, un volum mic de informații despre chestiunile europene în general, iar pe de altă parte, o pondere mare conferită știrilor de senzație. În acest sens este semnificativ faptul că în 1930 „New York Times“, unul dintre cele mai angajate ziare americane în viața internațională, a afectat în cadrul comentariilor privind România, un spațiu ce depășea 50%, tocmai știrilor de senzație. Iar în cadrul acestora, de departe viața particulară a regelui Carol II a fost un subiect mereu prezent în marile ziare americane.

Și la nivelul presei au predominat informațiile privind viața politică și cea economică. Cele culturale au fost foarte limitate. Imaginea creată a fost în parte eronată, în parte incompletă, din cauze obiective dar, și datorită acțiunii unor forțe ostile țării. Așa cum sublinia un diplomat român, în anii '30 presa americană menționa, în legătură cu România, doar comploturi, atentate și intrigi

ale camarilei regale. Corespondențele erau trimise direct de la București sau, în mare parte, preluate de la agenții de presă din Viena sau Budapesta, unde erau centrate sursele de informare pentru estul european. Canalul din urmă era însă influențat și de forțe ostile țării, anume de cei nemulțumiți de rezultatele unirii din 1918 a românilor: Ungaria, Bulgaria și Uniunea Sovietică. Astfel erau difuzate știri, preluate apoi de ziariștii americani, privind tulburări, agitații rasiale, oprimarea minorităților naționale și alte asemenea vești privind România. De regulă, asemenea informații nu erau verificate și odată publicate, produceau efecte catastrofale.

Atașații de presă ai României au relevat mereu acțiunea forțelor ostile, iar cei din Statele Unite au consemnat în rapoartele lor imaginea țării în ziarele americane. Factorii de decizie de la București, au decis declanșarea unei acțiuni sistematice, prin propagandă, care a urmărit două obiective de bază: informarea corectă și cât mai completă a americanilor asupra realităților românești și contracararea acțiunii propagandei inamice. Încă de la începutul anilor '20 s-au făcut diverse propuneri privind organizarea propagandei românești în Statele Unite, dar mecanismul de acțiune s-a cristalizat și a început a funcționa mai lent. Constituirea Direcției Generale a Presei și Propagandei, în decembrie 1926, și-a pus pecetea favorabil, și asupra acțiunii din Statele Unite.

S-a creat astfel, centrul nervos al propagandei românești externe care dirija întregul proces, stabilea direcțiile de acțiune prioritare, aproba inițiative locale și sugera soluții. Atașații de presă din Statele Unite au fost aceia care, concret, au promovat acțiunile propagandei care, ca volum, a vizat în primul rând, sfera politică și culturală, iar mai apoi cea economică și turistică. În acest fel toate domeniile propagandei externe au fost în atenția experților români. Pe de altă parte, toate metodele de lucru practicate în epocă, au fost utilizate. Este vorba de tipărituri de tot felul, de volume, articole în presă și până la pliante turistice, ca și de mijloace audio-vizuale: conferințele publice, emisiuni radio, concerte, filme, fotografii, diapozitive, etc. La nivelul metodelor, specifice propagandei în Statele Unite, a fost posibilitatea sporită de a recurge la mijloacele tehnice ultramoderne pentru epocă, anume radioul și filmul. Ambele mijloace erau foarte răspândite în S.U.A., dar propaganda românească le-a folosit limitat, mai ales din cauza unor bariere financiare.

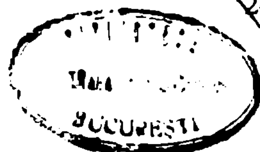
Într-adevăr, propaganda fără bani nu era de conceput nici în perioada interbelică. Oficialii români au trecut S.U.A. pe lista de priorități a propagandei externe, dar fondurile Direcției Presei erau limitate și au fost chiar mereu restrânse

în anii crizei economice. De aici și imposibilitatea practică de a folosi toate posibilitățile de propagandă, necesitatea de a selecta cu multă atenție acțiunile ce urmau a se finaliza. Chiar și așa, s-a cheltuit mult pentru propaganda românească în Statele Unite. La o medie anuală aproximativă de 30.000 $ ajungeau la circa 3 milioane lei anual, ceea ce ne da 60 milioane lei pentru întregul interbelic. Calculul este, desigur, aproximativ, pentru că arhiva, deși generoasă cu informații de această natură, are multe lipsuri. Oricum, se pune întrebarea: suma aceea de 60 milioane este mare sau mică? Comparând-o cu cele 25 milioane trimise în țară de românii - americani, numai între anii 1927 - 1931, este fără îndoială foarte puțin. Pentru bugetul statului a fost însă o sumă apreciabilă.

Consecința logică a acestei situații este o nouă întrebare: care a fost eficacitatea cheltuielilor făcute sau, cu alte cuvinte, a reușit propaganda românească să schimbe imaginea României în rândul americanilor, a reușit să informeze pe mai mulți americani despre existența și preocupările românilor? Răspunsul este foarte dificil, de vreme ce nu dispunem de repere de evaluare precise. Singurul domeniu în care avem date certe, deși parțiale, este acela al turismului. Documentul citat, din 1933, indică clar faptul că în urma propagandei turistice, numărul vizitatorilor americani a crescut în 1932 comparativ cu 1927. Ca urmare, turiștii americani au introdus în țară, numai în 1931, suma de 1,1 milioane dolari (180 milioane lei). La fel, așa cum precizam și mai sus, au crescut și sumele trimise de românii - americani acasă.

Pentru propaganda politică, cea culturală sau economică, nu dispunem însă de elemente certe de măsură. Logic însă, este clar că miile de exemplare de cărți, broșuri și studii, imprimate în S.U.A. sau în altă parte, zecile de mii de numere de ziare cu ediții speciale sau numai cu articole, miile de fotografii, diapozitive sau afișe, au putut lărgi considerabil cercul celor care au auzit despre existența României, sau și-au lărgit orizontul cunoștințelor despre ea. Numeroasele scrisori trimise Legației sau Direcției Presei direct, prin care se solicitau informații și lucrări despre România, atestă fenomenul indicat. În același timp, propaganda antirevizionistă a putut convinge, dacă nu doar să nască un semn de întrebare în mintea multor americani, asupra solidarității acțiunii forțelor ostile națiunii române.

Analiza imaginii României Mari în Statele Unite, cu reversul ei, politica de influențare a acestei imagini, trebuie privită ca parte integrantă din procesul complex al relațiilor româno-americane din perioada interbelică.

Tiparul s-a executat sub c-da nr. 440/1998,
la Tipografia Editurii Universității din București

Lucrarea de față analizează imaginea nivelului politic, economic și cultural, pe de-o parte, iar pe de altă parte propaganda la nivel oficial. De asemenea, impactul acesteia din urmă asupra opiniei publice americane.

În prima parte se încearcă a se reconstitui tot ceea ce oficialii sau americanii de rând cunoșteau despre domeniile de bază ale existenței românilor.

Partea a doua este o analiză a acțiunilor de propagandă în sfera politică, culturală și economică ale României, văzută ca parte din politica oficialităților de la București de a crea o anumită imagine a țării în S.U.A.

ISBN 973-575-289-1

Lei 32500